NASIL İNANMALI

YETİŞKİN DÜZEYİ

YENİ YÜZYILDA

NASIL İNANMALI?

Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT

server yayınları

server
yayınları

YENİ YÜZYILDA NASIL İNANMALI?

(Kısaltılmış)

Prof. Dr. Temel Yeşilyurt

Yayın No: 195

Temel Eserler Dizisi: 16

İstanbul, Safer 1447, Temmuz 2025, 1.Baskı

Baskı: KLAS OFSET ve TAS. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
İkitelli Org. San. Böl. Giyim Sanatkarları
Koop. 2. Ada C Blok Kat: 2 No: 224
Başakşehir / İSTANBUL

Tel: (0212) 438 49 58

Sertifika No: 47199

ISBN: 978-625-6970-81-6

SERVER YAYINLARI
Server İletişim Danışmanlık
Tanıtım Gazetecilik ve Yayıncılık
Sanayi Ticaret A.Ş.

Kısıklı Mh. Alemdağ Cd.
No: 75/4 Üsküdar-İstanbul
Tel: 0216 327 76 30

www.serveryayinlari.com

bilgi@serveryayinlari.com

© Bu eserin 5846 sayılı FSEK kapsamında yer alan tüm basım ve yayın hakları Server İletişim A.Ş.'ne aittir.

/serveryayinlari @server.yayinlari

YENİ YÜZYILDA
NASIL İNANMALI?

(Kısaltılmış)

Prof. Dr. Temel Yeşilyurt

server
yayınları

İçindekiler

ÖNSÖZ 11

GİRİŞ 15

DİN GEREKLİ Mİ? 15

İnsanın İnanma İhtiyacı 15

İnanç Hayatımızı Nasıl Etkiler? 16

İnanmanın İyi İnsan Olmaya Etkisi 17

Ne Kazanırım, Ne Kaybederim? 17

İNANCIN TEMELLERİ 18

Kafamda Deli Sorular 18

Akılla Doğruyu Bulabilir miyiz? 18

Allah (c.c.) Bizden Nasıl Bir İnanç İstiyor? 19

İslâm İnancının Diğer Din ve İnançlardan Farkı 19

SAĞLAM İNANÇ 20

Hayatın Anlamı ve Gayesi 20

Huzurun Kaynağı 20

İnanmanın Psikolojik Etkileri 20

İnanmanın Sosyal Faydaları 21

İSLÂM'DA BİLGİ 22

Bilginin Önemi 22

Bilginin Tanımı ve Kaynağı 24

Bilginin Değeri 27

Bilginin Sınırı 28

Akâid Bilgisi 29

İNANÇ DÜNYAMIZ 31

İnancın Gerekliliği 31

İnanç - İman İlişkisi 33
İman ve Kararlılık 35
İman - Davranış İlişkisi 36
İman - Ahlâk İlişkisi 38
Teknoloji ve Dinî İnancımız 40
Başkalarını İmansızlıkla Suçlamak 41
İntiharı Önlemede Dinî İnancın Rolü 43
İMANIN ANLAMI 46
İmanın Tanımı ve Kapsamı 46
Bir Tasdik Olarak İman 47
İmanda Aklın ve Kalbin Yeri 49
İmanın Sözlü Anlatımı: İkrar 52
İman Açısından İnsanlar 54
İmanda Artma - Eksilme 63
İmanda Taklidin Geçerliliği 65
AKLA TAKILAN SORULAR 65
İmanın Çeşitleri 70
İcmâlî İman 70
Tafsîlî İman 71
İmanın Geçerlilik Şartlan 72
Amelin İmanla İlişkisi Nedir? 74
Şirk ve Çeşitleri 75
Taklit Şirki 76
Büyük Şirk 76
Kısmî Şirk (Şirk-i Teb'iz) 77
Yakınlaştırma Şirki (Şirk-i Takrib) 78
Doğaya Tapınma (Şirk-i Esbâb) 79

Örtülü/Gizli Şirk 80
İmanı Riske Sokan Söz ve Davranışlar 80
AKLA TAKILAN SORULAR 84
ALLAH'I BİLMENİN MÜMKÜN OLUŞU 93
Allah'ın Varlığı 93
İnsan İnanmaya Yatkın Bir Varlıktır 94
Allah İnancının Gerekliliği 95
Allah'ın Varlığını Bilmenin Mümkün Oluşu 97
Allah'ın Varlığını Gösteren Deliller 99
Kur'ân-ı Kerîm Bize Allah'ı Anlatır 100
Allah'ın Varlığına İlişkin Aklî Deliller 102
AKLA TAKILAN SORULAR 107
Allah'ın İsimleri 113
AKLA TAKILAN SORULAR 140
Allah'ın Sıfatları 143
Allah'ın Zâtıyla İlişkili/Zâtî Sıfatlar 144
Zât'a İlişkin Yeni Bir Anlam Akla Getiren (Subûtî) Sıfatlar 147
Haberî Sıfatlar 153
Fiilî Sıfatlar 155
AKLA TAKILAN SORULAR 156
Allah İnancını Riske Sokan Söz ve Davranışlar 165
FİZİKÖTESİ VARLIKLAR 167
Melekler 167
Melek İnancının Hayatımızdaki Önemi 168
Meleklerin Özellikleri 169
Meleklerin Görevleri 170

Kur'ân'da İsmi Geçen Melekler ve Görevleri.....173
AKLA TAKILAN SORULAR 177
Melek İnancını Riske Sokan Söz ve Davranışlar 186
Ruh ve Ruhun 'Ne'liği 187
Ruhun Varlığı 187
Ruhun Yaratılmışlığı ve Özellikleri 188
Ruhun Ölümden Sonraki Durumu 188
AKLA TAKILAN SORULAR 190
Cinler 195
Cinlerin Varlığı 195
Cinlerin Özellikleri 196
AKLA TAKILAN SORULAR 197
Şeytanlar 200
Şeytanın Varlığı 200
Şeytanın Kökeni ve Özellikleri 201
AKLA TAKILAN SORULAR 204
KİTAP İNANCI.....209
İlâhî Kitaplar.....209
İlâhî Kitapların Gönderiliş Hikmeti.....210
Kitap Gönderilen Peygamberler 212
Sayfalar (Suhuf).....215
Kur'ân-ı Kerîm.....216
Kur'ân-ı Kerîm'in Temel Özellikleri 217
Kur'ân-ı Kerîm'in İndirilişi ve Yazılması.....219
Kur'ân-ı Kerîm'in Kitap Hâline Dönüştürülmesi.....220
Kur'ân-ı Kerîm'in Akılları Hayran Bırakan Yapısı ...221
AKLA TAKILAN SORULAR 224
Kitap İnancını Riske Sokan Söz ve Davranışlar.....234

PEYGAMBER İNANCI 236
Peygamberlik 236
Peygambere Olan İhtiyaç 238
Peygamberin Günümüz İnsanı için Anlamı 241
Peygamber Göndermenin Mümkün Oluşu 242
Peygamberlerin Nitelikleri (Sıfatları) 243
Peygamberlerin Sayısı 248
Nebî ve Resûl Kavramları 250
Peygamberlik ve Mucize 250
AKLA TAKILAN SORULAR 253
Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.) 267
Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Peygamberliği 269
Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Peygamberlik Delilleri ..271
Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Peygamberliğinin Ayırt Edici Özellikleri 275
AKLA TAKILAN SORULAR 276
Peygamber İnancını Riske Sokan Söz ve Davranışlar...286
ÖLÜM SONRASI HAYAT 287
Ölümün Gerçekliği 287
Kaçınılmaz Gerçeklik Olarak Ölüm 287
Âhiret İnancının Dünya Hayatına Yansımaları 288
Ölüm Sonrası Hayata İlişkin Deliller 290
AKLA TAKILAN SORULAR 293
Kabir Hayatı 296
Kıyâmet ve Kıyâmetin Anlamı..... 298
Kıyâmetin Zamanı 299
Kıyâmetin Yaklaştığını İma Eden Deliller 300

AKLA TAKILAN SORULAR 302
Yeniden Dirilişin Mümkün Oluşu 304
Âhiret Hayatı 307
Diriliş Sonrası: Mahşer 307
İnsan Davranışlarının Değerlendirilmesi:
Amel Defteri ve Mîzân 309
Sırat.....310
AKLA TAKILAN SORULAR 311
Cennet ve Cehennem 319
AKLA TAKILAN SORULAR 322
Âhiret İnancını Riske Sokan Söz ve Davranışlar 330
KADER İNANCI.....331
Kader ve Kazâ 331
Kader ve Kazâ Terimleri.....331
Kader İnancının Dinî Temelleri 332
Kader İnancının Pratik Değeri.....334
AKLA TAKILAN SORULAR 335
İnsanın Fiilleri 342
İnsanın Özgürlüğü.....342
Tevekkül 344
AKLA TAKILAN SORULAR 346
Kader İnancını Riske Sokan Söz ve Davranışlar 352
SONUÇ.....353
KAYNAKÇA.....356

ÖNSÖZ

Bizleri yoktan (yok iken) var eden ve varlığından haberdâr eden Yüce Allah'a hamd olsun. Tüm insanlığa rahmet, yol gösterici, rehber, uyarıcı ve müjdeleyici olarak gönderilen Hz. Muhammed'e (s.a.s.) de salât ve selâm olsun. Yüce Allah insanı yoktan (yok iken) var etmiş ve onu yeryüzünün efendisi (halifesi) olmakla şereflendirmiştir. İnsan, diğer varlıklardan farklı olarak, sahip olduğu akıl ve irade ile bütün yaratılmışlardan **üstün** kılınmıştır. Bu özelliğiyle insan, yaratılmışların en şereflisi ve en değerlisidir.

Akıl ve iradeye sahip olma, bir ayrıcalık olsa da aynı zamanda bir **sorumluluktur**. Çünkü iyi ile kötü, güzel ile çirkin ya da iman ile küfür arasında bir tercih yapma söz konusudur. Aynı zamanda insan, bir tercihe dayalı olarak gerçekleştirdiği tüm söz ve davranışlarından da sorumludur.

Yüce Allah, insanı yaratıp yeryüzüne gönderirken, onu koskoca evren içinde yapayalnız bırakmamış, insana şah damarından daha yakın olduğunu açıklamış, her zaman onun yanında olmuş ve her fırsatta ona yardımcı olmuştur. Peygamberler göndererek insanlara yol göstermiş, rehberlik etmiş ve insanların hayatlarını (dünya/âhiret) daha anlamlı kılabilmek için bütün şartları hazırlamıştır. Onlara, insanları her iki dünyada da **mutlu edecek** ve âhirette kalıcı mutluluklarını sağlayacak olan kitaplar verilmiştir.

Yüce Allah her şeyin yaratıcısıdır. Evreni de insanı da O yaratmıştır. Bu nedenle Allah, insanı insandan daha iyi bilir ve tanır. Yolunu şaşırmasın ve yanlışa gitmesin diye ona her fırsatta yol gösterir, rehberlik eder. Yüce Allah, insanların nelere inanması gerektiğini açıkça bildirmiş ve bunu peygamberlerinin dilinden de açıklamış ve teyit etmiştir. Bu nedenle Ebû Hanîfe *rahmetullahi aleyh* gibi âlimler, hiçbir insanın inanmama konusunda bir mazeretinin olamayacağını dile getirmişlerdir.

Bir Müslümanın dinî açıdan inanması gerekli ilke ve prensiplerin bütününe **iman esasları** denilmektedir. Bu ilkeler gündelik hayatta 'imanın şartları' olarak bilinen ve Müslüman olmanın temel şartı olan prensiplerdir. Aynı zamanda bu ilkeler halk arasında **'âmentü'** olarak da bilinmektedir.

Müslümanların inanması gereken hususların tamamını ifade etmek için *akâid* sözcüğü de kullanılmıştır. İslâm akâidi denildiğinde de bir Müslümanın inanması gereken esasların bütünü anlaşılmaktadır.

İslâm akâid esaslarını bilmek ve tanımak, her insan için önem taşımaktadır. Bu amaca yönelik olarak pek çok akâid metni yazılmıştır. Tarihte bunların en meşhurları arasında Ebû Hanîfe'nin *el-Fikhu'l-Ekber*'ini, Tahavî'nin *el-Akîde*'sini, daha sonraki asırlarda da Ömer en-Nesefî'nin *"el-Akâid"*ini ve en-Nesefî'nin *el-Umde*'sini saymak mümkündür. Anadolu coğrafyasında da Mehmet Vehbi Efendi'nin el-Akîdetü'l-Hayriyye, Mehmed Zahid Kotku'nun *Ehl-i Sünnet Akâidi*, Ahmed Ziyâüddîn el-Gümüşhânevî'nin *Ehl-i Sünnet İ'tikâdı* ve Seydişehirli Mahmud Esad Efendi'nin *Ravdatü'l-Cennât fî Usûli'l-İ'tikâd* isimli eserleri bu alanda kaleme alınmış eserlerden yalnızca bazılarıdır. Hiç kuşkusuz ismini zikredemediğimiz başka eserler de bulunmaktadır.

Bu eserlerin her biri önemli bir boşluğu doldurmuş kıymetli eserlerdir. Hepsi, yazıldığı dönemde ve sonrasında etkili olmuş, sevilerek okunmuş ve günümüze kadar da ulaşmışlardır. Unutmamak gerekirki; herdüşünürve âlim yaşadığı asrın çocuğudur.

Bu eserler, temel akâid meseleleri yanında âlimlerin yaşadıkları dönemde var olan inanç sorunlarına da temas etmiş ve onları açıklamaya çalışmışlardır. Zamanın değişimiyle birlikte, karşılaşılan sorunlar da hem değişmekte hem de çeşitlenmektedir.

Elinizdeki bu eser, tam da bu amaca hizmet etmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Modern çağ insanının yüz yüze kaldığı sıkıntılar yanında bilgiye erişimin kolaylaşması ve iletişim alanındaki hızlı dönüşüm, günümüz insanının inanç alanında savrulmasına da yol açmaktadır. Günümüz insanının zihin dünyasındaki sorular çeşitlenmekte, şüpheler derinleşmekte ve insanlar bunlara yönelik bir arayış içine girmektedir. Dolayısıyla İslâm inanç konularının, güncel soru(n)lan da içerecek şekilde, yeniden ve aynı zamanda anlaşılır bir dille ele alınması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü elimizdeki akâid metinleri içerik olarak son derece zengin ve doyurucu olsa da eserlerde kullanılan dil daha çok yaşanılan dönemin dil ve üslûbunu yansıtmaktadır. Bu ise günümüz insanı ve özellikle de gençler açısından bir anlaşılma zorluğu ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışma, böyle bir ihtiyaca yönelik olarak Server Yayınları tarafından başlatılan bir "akâid projesi" çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Eserin ana temasını İslâm İman Esasları oluşturmaktadır. Bilgi ve inanç konularını içeren giriş niteliğindeki iki genel başlık sonrasında her iman esası müstakil bir başlık hâlinde ele alınmış ve kitabın bölümlerini de iman esasları oluşturmuştur. Bunun dışında kitabın ilk birkaç başlığında fikri hazırlık anlamında İslam'ın bilgiye bakışı ve inanç konusunda bazı temel bilgiler anlatılmıştır.

Her bölüm altında başlığı oluşturan iman esası hakkında, bir Müslümanın bilmesi gereken temel bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler, âyet ve hadislere dayalı, çok fazla detaya boğmadan ve mümkün olduğunca anlaşılır bir dille verilmeye çalışılmıştır. Okuyucu, her başlık altında o başlıkla ilgili bilmesi gereken temel bilgilere ulaşmış olacaktır. Bu özelliğiyle eser, bir Müslümanın İslâm İnanç Esaslarıyla ilgili temel bilgileri de

öğrenebileceği güncel bir ilmihal özelliği de taşımaktadır.

Bu çalışmada güncel konular da ihmal edilmemiştir. Kuşkusuz ki iman esaslanyla ilgili, insanlann karşı karşıya olduğu ve cevap aradığı güncel sorular da olabilmektedir. Çoğu kere okuyucu, bu konuda temel bilgiler yanında güncel sorunlarına da bir cevap aramaktadır. Bu nedenle her konu sonunda veya konu aralannda akıllara gelebilecek bazı güncel sorulara da yer verilmiş ve bu sorular olabildiğince makul ve tutarlı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sorulara verilen cevapların her okuyucuyu ikna edeceği iddiasında değiliz ancak eseri okuyan insanlann zihin dünyasındaki sorulara makul, mantıklı ve tutarlı bir açıklama bulabilecekleri inancındayız.

Son olarak; her ne kadar eserin telif sorumluluğu benim üzerimde olsa da bu proje çok seçkin bir heyetle birlikte yürütüldü. Projenin düşünce olarak planlanmasından başlıklann ve soruların tespitine kadar hemen her konuda bu heyetin çok değerli katkıları oldu. Atılan her başlık, yazılan her konu bu seçkin heyet tarafından okundu ve geri dönüşler alındı. Eser, onların görüş ve destekleriyle son şeklini aldı. Eserin oluşmasına katkıda bulunan Prof. Dr. Abdulhakim Koçin, Ali Aksoy, Ali Saranç, Efdal Orhan ve Abdullah Yılmaz'a ayn ayrı teşekkür ediyorum. Böyle bir esere ihtiyacı ortaya koyan ve bu projenin sorumluluğunu üstlenen Server Yayınlan'na da müteşekkirim. Gayret bizden, onu başarılı kılmak ise Allah'tandır. Ortaya çıkan bu çalışmanın insanımızın anlam arayışına katkı sağlamasını ve her iki dünyalannı da anlamlandırmasını temenni ediyorum.

Kayseri 2022

Prof. Dr. Temel Yeşilyurt

GİRİŞ

Herkes mutlaka bir şeye inanmaya ihtiyaç duyar. Akıl sahibi bir varlık olan insanın, zihin dünyasındaki hemen her şey, inanmak üzerine inşa edilmiştir. Herhangi bir bilginin doğru olduğunu kabul ettiğimizde aynı zamanda onun doğruluğuna inanırız. Okuduğumuz kitabın doğruyu yazdığına inanmak isteriz. Şüpheye sebep olacak bir durum olmadığı sürece karşımızda konuşan kişinin doğruyu söylediğini varsayarız, ya da inanırız. Eğer bu "inanma" durumu olmazsa her şeyden şüphelenmeye başlarız ve bu da sürekli bir huzursuzluk hâline sebep olabilir.

Dinî olarak en temel inanış Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaktır. Din söz konusu olduğunda inananlar olduğu gibi inanmayanlar da vardır. Tek tanrıya inananların yanı sıra çok tanrılı dinlere inananlar da vardır. Din konusunda görüşüm yok diyenler olduğu gibi dinin ilkel bazı korkulardan türediğini ve gereksiz olduğunu savunanlar da mevcuttur.

DİN GEREKLİ Mİ?

En temel sorulardan biri dinin ihtiyaç olup olmadığını ortaya koymaktır. Bir dine mensup olmak, bir inanca sahip olup gereklerini yerine getirmek gerçekten önemli midir?

İnsanın İnanma İhtiyacı

İçinde yaşadığımız dünyanın bir düzeni var. Gezegenlerin, yıldızların, güneşin ayın bir düzeni var. Yerden yetişen ağaçlar ve gıda olarak faydalandığımız bitkiler bir düzen içinde büyüyüp

gelişirler. Her türlü maddenin fizik kurallan ile izah edilen bir yapısı ve etkileri var.

Bilim bütün bu olup bitenlerin nasıl işlediğini bulmaya çalışır. Ancak "neden" sorusunun cevabı her zaman verilemeyebilir. Bilim evreni anlar, inanç ise anlamlandırır.

Neden insan akıl ve irade sahibi bir varlık da diğer canlılar ve hayvanlar bu akla sahip değil?

Doğdum, yaşıyorum ve bir gün öleceğim. Beslenme ve kendi güvenliğimi sağlama konusunda bir tilkiden, bir kargadan veya bir böcekten ne farkım var?

Dünya hayatının bir amacı var mı? İnsan olarak bir sorumluluğumuz var mı? Bu dünyada bize yüklenen bir görev var mı?

Bu tür sorulara maalesef deneysel çalışmalarla, mikroskoplarla ve teleskoplarla cevap bulunamıyor. Kâinatın ve yeryüzünün yaratılışı ile ilgili bilgiler teoriden öteye geçemedi. Şu ya da bu teori ispatlansa bile 'nasıl' olduğu izah edilebilir fakat 'neden' sorusuna kesin bir cevap bulunamayabilir.

Kâinatın nasıl oluştuğu ve maddenin temel yapısı yüzyıllardır araştırılıyor. Yakın zamanda CERN laboratuvarlarında büyük hadron çarpıştırıcısı ile protonlar çarpıştırıldı. Böylece her şeyin başlangıcı kabul edilen big-bang (büyük patlama) teorisi deneysel olarak ispatlanmaya çalışıldı. Bazı bilim adamları burada gözlemlenen Higgs Bozonu'nu "Tann Parçacığı" olarak da dillendirdiler. Bu çalışmalar da temelde kâinatın nasıl yaratıldığı ile birlikte bir neden arayışından kaynaklanıyor.

İnsan, inanmak üzere programlanmış bir varlıktır.

İnanç, Hayatımızı Nasıl Etkiler?

İnancımız hayatımızı her açıdan etkiler. Hayatımızı etkilemeyecek işlevsiz bir inanç, kuru bir laftan öteye anlam ifade etmez.

İnandığımızda; sahip çıkıp sadık kalacağımız, hayatımızı anlamlandıran değerlerimiz olur.

Allah'a (c.c.) kulluk görevimiz bazı şeyleri yapmamızı, bazı şeylerden de kaçınmamızı, uzak durmamızı gerektirir.

İslâm inancı sadece bir kabulden ibaret olmayıp bize sorumluluklar yükler. Bu sorumluluklar arasında ibadetler, sosyal hayat gerekleri, eğitimden giyinmeye, beslenmeden yardımlaşmaya, günlük hayattan toplumsal kurumlara kadar ortaya konulmuş usuller vardır ki bütün bunlar İslâm'ın yaşanması kavramı ile ifade edilir.

İnanan insan hayatın bir amacı ve insanoğlunun bir sorumluluğu olduğuna inanır. Bu ulvî gaye, hayatının her yönüne etki eder.

İnanmanın İyi İnsan Olmaya Etkisi

İslâm inancı 'tevhid' dediğimiz tekilâhın varlığı üzerine inşa edildiği için ve Allah (c.c.) tek mutlak güç, her şeyi yaratan ve idare eden en yüce olduğu için emirlerine uyup yasaklarından kaçmak kişiyi iyi insan olmaya sevk eder.

Allah'ın (c.c.) her zaman her şeyi gördüğü, O'nun yaratması olmadan hiçbir şeyin olmasını mümkün görmediğimiz için her zaman sınandığımızı biliriz.

İnanan insan inandığı değerler dolayısıyla ve bir hesap gününün varlığı bilinciyle iyi insan olma çabası içine girer.

Ne Kazanırım, Ne Kaybederim?

İnanmak bize büyük güç vermektedir. Güçlü bir sığınak olan Allah'a (c.c.) dayanmak ve güvenmek, her sıkıntısında el açıp dua edeceği bir yaratıcının varlığına inanmak, Allah'ın (c.c.) her yarattığının bir lütuf ve ikram olduğunu görmek müthiş bir hayat enerjisi ve zorluklarla baş etme gücü vermektedir. Ciddi hastalıkları olup, dua eden/inanca sahip olan hastaların dua etmeyenlere göre daha fazla ve/veya daha hızlı iyileştiği yapılan birçok bilimsel çalışmayla da gösterilmiştir.

Oysa inanç eksikliği her zaman bunalımlar ve çıkmaz sokaklar demektir.

Kendi içinde yaşadığı teslimiyet ve kadere rıza durumu çoğu zaman sorunlan daha kolay çözmesini sağlamıştır. İbadetler iç huzuruna ermesi için ilaç olmuştur.

Oysa inançsız kimse bütün bunlardan mahrum kaldığı gibi ahlak ve merhamet duygulanndan uzaklaşma ihtimali daha yüksektir. Bunun sonucu olarak da insanlann gözünde kötü, insafsız veya bencil konuma düşmüş olabilir.

İnanan insan iç huzuru kazanır. İnanmayan insan türlü psikolojik ve sosyal sıkıntılarla boğuşur.

İNANCIN TEMELLERİ

Kafamda Deli Sorular

Allah'ın varlığı ile ilgili ilahî kitaplardaki bilgilerin yanı sıra insanlar akılla da bazı arayışlara girmişlerdir. Kimi zaman uzun yıllara dayanan araştırma ve incelemelerin yanı sıra kişisel düşünce serüvenleri ile bir yerlere ulaşmaya çalışanlar vardır.

Kafa karıştırmayı hedefleyen veya inanan insanların aklını çelmeye çalışan bazı kimseler de yüzlerce binlerce sorular sorarlar.

Doğru bir inanca sahip olmak için sorulan her şeye cevap verilmesi mi gerekir? Yoksa sorulan bazı soruların sadece kafa karıştırmak için sorulduğunu görüp geçmeli miyiz?

Doğru sorulan sormak ve sorulara doğru cevap vermek bizi doğruya götürür.

İnançtaki savrulmalar şüphelerle ve cevabı verilmemiş sorularla başlar. Sağlam inanca gitmek için de bu soruları doğru sormak ve tatmin edici cevaplar almak gerekir.

Akılla Doğruyu Bulabilir miyiz?

Akılla doğruyu da buluruz, akılla doğru inanca da ulaşırız. Aklın tek başına yetmeyebileceğini en baştan kabul etmemiz işimizi kolaylaştıracaktır.

Beyin sahibi her canlının kendince bir aklı vardır. Ve bu aklın da bir sınırı vardır. Yeryüzünde yaşayan canlılar içinde en zeki olan türün insan olduğunu biliyoruz. İnsanların da hepsinin aklını kullanması aynı seviyede değildir. Demek ki her insanın da aklının bir sınırı vardır.

Kavramakta zorlandığımız olaylar ve kavramlar olabilir. Kavramış olsak bile duyu organları ile gözlemleyip anlayacağımızın ötesinde bazı şeyler de olabilir.

Önyargısız bir akıl insanı doğruya götürebilir. Ancak sadece akla güvenmek yeterli değildir. Çünkü aklın da bir sınırı vardır.

Allah (c.c.) Bizden Nasıl Bir İnanç İstiyor?

Allah (c.c.) bizden kendisine kulluk etmemizi istiyor.

Sadece kendisini ilâh olarak kabul etmemizi; herhangi bir ortağa, yardımcıya değil sadece tek ve yegâne olarak kendisine inanmamızı istiyor.

En güzel edep ve saygı ile boyun eğmemizi ve O'nun emirlerine, hükümlerine uymamızı istiyor.

Şart ve şüphe olmadan; "ama, fakat.." demeden inanmamızı istiyor.

Mucize bekleyerek, olağanüstü, doğaüstü etkilerle değil; samimi ve gönülden inanmamızı istiyor.

Allah (c.c.) bizden sağlam ve şüpheye yer olmayan bir inanç istiyor. Ayrıca inandığımız doğrultuda yaşamamızı da istiyor.

İslâm İnancının Diğer Din ve İnançlardan Farkı

Yeryüzünde tek ve yegâne bozulmamış din İslâm'dır. Dinler tarihi biliminin sınıflaması ile "semavi dinler" diye adlandırılan Yahudilik ve Hristiyanlık da bozulmadan önce hak din idiler. Ancak İslâm geldikten sonra diğer bütün dinler batıl din konumuna düşmüştür.

Puta tapıcılık veya garip ilkel inanışlara sahip dinlerin batıl olduğu zaten ortadadır.

Sonradan bozulan dinler incelendiğinde insanların müdahale edip bozdukları tutarsız noktaları açıkça görülecektir.

İslâm inancı diğer birçok batıl din ve inancın aksine sağlam, tutarlı, eksiksiz bir hayat tarzı sunmaktadır.

SAĞLAM İNANÇ

Hayatın Anlamı ve Gayesi

İnsan her zaman mutluluk ve iç huzuru peşindedir. Aslında tüm yaptıklarımızın içinde mutluluk ve iç huzuruna dönük amaç her zaman bir miktar vardır.

Hayata doğru bir anlam yüklemek mutluluğa ve iç huzuruna ulaşmayı kolaylaştırır.

Hayatın anlamsız ve gayesiz görülmesi, belirsizlik ve boşluk hissi gibi sebeplerle ruhsal bunalımlara ve kaosa götürür.

Hayatın anlamı Allah'a (c.c.) kulluk görevini yerine getirmektir.

Huzurun Kaynağı

Mutluluğun içeriden ifade edilmesi huzurdur. Kişinin bedenen ve ruhen sükûna ermesi, vesvese, evham, korku, kaygı olmadan tam bir güven ve teslimiyetle derin bir huzur hâline İslâm tasavvufunda "itminan" denir. Tam karşılığı olmasa da buna ruhsal tatmin de diyebiliriz.

Hem düşüncelerimiz hem duygularımız hem hayatımızın tutarlı olması iç huzuru ve ruhsal tatmini sağlar.

Gerçek iç huzuru Allah'a (c.c.) ve âhiret gününe iman etmekle elde edilir.

İnanmanın Psikolojik Etkileri

İnanan insan psikolojik olarak güçlüdür. Hayatın çelişki ve çıkmaz gibi görünen sıkıntılı durumlarında her zaman bir sığınak bulur. Motivasyonu diridir. Çaresiz kaldığında el açıp dua ederek rahatlayabilir.

Her şeyin sahibi olan bir yüce yaratıcıya inanmak, her zorlukta ve sıkıntıda sığınılacak sonsuz güç ve kudret sahibi bir varlığa dayanıp güvenmek müthiş bir ruhsal güç verir.

İnanmanın Sosyal Faydaları

İslâm inancı sadece kişinin içinde yaşanan bir duygu değil aynı zamanda hayatın her detayına değen bir yaşama biçimidir. İnanan insan birlikte yaşadığı diğer insanların hayatına olumlu çok şey katar. İnanan insanların etkin ve çoğunlukta olduğu toplumlarda eğer İslâm hakkıyla yaşanıyorsa sosyal problemler azalır, hayat kolaylaşır.

İslâm inancının sağlam ve güçlü olmasının altında yatan ince nüans aklı sonuna kadar kullanması ve akılla birlikte ilahî bilgileri içeren nakillere dayanmasıdır. Bu nakiller Allah'tan (c.c.) gelen vahiy olan Kur'ân-ı Kerîm ve peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.s.) bize kadar ulaşan sözleridir.

Bu eseri bir arayışın kılavuzu olarak ve zihinlerdeki tereddütleri gidermek, zihin bulandıran yanlış bilgilerin arasında doğru olanı bulmak için size yol arkadaşlığı yapmak üzere hazırladık. İnanmak bir arayışın sonunda varılan hedeftir. Bu hedefe doğru yol alırken size yardımcı olacak bilgileri, yoldaki işaretleri, yolunuza ışık tutacak açıklamaları ve ihtiyacınız olan enerji kaynaklarını ilerleyen sayfalarda bulabilirsiniz.

Okunması, anlaşılması ve yaşanmasını temenni ederiz.

BİLGİNİN ÖNEMİ

Bilgi, insan hayatındaki önemli kavramlardan biridir. Gündelik hayatın sürdürülmesinden tutun da birtakım dinî pratiklerin yerine getirilişine kadar bütün davranışlarımızın temelinde bilgi vardır. Bir ustanın zihin dünyasındaki bilgi, marangozda mükemmel bir masaya, mimarda bir projeye ve mühendiste ise köprüye, yola ve kullandığımız bir bilgisayara dönüşür. Kısacası bilgi hayatımızın her alanındadır ve hayatımızı kolaylaştırır.

Yüce dinimiz, bilgiyi bir değer olarak kabul etmiş; bilgiyi aramayı ve bilginin peşinden gitmeyi kadın erkek herkes için bir yükümlülük saymıştır. Çünkü bilgi, inanan insanın yitik malıdır[1] ve inanan insan onu bulmak için onun peşinden koşmak ve aramakla yükümlüdür.

Vahyin ilk cümlesinin 'oku' ile başlaması[2] son derece anlamlıdır. Aynı zamanda 'oku' ifadesi bir emirdir, ertelenmemesi gereken bir görevdir; insana sorumluluk yükler. İnsan için, iç ve dış âleme serpiştirilen işaretleri görmek, okumak ve sonuç çıkarmak temel bir görevdir. Onun için faydalı bir ilim, insanın öldükten sonra da hiç kapanmayan amel defteridir.[3]

Diğer taraftan 'oku' emrinin nesnesi, içinde yaşadığımız evren ya da insan olabildiği gibi aynı

---

1 Tirmizî, İlim 19.

2 Alak 96/1.

3 "İnsan ölünce üç şey dışında ameli kesilir: Sadaka-i câriye (faydası kesintisiz sürüp giden sadaka), kendisinden faydalanılan ilim ve kendisine dua eden hayırlı evlat" Müslim, Vasiyyet 14)

zamanda Kur'ân'ın kendisidir de. Daha genel anlamıyla da **gerçekliğin kendisidir**. Her çeşit bilme çabasının son hedefi gerçekliğin (hakikatin) bilinmesi ve anlaşılmasıdır. Yüce kitabımız Kur'ân da Rabbimizden bize indirilmiş bir gerçekliktir ve gerçekliği bilgi temelinde açıklayan bir kitaptır.

"Gerçekten onlara, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak, ilim üzere açıkladığımız bir kitap gönderdik."[4]

Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm'in kendisi de Allah tarafından insanlığa gönderilmiş **gerçek** bir **bilgidir**. Bu açıdan bilgi, insan aklının meyvesi olduğu kadar, Allah'ın insanlara hem bir lütfu hem de bir emridir.

Kur'ân bilgi sürecine eşlik eden pek çok kavramı içerse de bunların hiçbirisi anlam derinliği ve geniş kullanım alanı içinde "ilim" terimine eşit değildir. Kur'ân-ı Kerîm'in, bilişsel süreci ifade etmek için kullandığı merkezî şemsiye kavram 'ilim'dir. İlim, akletme, gözlem, hatırlama, çağrışım ve son olarak da güzel davranışı içerir. Kur'ân'a göre bilgi, yalnızca görünen alanı değil, onun ötesini de yani **fizikötesi** alanı da kuşatır. Peygamberlere Allah tarafından ilim verilmiştir ve onlara indirilen vahiy de ilim olarak nitelenir.

Kur'ân, dinî ve dünyevî bilgi arasında açık bir ayrım yapmak yerine, bilginin bütün çeşitlerine değer atfeder ve bütün olguları, dünyanın gerçek kaynağını gösteren işaretler olarak önümüze koyar. Dağa, taşa, canlıların yaratılışına ve bunlardaki güzelliklere dikkat çeken Kur'ân, bu görünenler dünyasının arkasında olanı ve görünenin arkasındaki saklı anlamı keşfetmeye çağırır.

Kur'ân'a göre bilgi bir **üstünlük** ölçütüdür. Bakara sûresinde Kur'ân, insanın bilgi kapasitesini, onu melekler de dâhil bütün yaratıkların üstüne yerleştiren bir ölçüt olarak belirler. Çünkü melekler sayamadığı hâlde, Hz. Âdem (a.s.) isimleri

---

4 A'râf 7/52.

sayabilmiştir. İnsanlar arasında da Kur'ân, bilenleri bilmeyenlerin üzerinde bir konuma yerleştirir:

"Hiç bilenlerle bilmeyenler birbirine eşit olurlar mı?"[1]

O, bilmeyi 'gören insanlar'a, bilgisizliği ise 'gözü görmeyen'e benzetir.[2] İyilik, doğruluk, güzellik ve son olarak iman bilgiye dayanırken; kötülük, cehâlet, iman etmeye hazır olmayış anlamındaki kalbin mühürlenmesi de bilgisizliğin bir sonucu olarak görülür.[3] Çünkü ilahî bilgiyi (vahyi) anlayıp onun doğruluğuna inananlar ancak ilim sahipleridirler.[4]

Bilgi ve türevleri, Kur'ân mesajı açısından taşıdığı önem nedeniyle pek çok âyette tekrarlanır.

Kur'ân'a göre ilim yüce bir derecedir; sahibini yüceltir ve dolayısıyla Allah'ın insanlara bir lütfudur. Bilgisizlik, inançsızlığın önemli bir nedeni olduğu gibi, bilgi de insanı imana ulaştıran önemli bir etkendir.

BİLGİNİN TANIMI VE KAYNAĞI

Yüce kitabımız Kur'ân, bilgiyi bir **değer** olarak önümüze koyup onun peşinden gitmeyi şiddetle tavsiye etse de bilgiyi tanımlamaz. Zaten Kur'ân'ın temel gayesi, insanı dünya ve âhirette mutluluğa ve kurtuluşa eriştirecek genel inanç, davranış ve ahlak ilkelerini ortaya koymaktır ve o, bir **tanımlar** kitabı değildir.

İnsanı yeryüzünün efendisi (halifesi) olma potansiyelinde yaratan Yüce Yaratıcı, onu bilip anlayacak, düşünüp sonuca ulaşabilecek kabiliyetlerle donatmıştır. Dolayısıyla Kur'ân'ın geniş anlam dünyası içinde bilgi, genel anlamda Allah'ın ilmini ve vahyi ifade etmek için kullanılsa da bu asla insan potansiyelini, bilip anlama çabalarını yok saymamış, aksine insan bilgisine

---

1 Zümer 39/9.

2 Mü'min 40/58.

3 Mâide 5/104; Tevbe 9/93.

4 Mâide 5/104; Âl-i İmrân 2/119; İsrâ 17/107.

de ayrı bir değer vermiştir.

Bilginin insan için **mümkün** oluşunu dile getiren Kur'ân, dinî ve dünyevî bilginin sınırlarını aşan bir sentez ortaya koymakla birlikte, yalnızca kesin bilgiye önem vermektedir. Bilginin **kesinlik ve güvenilirliğini** etkileyen faktörlerin başında da bilginin kaynakları gelmektedir.

Çağdaş bilgi anlayışlarında, bilginin vazgeçilmez kaynakları arasında yer alan **akıl ve tecrübe** alanı, Kur'ân açısından da bilginin önemli kaynakları arasında yer almaktadır. Ancak Kur'ân'a göre duyular ve akıl, bilginin önemli iki kaynağı olmakla birlikte, bilgiyi yalnızca bununla sınırlamak insan tecrübesini tümüyle ifade etmekten uzaktır. Bu nedenle Kur'ân, akıl ve duyularla elde edilen bilgiye, haberle/**vahiyle** elde edilen bilgiyi de ilave ederek, bilgiyi son derece kapsamlı bir zeminde ele alır.

Allah, insanı, hiçbir şey bilmez iken var ederek ona kulak, göz ve kalp vermiş ve insanlardan bunları uygun yerlerde kullanmalarını istemiştir. İnsan görecek, işitecek ve bunlar kanalıyla aldığı verileri akıl süzgecinden geçirerek bilgiye ulaşacaktır. Kur'ân açısından beş duyu, bilgi edinme sürecinde başvurulması gereken önemli araçlar olmakla birlikte, tek bilgi edinme aracı değillerdir. Beş duyu, yalnızca somut gerçeklikler hakkında veri sunmaktadırlar. Hâlbuki beş duyunun alanını aşan ancak yine de duyu tecrübesine konu olabilen sevinç, keder, neşe ve hatta kişinin benliği ancak kalp ile duyumsanabilmektedir. Bu sebeple Kur'ân, bilgi edinme sürecinde kalbe de özel bir önem verir. Kalp, fiziksel bir organ olarak değil, aksine **düşünen, araştıran** ve son anlamda da iman eden duyu olarak işlev görür. Kur'ân'a dayalı olarak geliştirilmesi olası bir bilgi anlayışında, **duyu, akıl ve kalp** bir anlamda birbirini tamamlayıcı bir fonksiyon icra etmektedir.

Kur'ân, insanları duyu organlarını işletmeye çağırır ve onları işletmemeyi, fonksiyon dışı bırakmayı ise eleştirir.

Devenin yaratılışına, göğün yükseltilişine ve dağların nasıl

dikildiğine veya yeryüzünün nasıl döşendiğine bakmayı ve onlardan bilgiye ulaşmayı tavsiye eder. Duyular, bilgiye ulaştırmada öncelikli bir konuma sahiptir. Akıl, ancak duyuların elde ettiği veriler üzerinden sonuç çıkardığı için, duyularını kaybeden ilmini de kaybeder.[1] Duyuların sağladığı bilginin güvenirliği, onların sağlam olmalarına bağlıdır. Eğer duyularda herhangi bir algılama hatası yoksa, beş duyunun sağlamış olduğu bilgi, kendi alanıyla ilgili olmak üzere, kesin bilgidir.

Bilginin diğer önemli kaynağı hiç kuşkusuz akıldır. Bilginin oluşumu, duyu organları aracılığıyla elde edilen verilerin akıl tarafından süzgeçten geçirilmesi, işlenmesi ve soyutlanmasıyla meydana gelir. Bu yönüyle akıl, duyulardan gelen verileri ayıklar ve çelişkiden arındırır. Akıl, Kur'ân'da isim olarak değil, fiil olarak kullanılır; dolayısıyla durağan ya da statik bir konumu değil, aksine işleyen, iş gören, çalışan, aktif olan dinamik bir beşerî yetiyi ifade eder.[2] Kur'ân birçok yerde akla vurgu yapar, akletmeye çağırır ve aklını kullanmayanları şiddetle yerer. Bilgi sürecinde akıl yürütmenin ve düşünmenin vazgeçilmez yerini belirleyen Kur'ân,[3] gerçek anlamda aklını kullananların ancak bilen insanlar olduğunu ifade ederek[4] **akıl yürütme** ile bilgiye ulaşma arasında yakın bir ilişki kurar.

Ancak Kur'ân açısından bilginin alanı, kapsamı ya da araçları yalnızca akıl ve duyular alanından ibaret değildir. Kur'ân'a göre bilgi, akıl ve duyuların çok daha ötesine uzanır. Kur'ân bilgi anlayışında; olgulara ait bilgiler, vahiy, Allah'ın bilgisi, hikmet, gözlem ve deneyin her biri önemli bir fonksiyon icra eder ve bilgi sürecinde birbirini tamamlar. Kur'ân, geçersiz ve **kuşkuya dayanan** bilginin kaynağının sağlam bir kaynak olmadığını, aksine bu bilginin kişisel arzu ve kuruntulardan

---

1 Ahmed b. Oğuzdanışmend Akşehîrî, *el-İntikâd fî şerhi'l-Umdeti'l-İ'tikâd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 3083/1, Vr.12b.

2 Bakara 2/44, 73; Âl-i İmrân 3/65.

3 Ankebût 29/24.

4 Bakara 2/219; En'âm 6/50.

kaynaklandığını (zan) ifade etmektedir. Dolayısıyla Kur'ân'da bir anahtar kavram olarak kullanılan ilim, tamamen güvenilebilir bir kaynaktan alınan bilgiyi, yani vahyi de içermektedir.

Kur'ân, vahyi, ilim olarak niteler ve bu açık ilim dururken, şüpheli olan ve kesin olmayan arzularının peşinden koşmanın anlamsızlığına vurgu yapar.

Kısacası Kur'ân açısından vahiy, bilgi açısından önemli bir konuma sahiptir. Bu nedenle Kur'ân'a göre vahiy, bilginin şaşmaz, aşınmaz ve aşılmaz kaynağıdır.[5]

BİLGİNİN DEĞERİ

Günümüz dünyasında bilgi teorilerinin önemli konularından birisi de elde edilen bilginin değeri ve dolayısıyla **geçerliliği** meselesidir. Bilginin değerini belirleyen önemli ölçüt ise erişilen bilginin doğru olması, yani kesinliğidir. Kur'ân'a göre, kuşkudan arınmış, gerekli şartları taşıyan, delile dayanan kesin bilgi, **insan tutum ve davranışlarının** da doğruluk ölçütüdür.

Kur'ân, kesin olmayan ve zanna dayanan bir bilgiyi bilgisizliğe eşit görür:

> "Hâlbuki onların bu hususta bir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Zan ise hiç şüphesiz, hakikat bakımından hiçbir şey ifade etmez."[6]

İnsanlar zihinlerinde kurgulayıp doğruluk nisbet ettikleri pek çok şeyin doğru olmadığını ve gerçek olanın ne olduğunu kesin bir bilgi ile âhirette bileceklerdir.[7]

Kur'ân'a göre, beşerî alanda olduğu kadar, **metafizik alanda** da akıl yürütme, düşünme ve tartışma delile ve bilgiye dayandırılmalıdır. Bu nedenle akıl yürütmenin ve düşünmenin, bilgi sahibi olunan konularda olması; bilgi sahibi olmadan bu

---

5 Temel Yeşilyurt, "Kur'ân'da Bilgi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2004): s. 9-10.

6 Necm 53/28.

7 Vâkıa 56/95; Hâkka 69/51; Tekâsür 102/5,7.

tartışmalardan kaçınılması gerekir.[1] Öyleyse herhangi bir ilmî delile dayanmadan Allah yolundan saptırmak için söz söyleyenlerin bu tutumları herhangi bir bilimsel anlam taşımamaktadır.[2]

Herhangi bir alanda akıl yürütülecek veya söz söylenecekse bu, bilinçli ve bilgiye dayanan bir eylem olmalıdır:

"...eğer doğru iseniz bana ilim ile haber veriniz."[3]

Bilgiye dayanmayan bir konuda, hiç kimseye boyun eğilmemelidir. Kur'ân, herhangi bir bilgiye/bilime dayanmayan her çabayı geçersiz görmekte, yermekte ve hatta bilmeden, bilinçsiz ve bilgisiz bir şekilde ifâ edilen bir ibadeti bile anlamsız saymaktadır:

"Onlar, Allah'ı bırakıp, Allah'ın kendisine hiçbir delil indirmediği, kendilerinin dahi hakkında bilgi sahibi olmadıkları şeylere tapıyorlar."[4]

O hâlde, Kur'ân-ı Kerîm'e göre, belirsizlik barındıran, kuşku içeren ve belli bir kesinlik düzeyine ulaşmamış bilgi, kaynağı itibarıyla da güvenilir bir bilgi olarak değerlendirilemez. Kur'ân, bu tarzdaki bir insanî birikime bilgi değil "zann/sanı" adını verir. Çünkü bu bilgi, sağlam kaynaklara ya da akıl yürütmeye dayanmamakta; insanın arzu, istek ve güdülerinden (heva) kaynaklanmaktadır.[5]

BİLGİNİN SINIRI

Bilgi, en genel anlamıyla bilinebilir olanları (malumât) bilmekten ibarettir. Dolayısıyla bilginin sınırı, bilinebilir olanların sınırsızlığı karşısında insan kapasitesinin sınırlı oluşundan kaynaklanmaktadır.

İnsan çoğu kere var olanları görünen boyutuyla ya da sınırlı

1 Âl-i İmrân 3/66.
2 En'âm 6/100.
3 En'âm 6/143.
4 Hac 22/71.
5 İsrâ 17/36,45; Câsiye 45/23; Ahkâf 46/4.

kapasitesinin erişebildiği kadarıyla bilebilmekte ve dolayısıyla onları gerçek boyutuyla (hakikatiyle/künhüne vâkıf olarak) bilememektedir. Onun için bilginin derecesi kişiden kişiye farklılık göstermekte ve 'her bilenden daha üstün bir bilen'den söz etmek mümkün olmaktadır.

İnsanın erişebildiği bilgi, ne kadar mükemmel olursa olsun, yine de her şeyi olduğu gibi kuşatamamakta; her zaman onun bilgisini aşan alanlar var olabilmektedir. İslâm düşüncesi açısından en mükemmel ve her şeyi kuşatıcı bilgi, yalnızca Allah'ın bilgisidir. Göklerde ve yerlerde her ne varsa, her şey O'nun bilgisiyle olur, hiçbir şey O'nun bilgisinin dışında değildir.[6] Çünkü O, her şeyin yaratıcısıdır[7] ve Yaradan, yarattığını bilir.[8] O'nun bilgisi **sınırsızdır** ve her şeyi kuşatır. Gizli olanı da açık olanı da bilir.[9] Her şeyin, gerçek boyutuyla mutlak ve en yetkin bilgisi Allah'a aittir.

Buna karşılık, insan için bilgi **mümkün** olsa da sınırsız değildir ve bütün var olanları kuşatamaz. Yüce Allah buna şöyle dikkat çekmiştir:

> "Onlar dünya hayatının ancak dış yönünü bilirler. Âhiret konusunda ise tamamen gaflettedirler."[10]

AKÂİD BİLGİSİ

Akâid sözcüğü, Arapça 'bir şeye düğüm atmışçasına kesin olarak bağlanmak" anlamına gelen 'akd' fiilinden türemiş çoğul bir sözcük olup, yüce dinimizin inanç alanındaki ilke ve esaslarını anlatmak için kullanılan bir terimdir.[11] İslâm Akâidi denildiğinde de bir Müslümanın inanması gereken temel inanç

---

6 Sebe 34/3.

7 Fussilet 39/62.

8 Mülk 67/14.

9 Mü'min 40/19.

10 Rûm 30/7.

11 Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali Cürcânî, *et-Ta'rîfât* (Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1983), s. 152.

ilkeleri kastedilmektedir.

İslâm düşünce tarihinde, yaşanılan dönemdeki karmaşık felsefi tartışmalardan uzak, sade, anlaşılır bir dille, halka inanç esaslarını öğretmek üzere, akâid kitapları kaleme alınmıştır. Bu kitaplar, özlü ve klişe ifadelerle İslâm inançlarını halka öğretme amacı taşımaktadır. Dilleri sadedir, anlaşılır bir üslupla yazılmıştır.

İnancımızı sağlam bir zemine oturtmak neye nasıl inanmamız gerektiğini bilmeyi zorunlu kılar. Bu nedenle bir Müslümanın iman esaslarını bilip tanıması, inancının sağlamlığı açısından gerekli olduğu gibi, davranışlarının sağlam bir zemine oturtulması açısından da gereklidir. Bundan dolayı, bir Müslümanın **neye ve nasıl** iman edeceğini (erkân-ı iman) bilmesi kadar, **inancını koruyabilmek** için nelerden kaçınması (elfâz-ı küfr) gerektiğini bilmesi de önemlidir.

İnanç esaslarının ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, açıklanması ve öğretilmesi her Müslüman için temel bir yükümlülüktür.[1] Bir Müslümanın, ömrünün sonuna kadar Müslüman kalabilmesi, imanın ve hidâyetin değerini bilip inançsızlıktan da tam anlamıyla **kaçınabilmesi** için, imanın ve küfrün ne olduğunu öncelikli olarak bilmeye ihtiyacı vardır. Bir insan, ancak inanması gereken hususları bilip tanıyarak, dilini de inancını riske sokacak lafızlardan uzak tutarak, gönlünü Allah sevgisiyle doldurarak dünyada iyi bir insan ve ölümünden sonra da ebedî cenneti hak eden bir kul olabilir.

---

1 Ahmed Zîyâüddîn Gümüşhânevî, *Ehl-i Sünnet İ'tikâdı* (İstanbul: Bedir Yayınevi, ts.), s. 28.

İNANCIN GEREKLİLİĞİ

Yaratılmış varlıklar içinde en şereflisi olan insan, yaradılışı itibarıyla **inanmaya yatkın** bir varlıktır. İnanma, insanın varoluşuyla başlar yani insanlık tarihi kadar gerilere gider. İnanma, insanın **varoluşsal talebidir** ve Allah bunu onun yaradılışına yerleştirmiştir. En ilkel topluluklardan en ileri medeniyetlere kadar bütün insanlar, bir şeye inanagelmiştir. İnsan, yolunu her kaybedip inancında şaşkınlığa düştüğünde ise Yüce Allah bir elçisi vasıtasıyla onun yardımına koşmuştur.

İnsan yaradılışı/fıtratı, insanlığın ilk dönemlerinden günümüze kadar hep arayış içinde olmuştur. İçinde yaşadığı kâinatta var olan güzellikleri seyretmiş, bazen hayrete düşmüş, bazen ürpermiş ama her şeyin üstünde ve her şeye gücü yeten bir yaratıcı arayışını her zaman kalbinin derinliklerinde hissetmiştir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.),

"Her doğan çocuk fıtrat üzere doğar..."[2] hadisiyle de insanın yaratılıştaki bu temizlik, berraklık ve inanca olan tabiî eğilimine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla, her insanın özünde, basit şekliyle de olsa, yaradılıştan gelen bir inanma potansiyeli vardır. Bu, Allah'ın insana vermiş olduğu bir zenginliktir. Bu haslet, ufkunu, bakışını ve dünyasını genişleterek onu aşkın ufuklarla ve dünyalarla temasa geçirir.

İnanmak, insanın yaradılışından gelir ve son derece doğaldır. İnkâr ise insan fıtratıyla çelişen bir durumdur ve doğal değildir. Diğer taraftan, insanlık tarihinin bütün dönemlerinde, değişik topluluklarda görülen bu inanma eğilimi, inancın

---

2 Buhârî, Tefsîr 2.

yaradılıştan gelen bir özellik oluşunun da delilidir. Kendisini inançsız olarak tanımlayan kimseler bile, büyük bir çıkmazla ya da felaketle karşı karşıya geldiğinde, özünde var olan inancı dışa vurmuş ve her şeyin üstünde yüce bir güce inanma eğilimlerini ortaya koymuşlardır.

İnsan, yaratılış itibarıyla bedeni yanında ruhu da olan bir varlıktır. Her birey ancak ruhu ve bedeniyle birlikte insandır. Bir insanın sağlıklı oluşundan söz edebilmek için beden yanında ruh sağlığının da yerinde olması zorunludur. Nasıl ki düzenli beslenme bedensel sağlımız açısından kaçınılmaz ise ruh sağlımız için de inanmak bir ihtiyaçtır. İnsan, yaradılışı itibarıyla zayıf ve pek çok şeye muhtaç bir varlıktır. Dolayısıyla inanç hem birey olarak hem de sosyal bir varlık olarak insanın varoluşsal sorunlarının üstesinden gelmeye katkı sağlayacak önemli bir zenginliktir. İnsanın toplumsal statüsü ne olursa olsun, her insan zor durumda kaldığında sığınacağı ve yardım isteyeceği yüce bir varlığa ihtiyaç duyar. Hatta, toplumdan uzak dağlarda ve çöllerde yaşayan insanların bile, kendilerince bir inanç geliştirdikleri ve ibadet ettikleri bilinen bir husustur.[1]

Yaradılışındaki saflık üzere kalan ve bozulmamış bir fıtrata sahip her insan, küçük bir akıl yürütmeyle, içinde bulunduğu evrenin üstünde 'yüce bir varlık olduğu' düşüncesine kolaylıkla ulaşabilir. İnsan, ulaştığı bu inançla, başta Allah olmak üzere, kendi yaratılışı, hayat ve ölüm hakkındaki temel sorularına da cevap bulur.[2]

Diğer taraftan inanma, insanı psikolojik olarak da rahatlatan önemli bir işlev görür. İnsanın kendine ve evrene ilişkin gözlemlerinden kaynaklanan şaşkınlık, ümit ya da korkunun oluşturduğu kaygı, her şeyin üstünde bir gücün varlığına inanma ve o güce olan teslimiyetle ortadan kalkar. Bu inanç aynı

---

1 İbrâhim Abdürreşid, *ed-Dînü'l-fıtrî* (İstanbul: İstikbal Matbaası, 1340), s. 3.

2 Fatih Kurt, ed. *Niçin İnanıyorum?* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019), s. 11.

zamanda terk edilmişlik hissinden uzaklaştırarak yalnızlıktan kurtarır. Karşılaştığı sorunları çözerken önüne çıkan her zorlukta, inancı onu motive eder ve Rabbinin yardım ve desteğini yanında bulur.[3]

Buna karşılık inkârcılık ise insanın kendi yaradılışıyla çelişmesi demektir; yaradılışıyla zıtlaşması ise insanın hissettiği kaygının da temel kaynağıdır. İnanma insanın mayasında var olduğundan, Allah'ı bulamayanlar ve bilemeyenler, derinden derine büyük bir ıstırap duyarlar.[4]

İNANÇ - İMAN İLİŞKİSİ

Yaradılıştan insanın özünde yer aldığını söylediğimiz şey inanma ihtiyacıdır. İnanç ise Allah'ı ve O'nun tarafından gönderilmiş olanları bilip onaylama anlamına gelen iman ile aynı anlama gelmeyebilir. Her ne kadar Türkçemizde inanç, çoğu kere gündelik konuşma dilinde iman ile aynı anlamda kullanılsa da gerçekte inanç, iman ile özdeş değildir. İman, inançtan farklı bir özelliğe sahiptir.

İnanç, imanın başlangıcında yer alsa da iman, inancın ötelerine uzanan bir kesinlik taşır. İnançta ise imanın taşıması gereken kesinlik yoktur. Bir inancın imana dönüşebilmesi ve iman adını alabilmesi için, her türlü **kuşkudan arındırılmış** olması ve kesinlik taşıması zorunludur. İman söz konusu olduğunda, inanılan esaslar (iman esasları) konusunda bir şüphe bulunmadığı gibi, bireyin bunlara ilişkin inancı üzerinde debir kuşkunun bulunmaması gerekir. Dinî açıdan yeterli ve bir insanı güvende tutan iman, bir olasılık (ihtimal) içermez; aksine Allah'ın kesin olarak var oluşuna inanmak demektir. Bu konuda herhangi bir kuşkunun var olması, imanı de geçersiz kılar.

Hâlbuki inanç, insanın bir konudaki kanaat ve ön kabulünü anlatmak için kullanılır. Doğru olma ihtimali kadar yanlış

---

3 Kurt, *Niçin İnanıyorum*, s. 12.

4 Mehmet Bulut, *Ehl-i Sünnete Göre Müslümanın İnanç Esasları* (İstanbul: Kampanya Kitapları, 2019), s. 15.

olma ihtimali de bulunmaktadır. İnanç, bir şeyin kabulünü ya da reddini de eşit şekilde içerir. Örnek vermek gerekirse; Allah'ın varlığının kabulü bir inanç olduğu gibi, onu reddetmeye de (küfre de) inanç adı verilebilmektedir. Dolayısıyla tek başına inancın, doğruya da yanlışa da götürme ihtimali söz konusudur. Bu yönüyle inanç, imanın özdeşi değildir. Buna karşılık iman, inancın doğrulanmış ve kesinleşmiş biçimidir. İman ettikten sonra, iman edilen konularda şüpheye sahip olmak, imanın özüne aykırı bir durumdur:

"İnananlar, ancak Allah'a ve Peygamberi'ne inanmış, sonra şüpheye düşmemiş; Allah uğrunda mallarıyla, canlarıyla cihat etmiş olanlardır. İşte onlar doğru olanlardır."[1]

İslâm düşüncesinde iman söz konusu olduğunda, imanın kendisi gibi, iman edilecek hususlar da **apaçıktır**. Bu hususlar Kur'ân ve Sünnet ile günümüze kadar ulaşmıştır. Herhangi bir kuşku içermezler. Yüce kitabımız, herhangi bir şüphe barındırmayan[2] apaçık bir kitaptır.[3] Kur'ân'ı bize ulaştıran ve tebliğ eden Peygamber apaçık bir uyarıcı[4] ve bize ulaştırdığı vahiy de apaçık bir tebliğdir.[5]

Diğer taraftan iman, inançtan farklı olarak güven ve sevgi gibi boyutlara da sahiptir. Mümin, iman ettiği varlığa yani Allah'a sonsuz şekilde **güvenmekte**, onu sevmekte ve bu nedenle de ibadet etmektedir. Dolayısıyla iman, bireyin Allah'a karşı sarsılmaz güvenini ifade ettiği gibi, diğer insanların da ona güvenmesini ve ondan emin (güvende) olmasını gerektirir.

Arapça kelimeler olan eman, emniyet, emanet ve iman aynı kökten türemiş kelimelerdir ve her biri bir şekilde güven anlamına gelmektedir. İman, çift yönlü güven ifade eder. İman eden varlık olarak insan, her türlü şüphesini arkada bırakarak

1 Hucurât 49/15.
2 Bakara 2/21.
3 Mâide 5/15; En'âm 6/59.
4 Nûh 71/2.
5 Mâide 5/95; A'râf 7/174.

Allah'a tam olarak güvenirken, Allah da insanı bütün korkularından kurtararak onu güvende tutmaktadır.

Görüldüğü gibi inanç, esas itibarıyla iman ile özdeş olmayıp, derece olarak imanın gerisinde kalmaktadır ve imanın taşıdığı kesinlik düzeyine ulaşamadığı gibi, bazı durumlarda aynı anlama da gelmemektedir. Ancak Türkçemizde her iki kavram büyük ölçüde aynı anlamda kullanılmaktadır. Bununla birlikte biz bu çalışmamızda, inancımızın kesinlik taşıyan, zan ve kuşku içermeyen boyutunu kastettiğimizde inanç yerine iman sözcüğünü kullanmayı tercih ettik.

İMAN VE KARARLILIK

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin baş döndürücü bir hızla ilerlediği günümüz dünyasının -sözüm ona- modern insanından kimileri maddî ve görülür olanın dışında bir gerçeklik/hakikat tanımamakta; her şeyi madde ekseninde açıklamakta; inanma, ahlaklı olma ve erdemli olma gibi yüce değerleri anlamsız sayabilmektedir. Modern hayat tarzının ayartmalarıyla kirlettiği dünyasında metafizik gerçekliklere yer ayırmamakta, bunları hayatından dışlamakta, inanmayı ve dine yönelişi anlamsız sayarak kolaylıkla gericilik ya da çağ dışı olmakla suçlayabilmektedir.

Onlara göre inanç, hayata katkı sağlamamakta, geleceğe yönelik bir ümit vadetmemektedir. Bu ise onları, ilerleme ve gelişmenin ancak inancın hayattan dışlanmasıyla sağlanabileceği şeklinde bir yanılgıya götürmektedir. Onlara göre iman, ne yapacağı belli olmayan bazı insanların rastgele tercih edip kendilerini avuttukları ve ümitsizlikten kaynaklanan son derece özel bir durum olarak sunulmakta ve çağdaş insan için bir anlam taşımadığı iddia edilmektedir. Ancak bu düşünce, doğru olmadığı gibi hiçbir hakikat değeri de taşımamaktadır.

Geçmişte olduğu gibi günümüz dünyasında da iman, pek çok insan için anlam ve önem ifade etmekte, hayatlarına anlam katmakta ve onlar için uğruna canlarını feda edecek kadar da

değer taşımaktadır. İddia edildiği gibi iman, çocuksu, rastgele benimsenmiş ve daha iyi bir işi olmayan saplantılı insanların, sorgulamayan insanların peşinden gittiği bir durum değil, aksine, insanın en kararlı ve bilinçli kabulüdür.

İman, insanın bilgi ve tercihine dayalı **kalbî bir fiildir.** Aynı zamanda iman, bireyin bilinçli ve kararlı fiilidir; birey **bilerek ve isteyerek** iman etmekte ve inandığı varlığa karşı sarsılmaz bir güven taşımaktadır. İman, temelinde bilgi ve iradenin yer alması nedeniyle de insanın son derece bilinçli bir fiilidir; ne yapacağını bilemeyenlerin ümitsizce bir bağlanışı değildir.[1]

İman, temel olarak "kalbî bir kabulleniş (tasdik) ve söz ile anlatım (ikrar)" olarak tanımlansa da gerçekte, bunun çok ötelerine uzanan anlam boyutlarına sahiptir. İnsana sağladığı **iç aydınlanma** yanında içinde yaşadığı çevreye ve evrene de ışık tutar. Mümin, sahip olduğu bu ışıkla,[2] hem kendisini hem de evreni aydınlatır. Aynı zamanda iman, insana kapsamlı bir bakış açısı da kazandırır. Mümince bir bakış, ufkun sadece görünen tarafını değil, aynı zamanda ufkun ötesini de görür. Dolayısıyla inanan insan için sadece burası (dünya) değil, sonrası da önem taşır.

Esas itibarıyla iman, her şeye gücü yeten ve her şeyin üstünde olan bir varlığa inanmayı gerekli kıldığından, insanı yalnızca bu dünya ile değil Allah'ın yarattığı diğer âlemlerle de temasa geçirir. Bu yönüyle inanan bireyin ufku, inanmayana nisbetle çok daha kapsamlı ve **derinliklidir.**

İMAN - DAVRANIŞ İLİŞKİSİ

İnanç, insanın iç dünyasına ait kararlı ve tutarlı yönünü ifade ettiği gibi aynı zamanda insanda her türlü **güzel davranışı**

---

1 Temel Yeşilyurt, *Çağdaş İnanç Problemleri*, 4. Baskı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018), s. 63.

2 Yüce Peygamberimiz bu gerçeği şöyle ifade etmiştir: "Müminin anlayış ve sezgisinden (feraset) sakının! Zira o, Allah'ın nuruyla bakar." (Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 16).

(salih ameli) motive eden güçtür. İnanç, temelde Kur'ân ve Sünnet'in belirlediği temel inanç ilkelerine inanmayı anlatmak için kullanılsa da davranışlarla dışa vurur, hayata akseder; Yüce Allah'ın talep ve yasaklarını dikkate alan güzel davranışlarla görünür hâle gelir.

Başka bir anlatımla inanç, gerçek anlamını güzel davranışla ve **ruhî arınma ile erişilen ahlâkî mükemmellikle** kazanır. Bu nedenle iman ile güzel davranış birbirini tamamlayan ve güzelleştiren iki unsurdur; biri olmadan diğeri eksik kalır. İman, bizim en kararlı hâlimizi ifade ettiğine göre, onun dış dünyada eyleme dönüşmesine davranış adını vermekteyiz. Davranışlarımızın iyi, güzel ve tutarlı olabilmesinin yolu ise iç (inanç) dünyamızda karşılık bulmasına bağlıdır. Bu davranışlar, dinin emir ve yasaklarıyla uyuşup uyuşmamasına göre iyilik/taat, masiyet/kötülük gibi isimler alabilmektedir. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerîm, insanların öncelikle inanmasını ve sonrasında inancını davranışa dönüştürmesini istemiş ve teşvik etmiştir:

"İman edip salih amel işleyenlere ne mutlu! Onların sonunda varacakları yer ne güzel!"[3]

"Allah'ın açık âyetlerini okuyan bir (de) peygamber (gönderdi ki) iman edip sâlih amel işleyenleri karanlıklardan aydınlığa çıkarsın."[4]

Yüce Allah'ın bizden istediği şey, sağlam bir iman ve sonrasında onun dışa yansıması ve hayatı anlamlandırıp güzelleştirmesidir. İnanç ve davranış hakikatte bir bütünün iki yarısıdır. İnanç bireyin iç kararlılığını ve tutarlılığını ifade ederken, davranış da bu kararlılığın dışa yansıması ve hayata anlam katmasıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok âyette iman ile davranış bir arada yer almış ve iman ile davranış arasındaki tutarlılığa dikkat çekilmiştir. İman ile davranış arasındaki **uyumsuzluk** nifak

---

3 Ra'd 13/29.

4 Talak 65/11.

olarak adlandırılarak şiddetle yerilmiştir.[1]

"İşte onlar, hidâyete karşılık dalaleti satın alanlardır. Ancak onların bu ticareti kazançlı olmamış ve kendileri de doğru yola girememişlerdir."[2]

Kur'ân-ı Kerîm, pek çok âyetinde iman ile güzel davranışta bulunmayı birlikte zikrederek, ikisi arasındaki yakın ilişkiye işaret etmiş ve müminleri sağlam bir iman ve güzel davranışlarla maddî ve manevî gelişimlerini sürdürmeye çağırmıştır. Çünkü maddî ilerleme, düşünce ve karar aşamasından eylem alanına geçmeyi zorunlu kıldığı gibi; manevî ilerleme de kalbe yerleşmiş imanın bireyi ve çevresini güzel davranışlarla aydınlatmasıyla mümkündür.

Ayrıca imanın zayıflayıp güç kaybetmemesi ve güçlenerek tüm insanlığa faydalı hâle gelebilmesi için de güzel davranışlarla desteklenmesi gerekmektedir. Güzel davranışlarla bir türlü hayatın içine taşınamamış iman, **meyve vermeyen ağaca** benzer.

Allah'ın öte dünyada (ahirette) müminlere vadettiği nimetlere kavuşabilmek de ancak iman ve güzel davranışla mümkündür. Çünkü Kur'ân'a göre üstünlük, ancak **iman, salih amel ve takvâ** ile olabilmektedir. Allah katında bunun dışında bir üstünlük ölçütü yoktur.

Gönülde hapsedilmiş bir imanın, çağdaş dünyada bir fark ve değer oluşturabilmesi de mümkün değildir. Öyleyse **iman ve amel bir bütündür**. İman olmadan davranışlarımızın Allah katında bir değeri olmadığı gibi, güzel davranışlara sevk etmeyen iman da son derece cılız ve yetersizdir.

İMAN - AHLÂK İLİŞKİSİ

İman (Müslümanlık) ile ahlâklı olma arasında doğrudan ilişki söz konusudur. Bir insanın hem inançlı hem de ahlâksız olması

---

1 Bakara 2/15.

2 Bakara 2/16.

yaman bir çelişkidir. Bizler için örnek bir insan ve tüm insanlığa rahmet peygamberi olarak gönderilen Yüce Peygamberimiz'in ahlâkı, Kur'ân ahlâkı idi.[3] Yüce Allah da bunu Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifade etmiştir:

"Şüphesiz ki sen üstün bir ahlâk üzeresin."[4]

Peygamberlerin gönderiliş amaçlarından birisi de insanlar arasında güzel ahlâkı yerleştirmekti. İndirilen kitaplar, gönderilen mesajlar ve Yüce Yaratıcı'nın emir ve yasaklarındaki hikmetlerden belki de en önemlisi, insanı maddî ve manevî açıdan yüceltmek, güzelleştirmek ve **erdemli** bir **toplum** meydana getirmektir. Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.) de güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildiğini açıkça ifade eder:

"Ben sadece güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim."[5]

Peygamber Efendimiz, her açıdan örnek bir insan olarak yaşadı.[6] Sadece kendisini sevenler tarafından değil, düşmanları tarafından da takdirle karşılandı. Her zaman insanlara karşı nazik, kibar ve anlayışlı davrandı.[7] Aynı zamanda kendisini seven ve inanan insanların da güzel ahlâklı olmalarını istedi.

"Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlâk bakımından en güzel olanıdır."[8]

---

3 Buhârî, Menâkıb 23; Müslim, Müsâfirîn 139.

4 Kalem 68/4.

5 İmâm Mâlik, *Muvatta*, Husnü'l-Huluk 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* II, 381.

6 "Andolsun; Allah'ın Elçisi'nde sizin için, Allah'ı ve âhireti arzu eden ve Allah'ı çok anan kimseler için, uyulacak en güzel bir örnek vardır." (Ahzab 33/21).

7 "Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki, sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, çevrenden dağılır giderlerdi." (Âl-i İmrân 3/159).

8 Ebû Dâvûd, Sünne 15.

İnanan insanın boş ve anlamsız şeyleri terk etmesi bile, imanının güzelliğinden görülüyordu.[1]

Bu nedenle, bireyin inancındaki samimiyeti kadar, bunun güzel davranışlar olarak (ibadetler, kötülükten uzak durma ya da dürüstlük) hayatta yer bulması da imanının gereğidir. Zaten hem imanın hem de ibadetlerin temel hedeflerinden birisi de insanı kötülük ve çirkinliklerden uzak tutmaktır.[2]

İman, güzel davranışların motivasyon kaynağıdır. Bu nedenle de iman, ahlaklı ve erdemli toplumu ortaya çıkarmanın başlangıç noktasıdır.

TEKNOLOJİ VE DİNÎ İNANCIMIZ

Günümüz insanı, teknolojik gelişimin âdeta sınırları ortadan kaldırdığı ve dünyayı **küçük** bir **köye** dönüştürdüğü bir dijital çağda yaşıyor. Teknoloji ve onun sağladığı iletişim imkânlarına ulaşım kolaylaşmış ve bilgiye erişimin önündeki sınırlar kalkmıştır. Dijital çağ, yalnızca insanı kuşatmakla kalmamış, aynı zamanda onları dönüştürmüştür. Bugün artık pek çok işlemi evimizden çıkmadan, ufak bir dokunuşla gerçekleştirebilmekteyiz. Bilgiye erişim hem kolay ve hem de son derece ucuz hâle gelmiştir. Artık pek çok kitap ve makale değişik formatlarda bize sunulmakta; hemen hemen her bir konunun araştırılmasında arama motorları, araştırmacının yardımcısı olmaktadır.

Bu değişim ve dönüşümden etkilenenlerden birisi de din ve inanç alanıdır. İnternete eşlik eden bilginin serbest dolaşımı, inanan bireye önemli fırsatlar sunmuştur. Artık dinin temel başvuru kitaplarına pdf, e-kitap ya da diğer biçimlerde kolayca erişebilmektedir. İnternetin sağladığı ortam, bireye inancını anlatma/tebliğ konusunda da yardımcı olmaktadır. Artık eskisinden çok daha geniş kitlelere inancımızı ulaştırabilme imkânına sahibiz. Geleneksel dindarlık anlayışı giderek dijital

---

1 Buhârî, Îman 7.

2 Ankebût 29/45.

dindarlığa doğru evrilmektedir.[3] Gelinen durumda zekât, fitre ve kurban bağışı gibi pek çok ibadet, internet yoluyla yapılabilmektedir. Artık sevinçler ve üzüntüler sosyal medya üzerinden paylaşılmakta, geleneksel kartpostallar yerini çoktan kısa mesajlara kaptırmış görünmektedir.

Aslında bilgiye kolay ve hızlı erişim pek çok insanın hoşuna giden bir durumdur. Bununla birlikte, dijital ortamlarda kullanıcıya sunulan bilgi **kontrolsüz** bir bilgidir; doğru olabileceği gibi yanlış olabilmesi de mümkündür. Kullanıcılar çoğu durumda, buradan edindikleri bilgileri, dinin temel kaynakları açısından test etmek yerine doğru kabul etmekte; bu ise ciddi kafa karışıklıklarına yol açmaktadır.

Özellikle gençlerimiz, bu sınırsız dünyada, farklı türden inanç ve kültürlerle karşılaşmakta; değişik blog ve sosyal medya gruplarında sunulan değişik türden pek çok inanç sorunuyla yüzleşmektedir.

Aynı zamanda, inanç alanında internet ortamının sunduğu bilgi, her zaman mâsum da olmayabilir. Burada sunulan ve kafa karışıklığına yol açan bilginin bir kısmının **kasıtlı ve ideolojik amaçlar** taşıyabilmesi de mümkündür. Çoğu kere, bu bilgi, bir düşüncenin propagandası olabildiği gibi, bir ideolojinin **kamuflajlı sunumu** da olabilir. Bu, o sanal platformu kuran ya da bilgiyi paylaşan kişinin niyetine bağlı olarak **manipülatif/yönlendirmeye açık** ve güdümlü bir bilgi de olabilmektedir.

Bu nedenle bu çoğulcu dünyaya, daha **eleştirel** ve irdeleyici bir gözle bakmak önemlidir. Kafa karışıklığına ya da zihin bulanıklığına düşülen her durumda ise özellikle inancımızı şekillendiren temel kaynaklara başvurmak veya bir bilene sormak en sağlam yoldur.

BAŞKALARINI İMANSIZLIKLA SUÇLAMAK

İman, kalbe ait bir durumdur ve davranışlar vasıtasıyla

3 Mehmet Haberli, "Dijital Çağda Din ve Dindarlığın Dönüşümü", *MEDİAD* 2/2 (2019): s. 309.

görünür hâle gelir. Özü itibarıyla insan ile Allah arasındaki bir iletişim biçimidir. İman, söz ya da davranış olarak ifade edilmediği sürece, Allah o kimsenin imanını bilse de başkalarının bunu bilebilmesi mümkün değildir. Bu nedenle, başkalarını imansızlıkla suçlamak, kolay başvurulacak bir yöntem olmamalıdır çünkü bu yöntemin kullanılması toplumsal barışı zedeleyen bir durumdur. İnanan insanların birlik ve beraberliği esas iken, birbirlerini imansızlıkla suçlamaları, imanın ruhuna da aykırı bir durumdur.

Yüce dinimizde inanılması gereken hususlar, Kur'ân ve Sünnet ile sabittir, tartışmaya açık değildir. Bir insan, Kur'ân ve Sünnet ile sabit olan iman esaslarından birini inkâr etmediği, inancını riske sokacak söz veya davranış içine girmediği sürece imansızlıkla suçlanamaz ve suçlanmamalıdır.

İslâm tarihinde, değişik ekol ve fırkaların, kendilerinden olmayanları imansızlıkla suçlamalarına nadiren rastlansa da bu, genel geçer bir durum değildir. İslâm toplumunda her zaman, olaylara sağduyu ile yaklaşan, başkalarını imansızlıkla suçlamaktan (tekfir) uzak duran bir ana gövde (Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat) var olmuştur.

Günümüzde, Müslümanlar arasında, bazılarının kendi düşünce ve ideolojilerinin dışındakileri inançsızlıkla suçladıklarını görmek üzücü bir durumdur. Akıl yürütmeye ve düşünmeye önem veren yüce dinimiz, Müslümanlara özgür bir araştırma ortamı hazırlamıştır. Bu ortam içinde farklı düşüncelerin ve anlayışların olabilmesi son derece doğaldır. Peygamber Efendimiz de bilinenden hareketle bilinmeyeni araştırma amacı taşıyan her çabayı övmüş ve hatta bu konudaki hata payının bile hoş görülmesi gerektiğini ifade etmiştir:

"Bir müçtehid, içtihad eder ve içtihadında isabet ederse iki sevap; hata ederse bir sevap kazanır."[1]

---

1 Buhârî, İ'tisâm 21; Müslim, Akdıye 15.

Dinimizde inançsızlığı ifade eden kavram küfürdür ve küfrün sınırları ise açıkça belirlenmiştir.

Dinin asıllarını ve farzlarını **küçümsemek ve reddetmek** açık küfür olarak görülmüştür. Dinin asıllarını ilgilendirmeyen, salt yoruma ve içtihada dayalı farklıkları ötekileştirme, reddetme ve tekfir etme, dinin ruhuna uygun değildir. Ayrıca her türlü farklı anlayışı ve yorumu reddetmek, dinî düşüncenin gelişmesi önünde ciddi bir engel oluşturacaktır.[2]

Sağduyu sahibi İslâm âlimleri, namazda kıbleye yönelen (ehl-i kıble) kimseyi imansızlıkla suçlamayı doğru bulmamış,[3] farklı anlayış ve düşünceleri hataya nisbet ederek bu hata sahiplerini inkârcılıkla suçlama yoluna gitmemişlerdir.

Günümüzde de dinin temel ilkelerini reddetmeyen, söz veya davranış olarak reddettikleri bilinmeyen insanları, birtakım keyfî yorum ve analizlerle imansızlığa nisbet etmek doğru bir yaklaşım değildir:

> "Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın. Size selam veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimete) göz dikerek, 'Sen mümin değilsin.' demeyin. Allah katında pek çok ganimetler vardır."[4]

İNTİHARI ÖNLEMEDE DİNÎ İNANCIN ROLÜ

Giderek karmaşık hâle gelen metropollerin, insanı sürekli meşgul ve yorgun eden koşuşturmaları, hayatı giderek rutinleştiriyor. Rutinleşen hayat, zamanla heyecanını yitiriyor, hayat anlamsızlaşıyor ve insan için depresyonun da bir nedeni olabiliyor. Sürekli rutinleşen, anlamsızlaşan hayat ve depresyon ise intiharın başlıca nedenleri arasında yer alıyor.

---

2 Yeşilyurt, *Çağdaş İnanç Problemleri*, s. 77.

3 Nûman b. Sâbit Ebû Hanîfe, "el-Fıkhu'l-Ebsat (İmâm-ı Azam'ın Beş Eseri İçinde)", (1992): s. 44.

4 Nisâ 4/94.

Ebette intihar gibi karmaşık bir durumu tek bir nedene dayalı olarak açıklamak zordur. İnsanı depresyona götüren biyolojik nedenlerin yanısıra başarısızlıklar ya da beklentilerin karşılanmaması gibi daha pek çok neden söz konusudur. Karşılaşılan ve üstesinden gelinemeyen birtakım güçlükler (depresyon da dâhil), alternatif çözüm yolları aranmadığı sürece, birey için hayatı anlamsızlaştırabiliyor. İnsanın içine düştüğü bunalım durumu, insanın geleceğe yönelik beklentilerini sıfırlamakta ve **ümitsizliğe** yol açmaktadır.

Depresyona yol açan nedenlerden birisi de insanın kendisiyle (fıtratıyla) ve içinde yaşadığı dünya ile **uyumunu** yitirmesidir. Bu noktada dinî inanç, insanın Allah ile ve içinde yaşadığı evrenle kopma noktasına gelen ilişkisini yeniden kurmak, hayatı anlamlandırmak ve geleceğe ümitle bakabilme noktasında yeni bir başlangıç olacaktır. İnsan dinî inancı sayesinde, geçmişi ve geleceğiyle ilgili can alıcı/varoluşsal sorularına cevap bulmakta, hayatı kendisi için daha anlamlı hâle getirebilmektedir.

Yüce dinimiz, hayatı, Allah'ın Hayy (hayat veren) isminin bir yansıması olarak görmüş; âhirette ebedî hayatı kazandırması nedeniyle değerli saymıştır. Hayatı da ölümü de yaratan Allah'tır.[1] Hiçbir insan, kendisinin ya da başkasının hayatını ortadan kaldırma **hakkına** sahip değildir. Yüce Rabbimiz, mâsum bir tek insanı öldürmeyi tüm insanlığı öldürmeye denk bir günah saymış; buna karşılık bir tek insanı yaşatmayı ise tüm insanlığın yaşatılmasına denk tutmuştur:

> "Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur..."[2]

İslâm, insanın kendi canına kıymasını **yasaklamış** ve bunu büyük günahlardan saymıştır. İnsanın dünyaya gelişi kendi elinde

1 "Hanginizin daha iyi iş işlediğini belirtmek için, ölümü ve hayatı yaratan O'dur..." (Mülk 67/2).

2 Mâide 5/32.

olmadığı gibi, ölümü de kendi elinde değildir. Hayat, insana yaradılıştan verilmiş bir emanettir, o emaneti korumak ve onu anlamlı hâle getirmek ise her insanın varoluşsal görevidir.[3] Sevgili Peygamberimiz de bir insanın kendi canına kıymasını kesin bir dille yasaklamıştır:

> "Kim ki, kendini bir demir parçası ile öldürürse (intihar ederse) cehennemde o demir parçası elinde olup onu devamlı olarak karnına saplayıp duracaktır. Kim ki, zehir içerek intihar ederse o kimse, cehennemde devamlı zehir içecektir. Kim ki, kendini yüksek bir yerden atıp intihar ederse, cehennemde hep yükseklerden aşağılara atılacaktır."[4]

Ölüm sonrası hayata inanmak, insan hayatına bir amaç yükler ve insana ulaşılması gereken bir hedef belirler. Gündelik hayatın sıkıntılarını bir sınama olarak gören insan, asla karamsarlığa düşmez; sıkıntılara göğüs gerer; sabırla, Allah'a sığınır.

İslâmiyet, yalnızca insanın bile bile canına kıymasını yasaklamakla kalmamış, ibadetlerle ve aşıladığı ümitle insanın iradesini de eğiterek karakterini güçlendirmiş ve insana hayatın güçlüklerine karşı koyabilecek bir mücadele azmini aşılamıştır.[5] Diğer taraftan, yapılan ibadetler, temelde Allah rızası için yapılmakla birlikte aynı zamanda insanı psikolojik açıdan rahatlattığı gibi, camiye ve cemaate katılma yoluyla, insanın sosyalleşmesine ve yalnızlıktan kurtulmasına da yardımcı olur. İnsanın zor ve sıkıntılı dönemlerinde güçsüzlüğünün farkına varmasından ve her şeye gücü yeten Allah'a sığınmasından daha rahatlatıcı ve huzur verici bir şey yoktur.

---

3 Hayatı zenginleştirme ve daha anlamlı hâle getirme konusunda ayrıntılı bilgi için şu kitaba bakılabilir: Thomas E. Elli - Cory F. Newman, *Yaşamayı Seçmek (İntihar Düşüncesiyle Başa Çıkma)* (Ankara: HYB Yayınları, 2007), s. 209.

4 Buhârî, Tıbb 56; Müslim, İman 175.

5 Yeşilyurt, *Çağdaş İnanç Problemleri*, s. 95.

İMANIN TANIMI VE KAPSAMI

İman, dinî düşüncenin önemli kavramlarından biridir ve bireyin Yüce Allah ile olan ilişkisini anlatmak için kullanılır. İman ile insan, kendi sınırlarını aşar ve aşkın (müteal) bir varlıkla iletişime geçer. Mümin için iman, her türlü kabul ve davranışın merkezinde yer alır. Bütün güzel davranışların başı, kökü ve temeli imandır.[1] Sağlam bir temel olmadan bina yapmak mümkün olmadığı gibi, iyi bir insan olabilmek için de sağlam bir imanın varlığı zorunludur.

İmanı tanımlamak ve onun hangi ögeleri içerdiğini belirlemek önemlidir. İnsan davranışlarından tutun da sorumluluklarımıza ve öte dünyada karşılacağımız ödül veya cezaya kadar pek çok konu iman ile doğrudan ilişkilidir. Kur'ân-ı Kerîm'de bir sûre, 'müminler' adını taşımaktadır. Bu sûrede Yüce Allah tarafından, kurtuluşa eriştirecek olan iman betimlenmekte ve kurtuluşa erebilmek için, imanla birlikte neler yapılması gerektiği de detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.[2]

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de nelere iman etmemiz gerektiğini açık biçimde dile getirmiştir. İman esasları, Kur'ân'ın âyetlerine dayandığı ve Sünnet'te de güçlü biçimde vurgulandığı için tartışmaya açık bir alan değildir. Ancak Kur'ân-ı Kerîm, hem Yüce Allah ile olan iletişimimizi hem de O'nun koyduğu inanç esaslarıyla olan bağımızı belirleyen imanın ne olduğuna ilişkin bize bilgi vermez. Kur'ân, daha çok nelere iman etmemiz gerektiğini belirler ve onlara iman etmemizi ister.

---

1 Mehmed Zahid Kotku, *Ehl-i Sünnet Akâidi* (İstanbul: Server Yayınları, 2018), s. 7.

2 Mü'minûn 23/1-11.

Yaygın kabul gören görüşe göre iman, **kalp ile tasdik** ve sonrasında da onun dil ile **dile getirmeyi** ifade eden 'ikrar' şeklindeki tanımıdır. Zaten sözlükte de iman, kalp ile "onaylamak, doğrulamak" anlamına gelen 'tasdik' olarak ele alınmıştır.[3] Başka bir ifadeyle, haber getiren birinin haberini anlamak, kabul etmek, inanmak ve doğruluğunu onaylamaktır.

Burada haberi getiren, Allah'tan aldığı mesajı bizlere ulaştıran peygamber olduğuna göre, imanın tanımı; 'Peygamber Efendimiz'in Allah katından getirdiği mesajı anlamak, kalp ile tasdik etmek, bu tasdikini dil ile söylemek ve teslimiyet' şeklinde olmaktadır.[4] Yüce Allah şu âyette tam da bunu dile getirmektedir:

> "Resûl'e indirilen (Kur'ân')ı (hıristiyanların anlayışlıları) dinledikleri zaman, gerçeği anladıklarından dolayı, onların gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki: "Ey Rabbimiz! İnandık, bizi de (hakka) şahit olanlarla beraber yaz."[5]

Hemen belirtelim ki iman çok boyutlu bir kavramdır; meydana gelişi itibarıyla kalbin tasdiki ve bu tasdikin dil ile söylenmesi yeterli olsa da imanı yalnızca bu iki boyuta indirgemek mümkün değildir. İman, tasdik ve ikrar yanında, aynı zamanda **teslimiyeti, güzel davranışı, sevgiyi** ve Müslümanca bir duruşu da gerektirir. Burada imanı bütün boyutlarıyla ele almak mümkün değildir. İmanın öne çıkan bazı boyutlarını, ayrı başlıklar hâlinde ele almak daha yerinde olacaktır.

Bir Tasdik Olarak İman

İman, oluşumu itibarıyla **kuşkudan uzak** olmak zorundadır. İnanılması gereken esasların herhangi biriyle ilgili oluşabilecek en ufak bir şüphe, imanın özüyle çelişir. Şüphe ile iman bir arada bulunmaz. Elbette ki bir insan şüpheye düşebilir. Ancak

---

3 Cürcânî, *Ta'rîfât*, s. 40.

4 EbûMansûr Abdulkahir Bağdâdî, *Usûlü'd-dîn* (Beyrût: yy., ts.), s. 248.

5 Mâide 5/83.

imana ulaşabilmek için oluşan her çeşit şüpheyi bertaraf etmek gerekir.

Bu, Kur'ân'da "*bunlar gerçekten mümin*"[1] ve "*diğerleri de gerçekten kâfirdirler*"[2] şeklinde ifade edilmekte, iman ile küfür arasında bir orta konum (nifak) kabul edilmemektedir.

İmanın merkezine yerleştirilen 'tasdik' terimi, bir şeyi doğrulamak ve onaylamak gibi anlamlara gelir. Dolayısıyla tasdikin bulunduğu yerde belirsizliğe ve kuşkuya yer yoktur. Ehl-i Sünnet âlimleri imanı "kalbin tasdiki" olarak tanımlamışlardır. Bazı âlimler bu tanıma, dil ile söylemek anlamına gelen ikrarı de eklemişlerdir. Ancak imanın her koşulda var olması gereken asla terk edilmesi mümkün olmayan esası kalp ile tasdiktir. Bundan dolayı da imanın tanımında tasdik asıl; ikrar ise ilave şart (rükün) olarak kabul edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de '*sen bize iman etmezsin*'[3] âyetindeki iman kelimesi de 'tasdik etme, onaylama ve doğrulama' anlamlarında kullanılmıştır. Çünkü söz konusu âyette, kardeşlerinin Yûsuf (a.s.) hakkındaki haberlerinde veya sözlerinde babalarının onları doğrulamasına ilişkin bir olgudan söz edilmektedir.[4]

İmanın **tasdik** olarak tanımlanması önemlidir. Önemi, tasdikin bilgiye dayanması ve bireyin **özgür iradesiyle** meydana gelişinden kaynaklanmaktadır. Bu, müminin bilerek ve isteyerek hakikati kabul etmesi ve benimsemesi anlamına gelir.

Ancak bilip tanıdığımız ve doğruluğundan emin olduğumuz bir şeyi tasdik ederiz. Allah'ın varlığı başta olmak üzere iman esaslarını bilmeden, bunları tasdik etmekten ve iman etmekten söz edemeyiz. Bu nedenle, bilgi tasdikin temelinde yer alan bir kavramdır. Bilmeden, tanımadan, kuşku ve zanna dayalı bir

---

1 Enfâl 8/74.

2 Nisâ 4/151.

3 Yûsuf 12/17.

4 Ebü'l-Berekât Muhammed b Mahmud Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil* (İstanbul: yy., 1984), II/214.

şeyi tasdik etmek mümkün değildir.

İman, oluşum itibarıyla bilgiye dayanmaktadır. Bilgi, bireyi imana ulaştıran önemli bir araçtır. Ancak, her bilgi imana götürmeyebileceği gibi, iman da bilgiye özdeş değildir. Bilgi, insanın tasdik etmesini ve dolayısıyla imana ulaşmasını kolaylaştırır. Yalnızca bilme, iman olarak adlandırılamaz:

> "Kendilerine Kitap verdiklerimiz, onu (Peygamber'i) çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar fakat kendilerine yazık ettiler çünkü onlar inanmazlar."[5]

Âyet-i Kerîme'de Yüce Allah, peygamberi bilip tanımalarını, yani yalnızca bilgiyi iman için yeterli görmemiştir. Bilgiyi imanla özdeş görmek, her bileni zorunlu olarak mümin saymak gibi ironik bir sonuca götürecektir.

İman söz konusu olduğunda tasdik, imana, bilginin de ötesinde bir kesinlik kazandırmaktadır. Çünkü tasdikin oluşabilmesi için, sahip olunan bilginin belli bir **kesinlik** düzeyine (yakîn) ulaşması gerekir. Ulaşılan bu kesinlikte, tasdik edilen konunun aksi düşünülememektedir. Bir müminin, Allah'ın varlığı ve birliğine ilişkin bilgisi kesindir ve aksi mümkün değildir. Ayrıca bilgi ve iman, zıtları bakımından da birbirinin aynı değildir. İmanın zıddı inkâr iken, bilginin zıddı bilmemek yani cehâlettir. Her bilen mümin olmadığı gibi, her bilmeyen de (câhil) inançsız değildir. Burada bilgi, tasdikin temeli ve imana ulaştırmayı kolaylaştırıcı bir araç olarak işlev görmektedir.

Diğer taraftan, imanın 'kalp ile tasdik' olarak tanımlanması, onu oldukça sağlam bir zemine oturtur.

İmanda Aklın ve Kalbin Yeri

Yüce kitabımız Kur'ân, akla büyük önem vermiştir. İnsanların akıllarını kullanmalarını istemiş ve akıl sahibi olduğu hâlde aklını kullanmamanın olumsuz sonuçlarına dikkat çekmiştir. Aklını kullanma, aynı zamanda insanı imana ulaştıran yolun da

---

5 En'âm 6/20.

başlangıcıdır. Yüce Allah pek çok âyette, insanın yaratılışına ve evrendeki insan aklını hayrette bırakan güzelliklere dikkat çekerek, insanları düşünmeye, akıl yürütmeye ve sonuç çıkarmaya davet etmiştir. Evrende gözümüze ilişen her güzellik, her şeyin üstünde ve gücü her şeye yeten bir varlığı akla getirmektedir.

Öyleyse akıl, bireyi imana ulaştıran önemli bir araçtır. Bu aracın amacına hizmet edebilmesi için, doğru kullanılması da önem taşır. Sağlam, bozulmamış ve kullanılan her akıl, insan için imana açılan bir kapıdır. Akıl herkeste olduğu hâlde, herkesin imana erişememesi, ya akıl karışıklığından ya da aklın doğru kullanılmaması nedeniyledir. Sağduyu ile kullanılan akıl (akl-ı selîm), insanı doğruluğa ve imana ulaştıran bir kılavuzdur.

Diğer taraftan akıl, aynı zamanda iman etmenin de ön şartıdır. Daha açık bir anlatımla, yalnızca akıl sahipleri, iman etmekle yükümlüdür. Aklen özürlü olan bir insanın dinî anlamda sorumluluğu düşünülemez.

Yukarıda da değindiğimiz üzere iman, kalbin tasdiki olarak tanımlanıyordu ve tasdikin oluşumu için ise tasdik edilecek esasların bilinip tanınması gerekliydi. Bu bilme ve tanıma işinde ise akıl önemli rol oynar. Akıl, imanın oluşumu açısından da gereklidir. İman, salt bilgiye indirgenemediği gibi akla da **indirgenemez**. Aklı kullanma, bilmeye ve tanımaya yol açmakta, bilme ve tanıma ise tasdike dönüşmektedir.

Belirtilmesi gereken diğer önemli nokta, bu tasdikin kalp ile olma zorunluluğudur. İmanın oluşumu için geçerli olan tasdik, **kalple olmalıdır.** Burada kastedilen, insan bedenindeki bir et parçası değil, onun bilen, anlayan ve tasdik eden fonksiyonudur. *"...onların kalpleri vardır ama anlamazlar..."*[1] âyeti, kalbin bu yönüne işaret eder.

Görüldüğü gibi kalbe anlama işlevi yüklenmektedir. Aynı

---

1 A'râf 7/179.

özellik akıl için de geçerlidir. İman söz konusu olduğunda, kalp ile akıl ortak hareket eder. Aklın keşfedip ortaya çıkardığı bilgiyi, kalp tasdik eder. Yüce Allah, kalbe dayanmayan imanı geçerli saymaz. Eğer kalp tasdik etmemişse, yalnızca dil ile söylenen, iman olarak adlandırılamaz. Kalp ile tasdik, imanın kökü, esası ve aslı, dil ile söylemek onun görünür hâle getirilmesidir. Aslı olmayan görünürlük ise bir gösteriş ve aldatmacadır.

"Ey Resûl! Kalpleriyle inanmadıkları halde ağızlarıyla "İnandık." diyen (münafık)larla (yahudilerden) küfürde/İslâm karşıtı yolda koşuşanlar seni üzmesin."[2]

İslâm âlimleri, imanın tanımında tasdiki, belirleyici bir kavram olarak kabul etmiş ve onun kalp ile ilişkilendirilmesini zorunlu görmüşlerdir. İmana ulaştıran süreçte akıl ve bilgi önemli bir role sahip olsa da imanın yeri kalptir.[3] Kur'ân, insanın bilgi edinme sürecinde, kulak, göz ve akılla birlikte, kalbe de yer verir ve insanın diğer duyuları gibi, kalbin davranışlarından da onu sorumlu tutar:

"Bilmediğin şeyin ardına düşme; doğrusu kulak, göz ve kalp, bunların hepsi o şeyden sorumlu olur."[4]

Akıl ve bilgi sonucunda ortaya çıkan tasdikin, iman olarak değer kazanabilmesi için, kalbin onayı bir gerekliliktir. Kalpte karşılığı olmayan, kalbe nüfuz edememiş bir tasdik, iman olarak adlandırılamaz. İmanları henüz kalplerine yerleşmemiş olanlardan "biz iman ettik" dememeleri istenir.[5] Duyularda olduğu gibi, kalp de bazen anlama yetisini kaybeder, körelir, hastalanır.[6] Böyle bir kalp Kur'ân dilinde 'mühürlenmiş kalp'[7] olarak adlandırılır, akletmez, anlamaz ve son olarak da imandan mahrum kalır.

2 Mâide 5/41.
3 Ebû Hanîfe, "el-Fıkhu'l-Ebsat", s. 64.
4 İsrâ 17/36.
5 Hucurât 49/14.
6 Bakara 2/10; Mâide 5/52; Nûr 24/22.
7 Bakara 2/7.

İmanı üstlenecek bir kalbin sağlam ve imanı kabullenmeye hazır olması da gerekir. Çünkü ancak sağlıklı bir kalp gerçekliği anlayabilecek yetenektedir ama kalplerin çoğu -Kur'ân'a göre- hasta veya kilitlidir.[1]

Diğer taraftan imanın kalple ilişkilendirilmesi, son derece anlamlıdır. Gündelik hayatımızda kalp, sevginin, samimiyetin ve içtenliğin ifadesidir. En güzel duygularımızı ve en içten sevgilerimizi kalple anlatırız. Birinin kalbimizde yerinin olması, onun bizim için ayrıcalıklı oluşunu gösterir. Kalple ilişkilendirilen bir iman da insanın en güzel, en içten ve en gönüllü yanını anlatır. Bu yönüyle iman, insanın Allah'a **en içten ve gönüllü** bağlanışını ifade eder. İman, insanın her türlü yapmacıklığın ötesinde en samimi duygusudur.

Aynı zamanda kalp, insan bedeninin en güzel köşesidir; hayatımızı ona borçluyuz. Bedenimiz onunla hayat bulur. Maddî anlamda böyle olduğu gibi, manevî anlamda da öyledir. Kalbin temizliği, kalbin samimiyeti ve kalbin tasdiki, manevî anlamda da tüm bedene hayat verir. İşte iman, Allah'a, gönlümüzün en güzel köşesinde yer ayırmaktır. Hatta bedenimizin en güzel köşesini yalnızca O'na ayırmaktır.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) buyurur ki:

"Vücutta öyle bir et parçası vardır ki, o iyi/doğru/düzgün olursa bütün vücut iyi/doğru/düzgün olur; o bozulursa bütün vücut bozulur. Dikkat edin! O, kalptir."[2]

İmanın Sözlü Anlatımı: İkrar

İman, aslı itibarıyla **kalbin tasdikidir** ve bir insanın mümin adını alabilmesi için Hz. Peygamber'i (s.a.s.) ve onun getirdiği mesajı kalp ile tasdik etmesi yeterlidir. Çünkü peygamberin getirdiği mesaj, diğer iman esaslarını kabul etmeyi de gerektirmektedir. Bu tasdik, bireyi Allah katında mümin kılsa da insanlar

1 Bakara 2/9-10; A'râf 7/179; Hac 22/46; Muhammed 47/24.

2 Buhârî, Îman 39.

tarafından onun Müslüman olarak bilinebilmesi için, kalpteki tasdikin söz ya da davranış olarak **dışavurumu** zorunludur. Çünkü biz insanlar, gönüllerde olanı bilemeyiz, kalplerde olanı bilen yalnızca Allah'tır.[3] İman, Allah'a ve âhirete bakan yönüyle 'kalp ile tasdik', insana ve topluma bakan yönüyle de 'kalp ile tasdik ve bu tasdikin sözlü anlatımı olarak ikrar' olmaktadır.

İmanda asıl olan kalp ile tasdiktir; kalpteki tasdikin dile getirilmesi, ikincil derecede önem taşısa da gerekli bir şarttır. Kalbin tasdiki yanında bunun sözlü olarak dile getirilmesi de gerekir. Herhangi bir zorunluluk olmadan (ölüm tehlikesi ya da konuşma özürlülük gibi), tasdikin sözle ifadesi (ikrar) terk edilemez. Bu, bir insanın Müslüman olarak görülmesi ve Müslümanların sahip olduğu haklara sahip olabilmesi noktasında zorunludur.

İman kalbî bir olgu olması nedeniyle, salt kalbe ait ve dışa vurulmayan bir tasdik üzerine yargılar bina edilemez. Dil ile gerçekleşen doğrulama/ikrar, kalpteki imanın göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ebû Hanîfe'ye göre tasdik, imanın en büyük şartı, ikrar ise onu gösteren delildir.[4] İnsanın mümin olduğunun bilinmesi ve sahip olduğu imanı başkalarına da anlatılabilmesi için, dil ile ikrarın var olması gerekir.

İmanın sözlü anlatımını dile getirmek için kullanılan ikrar, Arapça bir kelimedir. Türkçemizdeki karar ya da kararlılık kelimeleriyle aynı kökten gelir. Aynen tasdikte olduğu gibi, ikrar da inanan bireyin inancında kararlılığını anlatır.

Bu anlamıyla imanın sözle ifade edilişi olan ikrar, insanın kalbinde karar kılmış olan tasdikin açığa vurulması ve ilanıdır. Gönül dünyasında yerleşik olanın sözcüklere dökülmesi, kristalize edilmesi, açık ve kararlı bir şekilde dile getirilmesidir. Bu açıdan bakıldığında, kalp ile tasdikin gerektirdiği açıklık ve kesinliğin benzerinin -kalpte olanı ifade etmek şartıyla- dil ile

3 Mü'min 40/19.

4 Ebü'l-Kasım İshâk b. Muhammed b. İsmâîl Kadî Hakîm Semerkandî, *es-Sevâdü'l-A'zam* (İstanbul: Matbaatü İbrâhim, 1304), s. 38.

ikrarda da meydana geldiğini söylemek mümkündür.

Ancak belirtmek gerekir ki, gönülde yer bulmamış ve kalpte tasdike dönüşmemiş bir imanın yalnızca sözlü olarak anlatımı/ikran, iman olarak isimlendirilemez. Başka bir deyişle iman, yalnızca dil ile anlatıma indirgenemez:

"Çöldeki (bedevî) Araplar (gelip): "İman ettik." dediler. De ki: "Siz (gönülden) iman etmediniz. (Fakat:) 'Müslüman olduk/teslim olduk.' deyin. Henüz iman kalplerinize (tam) girmedi...."[1]

Yüce Allah, gönülleriyle iman etmedikleri hâlde ağızlarıyla iman ettiklerini söyleyenlerin, gerçekte küfürde yarıştıklarını ve iman etmediklerini ifade eder:

"Ey Resûl! Kalpleriyle inanmadıkları halde ağızlarıyla "İnandık." diyen (münafık)larla (yahudilerden) küfürde/İslâm karşıtı yolda koşuşanlar seni üzmesin."[2]

Söz ile dile getirilen iman, kalpte olanı dile getiriyor ve ondan haber veriyorsa, anlamlıdır. Kalbin tasdikine dayanmayan ve yalnızca dil ile söylenenin iman bakımından bir değeri yoktur. Onlar her ne kadar dilleriyle iman ettiklerini söyleseler de bu, onların kalplerinde olanla çelişmektedir ve Yüce Allah da onların inanmadıklarını haber vermektedir.

İman Açısından İnsanlar

İmanın insan hayatında önemli kavramlardan biri olduğunu ve insanın bütün tutum ve davranışlarının imana göre değer kazandığını daha önce ifade etmiştik.

İman, insanın hem kendini hem de davranışlarını düzene koyduğu ve biçimlendirdiği önemli bir ölçüdür. İmana sahip olma veya olmama durumuna göre insan, bir kişilik inşa eder; inşa ettiği kişiliğe göre de çeşitli isimler alır. Sonra, sahip olduğu imanın gerçek imana nisbetle durumunu belirler. Yaşadığı

1 Hucurât 49/14.

2 Mâide 5/41.

her sapma, her zikzak, onu yine farklı bir konuma yerleştirir.

Bazen de insan, hayat mücadelesini kaybeder, nakavt olur, imanla olan irtibatını tümüyle keser ve oyun dışı kalır. İşte insan, dinî anlamda, imanile olan ilişkisine göre **mümin, kâfir, münâfık** gibi isimler alırken; tutum ve davranışlarının iman ile olan uyumuna göre de müşrik ya da fâsık (günahkâr) gibi isimlerle anılır.

Mümin

Mümin, kelime olarak 'iman eden' ya da 'inançlı insan' anlamına gelir. Mümin, Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Sünnet'iyle sabit olan temel iman esaslarını **gönülden kabul edip** benimseyen kimseyi anlatmak için kullanılan bir isimdir. Allah'ın varlığına, birliğine, meleklerine, kitaplarına, öldükten sonra dirilişe, iyiliğin ve kötülüğün (hayır ve şer) yani her şeyin Allah'tan olduğuna inanan, Peygamber'i ve onun Allah'tan bize ulaştırdığı kesin olarak bilinen mesajın doğruluğunu tasdik eden kimseye mümin denilmektedir.[3]

İnanma, insanı her çeşit korku ve üzüntüden uzak tutarak bireye tarif edilemez bir **dinginlik** kazandırır. Dolayısıyla inanan insan, inanmayana nisbetle üstün ve nitelikli bir insandır:

> "Gevşemeyin, hüzünlenmeyin. Eğer (gerçekten) iman etmiş kimseler iseniz üstün olan sizlersiniz."[4]

Mümin, dünya hayatında kaliteli bir insan olduğu gibi, âhirette kurtuluşa erenler de yine müminler olacaktır:

> "Müminler, gerçekten kurtuluşa ermişlerdir."[5]

Ancak, kurtuluşa ulaşabilmek için, inanma yanında, inancının gereklerini yerine getirmek de önem taşır. Bu yönüyle mümin hem kendisi huzur içinde olan hem de başkalarını korku

---

3 Sa'deddîn Mesud b. Ömer b. Abdullah Taftazânî, "Şerhü Akâidi'n-Nesefiyye" (Kâhire, 1988), s. 78.

4 Âl-i İmrân 3/139.

5 Mü'minûn 23/1.

ve endişeden emin kılan kimsedir.[1]

Kur'ân-ı Kerîm'de 'müminler' (Mü'minûn) sûresi insana hem iyi bir insan olmanın yöntemini öğretmekte hem de âhirette mutluluğa ulaştıracak bir hayat felsefesi oluşturmakta ve yol haritası çizmektedir.

Sûrenin ilk âyeti inananların âhirette kurtuluşa ve mutluluğa erişecekleri müjdesiyle başlar; sonrasında ise kurtuluşa erebilmek için izlenmesi gereken yol haritası belirlenir:

"Müminler kesinlikle kurtuluşa ermiştir. Ki onlar, namazlarında derin bir saygı hâli yaşarlar; anlamsız, yararsız şeylerden uzak dururlar; zekâtı verirler, iffetlerini korurlar; sadece eşleriyle veya ellerinin altında olanlarla (câriyelerle) yetinirler, bundan dolayı da kınanacak değillerdir. Ama her kim bunun ötesine geçmek isterse işte haddi aşanlar onlardır. Yine o müminler emanetlerine ve ahitlerine sadakat gösterirler; namazlarını titizlikle eda ederler."[2]

Yüce dinimiz, özü itibarıyla kolaylık dinidir. Allah insanlar için zorluk dilememiştir. Bir insanın Müslüman olabilmesi için herhangi bir ön şart aramadığı gibi, herhangi bir protokole ya da törene de ihtiyaç yoktur. Bir insanın Müslüman kabul edilmesi için "Şehadet Kelimesi"ni kalpten benimsemesi ve söylemesi yeterlidir:

'Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve rasûluh'

'Görürcesine tanıklık ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur. Yine tanıklık ederim ki Muhammed, O'nun kulu ve elçisidir.'

Birey iman edip bunu diliyle de ifade etmesine rağmen güzel davranışlarda bulunmuyorsa, Allah'ın yapılmasını emrettiklerini yapmıyor ve yasakladıklarından da kaçınmıyorsa, Ehl-i

---

1 Buhârî, Bedu'l-vahy 4.

2 Mü'minûn 23/1-9.

Sünnet âlimlerine göre böyle bir kişi mümindir. Ancak Allah'ın emir ve yasaklarına uymadığı için günahkâr (fâsık) olmuştur.

Kâfir

Kâfir kelimesi, Arapça bir kelime olup, 'örtmek' ve 'gizlemek' gibi anlamlara gelir. Hak ve hakikat ortaya çıkmasına rağmen, onu kabul etmemeleri, üstünü örtmeleri ve reddetmeleri nedeniyle bu kelime kullanılmıştır. Kavram, mümin sözcüğünün zıt anlamlısıdır. Türkçemizde kullanılan inançsız, inkârcı ve ateist gibi terimlerle aynı anlamda kullanılmaktadır.

Kâfir, müminin aksine peygamberi yalanlamakta ve onun Allah katından getirdiği bilinen mesajını kabul etmeyerek reddetmektedir. Birey söz veya davranış olarak açıkça inançsızlığını ortaya koymadıkça onun inançsızlığını söylemek mümkün değildir. Bir insanı inançsızlıkla suçlamak, kolay başvurulabilecek bir yöntem olmamalıdır.

Kur'ân-ı Kerîm, inançsızlığı/küfrü, pek çok bağlamda farklı boyutlarıyla ele alır. Yüce kitabımız Kur'ân, inançsızların karakteristik özelliklerini şöyle betimler:

1. Allah'ı ve Diğer Temel İnanç Esaslarını İnkâr Ederler

"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, resûllerini ve âhiret gününü (birini bile) inkâr ederse muhakkak ki o, derin bir sapıklığa düşmüş (imandan çıkmış) olur."[3]

"Verdiklerinin kabul olunmasına engel olan, Allah'ı ve Peygamberi'ni inkâr etmeleri, namaza tembel tembel gelmeleri, istemeye istemeye vermeleridir."[4]

"Biz, and olsun ki öğüt almaları için bu Kur'ân'da bunları türlü türlü açıkladık. Fakat bu açıklamalar ancak onların nefretini artırmıştır."[5]

---

3 Nisâ 4/136.

4 Tevbe 9/54.

5 İsrâ 17/41.

2. Allah'a Ortak Koşarlar

"Andolsun, 'Allah, üçün üçüncüsüdür.' diyenler kâfir oldu. Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse, andolsun onlardan inkâr edenlere elbette elem dolu bir azap dokunacaktır."[1]

"Hakkında hiçbir delil indirmediği şeyi Allah'a ortak koşmalarından ötürü, inkâr edenlerin kalbine korku salacağız. Onların varacağı yer cehennemdir. Zâlimlerin durağı ne kötüdür."[2]

3. Allah Yolundan Yüz Çevirirler

"İnkâr eden ve (başkalarını da) Allah yolundan alıkoyanlar muhakkak ki o, derin bir sapıklığa düşmüş (imandan çıkmış) olur."[3]

4. Allah'ın Âyetlerini ve Peygamberlerini İnkâr Ederler

"Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlıklarda kalmış sağır ve dilsizlerdir..."[4]

" Âyetlerimiz o (müşrik) kimselere okunduğu zaman: "İşittik, eğer istesek elbette bunun aynısını biz de söylerdik! Bu eskilerin masallarından başkası değildir." dediler."[5]

"O gün, inkâr edip Peygambere başkaldırmış olanlar, yerle bir olmayı ne kadar isterler ve Allah'tan bir söz gizleyemezler."[6]

"İnkâr edenler: 'Sen peygamber değilsin.' derler; de ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve Kitab'ı bilenler yeter."[7]

---

1 Mâide 5/73.
2 Âl-i İmrân 3/151.
3 Nisâ 4/167.
4 En'âm 6/39.
5 Enfâl 8/31.
6 Nisâ 4/42.
7 Ra'd 13/43.

5. Kitapları, Melekleri ve Âhireti İnkâr Ederler

"Ey iman edenler! Allah'a, Resûlü'ne ve O'na indirdiği Kitab (Kur'ân)'a ve daha önce indirdiği kitap(ların asılların)a (gereği gibi sebatla) iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, resûllerini ve âhiret gününü (birini bile) inkâr ederse muhakkak ki o, derin bir sapıklığa düşmüş (imandan çıkmış) olur."[8]

"İnsan kendisini bir nutfeden yarattığımızı görmez mi ki hemen apaçık bir hasım kesilir ve kendi yaratılışını unutur da 'Çürümüş kemikleri kim yaratacak?' diyerek, bize misal vermeye kalkar."[9]

"Onlar Allah yolundan alıkoyan ve onu, eğri ve çelişkili göstermek isteyenlerdir. Onlar âhireti de inkâr edenlerdir."[10]

Daha önce imanın, bireyin hayatının merkezinde yer aldığını ve hayata, anlam ve değer kattığını ifade etmiştik. Bunun gibi, küfrü ve küfre yol açan hususları bilmek de iman dolu hayatımız için gereklidir. Çünkü imanın tersine küfür de hayatı anlamsızlaştırır ve değerden yoksun bırakır. Eğer birey, imanını kaybetmiş ve küfre düşmüşse, bu onu dünya hayatında bir Müslümanın sahip olması gereken haklardan yoksun bıraktığı gibi, onun âhirette de kaybedenlerden olmasına sebep olur; böylece ebedî mutluluğu kaybeder.

İslâm düşünürleri, küfrü, meydana geliş nedenlerine bakarak farklı şekillerde sınıflandırmışlardır:

Bilgisizlikten Kaynaklanan Küfür:

Bir insanın bilgisizliği nedeniyle farkına varmadan küfre düşmesi ve inançsızlık batağına saplanmasıdır. Oysaki bilgi ve bilginin peşinden koşma, kadın ve erkek her insan için bir

---

8 Nisâ 4/136.

9 Yâsîn 36/77-78.

10 A'râf 7/45.

yükümlülüktür. Dolayısıyla bilgisizlik, küfrün ve inançsızlığın **mazereti** olamaz.

Kastî ve İnkâra Dayalı Küfür:

Bir insanın bilerek ve tercih ederek peygamberi ve onun getirdiği mesajı kabul etmeyip reddetmesidir. Aslında gönlünün derinliklerinde evrenin bir yaratıcısı olduğunu ve Allah'ın varlığını bilmesine rağmen, salt inadından dolayı bunu kabul etmeyip reddeder. Bu tür bir inançsızlığın arkasında **kibir ve kendini beğenmişlik** olabileceği gibi, bulunduğu statüyü koruma gibi kaygılar da yer alabilmektedir. Bunun tipik örneğini Peygamber Efendimiz'in amcası Ebû Tâlib'in durumu oluşturur. Aslında o, Allah'ın varlığını bilmesi ve Peygamberimiz'in de doğruluğunu takdir etmesine rağmen, toplumsal statüsünü kaybetmeme adına iman etmemiştir. Şu âyet, inkârcıların bu durumunu özetlemektedir:

> "Daha önce kâfirlere karşı zafer isterlerken kendilerine Allah katından ellerindeki (Tevrat'ı) doğrulayan bir kitap gelip de (Tevrat'tan) bilip öğrendikleri gerçekler karşılarına dikilince onu inkâr ettiler. İşte Allah'ın lâneti böyle inkârcılaradır."[1]

Kastî ve inkâra dayalı küfür, diliyle Allah'ın varlığı ve birliğini dile getirmesine rağmen, kalbiyle bunu kabul etmemesi; diliyle olan ikrarının gönlündekiyle çelişmesidir. Bu tavır da iman ile çelişen tutarsız bir durum oluşturduğu için inançsızlık olarak değerlendirilmiştir. Bir insanın Müslüman iken, bunu terk ederek başka bir dini tercih etmesi, yani dinden dönmesi de küfür olarak değerlendirilmiştir.

Münâfık

Münâfık, inancında çelişik ve **tutarsız** olan kimseyi anlatmak için kullanılan bir terimdir. Münâfık, kalbinde iman/tasdik taşımadığı hâlde, diliyle Müslüman olduğunu söyler ve Müslüman gibi davranır.

---

1 Bakara 2/89.

Ancak gönül dünyasıyla örtüşmeyen bu çelişkili söz ve davranış onu, Müslüman yapmaz. Aksine **kalbinde** tasdik bulunmadığından imana sahip değildir. Bu nedenle bu çeşit bir tutarsızlık/nifâk, bir çeşit inançsızlık/küfür olarak görülmektedir. İnsanlar ancak görünene göre hareket ettiğinden ve kalplerde olanı yalnızca Allah bildiğinden, bu durum küfrün kripto/örtülü biçimidir.

Münâfıklar, **kişilik** olarak problemli insanlardır. İçleri başka ve dışları daha başkadır. Sözü, özüne; özü de sözüne uymaz. Kişilik olarak kendisine güvenilemeyen ve toplum içinde de karışıklık çıkarmaya uygun yapıları vardır. Allah'ın varlığını, birliğini ve Hz. Peygamber'in peygamberliğini ve onun bize ulaştırdığı mesajı kabul ettiklerini söyleyerek toplumda menfaat devşirmeye ve karmaşa çıkarmaya çalışsalar da çoğu kere Allah onların gerçekte inanmadıklarını açıklamış, bu planlarını tersine çevirmiş ve giriştikleri bu iş de onlara bir fayda sağlamamıştır:

> "İnsanlardan, inanmadıkları hâlde, 'Allah'a ve âhiret gününe inandık.' diyenler de vardır. Bunlar Allah'ı ve inananları aldatmaya çalışırlar, oysa sadece kendilerini aldatırlar da farkında değildirler."[2]

> "İyi bilin ki, onlar bozguncuların ta kendileridir. Fakat farkında değillerdir."[3]

> "İşte onlar, hidâyete karşılık sapıklığı satın almış kimselerdir. Bu yüzden alışverişleri onlara kâr getirmemiş ve (sonuçta) doğru yolu bulamamışlardır."[4]

Münâfıklar, inançsızlıklarını gizlemeleri ve insanlarca bilinememesi yönüyle, karmaşa ve huzursuzluk çıkarma noktasında inançsızlardan/kâfirlerden daha tehlikelidirler. Bu nedenle âhirette karşılaşacakları ceza da daha ağırdır.

---

2 Bakara 2/8-9.

3 Bakara 2/12.

4 Bakara 2/16.

"Şüphe yok ki münâfıklar, cehennemin en alt katındadırlar. Artık onlara asla bir yardımcı da bulamazsın."[1]

Sevgili Peygamberimiz, değişik sebeplerle münâfıklardan söz etmiş ve münâfıkların karakteristik özellikleri hakkında betimlemelerde bulunmuştur. Özellikle Hz. Peygamber'den (s.a.s.) bize ulaşan şu hadis, münâfıkların ahlâkî yönüne işaret etmesi bakımından son derece dikkat çekicidir:

"Münâfığın alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, vadettiğinde vaadinden döner, kendisine bir şey emanet edildiğinde emanete hıyanet eder."[2]

Görüldüğü üzere, özü farklı sözü farklı olmak ve bireyin kendi kendisiyle tutarsızlığını ifade eden nifak, iman ile çelişen bir durumdur ve sahibini imandan çıkarır. Bu nedenle, her Müslümanın bu konuda dikkatli olması, bu türden çelişkilerden kendisini kurtarması gerekir.

Müşrik

Müşrik, 'ortak koşan kimse' anlamına gelir. Allah'ın varlığını kabul etmekle birlikte, başka varlıkları O'nun dengi ve benzeri gören kimselere müşrik denir. Allah'ın varlığı ve birliği, İslâm inancının temel prensibidir. Allah'ın ne özünde ne de fiil ve sıfatlarında dengi ve benzeri yoktur. Bu nedenle, Allah'ın zât, isim ve sıfatlarında, ya da ibadet etmeye layık yegâne varlık oluşunda, onun dengi ve benzeri varlıklar olduğunu kabul etmek, iman ile çelişen bir durumdur. Dolayısıyla müşrik de kâfir ve münâfık gibi inançsızdır ve imanın dışında yer almaktadır.

Aslında şirk, küfür ile benzer bir kavramdır. Ancak küfür daha genel, şirk ise daha özeldir. Her şirk küfür olmakla birlikte, her küfür şirk değildir. Örneğin peygamberlerin varlığına inanmamak küfür olmakla birlikte şirk değildir.

---

1 Nisâ 4/145.

2 Buhârî, Îman 24; Tirmizî, Îman 14.

Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ın varlığını ve birliğini açıkça ifade eder ve güçlü bir şekilde inananlardan O'na ortak koşulmamasını ve yalnızca O'na ibadet edilmesini ister.[3] Yalnızca O'na ibadet eder ve yalnızca O'ndan yardım dileriz.[4]

Kur'ân'a göre şirk, Allah'ın bağışlamayacağı büyük bir günah, bir sapkınlık ve zulümdür.

"Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur."[5]

"...Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür..."[6]

Hz. Peygamber, müşrik bir toplumda tevhid inancını yerleştirmeye çalışmıştır.

Bir Müslümanın gündelik hayatı, Allah'ın birliği/tevhid düşüncesi etrafında biçimlenir ve anlam kazanır. Bu nedenle insanoğlunun, Allah'a ortak koşmaktan uzak durması ve Allah'ın varlığı ve birliğini gönülden kabul etmesi zorunludur. Aynı zamanda, şirkten ve insanı şirke düşürebilecek söz, tutum ve davranışlardan da uzak durması gerekir. Allah'tan başkasına secde, isteklerinin gerçekleşmesini başkalarından bekleme, **kişileri aşırı yüceltme**, ibadette Allah rızası dışında başka gayeler gütme insanı şirke götürebileceği düşünülen davranışlardan yalnızca birkaçıdır.

İmanda Artma - Eksilme

Daha önce dile getirdiğimiz üzere, imanın en yaygın ve kabul edilen tanımı 'kalp ile tasdik etmek ve bu tasdiki dili ile söyleme' şeklindeydi. İmanın oluşumu için asgari şart olarak,

---

3 Ra'd 13/36; Kehf 18/110.

4 Fâtiha 1/5.

5 Nisâ 4/48.

6 Lokman 31/13.

kalp ile tasdikin olması yeterliydi. Ancak Müslümanlar tarafından bilinebilmesi ve Müslüman olarak kabul edilebilmesi için de dil ile ikrar gerekli görülmekteydi.

Asgari düzeyde kalbî bir tasdik taşıyan ve Hz. Peygamber'i (s.a.s.) ve onun getirdiği mesajı kalbiyle benimseyen her insan mümin kabul edilmektedir. Bu açıdan bütün inananlar aynı iman esaslarına iman etmekle yükümlüdür. Bu açıdan iman, bir artma ve azalma kabul etmez.[1]

Bütün Müslümanların iman açısından birbirlerine eşit olmadıkları bilinmektedir. Peygamberlerin sahip olduğu imanın derecesi ile bizim sahip olduğumuz imanın derecesi birbiriyle aynı değildir. Aynı şekilde Yüce Allah, bazı âyetlerde imanın artmasından söz etmektedir:

> "Müminler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rableri'ne tevekkül ederler."[2]

Âyette sözü edilen imanın artışını nasıl anlayacağız? Ya da imanın insanlar arasında farklı derecelerde bulunuşunu nasıl anlamak gerekir? İslâm âlimleri, kalpteki tasdik bakımından **imanda artma ve eksilmenin** olamayacağı kanaatindedirler.[3] İmanın özünü oluşturan tasdik ve inanılması gereken esaslar konusunda bir değişme (artma ve eksilme) söz konusu değilse de imanın mahiyetinde bulunan **sevgi, teslimiyet,** bağlılık **ve** bilinçlilik durumu her insanda aynı değildir ve kişiden kişiye farklılaşmaktadır.

İmanda, sayısal bir artıştan söz etmek mümkün olmasa da **kalite olarak** insanların imanı diğer kısmından üstün olabilir.

---

1 Hakim Semerkandî, "Risâtün fi'l-iman", *Kitabu's-Sevâdi'l-A'zam* (İstanbul: 1304), s. 38.

2 Enfâl 8/2.

3 Nûman b. Sâbit Ebû Hanîfe, *Şerhu'l-Fıkhi'l-Ekber (Aliyyulkari Şerhiyle Birlikte)* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984), s. 304.

Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) imanı, derece olarak bizdeki imandan çok üstün olabilir. Müminler, imanlarında ulaştıkları yakîn derecesi (bilgiye dayalı kesinlik) bakımından diğerinden üstün olabilir. Bu açıdan iman kuvvetlilik ve zayıflık yönünden eksiklik ve fazlalık kabul eder ve buradaki artma ve eksilme, erişilen bilginin *(îkân)* kesinlik derecesine göre farklılık arz edebilir.

İmanda Taklidin Geçerliliği

Burada taklit ile kastedilen, bir insanın araştırma ve incelemeye ya da delile dayalı olmaksızın, iman esaslarını kabul etmesi ve bunu sözlü olarak dile getirmesidir. Bu yolla iman eden kimseye "mukallit" (taklit yoluyla iman eden) denmiştir. Ehl-i Sünnet âlimleri, imanda taklidi olabilir görmüş ve taklit yoluyla ulaşılan imanı geçerli saymışlardır. Onlara göre, imanın geçerliliği kalp ile tasdikin var olmasına bağlıdır. Bir insan, Hz. Peygamber'i ve onun tebliğ ettiklerini kalp ile tasdik ediyorsa, onun imanı geçerlidir. Bu sonuca, bilgiye dayalı olarak ya da bir başka mümini taklit ederek ulaşmış olmasının bir önemi yoktur. Ehl-i Sünnet'e göre taklit yoluyla iman eden kimse, mümindir ve imanı da geçerlidir.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Sadece Allah'a İman Yeterli midir?

Allah inancı, bir Müslümanın inanması gereken esasların özünü ve aslını oluşturur. İman esaslarını anlatmak üzere klasik kitaplarımız 'Dinin Aslı' (Usûlü'd-Dîn) terimini kullanmışlardır. Allah inancı da 'Asılların Aslı' (Aslü'l-Usûl) olarak bilinmektedir. Bu nedenle Allah inancının öncelikli yeri ve konumu tartışmasız kabul edilen bir husustur.

Diğer taraftan, imanın şartları içinde dile getirilen iman esaslarının hemen hepsi, özünde Allah inancına dayanır. Allah inancı kabul edilmeden, diğerleri anlamını yitirir. Çünkü Yüce Allah istediği ve emrettiği için O'nun meleklerine, kitaplarına,

peygamberlerine, âhirete, kader ve kazâya inanırız.

Allah'a iman, her ne kadar iman esasları arasındaki konumu bakımından öncelikli olsa da tek başına yeterli değildir. Allah'a iman edip, diğer iman esaslarını kabul etmemek, imana zarar veren ve **küfre götüren** bir durumdur. Biz Yüce Allah'ı, gerçek anlamda indirilen kitaplar ve gönderilen peygamberler sayesinde tanır ve biliriz.

4. Bir Başka Ailede Bulunsam Yine Müslüman Olur muydum?

'Müslüman oluşumuzda, içinde yaşadığımız ailenin bir etkisi var mıdır?' sorusuna vereceğimiz cevap 'evet' olacaktır. İnsan yaradılışı itibarıyla temiz ve inanmaya eğilimli olarak doğar. Sonrasında kimlik ve kişiliğini kazanmasında yetiştiği aile yanında ve içinde yaşadığı toplum ve kültür de önem taşır. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurur:

"Her doğan çocuk fitrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahûdi, Hristiyan veya Mecusi yapar."[1]

Dolayısıyla bireyin Müslüman bir ailede ve çevrede bulunması, onun Müslüman oluşuna yardım eder ve bu, onun için bir lütuftur.

Müslüman olmayan bir aile ve kültür ortamında yetişen insanların, diğeri kadar kolay olmasa da Müslüman olabilme imkânı vardır. Nitekim etrafımızda böyle bir çevrede yetişip de İslâm'ı seçmiş Müslümanlara rastlamak mümkündür. Yukarıda da değindiğimiz üzere, Müslüman ailede doğup büyümek önemli, kolaylaştırıcı bir unsurdur. Ancak İslâm dininin **evrensel mesajı**, mesajın tutarlılığı, aklı ve gönlü birlikte hesaba katan boyutu pek çok çağdaş insanın dikkatini çekmekte ve gönüllerini fethedebilmektedir.

---

1 Buhârî, Tefsîr (Rûm) 2.

6. Bir Müslüman, Deist Olabilir mi?

Deizmin tarihi 17-18. yüzyıla kadar gider. Hristiyan toplumlara ait bir kavramdır. Kilisenin, birtakım yanlış tutum ve davranışlarına karşı ortaya çıkmıştır. Kilise ve kutsal kitabın otoritesini ve bütün olağanüstülükleri reddeden bir harekettir. Deistlere göre Tanrı, başlangıçta evreni yaratmış ve sonrasında artık hiçbir şeye karışmamaktadır. Bu düşünceleriyle onlar, Yüce Yaratıcı'yı evrenden uzakta ve insanın gündelik hayatının dışında tutarak tamamıyla doğal/tabiî bir din inşa etme hevesinde idiler. Tasarladıkları bu düzen içerisinde akıl mutlak hâkim olacak, vahye dayalı dinler yok sayılacak ve buna bağlı olarak da mucize, peygamberlik ve âhiret inancı hiçbir şekilde yer bulamayacaktı.

Görüldüğü üzere deizm, ortaya çıkışı itibarıyla Müslüman coğrafyanın bir kavramı değildir ve İslâm inancıyla da bir ilgisi yoktur. Bununla birlikte son zamanlarda ülkemizde deizmin arttığına ve gençler arasında yayıldığına ilişkin haberler perde arkasından dillendirilmektedir. Bu haberlerin doğruluğu bir tarafa, bir Müslümanın deist olabilmesi de **mümkün değildir.** Çünkü deizm, bir Müslümanın kabul etmesi gereken **iman esaslarını** yok saymaktadır.

Deistler Allah'ın varlığını ve başlangıçta evreni yarattığını kabul etseler de onlara göre Allah'ın bütün yetkisi ve gücü evreni yaratmaktan ibarettir; sonrasında bir daha evrene karışmamaktadır; ilmi, iradesi ve gücü sınırlı bir varlıktır. Oysaki Allah, sınırsız ilim, irade ve güç sahibidir; O'nun güç yetirebildiklerinin sınırı yoktur. Her şeyin başlangıçta yaratıcısı olduğu gibi, aynı zamanda her şeyi bilir, her şeyle yakından ilgilenir ve insana şah damarından daha **yakındır.** Peygamberler gönderir, kitaplar gönderir ve insanlara yol gösterir. Bu nedenle de bir Müslümanın, aynı anda hem Müslüman hem de deist olabilmesi **mümkün değildir.**

Bir Müslümana göre, imanın merkezinde Allah inancı yer alır ve bütün diğer hususlar bu merkez etrafında şekillenir. Yüce

Yaratıcı'yı müminin hayatından uzaklaştırmak ya da hiçbir işe karıştırmamak, hayatını derinden etkiler, imanını sarsar ve onun dünyasında önemli yeri olan bağlılık, teslimiyet ve dua gibi kavramları işlevsiz hâle getirerek dinî hayatı anlamsızlaştırır. Zira deizmin tanrısı her nasılsa evreni yaratmış ancak sonrasında onu kendi kaderine terk etmiştir. Hem evrende hem de insanda olup bitenlerden habersizdir. O, yaratılanların en şereflisi olmakla onore edilen insana sırtını dönmüş, evrene gösterdiği özeni ona göstermemiş ve onunla ilgilenmemiştir. İnsanı en güzel sûrette yaratmış, özgür irade vermiş ve sonra da onu başıboş bırakmıştır. Deistler, Hristiyanlığın teslisinden kaçınmak ve Allah'ı tenzih etmek adına bunu yapsalar da sonuçta O'nu, var ettiği mahlûkâtla ilgilenmeyen ya da ilgilenemeyen aciz ve sıradan bir varlık konumunda göstermeyi tercih etmişlerdir.

Oysaki Allah, her şeyin yaratıcısıdır. Yaratan, yarattığını bilir ve onların yapıp etmelerinden de haberdârdır.[1] Koyduğu yasaları takip de eder: O, titiz bir gözetleyicidir.[2] Evreni yaratmış ve bir kenara çekilmemiştir; aksine her an yeni bir tasarrufta ve yeni bir oluştadır.[3] Allah her şeyi bilen[4] ve her şeye güç yetiren[5] yetkin bir varlıktır. Yetkinlik, müdahaleyi gerektirir.

Yüce Allah, ilmiyle, kudretiyle, yaratmasıyla ve inayetiyle her an insanın **yanında ve yardımındadır**. İnsana şah damarından daha yakındır,[6] onları görür, işitir ve dualarına cevap verir.[7] Her an insanın yanında yer almak, onu duymak ve onun dostu (velîsi) olmak, insanı başıboş bırakmaktan, kendi kaderine terk etmekten çok daha anlamlıdır.

---

1 Mülk 67/14.
2 Kaf 50/18.
3 Rahmân 55/29.
4 Hucurât 49/16.
5 Bakara 2/148.
6 Kaf 50/16.
7 Bakara 2/186.

İslâm düşüncesinde Allah, âlem ve insan arasındaki ilişki, yaratma ile sona ermiş bir defalık bir ilişki olmayıp canlı ve dinamiktir. Allah, yerin ve göğün yaratıcısıdır[8] ve yaratma, iç ve dış âlemde (enfüs ve âfâk) sürekli tekrarlanmaktadır. Allah âlemi yaratmış, varlığını devam ettirecek yasaları belirlemiştir. Başlangıçta buna güç yetirebilen bir yaratıcı, isterse, onu yeniden yaratabilir, yeni yasalar ortaya koyabilir ve âlemi yeniden belli bir düzene sokabilir.

İnsanı en mükemmel şekilde yaratan Allah, onu yeryüzünün halifesi olmakla şereflendirmiştir. Rahmet ve keremi gereği yeryüzü serüveninde insanı yalnız bırakmamış, ona yardımcı olmak, rehberlik etmek ve yol göstermek üzere sayısız peygamber göndermiştir. Peygamberler, insanlık için bir yol gösterici, **en güzel örnek**, hidâyet kaynağı ve Allah katından bir rahmet ve lütuftur.

Allah'ın peygamberler göndermesi, insanlığa yol göstermesi ve tarihin akışına müdahale etmesi, bırakın anlamsız olmayı, son derece gereklidir de. Peygamberler, Allah'ın seçkin kulları olup, insanlık için en güzel örnektirler. Yüce Yaratıcı, insana, hakikate ulaşma aracı olarak doğuştan akıl nimetini vermiştir. Bu onu diğer canlılardan ayırt eden önemli özelliklerden birisidir. Ancak insandaki akıl, mutlak ve yanılmaz değildir. İnsan oluşun bütün kuşatılmışlığıyla muallel olan akıl, zaman zaman yanılmakta, yolunu şaşırmakta ve insandaki diğer duyguların da etkisiyle doğru kararlar verememektedir. Bunun en büyük şahidi, zulmün, haksızlığın, adâletsizliğin kıskacında şiddet sarmalında kıvranan insanlık tarihidir.

İslâm, insanlık için gönderilmiş en son ve en mükemmel din olup, onları dünyada mutluluğa ve âhirette kurtuluşa eriştirecek olan amelî ve ahlâkî kurallar manzumesine sahiptir; insan fıtratına uygundur. İslâm, insandaki akletme ve tefekkür etme melekelerini harekete geçirerek ahlâkî zeminde bir **erdemli toplum** inşa etmeyi ve bunun sonucunda her iki dünyada da

---

8 Bakara 2/117.

mutluluğa erişmeyi tavsiye eder. Bu yönüyle yüce dinimiz, mutluluğu ertelememiş, aksine dünya hayatıyla da ilişkilendirerek daha sağlam ve kalıcı bir zemine oturtmuştur. Ancak bunun gerçekleşmesi, imanımızın güzel davranış ve ahlâkî mükemmellik olarak hayatımızda varlığını gösterebilmesine, bireysel ve toplumsal davranışlarımızda bir fark oluşturabilmesine bağlıdır.

İMANIN ÇEŞİTLERİ

İman, değişik açılardan farklı şekilde gruplandırılabilir. Bu gruplandırma, erişilen kesinlik bakımından taklide dayalı ve araştırmaya dayalı (taklidî ve tahkikî) şeklinde sınıflandırılabileceği gibi, inanılması gereken konular bakımından icmâlî (toptan ve kısaca) ve tafsîlî (detaylanyla inanma) şeklinde de yapılabilir. Kesinlik bakımından imanın taklide ve araştırmaya dayalı boyutuna daha önce temas ettik. Burada inanılması gereken konular bakımından icmâlî ve tafsîlî boyutu ele alınacaktır.

İcmâlî İman

İcmâlî iman; temel inanç esaslarına ayrıntıya girmeden, **toptan ve kısa** bir şekilde iman edip bunları benimsemektir. İslâm dininde, inancımızın temel ilke ve prensipleri, kısa ve özet hâlde, en güzel anlatımını tevhid ve şehadet kelimelerinde bulmuştur. Dolayısıyla bir insanın mümin sayılmasında tevhid kelimesini ve şehâdet kelimesini kalben benimseyip diliyle ifade etmesi yeterlidir.

Tevhid Kelimesi:

"Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah"

(Allah'tan başka hiçbir Tann yoktur. Muhammed O'nun elçisidir.)

Şehâdet Kelimesi:

"Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne
Muhammeden abdühû ve resûlüh"

(Ben Allah'tan başka hiçbir Tanrı olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna inanır ve tanıklık ederim.)

Bir Müslüman, tevhid ve şehadet kelimeleriyle, imanın esaslarının özünü oluşturan Allah'ın varlığını, birliğini ve Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliğini kabul etmekte ve buna tanıklık etmektedir. Zaten bunu kabul etmekle de bütün iman esaslarını toptan kabul etmiş demektir. Diğer iman esaslarını, Allah'ın ve onun Peygamber'inin haber vermesiyle biliyoruz. Bunu kabul etmek, imanın ilk mertebesidir. Bunu kabul etmekle bir insan İslâm'ı kabul etmiş olmaktadır.

Tafsîlî İman

İnanılması gereken esasları, ayrı ayrı, açık ve geniş şekilde bilip tanımak ve onlara iman etmektir. Tafsîlî imanın üç derecesi vardır:

Birinci derecede Allah'ın varlığı ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) peygamberliği yanında, âhirete iman yer almaktadır. Dolayısıyla burada icmâlî imana göre, âhirete iman da eklenerek, bir derece daha açıklık sağlanmıştır.

İkinci derecede, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, öldükten sonra tekrar dirilmeye, cennet ve cehennemin, sevap ve azabın varlığına, kaza ve kadere ayrı ayrı inanmaktır. İmanın bu derecesinde, aslında **âmentüde** yer alan iman esaslarının tamamı dile getirilmektedir. Buna karşılık yine kısadır ve biraz daha açıklığa ihtiyaç duyulmaktadır.

İmanın üçüncü derecesi daha ayrıntılıdır ve daha detaylı bir anlatımı içerir. Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Allah katından getirdiği ve bize kadar eksiksiz ulaşan mesajın tamamına ayrı ayrı, her birine, Allah'ın bununla kastı ne ise o şekilde iman etmektir. İmanın bu derecesi, diğerlerine nisbetle daha ayrıntılı ve daha güzeldir.[1] Dolayısıyla imanın bu derecesine, namaz, oruç

1 Şerafettin Gölcük - Süleyman Toprak, *Kelâm*, Altıncı Baskı (Konya: Tekin Kitabevi, 2010), s. 117-118.

ve hac gibi farzlar ile Allah'ın yapılmasını istemediği ve bizi sakındırdığı yasakları (haramlar) da girmektedir.

Bir insanın Müslüman kabul edilmesi ve İslâm'a girmesi için, icmâlî biçimde iman etmesi yeterlidir. Ancak imanını tafsil derecesine yükselterek, Müslümanlığını geliştirirse, daha güzel bir insan ve daha güzel bir Müslüman olur.

İMANIN GEÇERLİLİK ŞARTLARI

İman, insan hayatında önemli bir yer tutar. Aynı zamanda onun âhiretini de etkiler. Bu nedenle imana sahip olmak kadar, sahip olunan imanı son nefesini verinceye kadar **koruyabilmek** de önemlidir. Dünya hayatında imanlı olarak son nefesini vermek ve Rabbinin huzuruna mümin olarak çıkabilmek gerekir. Bu, insanın hem dünyada mutluluk ve huzura hem de âhirette kalıcı mutluluğa erişebilmesi için bir ön koşuldur.

Onun için her Müslümanın buna dikkat etmesi ve imanına zarar verecek tutum ve davranışları bilmesi ve onlardan uzak durması gerekir. İslâm âlimleri, imanın geçerliliği için taşıması gereken özellikleri birkaç madde hâlinde bir araya getirmişlerdir.

1. İman, **şüpheden** uzak olmalıdır. Şüphe ile iman bir arada bulunmaz. İman, oluşabilecek her çeşit şüphe ortadan kaldırıldıktan sonra ulaşılan **kalbin** tasdikine dayalı bir kesinlik ifade eder. Bir mümin, Allah'ın varlığına ve birliğine, peygamberine, kitaplarına, meleklerine, âhiret gününe ve kadere iman ettikten sonra, kuşkuya kapılması ve imanına şüphe karıştırması, imanına zarar verir. İman esaslarına yönelik olarak "inanmak gerekir mi?", "bunlar iman esasları arasında var mı?", "bu asılsız." gibi şüpheli söz ve davranış içine girmek kişiyi **imandan uzaklaştıracak** yaklaşımlar olacaktır:

> "Müminler ancak Allah'a ve Resûlü'ne iman eden, ondan sonra asla şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşanlardır. İşte doğrular ancak onlardır."[1]

1 Hucurât 49/15.

2. İnanılması gereken esasların tamamına iman etmeli, bunlardan herhangi birini inkâr edip yalanlamamalıdır. İman esaslarının bir kısmına iman edip, diğerlerini reddetmek, bireyi Müslüman yapmaz. Çünkü imanın gerçekleşebilmesi için bir insanın, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ve onun Allah katından getirdiği bilinen esaslara bütün samimiyetiyle iman etmesi; daha sonra bu imanını sözlü olarak da dile getirmesi gerekir. Bunlar İslâm Akâidi'ni oluşturan hususlardır. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususlara iman etmemizi istemiş; bunlar, Peygamberimiz tarafından bizlere ulaştırılmış ve o günden bugüne kadar da Müslümanların üzerinde uzlaştığı (tavâtür) hususlardan biri olmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm'in kendisi de böyledir. Allah tarafından Cebrâil (a.s.) aracılığıyla Hz. Muhammed'e (s.a.s.) indirilmiş ve sonrasında da bize kadar hiçbir harfi değişmeden ulaşmıştır. Bu nedenle, bir Müslümanın Kur'ân-ı Kerîm'e imanı gibi, aynı şekilde onun her bir âyetine de iman etmesi gerekir. Kur'ân'ı kabul edip, onun içindeki herhangi bir âyeti kabul etmemek imanı riske sokar.

3. İman, ümitsizlik (yeis) hâlinde olmamalıdır. İman, akıl, irade ve kalp işidir. Bu nedenle bilinçli bir kabullenişi ve tasdiki gerektirir. Burada ümitsizlik ile kastedilen, ölüm döşeğinde (ölüm şiddetini gördüğü anda) bir insanın iman etmesi durumudur. Başka bir ifadeyle 'can boğaza gelmeden' iman etmek gerekir. Böyle bir iman geçerli sayılmamıştır. Çünkü burada insanın kararlı bir tercihi ve tasdiki söz konusu değildir. Aksine şuursuzca bir kabulleniş söz konusudur. Yüce Allah Firavun'un, Kızıldeniz yanlmaya başladığı anda çaresizlikten dile getirdiği imanı geçerli saymamıştır.

"Fakat azabımızı gördükleri zaman inanmaları, kendilerine fayda vermedi. Bu, Allah'ın kulları hakkında eskiden beri yürürlükte olan kanunudur. İşte orada inkârcılar hüsrana uğradılar."[2]

---

2 Mü'min 40/85.

4. Allah'ın emir ve yasaklarını bilmek, tanımak ve onlardan hiçbirinde şüpheye düşmemek ve bunları küçümsememek. Bir Müslümanın Allah'ın farz kaldığını farz, yasakladığını da haram olarak bilme **yükümlülüğü** vardır. Bunu reddetmek, küçümsemek, inat ve kibrinden dolayı bunları yapmaktan uzak durmak imanı riske sokan tutum ve davranışlardır. Örneğin; bir insanın, namazın farz olup olmadığını sorgulaması ya da Kur'ân'ın Allah kelâmı olup olmadığını sorgulaması bu çeşit riskli davranışlardandır. Allah'ın haram kıldığı bir şeyi helâl saymak, O'nun helâl kıldığını da haram saymak da böyledir.

AMELİN İMANLA İLİŞKİSİ NEDİR?

Amel, yapılan iş ve davranış anlamına gelmektedir. İnsanın yaradılışına uygun olan ve aynı zamanda Allah'ın rızasını kazanmaya yönelik iş ve davranışlara da 'güzel amel' (sâlih amel) denilmektedir. Her türlü güzel davranış için, zemininde **sağlam bir inancın** var olması şarttır. Huyu ve davranışı güzel olanlar, insanlar tarafından sevilir ve saygı görürler. Âhirette kalıcı mutluluğa erişebilmek, iman etmeye ve sonrasında güzel davranışlarda bulunmaya bağlıdır. İmanı meydana getiren kalbin tasdiki ve dilin ikrarı da birer ameldir.

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de iman etmemizi istemiş ve hemen sonrasında **güzel davranışlar** sergilememizi emretmiştir. İman, temel, güzel amel binadır; iman kök, güzel ameller ise o ağacın meyvesidir. İman ve güzel davranış iç içedir. İman davranışa yön tayin ederken, davranış da hem imanı hem de mümini güzelleştirir.

İnsan, inanıp güzel davranışlarda bulunarak hem kendi dünyasını aydınlatır hem de yaşadığı hayatı anlamlandırır.

Ehl-i Sünnet âlimlerine göre, imanın olmazsa olmaz boyutu kalbin tasdikidir. Allah'ı ve O'nun inanmamızı istediği esasları kalbi ile tasdik eden insan mümindir ve Müslümandır. Güzel davranışlar ise imanı tamamlayan, güzelleştiren ve sonuca ulaştıran bir unsurdur; imanın ayrılmaz bir parçası değildir.

İslâm'ın inanç esaslarını kalbiyle benimseyen insan, tutum ve davranışlarındaki hata ya da eksiklikten dolayı imanını kaybetmez. Böyle bir durumda olan biri, yaptığı hatayı ve işlediği günahı helâl saymadığı sürece Müslümandır. Ancak davranışlarındaki hata ve yanlışlık nedeniyle günah işlemiş olur. Örneğin bizler, hastalığı nedeniyle oruç tutamayan ya da namaz kılamayan birini Müslüman sayarız. Hz. Peygamber'den günümüze kadar bütün Müslümanlar da tutum ve davranışlarındaki eksiklik ve hata nedeniyle kimseyi İslâm'ın dışında görmemişlerdir.

ŞİRK VE ÇEŞİTLERİ

Şirk, 'ortaklık, ortak koşmak' gibi anlamlara gelir. Türkçemizdeki şirket kelimesi de ticari anlamdaki ortaklığı anlatmak için kullanılan bir kelimedir. İki veya daha fazla sayıdaki şeyin bir konudaki ortaklığını ifade eder.[1] Dinî anlamda ise Allah'ın varlığını kabul etmekle birlikte, zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde O'na ortak kabul etme; Allah'ın yanında diğer varlıklara da ibadet etme anlamına gelir. Bu kabul, Allah'ın zât, sıfat ve fiillerinde tek varlık oluşunu ifade eden tevhid (Allah'ın Birliği) inancına aykırıdır. Oysa ki, tevhid inancı, İslâm'ın merkezinde yer alan bir inançtır; insanın zihin dünyasını biçimlendirdiği gibi içinde yaşadığı dünya algısını de şekillendirir.

Bu nedenle Allah'a ortak koşmak büyük bir zulümdür:

"Lokman, oğluna öğüt vererek: 'Ey oğulcuğum! Allah'a eş koşma, doğrusu eş koşmak büyük zulümdür.' demişti."[2]

Şirk, tövbe edilmediği takdirde Allah'ın asla bağışlamayacağı büyük bir günahtır:

"Şüphesiz ki Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun (şirk) dışında kalanları dilediği için bağışlar. Kim de

---

1 Râgıb İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî (Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, ts.), s. 259.

2 Lokman 31/13.

Allah'a şirk koşarsa, hiç şüphesiz büyük bir günahla iftirada bulunmuş olur."[1]

Allah, kendisine ortak koşan kişiye cenneti haram kılmıştır:

"Kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona cenneti haram eder, (onun) varacağı yer ateştir; zulmedenlerin yardımcıları yoktur."[2]

Yüce Allah, ilk insanla birlikte tevhid inancının da hâkim olmasını istemiş; bundan dolayı bütün peygamberler Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayı temel ilke olarak öğretmişlerdir. Ancak zamanla insanlar, cehalet, çıkar ilişkisi vs. nedenlerle tevhid inancından uzaklaşmış; kendi elleriyle icat edip kutsallaştırdıkları ilâhlar edinmişlerdir. Tevhid inancından her uzaklaşmayla birlikte Allah, gönderdiği bir peygamberle bu inancı birey ve toplum hayatına yerleştirmiştir.

Sevgili Peygamberimizin bulunduğu toplum da İslâm öncesinde puta tapan bir toplumdu. Allah'ın varlığını kabul etmekle birlikte kendi icat ettikleri putlara da tapıyor, bunların kendilerini Allah'a yakınlaştıracağına inanıyorlardı. Hz. Peygamber, bu fikirle mücadele etmiştir. Öyle ki, ömrünün büyük bir bölümü tevhid inancını toplumda yeniden hâkim kılmakla geçmiştir.

Şirk, hem meydana geliş biçimi hem de birey açısından oluşturduğu riske göre farklı başlıklar altında ele alınmıştır.

Taklit Şirki

Başkalarını taklit ederek Allah'a şirk koşmaktır. Câhiliyye dönemi Arapları, atalarına ve kabile büyüklerine uyarak, puta tapmayı sürdürmüş ve Allah'tan başka varlıklara ibadete devam etmişlerdir.

Büyük Şirk

İnsanın, bilerek ve isteyerek zât, sıfat, fiil ve ibadet etme

1 Nisâ 4/48.

2 Mâide 5/72

konusunda Allah'a ortak koşmasıdır. Büyük şirk denmesinin nedeni, Allah'ın, şirki, 'büyük günahların en büyüğü' olarak nitelendirmesi sebebiyledir. Allah, şirki en büyük günah olarak nitelemiş; eğer vazgeçilip **tövbe edilmezse**, Allah'ın asla bağışlamayacağı büyük günahlardan saymıştır.[3] Ayrıca bu, şirk çeşitleri içinde en açık olanıdır. İnsan, bilerek ve isteyerek Allah'a ortak koşmakta ve O'nun dengi ve benzeri olduğu düşüncesini benimsemektedir. Dolayısıyla bu türden bir kabul, imanı ortadan kaldıran ve tevhid inancını yok eden bir düşüncedir. Ancak, her zaman için bu şirki terk etmek, bir daha geri dönmemek üzere tövbe edebilmek mümkündür.

Bu çeşit şirke, büyük şirk adı verilmesinin bir başka nedeni de açık ve kasti oluşu yanında, Allah'ın ilâhlık vasfı konusunda bir ortaklık iddiasında bulunulmasıdır. Yaratılmış ve sıradan varlıklar, sonsuz ilim ve kudret sahibi olan Allah'a denk ve benzer görülmüştür.

"Allah puta tapanların ortak koştukları şeylerden uzaktır."[4]

Oysa Yüce Allah, müşriklerin Allah'a denk ve ortak gördükleri şeyin ne kadar anlamsız olduğunu açıkça vurgulamaktadır.

(Resûlüm!) De ki: "Allah'tan başka (İslâm dışı) inandıklarınızı (ve Allah yerine kendisine bağlılık gösterdiklerinizi) çağırın! Onlar, ne göklerde ve ne de yerde zerre kadar bir şeye sahip olabilirler. Bunlarda onların (Allah'a) bir ortaklığı yoktur. O'nun da onlardan bir yardımcısı yoktur."[5]

Kısmî Şirk (Şirk-i Teb'iz)

Allah'ın varlığını kabul etmekle birlikte, O'nun ilâhlık niteliğinin sonlu varlıklarla paylaştırılması şeklinde gerçekleşen şirktir. Yalnızca Allah'a ait olan ilâhlık niteliğinin bölünmesi,

---

3 Nisâ 4/48.

4 Haşr 59/23.

5 Sebe' 34/22.

parçalanması ve kısımlara ayrılarak diğer varlıklarla paylaştırılması şeklinde gerçekleştiği için bu şekilde isimlendirilmiştir. Bu türden şirkin en güzel örneğini, ulûhiyyet niteliğini üçe ayıran ve bunu baba/Tanrı, oğul/İsa ve Kutsal Ruh arasında paylaştıran teslis inancı oluşturur.[1]

Yakınlaştırma Şirki (Şirk-i Takrib)

Takrib kelimesinin anlamı 'yakınlaştırma' demektir. Allah'ın varlığını kabul etmekle birlikte, Allah'a yakın olmak ve aracı olmaları kastıyla putlara ve başka varlıklara tapınma şeklinde gerçekleşen şirk çeşididir.[2] Kur'ân-ı Kerîm, Allah'a yakın olmak kastıyla, tapınılan bu varlıkların hiçbir zarar ya da fayda getirmeyeceğini açıkça ifade etmiştir.

> "Hâlbuki onlar (edindikleri ilâhlar) ne onlara yardım edebilirler ne de kendilerine yardım edebilirler."[3]

İnsanlara karşı gösterilen aşırı ve abartılı saygı da bu tür şirk kavramı içinde değerlendirilebilir. Elbette bir insan, büyüklerine hürmet gösterebilir. İnsanları Allah rızası için sevmek istenen bir şeydir. Bir insan, anne - babasına saygı gösterebileceği gibi, bir din âlimine, lidere, eşe, dosta da sevgi ve saygı besleyebilir. Böylesine bir sevgiyi şirk olarak nitelemek doğru değildir. Ancak, bu sevgi Allah sevgisinin yerini almamalı ve yaratılmışlık sınırlarının ötesine geçmemelidir. Başka bir deyişle müminin kalbindeki hiçbir sevgi, Allah sevgisinin yerini almamalıdır.[4]

İnsana duyulan sevgiyi aşırı abartmak, bu insanları yaratılmışlık niteliğinin ötesinde bir konuma yerleştirmek, onların

---

1 Mustafa Sinanoğlu, "Şirk", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: İSAM, 2010), 39/196.

2 İsmail Hakkı İzmirli, *Yeni İlm-i Kelâm* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1340), s. 103.

3 A'râf 7/192.

4 Bekir Topaloğlu v.dğr., *İslâm'da İman Esasları* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014), s. 134.

helâli haram, haramı helâl kılabileceklerine inanmak şirktir ve tevhid inancına aykırıdır. Başlangıçta samimi bir duyguyla ve Allah'ın rızasını kazanmak için yola çıkılsa da bu konudaki abartılı bir sevgi ve saygı, şirk ile sonuçlanabilir. Kur'ân bunu şöyle eleştirmiştir:

> "Bilginlerini (hahamlarını), rahiplerini ve Meryemoğlu Mesih'i Allah'tan ayrı rabler edindiler. Halbuki onlara, ancak bir tek ilâh (olan Allah')a kulluk etmeleri emredildi. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, onların ortak koştukları şeylerden uzak ve yücedir."[5]

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), kendisine bu çeşit abartılı sevgi ve saygı gösterilmesini istememiş, kendisini her zaman *'kurutulmuş et yiyen kadının oğlu'*,[6] *'Allah'ın kulu ve elçisi'*[7] olarak nitelendirmiştir.

Doğaya Tapınma (Şirk-i Esbâb)

Doğa ve onda meydana gelen olayların yaratıcısı Allah'tır. İnsan ve evrendeki her şey, Allah'ın koyduğu kurallar çerçevesinde (sünnetullah) hareket eder. Hiçbir şeyde **rastlantıya yer yoktur**, her şey bir kural ve sistem içinde işlemektedir. Kâinattaki (yaratılmış) hiçbir şeyin bu sistemi koruyacak bir ilmi ve gücü yoktur. Durum böyle iken, doğada meydana gelen olaylarda maddenin kendi ilmi ve gücü olduğunu düşünmek, kendiliğinden meydana geldiğini iddia etmek de şirkin bir diğer çeşidini oluşturmaktadır.[8]

Şirkin bu çeşidinde, evren ve içindekilerin varoluşu, Allah'ın her şeyi kuşatan ilmi ve kudreti ile değil, bir rastlantıyla açıklanmakta ve sebeplere, ilâhlık özelliği verilmektedir. Günümüzde materyalist/maddeci düşünce taraftarları, böyle bir düşüncenin savunucusu konumundadırlar. Oysaki bir Müslüman,

---

5 Tevbe 9/31.

6 İbn Mâce, Et'ime 30.

7 Buhârî, Menâkibü'l-Ensâr 43.

8 İzmirli, *Yeni İlm-i Kelâm*, s. 103.

evren ve içindekileri, Allah'ın varlığının göstergeleri ve ilahî sıfatların birer açılımı olarak görmektedir.

Örtülü/Gizli Şirk

Bu şirkin gizli oluşunun nedeni; aslında ortaya konulan düşünce ve davranış şirk amacı taşımamasına karşılık, farkına varmadan şirke düşme riski taşımasıdır. Bir insanın kendini **hatasız ve kusursuz görmesi** bu türden bir şirktir. Yapmış olduğu iyiliği ya da ibadeti, dünya hayatında bir çıkar sağlamak, bir mevki sahibi olmak ve birilerini hoşnut etmek amacıyla **gösteriş için** yapmak da gizli bir şirk çeşididir. Dinimiz, iyilik ve ibadetlerin yalnızca Allah rızası için yapılmasını istemiştir.

Gizli şirk, şirk türleri içinde belki de en yaygın olanıdır. Çoğu kere insan, bu şirke farkına bile varmadan düşebilmektedir. Bir Müslüman, imanını korumak için şirk türlerinin hepsinden uzak durmalı ve özellikle gizli şirkten kaçınmak için özel bir çaba göstermelidir. İyilik ve ibadetlerin makbul olanı, gösteriş için yapılanı değil, aksine içten, samimi ve sırf Allah **rızası gözetilerek** yapılanıdır.

Aslında şirkin açık olanı da gizli olanı da tehlikelidir. Bir Müslümanın asla taşımaması gereken bir özelliktir şirk. Yapılan iyilikleri boşa çıkardığı gibi, bireyin imanını da riske atar. Bu nedenle şirkin her çeşidinden sakınmak, bir Müslümanın temel ilkesi olmalıdır.

İMANI RİSKE SOKAN SÖZ VE DAVRANIŞLAR

İnanmak, birey ve toplum hayatı için önemlidir. Çünkü iman hem birey hem de toplum hayatında fark oluşturur; kişinin hayata bakışına anlam ve derinlik katar. İmanın tesiri yalnızca dünya hayatıyla sınırlı değildir; aynı zamanda ölüm sonrasını da kuşatır; bu yönüyle ebedî bir hayatı ve mutluluğu elde edebilmenin temel şartıdır iman.

Onun için, imana sahip olmak kadar, imanı son nefesine kadar korumak ve imanlı olarak bu dünyadan göç edebilmek de

önemlidir. Bu ise iman edilecek hususlan bilmek kadar, nelerden kaçınmamız gerektiğini de bilmeyi gerektirir. İnsanın günlük hayatında konuştuğu dil, kullandığı cümleler ve sergilediği davranışlar imanı riske atabilir, şirke yol açabilir; farkına varmadan inancımızı kaybetmemize neden olabilir.

Ölüm anında mümin ve Müslüman olarak son nefesini verebilmesi için bir insanın kaçınması gereken söz ve davranışlar, klasik kaynaklanmızda 'küfre neden olan sözler' (elfâz-ı küfür) başlığı altında ele alınmıştır.

Bir insanın dil sürçmesi ya da hata ile bu tür bir söz ve davranışta bulunması, onu inançsız kılmaz. Bir insanı, şüphe ve tahmin ile veya durumu yorumlayarak inançsız sayamayız. Kesin olan bir şey (yakîn), şüphe ve tahmin ile ortadan kalkmaz. Risk oluşturan söz ve davranışın, bilerek, isteyerek ve kasıtlı olarak yapılması ve söylenmesi gerekir.

Biz bu başlık altında, imanla ilgili risk içeren söz ve davranışlara değineceğiz. Ancak, unutulmamalıdır ki, iman genel başlıktır. İman etmek, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, öldükten sonraki hayata, iyilik ve kötülüğün Allah'ın takdir ve yaratmasıyla olduğuna inanmayı gerektirir. Bu başlıkların her birine ayrı ayrı değinilecek ve ilgili yerde o inancımızı riske sokan söz ve davranışlara yer verilecektir. Burada oldukça genel bir şekilde ve bu alt başlıklara girmeden, kaynaklarımızda yer verilen ve imanı riske sokan bazı söz ve davranışlara yer verilecektir.

İmanı Riske Sokan Söz ve Davranışlar

- İman edilmesi gereken iman esaslarının herhangi biri hakkında **şüphe duymak.**
- İmanı riske sokan bir sözüne ve davranışına şahit olmadığı ve niyetini bilmediği hâlde bir Müslüman kardeşini inançsız saymak.
- İnanılması gereken iman esaslarının bir kısmını kabul edip, bir kısmını kabul etmemek.

- Allah'ın emirlerine karşı gelmek ve yasaklarını **reddetmek**.
- Allah'ın emir ve yasaklarını **anlamsız** ve hikmetsiz saymak.
- İman ettiği hâlde, imanından şüphe duymak.
- Kalbiyle iman esaslarını kabul etmediği hâlde, diliyle kabul ettiğini söylemek.
- Kalbiyle iman ettiği hâlde, dil ile ikrarı isteyerek ve bilerek terk etmek.
- Dinin emir ve yasaklarını küçük görmek ve onlarla alay **etmek**.
- Din ve dinin esaslarını küçük görmek kastıyla **eğlence ve mizah** konusu yapmak.
- İbadetleri alay etmek kastıyla yapmak, ibadetleri küçümsemek ve reddetmek. Bu amaçla bilerek abdestsiz namaz kılmak ya da bilerek kıbleden başka yöne yönelmek.
- Bir başka dinin açık simgesi olan ve yalnızca o din mensuplarının giyip taktığı giysi, kolye, takı vs. süs eşyaları takmak. Örneğin bir Müslümanın, bir başka dinin simgesi olduğunu bilerek ve isteyerek boyunda Haç taşıması bu tür riskli davranışlar arasında yer alır.
- Bir dinin kutsal saydığı ibadet ya da bayramları (noel, yortu, dinî ayin vs.), o din mensuplarını taklit ederek yapmak, **kutlamak**.
- İbadetleri, Allah rızası için değil de **dünyaya yönelik** fayda ve çıkarlar için yapmak.
- Allah rızası dışında bir amaçla kurban kesmek.
- Dinimizce yasaklanan ve haram sayılan bir fiili gerçekleştirip bundan **sevap elde edeceğini** düşünmek.
- Dinimizce yasak (haram) sayılan bir davranışı işlerken (içki, zina vs.) alay etme kastıyla "besmele"' ile başlamak. Yasak olan fiili işledikten sonra "Allah'a hamdolsun" demek.
- Allah'tan başka varlıklar önünde **secde** etmek.

- Allah'ın yasak/haram kıldığını helâl; helâl kıldığını ise haram saymak.
- Büyük ve küçük günahlan helâl ve meşru sayarak işlemek.
- Allah'ın rahmetinden **ümidini kesmek** ya da gazabından/cezasından uzak olduğunu düşünmek.
- Allah'ın kendisine mahsus kıldığı 'gayb' bilgisine sahip olduğunu ileri sürmek.
- Geleceği bildiğini ileri sürmek ve **gelecekten haber** vermek.
- **Fal baktırmak**, geleceğini ona göre düzene koymak ve falcılarda olağanüstü bir güç ve kudret olduğuna inanmak.
- Yıldızların/burçların, insan üzerinde etkili olduğu düşüncesinden hareketle yıldızlara yönelmek, onlardan yardım istemek ve yıldızlara tapınmak.
- "**İnşallah** yarın bunu yapacağım." diyen kimseyle alay ederek "Bunun inşaallahı - maşaallahı yok." demek.
- Dinden olduğu kesin olarak bilinen bir konuda (örneğin namaz farz mıdır, oruç farz mıdır gibi) şüphe duymak.
- Bir insanı ya da nesneyi abartılı bir şekilde yüceltmek, kutsallaştırmak.
- Başkasının küfrüne rıza göstermek.
- "Hayat ancak bu dünya hayatıdır, ölürüz, yaşanz, bizi ancak zaman yok eder.' demek.
- Allah'tan başkası adına yemin etmek.
- Dine, imana, kitaba ve mukaddes bilinen değerlere sövmek.
- İnsanlar için kullandığımız özelliklerle Allah'ı nitelemek.
- Bilerek ve kasıtlı olarak, Allah'a eksiklik nisbet etmek, "Allah bunu bilemez.", "Allah'ın unuttuğu yer!" gibi ifadeler kullanmak.
- İmanla küfrün aynı şey olduğunu söylemek.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Büyük günahlardan birini işlemek, imana zarar verir mi?

Bir Müslümanın, esas itibarıyla **büyük - küçük demeden** bütün günahlardan kaçınması gerekir. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'de

"Eğer size yasaklanan (günah)ların büyüklerinden kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi güzel bir yere koyarız."[1]

âyetinde büyük günahlardan söz edilmiştir. Sevgili Peygamberimiz de büyük günahları ayrıntılı biçimde dile getirmiştir:

Rasûlullah (s.a.s.); *"Helake götüren 7 şeyden sakının"* buyurdu. "Nedir onlar?" diye sordular. *"Allah'a şirk koşmak, sihir ve büyü yapmak, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı bir insanı katletmek, faiz yemek, yetim malı yemek, düşmana hücum sırasında harpten kaçmak, hiçbir şeyden haberi olmayan iffetli Müslüman kadınlara zina iftirasında bulunmak."*[2]

Ehl-i Sünnet âlimleri, imanı, "kalbin tasdiki ve bunun dile getirilmesi" olarak tanımlamış, büyük günah işleyeni, inançsız/imansız görmemişlerdir. Bu durumda olan birini, günahkâr/fâsık olarak nitelemişlerdir.

Büyük günahlar arasında zikredilen şirk, tövbe edilmeği hâlde bağışlanmayacak günahlar arasında yer almaktadır; Kur'ân, Allah'a şirk koşmayı küfür olarak nitelemektedir. Dolayısıyla bir Müslümanın, büyük günahlardan kesinlikle kaçınması; aynı zamanda küçük günahları da işlememesi gerekir. Çünkü her küçük günah, kalbe konulmuş siyah bir nokta gibidir ve kalbi lekeler. Bu lekeler çoğaldıkça da **kalp kararır**, mühürlenir. Üzerinde ısrar edilen ve sürekli işlenen her küçük günah, **büyük günaha dönüşebilme** potansiyeli taşır.

---

1 Nisâ 4/31.

2 Buhârî, Vesâyâ 23; Müslim, Îmân 145.

2. Dinin Emirlerini Yerine Getirmeyene İnançsız Denir mi?

Dinin emirlerini yerine getirmeyen biri, Allah'ın emir ve yasaklarını reddetmeve inkârkastıylayapmıyorsabukişiyi inançsızlıkla nitelemek doğru değildir. Allah, bütün insanlardan, sağlam bir imanla birlikte emir ve yasaklarını gözetmelerini de istemiştir. Ancak bazı durumlarda bir hastalık ya da zorunluluktan dolayı bunlardan bir kısmını yapamıyoruz. Bir kısmımız da tembellik ve üşengeçlik nedeniyle bu konuda eksiklik gösteriyoruz. Bu tarzdaki bir insanı inançsızlıkla nitelememiz asla doğru değildir.

Ancak eğer birey bunu, Allah'ın emir ve yasaklarını tanımama, onlara **karşı gelme** kastıyla yapıyorsa ya da Allah'ın yasak/haram kıldığını helâl sayıyorsa, imanını riske atmış olur.

3. Fal Baktırmak ya da Burçlara İnanmak Şirk midir?

Fal baktırma, bir insanın geleceği hakkında bilgi sahibi olmak için oyun kâğıdı, kahve telvesi ve el yazısı gibi şeyleri kullanarak çeşitli yöntemlerle gelecekten haber edinme çabasıdır. Bu yöntemle insan kendisi hakkında bilinmeyen bazı bilgilere ulaştığını düşünür. Fal baktırma, daha çok yorum ve öngörü yeteneği güçlü insanlar tarafından insan karakteri ve geleceği ile ilgili iyimser yorumda bulunma şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Geleceği hakkında bilgi sahibi olma ve bilinmeyeni bilme merakı var olduğu sürece, falcılık türü boş inançlar da var olmaya devam edecektir. Ancak falcının yaptığı yorumların çoğunun gerçekle bir ilgisi olmadığı gibi, bunun dinî hiçbir temeli de yoktur.

Fal baktırmak isteyenden ad, soyad, baba adı, meslek ya da ilgileriyle ilgili bazı ön bilgiler toplayan falcı, bundan hareketle değişik tahminlerde bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm, câhiliyye kültüründe yaygın olan falcılığı eleştirir ve fal oklanyla fal tutmayı '*şeytan işi bir pislik*'[3] olarak niteleyerek reddeder.

3 Mâide 5/90.

Kur'ân-ı Kerîm'e göre gayba ait bilgiyi yalnızca Allah bilir.[1] Allah bildirmedikçe hiç kimse gaybı bilemez. Fal ve benzeri uygulamalara itibar edip hayatlarını ona göre şekillendirenlerin Hz. Peygamber'i (s.a.s.) inkâr etmiş sayılacağını, namazlarının kabul edilmeyeceğini ve cennete de giremeyeceklerini ifade eden hadisler de bulunmaktadır.[2]

Çoğu kere fal bakma, insanın geleceğiyle ilgili olduğu ve gelecekten haber verme iddiasıyla yapıldığı için tevhid inancıyla çelişir. Bazı durumlarda ise insanın geleceğini belirleme ve değiştirme iddiası taşır. İnsanlar çoğu kere zor durumda kaldığında Allah'tan yardım istemek yerine, bu insanlardan yardım istemeye yöneldiği için bu davranış gizli şirke dönüşme potansiyeli taşır.

Burçlara inanmaya gelince; burç, sözlükte "iyi, güzel" ve "saray" gibi anlamlara gelir ve Kur'ân'da yıldızların kendilerine özgü yörüngelerini ifade etmek için kullanılmıştır.[3] Bu sözcük, Kur'ân'da birkaç âyette geçmekte ve aynı zamanda bir sûreye adını vermektedir. Bu sûrenin burçlarla dolu gökyüzüne yeminle başlaması oldukça dikkat çekicidir.[4] Tarih boyunca bazı uygarlıklarda, burçların insan hayatı üzerinde etkili olduğuna inanılagelmiş ve bu kültürlerde burçlar, bazı hayvan figürleriyle de sembolize edilmiştir. Batı kültüründe ise onları tanımlamak için bu hayvan figürlerini akla getirecek şekilde "zodyak" sözcüğü kullanılmaktadır.

Böylece gökyüzündeki yıldızlar ve burçlar yön bulma ve zaman ölçümünden tutun da meydana gelecek olayların tahmin edilmesine kadar pek çok açıklamaya imkân tanıyacak şekilde anlaşılmış ve yorumlanmıştır. Ancak günümüzde bu, bir çeşit çağdaş falcılığa dönüşmüş, insanların, geleceklerine ilişkin bilgi edinmeye çalıştığı bir hurafeye ve bâtıl inanca yol açmıştır.

---

1 Âl-i İmrân 3/179.

2 Müslim, Selâm 125.

3 Vâkıa 56/75.

4 Burûc 85/1.

Bu anlayışta, yıldızların, konum ve hareketleriyle bir işaret sistemi oluşturduğu ve buradan hareketle insanların şimdiki hayatına ve geçmişine dair bilgiye ulaşmanın mümkün olduğu ileri sürülmektedir. Günümüz insanının burç diye takip ettiği ve gazete köşelerinden bulup gündelik hayatını ona göre düzenlediği şeyin de bir çeşit fal olduğunu söylemek mümkündür.

Ancak, insan denen şerefli varlığın bütün karakter özelliklerini yıldızlardan hareketle çözümleme iddiası da son derece abartılı ve gerçek dışıdır. Allah, insanı en güzel sûrette yaratmış, ona huy, mizaç ve karakterini vermiştir. İnsanın karakteri ve geleceği Allah'ın yaratma ve takdiriyle oluştuğu için herhangi bir yıldızın ve gök cisminin hareketiyle **değişmez**. Yüce Allah, yeryüzünün yaratılışını, gece ve gündüzün birbirini izlemesini, insanların farklılıklarını kendi varlığının delillerinden saymıştır. Farklılık bir zenginlik olarak görülürken, aynı tarihte veya burç kuşağında doğan insanların aynı karakterde ve mizaçta olduğunu ileri sürmek, en hafif tâbiriyle, yaratılıştaki bu çeşitliliğe ve zenginliğe **aykırı** bir **durumdur**.

Diğer taraftan, gök cisimleri ile yıldızlara olduğundan fazla güç ve etki isnad etmek, onların dünyayı ve insan hayatını şekillendirdiğine inanmak, İslâm'ın tevhid ilkesi ile de çelişen bir durumdur.

Burç veya yıldız falı adı altında insanları doğdukları tarihlere göre sınıflamak, onların karakterlerini tespite çalışmak, geleceklerini veya kaderlerini okuma iddiasında bulunmak, İslâm inancına göre meşru değildir ve **açıkça reddedilmiştir**. İnsanın kaderini tespit veya geleceğini okuma iddiası, **dinimizce yasaklanan** boş bir inançtır.[5]

4. Anne – Babasını veya Bir Başka İnsanı, Peygamberden Daha Çok Seven Kişi, İman Etmiş Sayılır mı?

Daha önce belirtildiği üzere iman, Hz. Peygamber'i (s.a.s.)

5 Yeşilyurt, ÇİP, s. 208, 229.

ve onun Allah katından getirdiklerini kalp ile tasdik ve dil ile de ikrar etmektir. Kalbinde buna ilişkin tasdiki olan her insan mümindir. İman eden her insan, Allah'ı bilip sevdiği gibi aynı zamanda O'nun peygamberini de bilir ve sever.

Yüce Allah

"Peygamber, müminlere kendi canlarından daha önce gelir. Onun eşleri de müminlerin analarıdır."[1]

buyurmaktadır. İnsan dünya hayatında vatanını, bayrağını, anne - babasını ve daha pek çok şeyi sever. Ayette, Peygamber, insanın canından önce gelir. Bir müminin, Peygamberi, anne - babasından daha fazla sevmesi imanının güzelliği ve olgunluğundandır.

Anne - baba sevgisini Peygamber sevgisine önceleyen insan, elbetteki mümindir ve Müslümandır. Ancak, iman konusunda açıklandığı üzere iman, derece (kuvvetlilik - zayıflık) kabul eder. Dolayısıyla Peygamber sevgisini anne - baba sevgisinden ileri tutmak, kaliteli müminin işidir.

Diğer taraftan Peygamber sevgisini öncelemek, Allah'ı ve Peygamberi'ni her şeyden daha fazla sevmek, anne - baba sevgisine engel değildir. Hem Kur'ân hem de Peygamberimiz (s.a.s.) anne babamızı sevmemizi, saygıda kusur etmememizi ve onlara "of!" bile demememizi emretmiştir. Dolayısıyla, Allah'ı ve Peygamberi'ni sevmek, anne - babaya olan sevgiyi pekiştiren bir durumdur.

5. Tasavvufu Kabul Etmek Şirk midir?

Tasavvuf, Kitap ve Sünnet'e bağlılık ekseninde kişinin kendini ve benliğini arındırması yoluyla güzel ahlâk ve erdemlilik üzerinde şekillenen bir manevî hayat tarzıdır. Özü itibarıyla, dinin yaşantıya ve güzel ahlâkın inşasına dönük yüzünü ön plana çıkaran bir harekettir. Bunu gerçekleştirirken hoşgörüyü, **Kitap ve Sünnet'e** bağlılığı, kişilik eğitimini ve alçak gönüllüğü

1 Ahzâb 33/6.

kendisine ilke edinmiştir. Özellikle Anadolu insanının İslâmiyet'i kabul edip benimsemesinde, Orta Asya'dan gelip Anadolu'ya yerleşen erenlerin payı büyüktür.

Tasavvufun, esas itibarıyla İslâmiyet'e veya Tevhid inancına aykırı bir tarafı yoktur. Tarihte birçok fırka, özellikle de Vehhâbîlik gibi bazı ekoller, tasavvufu şirk olarak niteleyip ondan uzak durulmasını istemişlerdir. Bunu yaparken de tasavvuf çevrelerinde kullanılan vesile/tevessül (duada ve niyazda bir şahsın aracı kılınması) kavramından hareket etmişlerdir.

Ancak bunun şirk ile bir ilişkisi yoktur. Dua eden, duaya ortak kılınan kişide bir güç ve kudret görmemekte, aslında talebini ve isteğini Allah'a arz etmektedir. Burada abartılı yaklaşımlardan kaçınılmalı, yaratılmış ve gelip geçici varlıklarda, her şeyin üstünde bir güç ve kudret olduğu düşünülmemelidir. Bu durum özü itibarıyla şirk olmasa da bu konuda aşırıya kaçan davranışlar gizli şirke dönüşebilme ihtimali/potansiyeli taşımaktadır.

Diğer taraftan tasavvuf ile tasavvufa mensup insanları da birbirinden ayırmak gerekiyor. Her toplulukta olduğu gibi, tasavvuf çevrelerinde de hata eden, yanılan ve aşırıya kaçan düşünceler ileri süren insanlar olabilir. Burada eleştirinin, yanlışı yapan insana yöneltilmesi ve o kişiden hareketle tasavvufun şirk olduğu suçlamasıyla topyekûn mahkûm edilmemesi gerekir. Örneğin eğitim alanında biri yanlış yaptı diye bütün öğretmenleri suçlamayız, topyekûn öğretmenlik mesleğini mahkûm etmeyiz.

Tasavvufta eksen kayması yaşanmaması, birtakım hurafe ve hatalı uygulamalara yol açmaması için, diğer alanlarda olduğu gibi, tasavvufun da bilgiye dayanması şarttır. Aynı zamanda tasavvuf geleneğinde sevgi ve saygı istenen şeyler olmakla birlikte, bunların abartılmaması gerekir. Kişileri aşırı yüceltme, hatasız kabul etme ve geleceği/gaybı bildiklerini ileri sürme gibi tutum ve davranışlar, iman açısından risk taşıyan davranışlar arasında yer alır.

6. Kabirleri Ziyaret Etmek Şirk midir?

Kabir ziyareti, kültürümüzde yer alan ve inancımızın da reddetmediği aynı zamanda pek çok güzelliğe vesile olabilen bir davranıştır. Ölülerimizin kabirlerini ziyaret eder, Kur'ân okur ve dualar ederiz. Kabir ziyareti, aynı zamanda insanı eğiterek ölüm gerçeğini zihinlerinde canlı tutar. Bir gün öleceğini ve kabre konulup hesap vereceğini unutmayan insan, dünya hayatında daha iyiye ve daha güzele ulaşmak için çaba sarf eder. Her kabir bir aynadır, her insan orada geleceğini görür.

Belli ölçülere dikkat edilerek yapılacak kabir ziyaretini şirk olarak nitelemek doğru değildir. Temelde kabir ziyaretini şirk olarak nitelemek doğru olmasa da ziyaret esnasında ölçünün kaçması ve abartılı bazı tutum ve davranışlar şirke götürme potansiyeli taşır. Câhiliyye döneminde ölülerin kabirleri ziyaret edilir, mezarda yatanların çokluğuyla övünülür,[1] onların ruhlarından yardım dilenirdi. Peygamberimiz (s.a.s.) bunu doğru bulmamış, şirke götürebileceği endişesi ve tevhid inancının sağlamlaştırılması amacıyla bir müddet kabir ziyaretlerini yasaklamıştır. Ancak bir zaman sonra, İslâm gönüllere yerleşip şirke dönme riskinin ortadan kalkmasıyla, kabir ziyaretine izin vermiş ve hatta teşvik etmiştir:

> "Ben size kabir ziyaretini yasaklamıştım. Şimdi ise ziyaret edin. Çünkü kabir ziyareti size âhireti hatırlatır."[2]

Sevgili Peygamberimiz zaman zaman Uhud şehitlerini ve Cennetü'l-Baki mezarlığını ziyaret ederek bu konuda örnek olmuştur. Kabirde yatan kişilerden yardım talebinde bulunmak, onların bizim yaşadığımız sorunları çözeceklerine inanmak ve onlarda olağanüstü güç ve kudret olduğunu düşünmek, bireyin imanına zarar veren şirk türü davranışlardır. İnsanın istek ve beklentilerini arz etmesi gereken tek varlık Allah'tır. Kabirlerde bulunanlar ne kadar değerli insanlar olursa olsunlar, bize bir

---

1 Tekâsür 102/1-8.

2 Abdurrezzak, Musannef, Ziyaretü'l-Kubur 48.

fayda sağlayamayacakları gibi bizden herhangi bir kötülüğü de uzaklaştıramazlar.

7. Muska Takmak/Nazar Boncuğu Takmak Şirk midir?

Nazar boncuğu takma benzeri davranışlar, pek çok kültürde olduğu gibi İslâm toplumunda da var olan uygulamalardandır. Nazar değme (göz değmesi), bir şeye ve bir nesneye kötü niyetle ve kıskançlıkla bakılması sonucunda onun etkilenebileceği düşüncesine dayanmaktadır. Çoğu kere bu nazarın bebekler, kadınlar, çocuklar, meyve veren ağaçlar, yeni eşya vs. üzerinde etkili olduğu düşünülür.

Nazarı dağıtmaya ve etkisini ortadan kaldırmaya yönelik değişik uygulamalar yapılagelmiştir. Bazen ev ya da bahçe üzerine asılan dikkat dağıtıcı nesneler (at kafası vs.), bazen elbise üzerine takılan abartılı süslü objeler (nazar boncuğu vs.) ve kutsal metinlerden alınmış dua cümleleri bunların başında gelir. İşte muska ve nazar boncuğu uygulamaları da bu nedenlerle ortaya çıkmıştır. Bunlar dinimizce uygun görülmemiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, nazar konusuna dolaylı olarak temas etmiştir. Bir âyette;

"Neredeyse seni gözleriyle devirivereceklerdi."[3]

denilmektedir. Hadîs-i şerîfler, nazar konusuna doğrudan değinmiş; 'kaderi geçecek bir şey bulunsaydı bu göz değmesi olurdu.'[4] buyurulmuş, 'nazardan korunmak için Allah'a sığınılması' istenmiştir.[5] Peygamber Efendimiz, nazardan korunmak için Felak ve Nâs sûrelerini okumuştur.[6]

Nazardan korunmak maksadıyla boncuk ve benzeri herhangi bir şeyin medet umarak taşınması uygun değildir. Allah'a

---

3 Kalem 68/51.

4 Buhârî, Tıb 36.

5 İbn Mâce, Tıb 32.

6 İbn Mâce, Tıb 34.

sığınma yerine, taşınan kolyeye ve takılan boncuğa güvenme, bunların her türlü hastalığı ve felaketi önleyeceğini düşünme şeklindeki yaklaşımlar, tevhid inancıyla çelişen ve inancımız açısından risk oluşturan davranışlardır. Şirke dönüşebilme potansiyeli taşımaları nedeniyle bundan kaçınmak gerekir.

8. Namazda Kâbe'ye Yönelmek, Şirk midir?

İslâm inancında, ibadet edilmesi gereken tek varlık Allah'tır. Yalnızca O'na ibadet eder ve yalnızca O'ndan yardım dileriz.[1]

Namaz, Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah'ın yapmamızı istediği önemli ibadetlerden biridir. Günde en az beş vakit tekrarlanan ve bütün samimiyetimizle (huşû ile) yapmamız gereken bir ibadettir.

Bütün ibadetlerin bir şekli ve yapılış tarzı vardır. Yüce Allah bizden yapmamızı istemiş, Peygamber Efendimiz de o ibadeti nasıl yapacağımızı bize öğretmiştir. İbadetlerin yapılış tarzı konusunda Hz. Peygamber (s.a.s.) asrından günümüze bütün Müslümanların uzlaşısı söz konusudur.

Namaz ibadetinin temel kurallarından biri de Müslümanların Kâbe'ye yönelmeleridir. Kur'ân-ı Kerîm, her milletin yöneldiği bir kıblesi olduğuna vurgu yapar.[2] Yüce Allah, Peygamber Efendimizin yönelip ibadet ettiği Kâbe'yi tüm Müslümanlar için kıble yapmıştır.[3] Bu anlamda Kâbe, bütün Müslümanların günlük ibadetlerinde yöneldikleri birleştirici ve ortak bilinç oluşturucu sembolik bir işlev görür.

Bu yöneliş **semboliktir**, bir tapınma amacı taşımaz. Dolayısıyla hiçbir Müslüman Kâbe'ye tapmaz. Kâbe'nin kutsallığı ve değeri, Yüce Allah'ın onu, Müslümanlar için yönelinecek kıble yapması ve ona değer vermesi nedeniyledir.

---

1 Fâtiha 1/5.

2 Bakara 2/148.

3 Bakara 2/143.

ALLAH'IN VARLIĞI

Allah inancı, bir Müslümanın inanması gereken esasların başında gelir. Allah'ın varlığına ve birliğine iman etmeden diğer iman esaslarını kabul edebilmek mümkün değildir. Daha açık bir anlatımla, diğer iman esasları, Allah'ın varlığı kabul edildiği takdirde anlam ve değer taşır. Bir Müslüman, öncelikli olarak Allah'ın varlığına ve birliğine iman eder; O'nu isim ve sıfatlarıyla tanır. Sonrasında da Allah'ın meleklerine, peygamberlerine, kitaplarına, âhiret gününe iman eder, iyilik ve kötülüğün Allah'tan olduğunu bilir ve kabul eder.

İnanma, bilmeyi gerektirir; mümin, her şeyin üstünde bir yüce varlığı bilir, tanır ve O'na iman eder. Bilme ve tanıma ise var olmayı gerektirir. İnsan bilgisi var olanlarla ilişkilidir. Yokluğa ilişkin bir bilgimiz yoktur. Dolayısıyla Allah'a inanma, O'nu bilmeyi; O'nu bilmek ve tanımak ise O'nun var olmasını gerektirir.

İslâm düşünürleri Allah'ın varlığını ve birliğini, iman esasları içerisinde öncelikli bir konuma yerleştirmişler ve "Allah'ın varlığına inanma"yı, iman esaslarının aslı (aslü'l-usûl) saymışlardır. Yukarıda da değinildiği üzere Allah'a iman, iman esaslarının aslı, **kökü** ve belirleyici ilkesidir. Aynı zamanda Allah'a inanma, Kur'ân'ın da temel mesajıdır.

Allah'ın varlığını kabul etme, insan için önemlidir. Bireyin hayatını anlamlandıran ve onu kalıcı bir mutluluğa eriştirecek olan iman, Allah inancını merkeze alır, onun etrafında şekillenir. Gücünü her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten mutlak bir varlıktan alan iman, hem bireyi hem de içinde yaşadığı dünyayı değiştirir, dönüştürür ve insan için kalıcı hâle getirir.

Allah'ın varlığıyla birlikte, O'nun isimlerini, sıfatlarını ve insanla olan ilişkisini de doğru bir şekilde anlamak büyük önem taşır. Çünkü bizler inanan bireyler olarak, inandığımız varlığı bilmek ve tanımak isteriz. Aynı zamanda O'nu, **tüm eksikliklerden** ve insana özgü nitelendirmelerden de uzak kabul ederiz. Bunun aksine bir durum, Allah inancımızı riske sokar.[1]

Allah'ı bilme ve tanıma noktasında temel dayanağımız aklımız; yol göstericimiz ise **Kur'ân ve Sünnet**'tir. Akıl, araştırır, inceler, keşfeder; Kur'ân ve Sünnet ise aklın bu keşfindeki olası **karışıklıkların** önüne geçer. Rotanın dışına her çıktığımızda Kur'ân ve Sünnet kılavuzumuz olur, bize yol gösterir. Allah'ın varlığını bildikten sonra, 'O'nun nasıl bir varlık olduğu' sorusu, Kur'ân ve Sünnet'in yol göstericiliğinde cevabını bulur.

İnsan İnanmaya Yatkın Bir Varlıktır

İnsan, yaratılıştan **inanmaya yatkın** bir varlıktır. İnanmak, insanın yaradılışıyla uyumlu iken, inançsızlık ise yaradılışla çelişen bir durumdur. Bu nedenle insan, yeryüzü hayatında sürekli bir arayış içindedir. Yaşadığı evrende, olgu ve olayları keşfetme, sebepler arama ve sonuçlar çıkarma yolunda koşar durur.

Bu arayış yalnızca maddî ve görünenle de sınırlı değildir; aynı zamanda görünenin arkasındaki görünmeyeni ve fizik âleminin arkasındaki metafizik olanı da öğrenmek ve bilmek ister. Hiçbir işin ve hiçbir fiilin kendiliğinden olmayacağını bilir. Her binanın bir ustası ve her işin bir yapanı olmasını akıl açısından zorunlu görür. İnsanın yaradılışına ve vicdanının derinliklerine yerleştirilen bu 'yüce varlık' düşüncesi, Allah'ın var olmasını gerektirir. Aksi takdirde gönül dünyamızdaki bu sonu gelmeyen arayış, karşılıksız ve **anlamsız** kalacaktır.

Bunun içindir ki, insanın arayışı Allah'ın varlığı sayesinde karşılık bulmakta; gönüller Allah'ın varlığını kabul etmek, O'nu hatırlamak ve anmakla huzura kavuşmaktadır:

---

1 Ebû Cafer Tahâvî, *Metnü'l-Akîdeti't-Tahâviyye* (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1995), s. 13.

"Onlar, inananlar ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur."[2]

Çünkü Allah'a inanma, insanın, yaradılışına yerleştirilen "inanma" isteğiyle uyumu demektir. İnsanın kendi kendisiyle barışması ve uyumu ise huzur ve mutluluk vesilesidir. Aksine bir durum, insanın kendisiyle çelişmesi anlamına gelecektir ki bu da sürekli kaygı, tedirginlik ve huzursuzluk demektir.

İnançsızlık, insanın yaradılışıyla çelişme pahasına üstlendiği ciddi bir risktir. Hem dünyasını hem de sonraki hayatını kaybetme riski taşır. İnsan, her ne kadar inançsızlıkla yaradılışındaki bu gerçeği örtüp nadasa bıraksa da Allah'a inanma ve sığınma isteği, insanın zor zamanlarında kendiliğinden ortaya çıkıverir. Bunun için düşen bir uçakta, batan birgemide ateist bulunmaz. Yüce Allah bu gerçeği ve insanın içine düştüğü bu yaman çelişkiyi şöyle dile getirir:

"O, sizi karada ve denizde gezdirip dolaştırandır. Öyle ki gemilerle denize açıldığınız ve gemilerinizin içindekilerle birlikte uygun bir rüzgârla seyrettiği, yolcuların da bununla sevindikleri bir sırada ona şiddetli bir fırtına gelip çatar ve her taraftan dalgalar onlara hücum eder de çepeçevre kuşatıldıklarını (batıp boğulacaklarını) anlayınca dini Allah'a has kılarak 'Andolsun, eğer bizi bundan kurtarırsan, mutlaka şükredenlerden olacağız.' diye Allah'a yalvarırlar."[3]

Allah İnancının Gerekliliği

İnsan, sahip olduğu akıl ve irade sayesinde diğer varlıklar arasında eşsizdir; anlar, tercih eder, düşünür ve sonuç çıkarır. Ancak insan, yaratılışı itibanyla zayıf ve güçsüzdür. İradesiyle ve aklıyla kararlar verip hayatın akışını değiştirir ve tarihe yön verir ama aynı zamanda ortaya çıkan bir virüs karşısında

2 Ra'd 13/28.

3 Yûnus 10/22.

çaresizliğini iliklerine kadar hissedecek kadar da güçsüzdür. Geçmişe ilişkin saplantıları, şimdiye ve geleceğe yönelik merakı, arayışı, beklentileri ve kaygıları vardır. Bu nedenle o, ümitlenir, çabalar, ürperir ve korkar. Dünya hayatında sürekli bir koşuşturma, sürekli bir arayış ve beklenti içindedir.

Hiç sonu gelmeyen bir arayış, ürperti ve korku, insanı huzursuz eder; onda kaygı ve tedirginlik oluşturur. Bu yönüyle hayat, insan için bir **huzur ve dinginlik arayışıdır**. Her zora düştüğünde sığınacağı her şeye gücü yeten bir Yaratıcı'nın varlığı, onu rahatlatır, mutlu eder ve dingin kılar. Sıkıntılı zamanlarında O'na sığınır, O'ndan yardım ister; gönlü ve kalbi O'nunla huzura erer.

"Onlar, inananlar ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur."[1]

İnsanın dinginliği, huzuru ve dünya hayatındaki arkası gelmeyen arayışlarının bir karşılık bulması açısından her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten bir Allah'a inanmak, insana anlatılmaz bir mutluluk ve neşe verir.

Allah inancı, bireyin hem dünya hem de âhiret mutluluğu açısından gereklidir. Allah inancı, dünya hayatında insanın içine düştüğü kaygıların ortadan kalkmasına yardımcı olur ve onun geleceğe **ümitle bakabilmesini** sağlar. İnsanda ölüm sonrasına ilişkin görülen endişe ve korkular da, Allah'a iman sayesinde ortadan kalkar. Her şeye gücü yeten bir yaratıcıya iman sayesinde birey kendini **güvende ve emniyette** hisseder.

İnsanın yaradılışı (fıtratı), Allah'ın varlığını kabul etme eğiliminde temiz ve berraktır.

Bu nedenle aklını ve bilincini kaybetmemiş her insan, her şeye gücü yeten bir varlığa olan ihtiyacını bilir ve O'nun varlığını, kendi varoluşunun bütün zerrelerinde hisseder ve yaşar. Allah inancı, varoluşunun derinliklerinde yer aldığı için yaşadığı

1 Ra'd 13/28.

hayatta hep arayış içindedir, O'nu arar. Gönlü, benliği ve varoluşu ancak O'nu bulmakla ve O'nu anmakla huzura ve mutluluğa kavuşur. Bu yönüyle Allah inancı, insan için bir güven kaynağı ve zor zamanlarında sığınacağı sağlam bir sığınaktır. O'na güvenip dayanmakla birey, dünya hayatında karşılaştığı bir zorluk ve felaket karşısında kolayca yıkılmaz. Çünkü güvenebileceği ve sığınabileceği son derece güçlü ve her şeyi bilen bir varlığa inanmaktadır.

Diğer taraftan insan, bedeni yanında ruhu da olan bir varlıktır. Beden sağlığı, varlığını sürdürebilmesi açısından önemlidir. Ruh sağlığı da hayattaki denge ve düzen için vazgeçilmezdir. Ruhun sağlığı ise yaratılıştan varoluşunun derinliklerinde taşıdığı inanma ihtiyacının, yüce ve her şeye gücü yeten bir varlık ekseninde karşılık bulmasıyla mümkündür. Aynı zamanda Allah inancı, hem dünyada anlamlı bir hayat sürme hem de âhirette kalıcı bir mutluluğa erişme açısından gereklidir. Onun için Allah'a inanma, her bireyin sahip olması gereken bir yükümlülük olarak görülmüş; küfür ise kesin bir şekilde yasaklanmıştır.[2] Bu nedenle bir peygamberin mesajı ulaşsa da ulaşmasa da her insan, aklıyla Allah'ı aramak ve bulmakla yükümlüdür.

Allah'ın Varlığını Bilmenin Mümkün Oluşu

İnanma, 'bilme' ile başlamaktadır ve iman da 'bilerek O'nun varlığını tasdik etmek'ten ibarettir. Bilmeden ve tanımadan bir tasdikten söz edilemeyeceği gibi tasdik olmadan bir imandan söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla hem imanımız hem de dinî yaşantımız, Allah'ı bilip tanımakla başlar.

Yüce Allah, bizim bilip tanıdığımız diğer hiçbir varlığa benzemez. Her şeyi bilir ve her şeye gücü yeter ve

"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur."[3]

---

2 Ebu'l-Berekât Muhammed b. Mahmud Nesefî, *Şerhü'l-Umde fî Akîdeti Ehli's-Sünne ve'l-Cemaa*, thk. Abdullah Muhammd Abdullah İsmail (Kâhire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 2011), s. 362.

3 Şûra 42/11.

Allah zâtı yönüyle bizim bildiğimiz bütün varlık türlerinden farklıdır. O'nun zâtını tam anlamıyla bilebilmek mümkün değildir. Dolayısıyla her ne kadar O'nun varlığını, isim ve sıfatlarını bilebilsek de Allah'ın zâtı, her çeşit insan bilgisinin üstündedir. Allah'ı bilme, diğer bilme türlerinden farklı özel bir bilgi türüdür; bunu ifade etmek için de 'Allah'ı bilme' anlamına gelen 'marifetullah' terimi kullanılmıştır.

Allah'ı bilme ve tanıma, insan için **mümkündür**. Aksi takdirde yukarıda da değinildiği üzere, insanın iman edebilmesi mümkün olmazdı. Zaten insan açısından bilginin nesnesi 'var olanlar'dır. Başka bir ifadeyle insan, ancak var olanları bilir. Allah vardır ve var olması itibarıyla da insan O'nun varlığını bilebilir.

Ancak burada belirtmekte yarar var ki özü/zâtı itibarıyla Allah, insanın sınırlı bilme potansiyelini **aşmaktadır**. İnsan, başlangıcı ve sonu olan bir varlıktır. **Sonluluğun** getirdiği sınırlamalar içinde bilgisi, Allah'ı 'öz'ü açısından bilebilmekten acizdir. Ne 'öz'ü ne de O'nun 'nasıl bir varlık olduğu' (mahiyet) açısından Allah'ı tam anlamıyla bilebilmesi, insan kapasitesini aşan bir durumdur. Çünkü Allah, özü itibarıyla tüm diğer varlıklardan farklıdır; diğer varlıkların taşıdığı sonluluk, yok oluş ve değişim gibi eksiklik ifade eden bütün nitelemelerden uzaktır.

İnsanın Allah'ı bütün boyutlarıyla algılayabilmesi mümkün olmamakla birlikte, kendi varlığında ve evrende yerleşik delillerden hareketle O'nun varlığını, birliğini ve yüceliğini bilip tanıması mümkündür. Bu, insan için sonradan meydana gelen bir durum olmayıp, yaratılışta özüne yerleştirilen fıtrî bir duygudur. Kuşların yuva yapması, arıların bal yapması gibi insan da yaratılıştan Allah'ı bilip tanıyabilecek potansiyeldedir. Allah insana, kendisini bilip tanıyabilme yeteneğini yaratılışta vermiştir.

Her Müslümanın Allah'ı bilip tanıması zorunludur. Müslüman olmak için sahip olunması gereken şartların başında Allah'a iman gelir.[1] Allah'ı bilip tanımada ise insana doğuştan verilen

1 Ebû Abdullah Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed Bâbertî, *Şer-*

akıl, önemli bir yere sahiptir. İnsan, içinde yaşadığı dünyayı duyularıyla gözlemlese de duyuların sağladığı veriyi anlayıp yorumlayabilecek ve çıkarımda bulunabilecek (istidlâl) güç, insana verilmiş akıldır. Onun için Ebû Hanîfe gibi İslâm düşünürlerine göre yerin, ve göğün yaratılışı ile kendi yaratılışını gözlemleyen birinin yaratıcısını bilmemesine mazeret olamaz. Hatta, hiç peygamber gönderilmese de insanların akıllarıyla Allah'ı bilmeleri gerekir.[2] Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrâhim'in (a.s.), yaşanılan evrenden hareketle ve aklî çıkarım yoluyla Allah'ın varlığını bulma çabasından söz edilir. Hz. İbrâhim'in (a.s.) evrende olup biten olgu ve olaylan sorgulayarak Allah'ın varlığına ulaşma çabası bize bir örnek olarak anlatılır.

> "(İbrâhim) gecenin karanlığı üzerine çökünce bir yıldız gördü. (Babasının ve kavminin putlara, yıldızlara, aya ve güneşe tapmaları sebebiyle: "İddianıza göre, demek ki) Rabbim bu ha!" dedi. Yıldız batınca: "Ben, batıp kaybolanları (ilâh olarak) sevmem." dedi."[3]

Hz. İbrâhim (a.s.) sahip olduğu güçlü aklî yetenekle etrafında olup bitenleri sorguluyor, onlardaki değişimi, dönüşümü ve geçiciliği bizzat görüyor, gözlemliyor; buradan hareketle de her çeşit değişim ve yok oluşun ötesinde 'her şeyi bilen ve güç yetiren bir Yaratıcı'nın var olması gerektiği düşüncesine ulaşıyor.

Allah'ın Varlığını Gösteren Deliller

Önceki başlıkta ifade ettiğimiz üzere inanma, insana yaratılıştan bahşedilen son derece doğal/fitrî bir özelliktir; bundan dolayı her insan, Yüce Allah'ın varlığını, varoluşunun derinliğinde hisseder ve inanır. Yaratılıştaki bu saflığı ve temizliği koruyabilen her insanın, her şeyi yaratan bir yaratıcının varlığını

---

hü'l-Akîdeti't-Tahâviyye (Beyrut: Dâru'l-Beyrûtî, 2009), s. 23-24.

2 Ebü'l-Berekât Muhammed b. Mahmud Nesefî, *el-İ'timâd fi'l-İ'tikâd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 3085, vr.75a.

3 En'âm 6/76-79.

kabul etmesi, yaradılışından gelen bir zorunluluktur. Bu durum, insan, yaratılıştan gelen bu saflığı bulandırmadığı, kirletmediği ve insanlığını koruduğu sürece böyledir. Ancak hayatın akışı içerisinde karşılaşılan güçlüklere kin, nefret, şehvet ve öfke gibi çeşitli duygular da eklenince insan, her zaman bu saflık üzere kalmaz; fıtratını kirletir ve yolunu şaşırır.

Aslında Allah'ın varlığı son derece açıktır ve bunun delile ihtiyacı da yoktur. Bu konuda deliller bulunsa da bulunmasa da O, her zaman var olmaya devam edecektir. O, var olmak için herhangi bir delile ihtiyaç duymaz. Çünkü Allah'ın özü/zâtı, var olmasını gerektirir; var olması zorunludur.[1]

Yaşayan ve yaşadığı dünyayı gözlemleyen her insan, O'nun varlığının ve birliğinin farkına varabilir. Aslında bir bakıma Allah'ın varlığına ilişkin dile getirilen deliller de bu farkındalığı oluşturmaya yöneliktir. Her bir delil, her bir akıl yürütme, insana ışık tutar ve onu bir adım daha **gerçeğe yakınlaştırır**.

İnsanın aklî çıkarımlarıyla oluşturduğu deliller, insanın Allah'ın varlığına ilişkin bilgisini ve **farkındalık düzeyini** geliştirir ve bir adım daha öteye taşır. Delil ne kadar güçlü olursa olsun, insan ile gerçeklik, kul ile yaratıcı arasındaki mesafe hiçbir zaman tam anlamıyla kapanmayacaktır. İnanmayı, inançsızlıktan ayırt eden de bu farkındalıktır. Onun için inanma, kıymetli, değerli ve kurtarıcı iken; inançsızlık da değersiz ve yıkıcıdır. Allah'ın varlığına ilişkin deliller, özgür iradesini kullanan, aklını ve gönlünü **gerçeğe açan** insan için anlam ve değer taşır.

Kur'ân-ı Kerîm Bize Allah'ı Anlatır

Kur'ân bize Allah'ı anlatır; aklımıza ve vicdanımıza seslenerek Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmemizi ister. Kur'ân, bize Allah'ı O'nun isim ve sıfatları üzerinden tanıtır; insana, içinde yaşadığı evrendeki eşsiz güzelliklere ve sağlam düzene

---

1 Şemseddin Muhammed b. Eşref el-Hüseynî Semerkandî, *el-Mu'tekad li l'tikâdi ehli's-Sünne*, thk. İsmail Yürük - İsmail Şık (Ankara: Araştırma, 2011), s. 5.

dikkat çekerek, onları var eden varlığa ve O'nun birliğine ulaşmamızı ister.

Kur'ân-ı Kerîm, dikkatleri insanın, suyun, göklerin ve yerlerin ve evrendeki varlıkların yaratılışlarındaki mükemmelliğe yönelterek düşünmemizi ve Yüce Allah'ı bilip tanımamızı ister:

"Sizi biz yarattık. Hâlâ tasdik etmeyecek misiniz? Attığınız o meniye ne dersiniz? Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan biz miyiz? Sizin yerinize benzerlerinizi getirmek ve sizi bilemeyeceğiniz bir şekilde yeniden yaratmak üzere aranızda ölümü biz takdir ettik. (Bu konuda) bizim önümüze geçilmez."[2]

"Gökleri yedi kat üzerine yaratan O'dur. Rahmân'ın bu yaratmasında bir düzensizlik bulamazsın. Gözünü bir çevir bak, bir çatlak görebilir misin?"[3]

"De ki: 'Söyler misiniz? Eğer Allah geceyi üzerinize kıyâmete kadar uzatsaydı, Allah'tan başka hangi tanrı size bir ışık getirebilir? Dinlemez misiniz?"[4]

"Gökten bereketli bir su indirdik, kullara rızık olmak üzere onunla bahçeler, biçilecek taneli ekinler, küme küme tomurcukları olan boylu hurma ağaçları yetiştirdik. O su ile ölü yeri dirilttik. İşte insanların diriltilmesi de böyledir."[5]

"Şüphesiz, göklerde ve yerde, inananlar için (Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren) nice deliller vardır. Sizin yaratılışınızda ve Allah'ın (yeryüzüne) yaydığı her bir canlıda da kesin olarak inanan bir toplum için elbette nice deliller vardır. Geceyle gündüzün birbiri ardınca gelişinde, Allah'ın gökten rızık (sebebi olarak yağmur) indirip, onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, rüzgârları evirip çevirmesinde aklını kullanan bir toplum için deliller vardır."[6]

---

2 Vâkıa 56/57-61.
3 Mülk 67/3.
4 Kasas 28/71.
5 Kâf 50/9-11.
6 Câsiye 45/3-5.

Görüldüğü gibi Kur'ân-ı Kerîm, **somut varlıklardan** hareket eder; her gün görüp gözlemlediğimiz varlıklar üzerinde düşünmemizi ister. İnsanın somut olanı algılaması daha kolaydır. Buradan hareketle de insan aklını soyut bir varlık üzerinde düşünmeye çağırır. Her gün görebildiği ve içinde yaşadığı evrenin gerçeklikleri konusunda ikna olan insan, oradan hareketle her şeyin üzerinde bir yaratıcıyı bilip inanmaya hazır hâle gelir. Allah'ı bilip tanıması kolaylaşır.

Allah'ın Varlığına İlişkin Aklî Deliller

Akıl, insanın gündelik hayatını sürdürmesi noktasında önemli bir araç olduğu gibi, Allah'ı bilip tanımada da tartışılmaz öneme sahiptir. Yukanda da değinildiği üzere, evrendeki, insanı şaşkına çeviren işleyişe dikkat çeken Kur'ân, insanın bunlar üzerinde düşünmesini ve aklını kullanarak Yüce Yaratıcıyı bilip tanımasını ister.

Kur'ân'ın her bir cümlesine âyet denildiği gibi aynı zamanda yerde ve gökte Allah'ın varlığını gösteren her işarete ve **delile** de "âyet" adı verilmektedir. Hem Kur'ân-ı Kerîm'in her bir âyetini okuyup anlama hem de Allah'ın varlığını gösteren **evrendeki âyetleri anlama** noktasında akıl vazgeçilmez bir araçtır. Yüce Allah, âyetlerini, düşünüp akıl erdirelim diye bizlere açıklar.[1] Ancak yalnızca **temiz akıl sahipleri** bunlar üzerinde düşünüp öğüt alırlar.[2]

> "Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün artarda gelişinde temiz akıl sahipleri için gerçekten âyetler vardır."[3]

Aslında Kur'ân'ın bizlere Allah'ı tanıtma yöntemi de aklî bir yöntemdir. Başlangıçta Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerinden hareket edilse de insan ve evrendeki mükemmel işleyişin farkına varmak ve buradan hareketle bir yaratıcıya ulaşmak, temelde aklî

1 Bakara 2/242.
2 Bakara 2/269.
3 Âl-i İmrân 3/190.

bir faaliyettir. Yüce Allah, zât itibanyla gözle görülüp duyularla algılanabilecek bir varlık olmadığına göre, O'nu bilip tanımanın tek yolu, görünen varlıklar üzerinde düşünerek görülmeyen varlığa ulaşma şeklinde bir akıl yürütme olacaktır.

Buradan hareketle Ehl-i Sünnet'in iki ana ekolünden biri olan Mâtürîdîler, Allah'ı bilme ve tanıma noktasında akla belirleyici bir rol verirler. Evrende var olan olgu ve olayların iyi ve kötü oluşunu ve Allah'a iman etmenin gerekliliğini akılla bilebileceğimiz düşüncesini benimseyen Mâtürîdî ekolüne[4] göre akıl, bilme aracıdır. Bu nedenle bir insana peygamberin mesajı/tebliği ulaşmamış olsa bile, onun, akıl yoluyla düşünüp araştırarak Allah'ın varlığını ve birliğini bilip kabul etmesi gerekir. Allah'ı bilip tanımama konusunda bir insanın hiçbir geçerli mazereti yoktur.[5]

Yaratılmışlık/Hudûs Delili: İslâm düşünürlerinin Allah'ın varlığına ilişkin ortaya koydukları aklî deliller, içinde yaşanılan dünya/âlem ve onun özellikleri üzerine bina edilmiştir. Allah'ın varlığını gösteren deliller hem dış dünyada hem de insanın iç dünyasında yer almaktadır.[6] İslâm âlimlerine göre, içinde yaşadığımız evrenin yaratılmış oluşunu belirlemek önem taşımaktadır. Çünkü yaratılıştaki güzellik ve mükemmellik, şaşmaz bilgi, hikmet ve kudret sahibi bir yaratıcının varlığını gerektirir. Eğer evren yaratılmadıysa bir yaratıcıya ihtiyaç da olmayacaktır.

İnsanı da içine alan evren, yok iken var olmuştur, yaratılmıştır ve dolayısıyla evrenin bir başlangıcı vardır. Kur'ân-ı Kerîm de değişik vesilelerle insanın ve içinde yaşadığı evrenin yaratılmış olduğuna sıkça vurgu yapar. Bir başlangıcı olmamak (ezelî)

---

4 Nesefî, *el-İ'timâd*, s. 363.

5 Ebû Hanîfe'ye göre, bir insana peygamberin mesajı ulaşmamış olsa bile, aklıyla Allah'ı bilip tanıması gerekir. Bir insanın Allah'ı bilip tanımama konusunda hiçbir geçerli mazereti yoktur. Bk. Nureddin Sâbûnî, *el-Bidâye fî Usûli'd-Dîn*, thk. Bekir Topaloğlu (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), s. 85.

6 Fussilet 41/53.

ve yaratılmamış olmak, yalnızca Allah'a mahsus bir niteliktir. O'nun dışındaki tüm varlıklar yok iken var edilmişlerdir, yaratılmışlardır. Evrenin yaratılmışlığının delili ise ondaki görüp algıladığımız **değişimdir**. Her insan, bir zamanlar yok iken var olduğunu bilir ve sorulduğunda bir doğum tarihini söylemekten de çekinmez. İçinde yaşadığımız dünya değişmekte ve bizler de bu değişime canlı olarak tanıklık etmekteyiz.

Etrafımızdaki bu değişim sürekli tekrarlanmaktadır. Mevsimler birbirini izlemekte, gece ve gündüz birbirini takip etmekte ve biraz önce yağan yağmur yerini güneşli bir havaya bırakabilmektedir. **Değişim ve dönüşüm** (var oluş ve yok oluş), evren ve içindekilerin yaratılmışlığının delilidir. Başlangıçsız (kadim/ezelî) olan bir varlık, değişmez ve değişmeye ihtiyaç da duymaz. Yok iken var olan, var olduktan sonra da sürekli **değişip dönüşen bir varlık**, bir yaratıcıya ihtiyaç duyar. İnsanın ya da evrenin kendi kendisini var etmesi düşünülemeyeceğine göre, bu durumda bu yaratıcı, onlardan farklı, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan sonsuz bilgi ve güç sahibi bir yaratıcı olmak zorundadır. Eğer doğa/evren, kendi kendisinin yaratıcısı olursa, o da bir başka yaratıcıya ihtiyaç duyacağından bu sonsuza kadar devam eder. Onun için yaratıcı, var olanlar (mahlûkât) cinsinden olmamak zorundadır. O yaratıcı, varlığı kendi özünden olan ve var olmadığı bir zaman dilimi düşünülemeyen yüce bir varlık olmalıdır.

İmkân Delili: Diğer taraftan Allah dışındaki bütün varlıkların, var olmaları zorunlu değildir. Başka bir deyişle var olmaları da olmamaları da mümkündür. Örneğin kendi varlığımızı düşünelim: Var olmamamız da mümkün iken, var olmuşuz ve büyük lütufla insan olarak yeryüzündeki yerimizi almışız. Var olması özü gereği zorunlu olan ve yokluğu asla düşünülemeyen tek varlık Allah'tır. O'nun dışındaki tüm varlıkların var olmaları ya da olmamaları mümkündür.

Bir şeyin mümkün olması ise iki seçenekli bir durumdur. Örneğin gökyüzünde bulutların var olması o gün yağmurun

yağmasının mümkün oluşunun bir işaretidir. Ancak o gün yağmur yağması zorunlu değildir. Yağmurun yağması kadar yağmaması da aynı şekilde insanın var olması ve olmaması da eşit derece de mümkündür.

Bu durumda ne olmuş da insan var olmuş, ya da yağmurun yağma seçeneği ağır basmıştır? Bu durum ancak her şeyi bilen üstün bir irade ve güç sahibi bir tercih edicinin (müreccih) varlığıyla açıklanabilir. O yüce irade sahibi, insanın var olmasını ve yağmurun yağmasını tercih etmiştir. Aksi takdirde varlık ve yokluk eşit şekilde mümkün olmayı sürdürecek, bir şeyin varlık kazanması asla mümkün olmayacaktır.

Gaye ve Nizam Delili: Bu delil de diğerleri gibi içinde yaşadığımız evrenin **yaratılmışlığını** merkeze alır. İnsanı içine alan bu kâinat, Allah tarafından yaratılmıştır. Yaratıldığı günden bugüne şaşmaz bir düzen ve uyum içinde işleyişini sürdürmektedir. Bütün bu düzen ve ahenk, **nedensellik** ilişkisi yoluyla Allah'ın üstün ilim, hikmet ve kudretine işaret eder. Bize mükemmel bir düzen ile görünen, her an yokluk ile varlık arasında akıp giden bu varoluş düzeni, aklını kullanıp düşünenler için Allah'ın varlığına ve sıfatlarına işaret eder.

Her ne kadar yaşanılan dünyaya ve onda meydana gelen olaylar arasındaki uyum ve düzene dikkat çekmesi yönüyle aklî bir delil olsa da özü itibarıyla böylesi bir akıl yürütmeye Kur'ân-ı Kerîm de pek çok âyette dikkatimizi çekmiştir. Allah yeri ve göğü katlar hâlinde yaratmış ve bu yaratmada da bir eksik ve kusurun bulunmadığına işaret etmiştir. Hatta insanlardan gözlerini çevirip tekrar tekrar bakmalarını istemiş, buna rağmen bir eksik ve kusur göremeyeceklerini ifade etmiştir.[1]

Yeryüzündeki canlı cansız her varlık hayret verici bir düzene ve ahenge sahiptir. Gök cisimleri kendi yörüngelerinde bir düzene göre işlediği gibi[2] insan bedeni de eşsiz bir fabrika gibi işlemektedir. Buna rağmen çoğu kere insan,

1 Mülk 67/3.

2 Yâsîn 36/40.

bu mükemmel fabrikanın nasıl işlediğinin farkında bile değildir. Yaratılmış canlıların en üstünü ve en akıllısı olan insan, bütün bunları bilmekten ve yapmaktan aciz kalıyorsa, bunları gerçek anlamıyla bilen ve gerçekleştiren kimdir?

İnsan ve evrendeki bu kusursuz işleyiş, ilk çağlardan beri pek çok düşünürün dikkatini çekmiştir. Görülmüş ve tecrübe edilmiştir ki karıncasından devesine, su kabarcığından gök kubbesine, sivrisineğinden yıldızına kadar her şey, belli bir plan, program ve gayeye göre olmakta, oluşmakta ve işlemektedir. Yılanlar sürünecek biçimde, kuşlar uçacak biçimde ve kısacası her canlı kendi amacını gerçekleştirecek şekilde var olmuştur.[1]

Bütün bu düzen ve işleyişin rastgele olması ve basit bir tesadüfle açıklanabilmesi mümkün değildir. En basitinden en karmaşığına kadar her varlık, belli bir amaca göre işlemekte ve belli bir düzene göre varlığını sürdürmektedir. Evrende gerçekleşen her bir iş, planlı, programlı ve amaçlıdır. Hiçbir varlık başıboş bırakılmamış,[2] hepsi bir amaca göre en güzel şekilde var edilmişlerdir. İlk çağın tabiatçı filozofları bile, evrendeki işleyişin bir plana göre olduğunu fark etmiş ve bunun yalnızca üstün ve daha güçlü bir ilke ile (arke) açıklanabileceğini söylemekten kendilerini alıkoyamamıştır. Allah hiçbir şeyi boş yere[3] ve oyun - eğlence olsun diye[4] yaratmamıştır. Aklını kullanıp düşünebilen her insan, bu şaşırtıcı durum ve sağlam düzenin, evreni çekip çeviren bir yaratıcıya olan ihtiyacını bilir.[5] İnsanda ve evrende meydana gelen bu işleyişin detaylarını hakkıyla yalnızca onu yaratan bilebilir.[6]

---

1 Topaloğlu v.dğr., *İslâm'da İman Esasları*, s. 94.
2 Kıyâme 75/36.
3 Sâd 38/27.
4 Enbiyâ 21/16.
5 Kılavuz, *Allah'a İman*, s. 23.
6 Mülk 67/14.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Allah'ın Varlığını Bilimsel Olarak Temellendirmek Mümkün mü?

Bilimsellik kavramına yükledikleri anlama göre, insanların bu soruya verecekleri cevap da farklılaşacaktır. Aslında bilim de din de gerçekliği farklı açılardan açıklayan iki disiplindir. Kulvarları farklı olsa da her ikisi de **gerçekliği anlamayı ve açıklamayı** amaç edinirler. Bu yönüyle birbirine karşıt değil, aksine **yan yanadırlar**; biri diğerinin yardımcısıdır.

Bilimsel bilgiyi gözlemlenebilir ve laboratuvar alanında test edilip doğrulanabilir bir alan ile tanımlama girişimleri bugün yerini daha geniş bir anlayışa terk etmiş görünüyor. Bugün artık, çoğu durumda test edilip doğrulanması mümkün olmayan insan psikolojisi ve parapsikoloji de bilimsel bilgi tanımı içinde kendine yer bulmuş durumdadır.

Bilimsellik kavramının anlamını yalnızca **gözlene**bilir alanla sınırlamak yerine onu olabilecek en geniş perspektife yayarak tanımlamak daha tutarlı görünüyor. Birinci bakış açısı indirgemeci iken, ikincisi çok daha kapsamlı ve kuşatıcıdır. Mantıksal açıdan tanımın temel kurallarından birisi de onun kuşatıcı (efrâdını câmi) olmasıdır. Bu kuşatıcılık içinde metafizik bilgi de doğal olarak kendine yer bulacaktır.

Bilimsel bilgi, konu ve yöntem olarak da Allah'ın varlığını reddetmez. Bilimin araştırma evreni, kâinatta meydana gelen olgu ve olaylardır. Bilim ve fen, olaylar arasındaki ilişki ve bağıntılardan meydana gelen kanunlar, sebepler ile benzerlikleri ele alır. Olgu ve olaylardan hareketle evrende işleyen yasaları keşfetmek önemli olmakla birlikte, bunu **ilk sebebe dayandırmadan** ve yaratıcıyı dikkate almadan açıklamak, en azından, eksik bir açıklama olacaktır.[7] Bilimin getirdiği açıkla-

---

7 Ahmed Hilmi Filibeli, *Allah'ı İnkar Mümkün mü?*, 4. Baskı Baskı (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001), s. 21.

malar, içinde bulunan evrenle sınırlıdır. Bu evrenin ötesindeki dünyalarla (gayb âlemi) ilgili bilimsel yöntemle bir açıklama yapabilmek mümkün değildir.

Allah'ın var ettiği bir evrende, olgu ve olaylar arasındaki ilişkiyi belirleme ve onlar arasındaki yasaları tespit etme, dolaylı olarak Allah'ın var oluşunun da bilimsel temelini oluşturur. Bu nedenle **önyargısız** bir bilim insanı, bu yasalar üzerinde düşünerek bunların üstünde bir yasa koyucunun, şaşmaz ilim ve kudret sahibi bir yaratıcının varlığına ulaşabilir. Akıl, basit bir düşünmeyle olgu ve olaylar arasındaki bu ilişkinin ve onları ayakta tutan yasaların tesadüfle açıklanamayacağını bilir.

Başka bir deyişle hiçbir araştırma, bilimsel bir temelde Allah'ın varlığını inkâr edemez; aksine bilimsel araştırma sonucunda erişilen sonuçlar, Allah'ın varlığını inkârdan çok kabul etmeye daha elverişlidir. Öyleyse denilebilir ki, Allah'ı inkâr etmenin hiçbir bilimsel **temeli** yoktur.

Diğer taraftan bilimin keşfettiği pek çok gerçeklik, evrendeki düzen ve intizam, işleyen yasalar, bu yasaları kâinata yerleştiren bir hikmet ve irade sahibi yaratıcının varlığını gösteriyor.

4. Her Şeyi Allah mı Yarattı; Varlıklar (her Şey) Rastlantı Sonucu Meydana Gelmiş Olamaz mı?

Bir Müslüman, Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğuna inanır. Kur'ân-ı Kerîm, pek çok âyette Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu açıkça dile getirir.[1] Allah'ın varlığına ilişkin delillerin hemen hepsi, evrenin Allah tarafından yaratıldığı düşüncesine dayanır. Eğer evren Allah tarafından yaratıldıysa, ondaki **düzen ve ahenk** yaratıcısının varlığına ve birliğine delil olacaktır. Kendiliğinden ve tesadüfen var olan bir evren, bir yaratıcıya ihtiyaç duymayacağından, böyle bir düşünce Allah'ı inkâr etmekle aynı manaya gelecektir.

1 Zümer 39/62.

Rastlantı, herhangi bir bilgi, irade ve kurala dayanmaksızın kendiliğinden var olma düşüncesidir. Bunu bazıları ileri sürse de insanın kendi yaratılışı da dâhil her fiil, öylesine ince bir hesaba, ölçüye ve kurala göre meydana gelmektedir ki, bunun basit bir rastlantı ile açıklanabilmesi mümkün değildir. Rastlantı düşüncesi, varlıkların birbirleriyle ilişkilerini açıklayan nedensellik/illiyet prensibiyle çelişir.

Evrende meydana gelen her olay ve her fiil, belli bir amaca ve gayeye göre meydana gelir. Her birinin bir amacı ve varmak istediği bir hedefi vardır. Hiçbir şey boş ve anlamsız değildir. Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle hiçbir şey boşuna yaratılmamıştır.[2]

Bundan dolayıdır ki, meydana gelen olgu ve olayları, bir sebebe dayalı olarak açıklasak bile, bu sebepler asla sonsuza kadar devam etmez ve her zaman bir ilk sebebe ihtiyaç duyar.

Diğer taraftan etrafımızda gerçekleşen olgu ve olaylar, öylesine bir kural, ölçü ve düzene göre meydana gelir ki bunu rastlantı ile açıklama çabasının bizzat kendisi saçma hâle gelir. Bir bina, güzel bir bahçe ya da harika bir resim gördüğümüzde, bunun rastlantısal olarak bu hâle geldiğini düşünmeyiz. Onu inşa eden bir usta, becerikli bir bahçıvan ve yetenekli bir ressamın var olması gerektiğini biliriz.

Bahçemizdeki ağaç bizi tanımaz ve bizim ihtiyaçlarımızı da bilmez. Ama en lezzetli meyveyi, ağız tadımıza uygun olarak bize sunar. Bunu yaparken vitamine olan ihtiyacımızı da bilir. Bize meyve sunan ağacın, kahvaltımızın süt tedarikçisi ineğin bu kadar akıllı ve ince düşünceli olmasını bekleyemeyiz. Bütün bunlar hem ağacı hem ineği ve hem de bizi ve ihtiyaçlarımızı bilen, her şeyi buna göre tasarlayan üstün bir bilginin ve her şeye gücü yeten bir yaratıcının var olmasını gerektirir.

---

2 Âl-i İmrân 3/191.

5. Soyut Bir Varlık, Somut/Maddî Olanı Nasıl Meydana Getirir?

Soyut, gündelik hayatımızda duyu organlarımızla görüp algılayamadığımız varlıklan anlatmak için kullandığımız terimdir. Bu varlıklar gözlemleyebileceğimiz ya da temas edebileceğimiz somut/maddî bir yapıya sahip değildirler. Allah'ın varlığı da soyuttur, O'nu gözle görebilmemiz mümkün olmadığı gibi, O, duyu organlarımızın algı alanına da girmez. Burada doğal olarak, soyut bir varlığın, nasıl olup da somut varlıklar dünyasını var edebildiği sorusu, her insanın aklına gelebilecek bir sorudur.

Gündelik hayatımızda, bütün davranış ve fiillerimizin dinamiğini soyut kavramlar oluşturur. Düşünce, irade ve inanç, iş ve davranışımızı motive eder. İş ve davranışımız somut olsa da onun arkasındaki dinamik güç soyuttur. Yapabileceğimize inandığımız şeyleri yapar; isteyip hayal ettiklerimizi gerçekleştirir ve istemediklerimizden de uzak dururuz. Burada inanç, hayal etme ve isteme soyut birer kavram olsa da bizim maddî dünyamızı şekillendirirler. Benzer şekilde akıl ve zeka da soyuttur. Beyin gibi bir organla bağlantısı olsa da zeka ve aklı görüp gözlemleyemeyiz. Yine de aklımızla övünür, aklımızla plan yapar ve bedenimizle onu gerçekleştiririz.

Hepimizin evlerinde ve iş yerlerinde kullandığı elektriğin, aslında görünür bir varlığı yoktur. Görünen sadece kablolar olsa da biz o kablolarla taşınan dinamik gücün farkındayız. Gözümüzle göremesek de diğer duyu organlarımızla bunun varlığını algılayabiliriz. Hiçbirimiz o kablolarla elektrik taşınabildiğini inkâr etmeyiz. O enerjinin bir su motorunda, süpürgede ya da karıştırıcıda nasıl somut bir güce dönüştüğünü görür ve gözlemleriz. İnsan yapısı itibarıyla maddî bir bedeni olsa da onu insan yapan onun ruhudur, yani soyut yapısıdır. Sevinç, tasa, mutluluk, görülemeyen şeyler olsa da hayatımızı olumlu veya olumsuz yönden nasıl etkilediğini yakından biliriz. Gündelik hayatımızda bunu kabul ederken, her şeyi bilen ve her şeye gücü

yeten bir yaratıcının, içinde yaşadığımız dünyayı var etmesi neden imkânsız olsun?

Allah ilim ve kudret sahibidir. O'nun ilmi ve kudreti her şeyin üstündedir. O'na üstün gelebilecek başka bir varlık yoktur. Her şeye gücü yeten ve her şeyin yaratıcısı olan bir varlığın, aynı zamanda her yerde sözü de geçer. 'Ol!' dediğinde o şey hemen oluverir.[1] Aslında söz de soyuttur; her ne kadar işitme duyusunun nesnesi olabilse de kelimelere dökülüp yazılmadığı sürece uçar gider. Âyette de ifade edildiği gibi söz, fiildir, davranıştır ve iştir. İnsanın gündelik hayatında soyut olan yönümüz, somut dünyamızı şekillendiriyorsa; her şeyi bilen ve gücü yeten Yüce Allah'ın sözü, neden evrende somutlaşmasın, insanda ve evrende bir karşılık bulmasın.

6. Allah Bizi Niçin İmtihan Ediyor?

Kuşkusuz Allah yanılmaz bir ilim ve tartışılmaz bir güç sahibidir. Her şey O'nun mülküdür,[2] O'ndan gelir ve günü geldiğinde de O'na dönecektir. Allah, kendi mülkünde dilediği gibi ve hikmetine göre iş görür. Allah'ın insanı yaratması, yeryüzüne göndermesi ve imtihan etmesinde O'nun ilmine, adâletine ve hikmetine aykırı bir durum yoktur. Ölümü ve hayatı, **'kim daha güzel işler yapıyor'** diye sınamak için yaratmıştır.[3] İnsanın yaratılıp yeryüzüne gönderiliş amacı da kulluk/ibadet olarak açıklanmıştır.[4] Bu imtihan sayesindedir ki iyi ile **kötü, güzel ile çirkin,** inançlı ile inançsız arasındaki fark belirginleşir. İnsan kalıcı bir âhiret yurdunu hak etmiş olur ve ebedî mutluluğa erişir.

İnsan, yaratılmış varlıklar içinde en üstün olanıdır. O, diğer varlıklardan farklı olarak **akıl ve seçme hürriyetine** (irade)

---

1 Yâsîn 36/82.

2 Mülk 67/1.

3 Mülk 67/2.

4 Zâriyât 51/56.

sahiptir. Bu yönüyle insan, yeryüzünün yöneticisi olmaya (halife) adaydır. En güzel şekilde (ahsen-i takvim) yaratılıp üstün niteliklerle donatılan insanın amaçsız olması düşünülemez. Bir amaca sahip olma ve bu amaca erişmek için çaba gösterme, insan hayatına değer katan unsurlardır. Bunların yokluğu ise hayatı anlamsız kılar; insan denen bu üstün varlığı anlamsız, gâyesiz ve değersiz hâle getirir.

İnsanı cennete götüren de cehenneme yaklaştıran da bu seçimleridir. Seçimin var olduğu yerde, farklı seçeneklerin de var olması gerekir.

İyi ile kötü arasında kalındığında, seçimini iyiden yana kullanabilmek, insanın kıymetini belirler. İyi ile kötü, cennetlik ile cehennemlik, Ebû Bekir (r.a.) ile Ebû Cehil arasındaki farkı belirleyen bir durumdur. Bir öğretmenin, herhangi bir sınav yapmadan tüm öğrencilere 'yüz' puan vermesi, görünüşte öğrencinin yaranna olsa da hakikatte âdil olmayan bir durumdur. Çalışan ile çalışmayan, çaba gösterenle göstermeyen arasındaki farkı ortaya çıkaran şey sınavdır. Sınav olmadan böylesi bir puan, çalışan öğrenciye bir haksızlıktır.

Allah, hiç kimseyi bir seçim yapmaya zorlamamakta; aksine her insan, yaptığı **özgür seçime** göre karşılık görmektedir. Böylece insan ne ektiyse onu biçmekte, ne yaptıysa onu bulmaktadır. Diğer taraftan Allah, insana yaptığı seçime göre kalıcı bir mutluluğu vermektedir ki bu, yalnızca bir adâlet değil aynı zamanda insan için bir lütuftur da.

Allah'ın bütün olup bitenleri bilmesi, takdir etmesi ve yaratması, insan için bu imtihanı gereksiz kılmaz. O'nun bilip takdir etmesi, insanın özgür seçiminin önünde bir engel değildir. İnsan özgürce seçip yapmakta ve Allah da insanın bu seçimine göre yaratmaktadır.

Bir insanın herhangi bir sınamaya tâbi tutulmadan, ödüllendirilmesi veya cezalandırılması insanların zihin dünyalarında bir keyfilik olarak algılanabilir. Yüce Allah insanı imtihana tâbi tutmakla, ona bir **şans daha** vermekte ve ona, ebedî bir hayatı

kazanma imkânı sunmaktadır. En sonunda insan, karşılaşacağı ödülün ya da cezanın kendi seçim ve davranışının sonucu olduğunu bilecektir. Böylece her insan kendi iyiliğine ya da kötülüğüne kendisi tanıklık etmektedir.

ALLAH'IN İSİMLERİ

İman da Allah'ı bilip tanımakla başlar. Her şeyin yaratıcısı olan Allah, bütün eksikliklerden uzak, mükemmel varlıktır. O'nu zât yönünden anlamak, bilmek ve açıklamak oldukça zordur. İnsan sınırlı kapasitesiyle Allah'ı bilip tanıyabilse de O'nu bütün boyutlarıyla bilebilmesi ve anlayabilmesi mümkün değildir. Bu durumda insanın yardımına Allah'ın isim ve sıfatları yetişmektedir.

Her bir isim insana yeni bir pencere açmakta ve o pencereden bakan insan, Allah'ın isminin bir açılımını/tecellîsini görebilmektedir. Evrende gördüğümüz her sağlam iş ve her güzel fiil, O'nun isimlerinin bir aynasıdır, O'nu gösterir. İnsanın Allah'ı bilip tanıması ve O'na karşı görevlerini yerine getirebilmesi açısından da Allah'ın isimlerini bilip tanımak önemlidir. Bu isimler sayesinde insan Allah ile doğrudan iletişim kurmakta, O'na seslenmekte ve O'ndan yardım dilemektedir:

"En güzel isimler Allah'ındır, O'na o isimlerle dua edin..."[1]

İnsan, Rabbiyle iletişim kurması, O'na seslenmesi ve yardım isteyebilmesi için Allah'ın isimlerini bilmek zorundadır. Bu isimler, duyular ve akıl dünyasında yaşayan insan ile Allah arasında iletişimi sağlayıcı birer araçtırlar. Her ne kadar insan O'nun zâtını tam anlamıyla bilemese de O'nun isimlerini bilebilir. Onları okuyabilir ve onlarla dua edebilir. Dolayısıyla insan, Allah ile irtibatını ancak bu isimler ile sağlayabilmektedir.[2]

Kur'ân Allah'ın isminin kutsal ve yüce olduğunu belirterek,[3]

---

1 A'râf 7/180.

2 Metin Yurdagür, *Allah'ın Sıfatları* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1984), s. 44-45.

3 Rahmân 55/78.

o isimlerin yüce tutulması gerektiğine işaret eder[1] ve sabah - akşam anılmasını telkin eder.[2] Kesilen kurbanlar O'nun adıyla kesilmeli; O'nun adıyla kesilmeyen hayvanlar yenmemeli;[3] hatta her türlü işe Allah'ın ismiyle başlanmalıdır.

Kur'ân'da ve Hadîs-i şerîflerde Allah'ın doksan dokuz isminden bahsedilir; aynı zamanda bu isimler Müslümanların dua ve niyazlarında önemli bir yer tutar. Müslümanlar, Allah için hangi isimlerin kullanılabileceğini Kur'ân ve Sünnet'ten öğrenirler.

Allah'ın bizim bilmediğimiz isimleri olabilmesi mümkündür. Allah'ın isimlerini yalnızca bilinenlerden ibaret saymak, O'nu sınırlamak anlamına gelebilir. Ehl-i Sünnet âlimlerine göre bizim Allah'ın isimlerini tam olarak bilebilmemiz mümkün değildir. Gelen birtakım rivayetlere dayanılarak Allah'ın 99 isminin varlığı, Müslümanlar arasında şöhret bulmuştur. Rivayetlerde geçen doksan dokuz sayısının, çokluğu ifade eden bir kullanım olduğu ve sınırlandırıcı bir anlam taşımadığı da genel olarak kabul edilen bir görüştür.[4] Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

> "Allah'ın doksan dokuz ismi vardır; onları kim sayarsa cennete gider."[5]

Geçmişten günümüze Müslümanlar arasında genel kabul görmüş, okunup ezberlenmiş Allah'a ait doksan dokuz isim ve kısa anlamları alfabetik sıraya göre şöyledir:[6]

---

1 Vâkıa 56/74, 96.

2 İnsân 76/25.

3 Hac 22/34; En'âm 6/121.

4 Kılavuz, *Allah'a İman*, s. 34.

5 Buhârî Daavât 68; Müslim Zikr 5; Tirmizî Daavât 82.

6 Allah'ın isimlerinin anlamlarının tespitinde şu kaynaklardan yararlanılmıştır. Geniş bilgi için bu kaynaklara bakılabilir: Ali Osman Tatlısu, *Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi*, Üçüncü Baskı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1963); Nusret Tura, *O'nun Güzel İsimleri*, nşr. M.E Kılıç (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995); Emine Yarımbaş, *Kur'ân-ı Kerîm'de Esmâü'l-Hüsnâ ve Mesajları* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara

Adl: 'Taraf seçmeden, gerçek anlamıyla adâleti gözeten, âdil davranan, yaratmasında ve fiillerinde haksızlığa/zulme yer olmayan, herkese hakkını veren, her şeyi yerli yerinde hikmetine uygun olarak yapan' anlamına gelir. Yeryüzündeki adâletsizlikler insana aittir. Allah, hiçbir insana ve canlıya haksızlık yapmaz.

"Şüphesiz ki Allah, adâleti, iyiliği ve akrabaya yardım etmeyi emreder. Çirkin işleri, kötülüğü ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."[7]

Afuvv: *'Kullarının günahlarını çokça bağışlayan ve affeden'* anlamında Allah'ın ismidir. Allah'a ve âhiret gününe inanan, yaptığı haksızlık ve kötülüklerden dolayı pişmanlık duyup af dileyenlere karşı Allah'ın bağışlayıcılığı sınırsızdır.

"Allah şüphesiz, affedici ve bağışlayıcıdır."[8]

Âhir: *'Her şey yok olduktan sonra varlığını sürdüren'* anlamına gelen Allah'ın ismidir. O'nun varlığının sonunun olmayışını anlatmak için kullanılır. Allah'ın varlığının bir başlangıcı olmadığı gibi sonu da yoktur.

"Allah, evvel ve âhirdir..."[9]

Aliyy: Kelime anlamı *'yüce ve şerefli olan'* anlamına gelir. Allah'ın, bütün var olanların üstünde bir yücelik ve şeref sahibi oluşunu ifade eder. Yüce Allah, hem bütün var olanların sahip olduğu sıfatlara en **mükemmel** şekliyle sahip iken hem de hiçbir şekilde yaratılmış varlıklara benzememektedir.

"Allah, onların söyledikleri şeylerden münezzehtir; son derece yücedir ve uludur."[10]

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000); Metin Yurdagür, *Âyet ve Hadislerde Esmâü'l-Hüsnâ* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1996).

7 Nahl 16/90.

8 Hac 22/60.

9 Hadîd 57/3.

10 İsrâ 17/43.

Alîm: 'Bilmek' anlamına gelen ilim kökünden türetilmiş bu isim, '*her şeyi hakkıyla bilen*' anlamına gelmektedir. Allah, zaman ve mekâna bağlı olmaksızın, gizli - açık, büyük - küçük her şeyi ve her olayı bilendir.

"O, her şeyi hakkıyla bilendir."[1]

Allah: '*Varlığı kendinden olan, var olmak için başka hiçbir şeye muhtaç olmayan*' anlamında Yüce Allah'ın **kendine özgü özel ismidir.** Bu isim yalnızca Allah'a özgüdür ve O'nun dışında hiçbir varlık için kullanılamaz. Evreni ve içindekileri yaratıp yöneten, her türlü övgü ve kulluğa layık varlık olan Allah'ın özel adıdır. Buna Allah'ın büyüklüğünü ve yüceliğini ifade etmesi anlamında 'celal lafzı' (lafza-i celâl) da denilmektedir.

"Şüphe yok ki ben Allah'ım. Benden başka hiçbir ilâh yoktur. O hâlde bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl."[2]

Azîm: Yüce Allah'ın büyüklüğünü, yücelik ve üstünlüğünü ifade eden ismidir. O'nun yüceliği hem zâtının hem de sıfatlarının gerçek tabiatlarının, her çeşit insan anlayışının üzerinde oluşunu ifade eder. Biz insanlar olarak, O'nu isim ve sıfatlarıyla bilip iman edebilsek de bu isim ve sıfatlarının gerçek anlamlarını bilmekten aciziz. Her Müslüman kıldığı namazında rükûda okuduğu 'sübhâne rabbiye'l-azîm' (Yüce Rabbim! Seni tesbih ederiz, Sen bütün eksikliklerden uzaksın.) ifadesiyle bunu her gün açıkça ilan eder.

"Allah öyle bir ilâh ki kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur. O, Hayy ve Kayyûm'dur (daima diri ve yarattıklarını gözetip yönetendir ve her şey varlığını O'nunla devam ettirir). Kendisini ne bir uyuklama (gaflet) ne de bir uyku tutar. Göklerde ve yerde olanlar(ın hepsi) ancak O'nundur. O'nun izni olmadıkça O'nun katında kim şefaat edebilir? Kullarının önündeki ve arkasındaki (geçmiş ve

---

1 Bakara 2/29.

2 Tâhâ 20/14.

geleceklerini, yaptıklarını ve yapacaklarını, dünya ve âhirete ait) şeylerini O bilir. Onlar, O'nun ilminden ancak dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü (kudreti, mülk ve hükümranlığı) gökleri ve yeri kaplamıştır; onları koruyup gözetmek O'na ağır gelmez. O çok yücedir, çok büyüktür."[3]

Azîz: *'Eşi ve benzeri bulunmayacak biçimde yüce ve ulu olmak'* anlamına gelir. Eşi ve benzeri bulunmayan, değerli, şerefli, güçlü ve hiçbir zaman yenilmeyip galip gelen anlamında Allah'ın ismidir. Bu isim daha çok Allah'ın mutlak güç ve üstünlüğünü ifade etmek için kullanılmıştır.

"Kim izzet ve şeref istiyorsa, bilsin ki, izzet ve şerefin hepsi Allah'ındır. O'na ancak güzel sözler yükselir."[4]

Bâis: *'Ölümden sonra dirilten'* anlamına gelmektedir.

"Allah, sizi de yerden ot (bitirir) gibi bitirmiştir. Sonra sizi yine oraya döndürecek ve sizi yeniden çıkaracaktır."[5]

Bâkî: Her şeyin gelip geçiciliğini anlatmak için kullanılan fâni sözcüğünün zıddı olup, *'varlığının sonu olmayan'* anlamına gelir. Varlığının başlangıcı olmayan Yüce Allah, varlığı kesintiye uğramadan **sonsuza kadar** var olacak ve var olmadığı bir zaman dilimi asla düşünülemeyecektir.

"Yeryüzünde bulunan her şey fânidir. Ancak, yüce ve cömert olan Rabbinin varlığı bâkîdir."[6]

Bâri: *'Önceden herhangi bir benzer ve model olmadan her şeyi yaratan ve var eden'* anlamına gelir. Allah'ın eşsiz ve benzersiz yaratıcılığını ifade eden isimlerinden biridir.

"O, yaratan, var eden, şekil veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur."[7]

---

3 Bakara 2/255.

4 Fâtır 35/10.

5 Nûh 71/17-18.

6 Rahmân 55/26-27.

7 Haşr 59/24.

Bâsıt: Genişlik ve bolluk anlamına gelen 'bast' kökünden türemiştir. *'Lütuf ve ikramını esirgemeyen, rızkı bol bol veren ve ruhları bedenlere yerleştirip yayan'* anlamında Allah'ın bir ismidir.

"(Rızkı) Allah daraltır ve genişletir. Ancak O'na döndürüleceksiniz."[1]

Basîr: Görme anlamına gelen 'basar' sözcüğünden türemiş bir isim olup, Allah'ın *'her şeyi eksiksiz görmesi'* anlamına gelir. Görme bir yetkinliktir; 'görmeyen ve işitmeyen'[2] şeylerden Rab olmaz.

Bâtın: *'Bir şeyin iç yüzü, gizli olmak'* gibi anlamlara gelen "bâtın" sözcüğü, bir şeyin insanlar açısından gizli ve bilinemeyen yönünü ifade etmek için kullanılır. Allah'ın, zâtının gizli oluşunu ve gerçek tabiatının insanlar tarafından bilinemeyişini ifade eden bir ismidir.

"O her şeyden öncedir; kendisinden sonraya hiçbir şeyin kalmayacağı son'dur; varlığı aşikârdır; gerçek mahiyeti insan için gizlidir. O her şeyi bilir."[3]

Bedî': Bedî' sözcüğü Arapça, örneksiz ve modelsiz olarak icat edip ortaya çıkarma, bir şeyi benzersiz yapmak gibi anlamlara gelir. Allah'ın ismi olarak kullanıldığında ise *'bütün var olanları örneksiz ve modelsiz var etmek, eşsiz ve sanatlı bir biçimde yaratma'* anlamlarına gelmektedir.

"O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece 'ol' der, o da hemen oluverir."[4]

Berr: Allah'ın isimleri arasında yer alan el-Berr, iyilik, taat ve ihsan anlamlarına gelen "berr" sözcüğünden türemiş bir isimdir. *'Dünya ve âhirette insana her türlü iyiliği ve ihsanı*

---

1 Bakara 2/245.

2 Meryem 19/42.

3 Hadîd 57/3.

4 Bakara 2/117.

veren' anlamına gelmektedir.

"Şüphesiz O, iyilik edendir, çok merhametlidir."[5]

Câmi': Toplayıp bir araya getiren anlamına gelir. 'Bütün övgü, şeref, yücelik ve erdemleri özünde toplayan, kâinattaki tüm varlıkları bir uyum içinde bir araya getirip idare eden ve ölümden sonra hesaba çekilmek üzere tüm canlıları bir araya getiren' anlamında Allah'ın isimleri arasında yer almaktadır.

"Rabbimiz! Gelmesinde şüphe edilmeyen bir günde, insanları mutlaka toplayacak olan sensin. Allah asla sözünden dönmez."[6]

Cebbâr: Bu isim, zor kullanarak bir şeyi yaptırmak, hâkimiyet kurmak ve her güçlüğü kolaylaştıran anlamlarına gelen "cebr" fiilinden meydana gelmiştir. Allah'ın ismi olarak el-Cebbâr, '*yaratılmışların durumunu iyileştiren, hakkı üstün getiren ve her güçlüğü kolaylaştıran*' gibi anlamlara gelmektedir. Bir şeyi zorla yaptırma anlamı dikkate alındığında da Allah'ın güç ve iradesinin üstünlüğüne ve mutlak geçerliliğine işaret eder.

"O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır."[7]

Celîl: Celîl ismi, Arapça yücelik, ululuk, büyüklük ve bütün noksanlıklardan uzak olmak anlamına gelen 'celâl' fiilinden türemiştir. Allah, yüce ve ulu bir varlıktır. Onun yüceliği, hiçbir varlıkla kıyaslanamayacak kadar büyüktür. Allah'ın büyüklüğünü ve ululuğunu ifade eden Kebîr ve Azîm isimleriyle yakın anlamlıdır.

"Ancak, yüce ve cömert olan Rabbinin varlığı bâkîdir."[8]

---

5 Tûr 52/28

6 Âl-i İmrân 3/9

7 Haşr 59/23.

8 Rahmân 55/27.

Dârr: Bu isim, Arapça zarar vermek anlamına gelen 'Darr' fiilinden türemiştir. Allah'ın zarar ve elem verici şeylerin yaratıcısı oluşunu ifade eder. Bu isim fayda veren anlamına gelen 'Nâfi' ismiyle birlikte düşünüldüğünde, Allah'ın zarar ve yarar dengesini nasıl uyumlu bir zeminde sevk ve idare ettiğini anlatır.

Evvel: Bu isim, Türkçemizde de kullanıldığı şekliyle *'önde gelen, ilk olan'* anlamına gelen bir sözcüktür. Allah'ın varlığının bir başlangıcı olmamasını ifade eder. Kur'ân-ı Kerîm'de Âhir ismiyle birlikte yer almakta ve Allah'ın varlığının başlangıç ve sonunun bulunmayışını ve her zaman var oluşunu anlatır.

"Allah, evvel ve âhirdir..."[1]

Fettâh: Açmak ve anlaşmazlıkları gidermek anlamına gelen 'feth' filiinden türemiştir. Allah'ın ismi olarak el-Fettâh, 'iyilik kapılarını açan, her çeşit anlaşmazlığı en son çözüme kavuşturan, hak ile bâtılı birbirinden ayırıp gerçeği ortaya çıkaran, mazlumlara yardım edip inananları galip kılan' gibi anlamlara gelmektedir.

"De ki: "Rabbimiz sonunda hepimizi toplar, sonra aramızda adâletle hükmeder. Adâletle hükmeden, bilen ancak O'dur."[2]

Gaffâr: Örtmek ve gizlemek anlamlarına gelen 'gafr' fiilinden türeyen el-Gaffâr ismi, Allah'ın affediciliğini ve kulun işlediği günahları bağışlayıcılığını ifade eder. O'nun affediciliği, herhangi bir fayda sağlamak ya da zararı ortadan kaldırma amacına yönelik olmayıp tümüyle özünden kaynaklanan bir niteliktir.

"İyi bilin ki O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır."[3]

Gafûr: Gaffâr isminde olduğu gibi bu isim de örtme ve gizleme anlamına gelen 'gafr' fiilinden türemiştir. Allah'ın bütün

---

1 Hadîd 57/3.

2 Sebe 34/26.

3 Zümer 39/5.

günahlan bağışlayıcılığını ifade eder.

"O, esirgeyendir, bağışlayandır."[4]

Ganî: 'Zengin olmak, ihtiyacı olmamak' anlamlarına gelen Arapça 'gana' kökünden türemiş olan el-Ganî ismi, 'Allah'ın hiçbir şeye muhtaç olmayışını ve buna karşılık her şeyin var olmak ve varlığını devam ettirmek için O'na muhtaç oluşunu' ifade eder.

"Allah, her bakımdan sınırsız zengindir, siz ise fakirsiniz."[5]

Habîr: Arapça 'haber' fiilinden türemiş olan bu isim, Allah'ın her şeyin iç yüzünden haberdâr oluşunu ve hiçbir şeyin gizli yönü kalmayacak şekilde biliyor oluşunu ifade eder. Bu isim, Kur'ân-ı Kerîm'de alîm, basîr ve latîf isimleriyle birlikte yer almıştır.

"Şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdâr olandır."[6]

Hâdî: Rehberlik etmek ve yol göstermek anlamına gelen 'hidâyet' fiilinden türemiş olup, Allah'ın doğru yolu göstermesini ve doğru yola ulaştırmasını ifade eder. Allah'ın bu ismi, O'nun, *'kullarına kendisine ulaşma yollarını gösteren kendi ulûhiyyetini kabul ettirmesi, insanlara kurtuluşa erişecekleri yolu göstermesi ve yaratılmışlara varlıklarını sürdürebilmeleri noktasında yol gösterip rehberlik etmesi'* gibi anlamlara gelir.

"Allah inananları şüphesiz doğru yola eriştirir."[7]

Hâfıd: Bu isim, alçaltan ve zillete düşüren anlamına gelir. Bu isim daha çok yükselten (er-Râfi') ve yücelten (el-Muizz) isimleriyle birlikte düşünüldüğünde anlamlı hâle gelir. Varlıklar dünyasında yükselme ve alçalma arasındaki bir uyumun sağlanmasına işaret eder. Allah'a itaat etmeyip isyan eden, zulmeden,

---

4 Sebe 34/2.

5 Muhammed 47/38.

6 Nisâ 4/35.

7 Hac 22/54.

başkalarını beğenmeyip kendini üstün görenlerin günün birinde nasıl alçaltılacaklan bu isim bağlamında anlatılır.

Hafîz: Arapça 'hıfz' fiilinden türemiş olan el-Hafîz ismi, unutma ve yanılma kavramlarının zıt anlamlısı olarak, hatırda tutma, koruma ve gözetme gibi anlamlara gelmektedir. Allah için bir isim olarak kullanıldığında ise *'koruyup gözeten, kendisinden hiçbir şey gizli kalmayan, insanların bütün söz ve davranışlarını eksiksiz kaydedip hesaba çekmek üzere saklayan, ilmi ve kudretiyle her şeyi dengede tutan'* gibi anlamlara gelmektedir.

"Şüphesiz Rabbim, her şeyi koruyup gözetendir."[1]

Hakk: Bâtıl kelimesinin zıt anlamlısı olarak kullanılan el-Hakk, *'varlığı hiç değişmeden duran, her zaman var olan, gerçekte ilâh olmaya layık olan'* gibi anlamlara gelmektedir. el-Hakk, hakiki anlamda var olan Allah'ın ismidir. Varlığı hakiki olan, hiç değişmeyen ve her zaman varlığını sürdürecek olan yalnızca O'dur.

"İşte burada yardım ve dostluk, Hakk olan Allah'a mahsustur."[2]

Hakem: *'Hükmeden ve hakkı yerine getiren'* gibi anlamlara gelmektedir. Allah, hâkimdir; hükmü O verir ve verdiği hükmü de yerine getirir. Hüküm verme yetkisi her zaman O'nun elindedir ve bütün var olanlarla ilgili son hükmü de O verecektir.

"O, Allah'tır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Dünyada da âhirette de hamd O'na mahsustur. Hüküm yalnızca O'nundur. Kesinlikle O'na döndürüleceksiniz."[3]

Hakîm: Her şeyi yerli yerinde yapmak, haksızlığa meydan vermemek anlamlarına gelen 'hikmet' sözcüğünden türemiş olan el-Hakîm, *'bütün iş ve davranışları yerli yerinde olan,*

---

1 Hûd 11/57.

2 Kehf 18/44.

3 Kasas 28/70.

sözleri ve yaptıkları hikmetli olan' anlamına gelmektedir. Allah **hikmet sahibidir** ve bütün sözleri, emirleri ve yasakları hikmetlerle doludur.

"Senin verdiğin söz, elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin."[4]

Hâlik: 'Her şeyi yoktan var eden, her şeyin varoluşunu ve varlığı süresince tâbi olduğu durumları bilip takdir eden ve bu takdirine uygun olarak yaratan' gibi anlamlara gelmektedir. Allah'ın, var olanları takdir etmesi ve yaratmasını ifade eden pek çok ismi vardır ve onlardan birisi de el-Hâlik ismidir.

"İşte Rabbiniz, Allah budur. O'ndan başka tanrı yoktur, her şeyin yaratanıdır. Öyleyse O'na kulluk edin; O her şeye de vekildir."[5]

Halîm: 'Cezalandırmaya gücü yettiği hâlde cezalandırmamak, cezalandırma konusunda acele etmemek, gerekli cezayı bir süre erteleyerek toleranslı davranmak' gibi anlamlara gelir. Bu yönüyle Allah halîmdir; kullarının yaptıklarından haberdâr olmakla birlikte onları bu konuda cezalandırmada acele etmez, süre verir ve hatalarını düzeltmelerine imkân tanır.

"Allah, çok bağışlayandır, halîmdir."[6]

Hamîd: Allah'ın övgüye/hamd edilmeye layık yegâne varlık oluşunu ve övülmeye gerçek anlamda layık olan tek varlığın Allah oluşunu ifade eden bir isimdir.

"Hamd (her türlü teşekkür ve övgü), âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."[7]

Hasîb: 'Kulların ömürleri boyunca yaptıklarını bütün detaylarıyla bilen, hiçbir şeyi eksik bırakmayan, bundan dolayı onları hesaba çeken' anlamına gelen bir isimdir. Büyük -küçük, gizli

---

4 Hûd 11/45.

5 En'âm 5/102.

6 Bakara 2/225.

7 Fâtiha 1/2.

- açık hiçbir şeyi kaçırmadan her şeyi detaylıca bilip gerçek anlamda hesaba çekmek yalnızca Allah'a mahsustur.

"Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse, bilsin ki Allah hesabı çok çabuk görendir."[1]

Hayy: Allah'ın *'hayat sahibi, her zaman diri ve her şeyi bilen ve gücü yeten'* anlamına gelen ismidir. Var olmadan önce yokluk, var olduktan sonra da ölüm diğer canlılar için düşünülebilirken, Allah her zaman hayat sahibidir ve hayat sahibi olmadığı bir zaman düşünülemez. Dolayısıyla hakiki anlamıyla hayat sahibi olmak, Allah'a mahsustur. Allah dışındaki canlılar, hayat sahibi oluşlarını O'na borçludurlar.

"Ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan. O'nu hamd ile tesbih et."[2]

Kâbız: Kelime tutmak ve canlının ruhunu almak gibi anlamlara gelmektedir. Allah'ın ismi olarak el-Kâbız ise genel olarak el-Bâsıt ismiyle birlikte kullanılır ve *'canlıların rızkını belli bir ölçüde tutup veren'* anlamına geldiği gibi, aynı zamanda bütün canlıların zamanı geldiğinde ruhunu almayı da ifade eden bir isimdir. Rızıkla ilişkili olarak kullanıldığında genellikle el-Bâsıt ismiyle birlikte kullanılır ve rızkın daraltılması ve rızık bolluğu arasındaki bir denge ve uyuma işaret eder.

"(Rızkı) Allah daraltır ve genişletir. Ancak O'na döndürüleceksiniz."[3]

Kâdir: *'İstediğini istediği gibi yapma ve her şeye güç yetirme'* gibi anlamlara gelmektedir. Allah'ın ismi olarak el-Kâdir, Allah'ın güç ve kudretinin her şeye yetmesini ve O'nun hakkında hiçbir zaman acizlik ve güç yetirememe durumunun düşünülemeyeceğini ifade etmektedir.

"Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya

---

1 Âl-i İmrân 3/19.

2 Furkân 25/58.

3 Bakara 2/245.

kâdir değil midir? Evet! Elbette kâdirdir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır."[4]

Kahhâr: *'Her şeye istediğini yapacak şekilde galip gelen, asla yenilmeyen'* anlamlarına gelir. Allah'ın ismi olarak el-Kehhâr, Allah'ın mutlak hâkimiyeti yanında insanın içinde bulunduğu evrenin O'nun irade ve kudretiyle nasıl düzenlenip yönetildiğini de ifade eder. O, insan ve evren üzerinde yegâne güçtür ve dilediği gibi davranma yetkisine sahiptir.

"Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı ilâhlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah mı?"[5]

Kavî: Kelime, kuvvetli, her şeye gücü yeten, pek güçlü gibi anlamlara gelmektedir. Allah'ın bir ismi olarak el-Kavî, hakiki anlamıyla *'güç ve kudret sahibi olan ve hakkında herhangi bir güçsüzlük ve acizlik düşünülemeyen'* anlamına gelmektedir.

"Şüphesiz rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır."[6]

Kayyûm: Allah'ın, 'Gökleri, yeri ve her şeyi ayakta tutan, her şeyin var oluşunun kendisine bağlı olduğu ve kendisinin hiçbir şeye muhtaç olmadığı'nı anlatmak için kullanılan bir isimdir. Allah her şeyi var etmiş ve var ettiği her şeyi **iradesine uygun** olarak yönetmektedir.

"Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Diridir, kayyûmdur."[7]

Kebîr: Allah'ın büyüklüğünü ve ululuğunu ifade eden isimdir. Allah, en büyüğü düşünülemeyecek derecede büyük ve yücedir. O'nun dışındaki varlıkların büyüklükleri ancak O'nun **büyüklüğünü** gösterirler. Allah'ın tartışılmaz büyüklük, yücelik ve üstünlüğünü ifade eder.

---

4 Yâsîn 36/81.

5 Yûsuf 12/39.

6 Zâriyât 51/58.

7 Bakara 2/255.

"Şüphesiz ki Allah yücedir, büyüktür."[1]

Kerîm: Yüce Allah'ın fazilet, ikram ve **cömertliğinin** bol ve sınırsız oluşunu ifade eden ismidir. Allah kullarına karşı ikram sahibidir ve cömerttir. Onları var etmiş, nimetlerle ikramda bulunmuş, yaptıkları hatalara karşılık da onları hemen cezalandırmamış ve telafi imkânı vermiştir. Kullarına vaatlerde bulunmuş ve vadini de yerine getirmiştir.

"...Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbim her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir."[2]

Kuddûs: Yüce Allah'ın 'her türlü noksanlıktan uzak ve her çeşit yetkin/kemâl sıfatlara sahip oluşu ve bu sıfatlar nedeniyle tam anlamıyla övgüye layık oluşu' anlamına gelen ismidir. Her türlü eksiklik ve noksanlıktan uzak olması nedeniyle temiz ve pak oluşunu da ifade eder.

"O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır."[3]

Latîf: Allah'ın latîf ismi, 'en ince/zor işleri bile bütün ayrıntısıyla bilen, nasıl yapıldığı bilinmeyen ince işleri kolaylıkla gerçekleştiren ve yarattığı varlıkların ihtiyaçlarını en ince ayrıntılarına kadar görüp onları en güzel şekilde karşılayan' gibi anlamlara gelmektedir. Aynı zamanda bu isim, kullarına bilmedikleri yönlerden faydalar ulaştırma anlamı da taşımaktadır.

"O, eşyayı pek iyi bilen (latîf), her şeyden haberdâr olandır."[4]

Mâcid: Allah'ın el-Mâcid ismi, *'şanlı, şerefli, şanı ve şerefi*

---

1 Hac 22/62.
2 Neml 27/40.
3 Haşr 59/23.
4 En'âm 6/103

büyük ve keremi bol' gibi anlamlara gelmektedir. Allah'ın el-Mecîd ismiyle aynı manaya gelmektedir. Allah'ın kullarına karşı ikram ve ihsanı, hiçbir ölçüyle ölçülemeyecek kadar boldur. Allah'ın bu ismi Esmâ-i Hüsnâ hadisi olarak bilinen rivayet içinde yer almaktadır.[5]

Mâliku'l-Mülk: İki terimin bir araya gelmesinden oluşan Allah'ın bu ismi, kelime anlamıyla *'mülkün sahibi'* anlamına gelir. Tüm varlık âleminin ve mülkün **gerçek ve kalıcı sahibi** Allah'tır. Bunun dışındaki sahiplikler gelip geçicidir. İnsanlar, dünya hayatında mal ve mülk sahibi olabilseler de bu gelip geçi bir durumdur; ölümle birlikte hepsini arkalarında bırakırlar. İnsan, her şeyin sahibi olan bir yaratıcıya ibadet etmektedir.

"De ki: "Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın."[6]

Mâni': Allah'ın bu ismi, menetmek, engellemek anlamına gelen 'men' sözcüğünden türemiştir ve 'bir şeyin meydana gelmesine izin vermeyen ve hikmeti gereği meydana gelmesini istemediği şeylerin meydana gelmesine engel olan' gibi anlamlara gelmektedir.

"Eğer Allah sana herhangi bir zarar verecek olursa, bil ki onu, O'ndan başka giderebilecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun lütfunu engelleyebilecek de yoktur."[7]

Mecîd: Allah'ın bu ismi de el-Mâcid ismi gibi *'şanı, şerefi büyük, lütfu ve ikramı bol'* anlamına gelmektedir. O, hiçbir canlının ulaşamayacağı bir yücelik ve ululuk sahibidir ve bu yönüyle de gerçek anlamda övülmeyi hak eden tek varlıktır.

"Şüphesiz O, övülmeye layıktır, şanı yücedir."[8]

Melik: 'İnsanın gözleriyle görebildiği ya da göremediği tüm

---

5 Tirmizî, Daavât 83.

6 Âl-i İmrân 3/26

7 Yûnus 10/107.

8 Hûd 11/73.

varlık âleminin yegâne ve kalıcı sahibi ve yöneticisi' anlamına gelmektedir.

"O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır."[1]

Metîn: Allah'ın, *'her şeye gücü yeten, çok güçlü ve sağlam'* anlamına gelen ismidir. Bu, Yüce Allah'ın güç yetirme ve gerçekleştirme konusundaki kudretini ortaya koymaktadır. O, her şeyin üzerinde mutlak ve tartışılmaz bir güce sahiptir. O'nun için güç yetirememe ya da güçsüzlük durumu asla düşünülemez.

"Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir."[2]

Muahhir: Allah'ın, *'Dilediğini belli bir hikmete dayalı olarak erteleyen, geriye bırakan'* anlamına gelen ismidir. Allah'ın bu ismi, insanların tam vâkıf olamadıkları bir hikmeti ifade eder ve onların yararını düşünerek **ertelenmesi gerekenleri** geriye bırakması anlamına gelir.

"Allah'a ibadet edin. O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vakte kadar ertelesin."[3]

Muğnî: Allah'ın *'kullarının ihtiyaçlarını karşılayan ve dilediğini zengin eden'* anlamına gelen ismidir. Gerçek anlamıyla bütün mülk Allah'ındır. Bu mülkünde dilediği gibi faaliyette bulunur. Dilediğine, hikmeti gereği bol bol nzık verir ve dilediğine de vermez. Allah dünya hayatında kullarına zenginlik yollarını açmıştır. Gerçek anlamda zengin olan, hiç kimseye ihtiyacı olmayan yalnızca Allah'tır.

---

1 Haşr 59/23.

2 Zâriyât 51/58.

3 Nûh 71/3-4.

"Doğrusu zengin eden de varlıklı kılan da O'dur."[4]

Muhsî: *'Her şeyi ayrıntısıyla eksiksiz bilen'* anlamında Yüce Allah'ın ismidir. Kur'ân-ı Kerîm'de O'nun bütün olgu ve olayları ve her şeyi ayrıntısıyla bildiğini ifade eden âyetler mevcuttur. O her şeyi eksiksiz bilir; âhirette insanların unutup hatırlamadıklarını bile onların önlerine çıkarır.

"Andolsun, Allah onları ilmiyle kuşatmış ve tek tek saymıştır."[5]

"Şüphesiz ölüleri dirilten, işlediklerini ve eserlerini yazan Biziz; her şeyi, apaçık bir kitabta saymışızdır."[6]

Muhyî: Hayy ismine sahip olması itibarıyla gerçek ve kalıcı bir hayata sahip olan Allah'ın, *'canlılık ve hayat veren'* anlamına gelen ismidir. Allah bütün canlılara can veren, onları yaşatan ve ölümlerinden sonra yeniden dirilten/can verendir. Allah bütün canlıların hayat vericisi olduğu gibi, aynı zamanda kâinata da hayatını veren O'dur.

"Şüphesiz Allah, taneyi ve çekirdeği yarıp filizlendirendir. Ölüden diriyi çıkarır. Diriden de ölüyü çıkarandır."[7]

Muîd: 'Dönme' anlamına gelen 'avd' fiilinden türemiş olan bu isim, *'öldükten sonra yeniden yaratmayı ve diriltmeyi'* ifade eder. Allah başlangıçta insanları nasıl yaratıp onlara hayat verdiyse, ölümlerinden sonra onlara yeniden hayat verip diriltecek olan da O'dur.

"Allah'ın rahmetinin belirtilerine bir bak, yeryüzünü ölümünden sonra nasıl diriltiyor? Şüphesiz ölüleri O diriltir. O her şeye Kâdir'dir."[8]

Muiz: Arapça şan, şeref ve yücelik anlamına gelen 'izzet'

4 Necm 53/48.
5 Meryem 19/94.
6 Yâsîn 36/12.
7 En'âm 6/95.
8 Rûm 30/50.

sözcüğünden türemiş olan el-Muiz, '*yücelten, izzet ve şeref veren*' anlamına gelmektedir. Gerçek anlamda yücelik, ululuk ve şeref Allah'a aittir.

"Onlar, 'Andolsun, eğer Medine'ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır.' diyorlardı. Hâlbuki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, Peygamberi'nin ve müminlerindir. Fakat münâfıklar (bunu) bilmezler."[1]

Mukaddim: Allah'ın bu ismi, geriye bırakan anlamına gelen el-Muahhir ismiyle birlikte ele alınan isimlerinden birisidir ve '*öne alan*' anlamına gelmektedir. Allah, kullarının durumlarını en iyi bilen ve gözetendir. Bazen onların talep ve isteklerini geriye bırakırken, bazen de hikmet dairesinde **öne almaktadır**.

"Yaptıkları her işi ele/öne alır, onu toz duman ederiz."[2]

Mukît: Allah'ın, 'bedenlerin hayatlarını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduklan gıdalannı verip onlan koruyan, güç yetiren' anlamına gelen ismidir.

"Allah her şeyin karşılığını vermeye kâdirdir."[3]

Muksit: Yüce Allah'ın âdil olmak anlamına gelen 'kıst' fiilinden türemiş ismidir; '*adâletle hükmeden ve âdil olan*' anlamına gelir. Allah, en üstün nitelikte bir adâlete sahiptir; her şeyi yerli yerinde, irade ve hikmetine uygun olarak yaratmıştır.

"... O, (bütün) halkı önce yaratır, sonra iman edip sâlih amel işleyenlere adaletle karşılığını vermek için onları (mahşerde aynen) iade eder (diriltir) ..."[4]

Muktedir: Gücü yeten, her şeyi planlayıp belli bir ölçüye göre yapan anlamına gelen 'kadr' fiilinden türemiş olan el-Muktedir, Allah'ın '*mutlak ve tartışılmaz güç sahibi oluşunu ve her şeye gücü yetmesini*' ifade etmektedir. Hiçbir güç ve

---

1 Münâfikûn 63/8.

2 Furkân 25/23.

3 Nisâ 4/85.

4 Yûnus 10/4.

kudret sahibinin kendisine karşı çıkamayacağı bir güce sahiptir ve hiçbir şey O'nun için imkânsız değildir.

"Bütün âyet (ve mucize)lerimizi yalanladılar. Biz de onları güçlü ve mutlak galip (olan zâtımız)ın yakalayışıyla yakaladık."[5]

Musavvir: Yüce Allah'ın, *'her bir varlığa ayrı bir şekil ve özellik veren'* anlamına gelen ismidir. Yüce Allah, üstün ilim ve kudretiyle her şeyi var etmiş ve onlara hikmetine uygun şeklini ve biçimini vermiştir.

"Ey insan! Seni yaratan, şekillendirip ölçülü yapan, dilediği bir biçimde seni oluşturan cömert Rabbine karşı seni ne aldattı?"[6]

Mübdi': Yüce Allah'ın, *'varlıkları ilk yaratan'* anlamına gelen ismidir. Allah her varlığı başlangıçta hiçbir model ve örneği olmaksızın yaratmıştır.

"Şüphesiz O, başlangıçta yaratmayı yapar, sonra, iman edip salih ameller işleyenleri adâletle mükâfatlandırmak için onu (yaratmayı) tekrar eder."[7]

Mücîb: Yüce Allah'ın, *'kulların istek ve dualarına cevap veren'* anlamına gelen ismidir. Yüce Allah, kullann samimi, içten yöneliş ve taleplerine cevap vereceğini ifade etmiştir:

"Bana dua edin, duanıza cevap vereyim."[8]

"Öyle ise O'ndan bağışlanma dileyin; sonra da O'na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim yakındır ve dualara cevap verendir."[9]

Müheymin: Yüce Allah'ın, *'kâinatta meydana gelen bütün*

---

5 Kamer 54/42.
6 İnfitâr 82/6-8.
7 Yûnus 10/4.
8 Mü'min 40/60.
9 Hûd 11/61.

işleri düzenleyen, gözeten, yöneten ve insanları gözetleyip koruyan' anlamına gelen ismidir. Yüce Allah, mülkün sahibi, bütün varlığı **koruyup gözetendir**. Her şeyi varacağı yere vardıran O'dur. Hiçbir şey O'nun koruma ve gözetiminden uzak değildir.

"O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır."[1]

Mü'min: Yüce Allah'ın, güvenmek, tasdik etmek ve emin kılmak anlamlarına gelen 'emn' fiilinden türemiş olan ismidir. Allah'ın ismi olarak, *'kendisine inanlara güven veren, onları güvende kılan ve kendisine güvenilen'* anlamına gelmektedir.

"O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren... Allah'tır."[2]

Mümît: Yüce Allah'ın "Muhyî' ismiyle birlikte ele alınan isimlerinden biridir. Muhyî, *'bütün var olanlara canlılık ve hayat veren'* anlamına gelirken, Mümît de bunun zıt anlamlısı olarak *'vakti geldiğinde onlar için ölümü yaratan'* anlamına gelmektedir.

"O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Yaşatır, öldürür."[3]

Müntakim: Yüce Allah'ın, *'adâlet ve hikmetine uygun olarak zâlimleri ve suçluları hak ettikleri şekilde cezalandıran'* anlamına gelen ismidir. Bu cezalandırma, insanların öç ve intikam almalarına benzemez. Buradaki durum, suçluların bunu hak etmesine göre, **adâlet ve hikmetle** gerçekleşen bir cezalandırmadır.

"Allah mutlak galip ve amansız cezalandırıcı/(mazlumların)

---

1 Haşr 59/23.

2 Haşr 59/23.

3 Duhân 44/8.

intikamını alıcıdır."[4]

Müteâlî: Yüce Allah'ın, *'izzet, şeref, ululuk, güç ve otorite/hükümranlık olarak en yüce olan'* anlamına gelen ismidir. Yüce Allah, büyüklük ve ululukta kimsenin kendisiyle boy ölçüşemediği bir varlıktır. Bu yönüyle gerçek anlamda övgü O'nundur. Her türlü eksiklikten uzak yücelik sıfatlarına sahiptir.

"O, gaybı da görülen âlemi de bilendir; çok büyüktür, çok yücedir."[5]

Mütekebbir: Yüce Allah'ın büyüklük ve yüceliğini ifade eden isimlerinden biridir. Allah'ın her şeyde ve her durumda büyüklük ve yüceliğini ifade eder. Yüce Allah'ın bu ismi, O'nun Kebîr, Alîyy, Müteâlî, Celîl isimleriyle de yakın anlama sahiptir.

"O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır."[6]

Müzil: Allah'ın güzel isimlerinden olup el-Muiz ismiyle birlikte ele alınmaktadır. El-Muiz, Allah'ın hikmetine uygun olarak *'dilediklerini yüceltmesi, güçlü ve değerli kılması'* anlamına gelirken, el-Müzil de yine hikmeti dairesinde *'dilediklerini alçaltıp küçük düşürmesi'* anlamındadır. Onların bu küçük düşüşleri, kendi davranışları nedeniyledir ve tümüyle Allah'ın hikmet ve adâletine uygundur.

"Kötü işler yapmış olanlara gelince, bir kötülüğün cezası misli iledir ve onları bir zillet kaplayacaktır."[7]

Nâfi': Yüce Allah'ın bu ismi, fayda veren anlamına gelen *nef'* fiilinden türemiştir ve *'Allah'ın faydalı şeyleri yaratarak kullarına fayda vermesi'* anlamına gelmektedir.

---

4 Âl-i İmrân 3/4.

5 Ra'd 13/9.

6 Haşr 59/23.

7 Yûnus 10/27.

"Allah dilemedikçe, ben kendime bile ne bir zarar, ne de fayda verme gücüne sahibim."[1]

Nûr: Yüce Allah'ın isimlerinden olup 'yeryüzünü ve tüm insanlığı, ışık kaynaklarını yaratarak aydınlatan' anlamına gelmektedir.

"Allah, göklerin ve yerin nurudur."[2]

"Yeryüzü, Rabbinin nuruyla aydınlanır."[3]

Râfi': Yükseltme, değer kazandırma ve yüceltme anlamlarına gelen er-Râfi' ismi, Yüce Allah'ın, *'insanların tutum ve davranışlarına göre onları yüceltip değerli kılmasını'* ifade etmektedir.

"O, dereceleri yükseltendir."[4]

Rahîm: Allah'ın, 'esirgeyen, bağışlayan, geniş merhamet sahibi ve dünyada inanıp güzel davranışta bulunanları kalıcı olarak ödüllendiren' anlamlarına gelen ismidir.

"Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir."[5]

Rahmân: Acıma, koruma, bağışlama gibi anlamlara gelen 'merhamet' fiilinden türemiş olan er-Rahmân, *'bağışlayan, koruyan ve tüm yaratılmışlara merhamet eden'* anlamlarına gelmektedir. Allah, merhamet sahibidir ve bu merhamet, insanı da içine alan tüm evreni kuşatmaktadır.

"De ki: "(Rabbinizi) ister Allah diye çağırın ister Rahmân diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O'nundur."[6]

Rakîb: Yüce Allah'ın, *'gözetleyip kontrolü altında tutan'*

---

1 Yûnus 10/49.
2 Nûr 24/35.
3 Zümer 39/69.
4 Mü'min 40/15.
5 Nisâ4/29.
6 İsrâ 17/110.

anlamına gelen ismidir. Allah, sadece insanlar üzerinde değil bütün varlıklar üzerinde bir gözetleyicidir. Her şey O'nun ilmi, **kontrolü ve gözetimi** altında meydana gelmektedir.

"Şüphesiz Allah, üzerinizde bir gözetleyicidir."[7]

Raûf: Şefkat göstermek ve merhamet anlamına gelen 're'fet' fiilinden türemiş olan er-Raûf, *'oldukça merhametli ve çok şefkatli'* anlamına gelmektedir. Rahmân ve Rahîm isimlerine sahip olan Yüce Allah, merhametin en ileri derecesinde kullarına karşı şefkatlidir. Bu nedenle kullarına güç yetiremeyecekleri ağır **yük yüklememiş** ve onların işlerini kolaylaştırmıştır.

"Şüphesiz Allah, onlara çok şefkatli ve çok merhametlidir."[8]

Reşîd: Doğru yolu bulma, doğruluk üzere olma anlamlarına gelen 'rüşd' kökünden türemiştir. Bu isim, *'Yüce Allah'ın bütün işlerinin isabetli, doğruluk üzere ve hedefine ulaştırıcı oluşu'* anlamına gelir. Aynı zamanda Allah, doğruluk üzere olan ve kurtuluşa ulaştıracak olan yolu da göstermiştir. Diğer taraftan, O'nun hiçbir işinin boş ve anlamsız olmayışını da ifade eder.

"Allah, kime hidâyet ederse işte o, doğru yolu bulandır. Kimi de şaşırtırsa, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın."[9]

Rezzâk: Rızık vermek anlamına gelen 'rızk' kökünden türemiş olan er-Rezzâk, *'ruh ve bedenlerin gıdasını kesintisiz biçimde veren'* anlamına gelir. Allah hiçbir sûrette rızka muhtaç değilken, O'nun dışındaki bütün canlılar varlıklarını sürdürmek için rızka muhtaçtırlar.

"Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın."[10]

---

7 Nisâ 4/1.

8 Tevbe 9/117.

9 Kehf 18/17.

10 Hûd 11/6.

Sabûr: *'Çok sabreden ve fazlasıyla sabırlı'* anlamındadır. Allah'ın sabırlı oluşu, kullann hata ve yanlışlanna karşılık onları cezalandırmakta acele etmeyip onlara fırsat vermesi ve ikramda bulunması demektir.

"Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onları belirli bir süreye kadar erteler."[1]

Samed: 'Allah'ın yaratılmışlara ait acz ve ihtiyaçtan uzak olması, diğer varlıkların arzu ve ihtiyaçlan nedeniyle O'na muhtaç olması' anlamındadır. Bu, aynı zamanda 'hiçbir şeye ihtiyaç duymayacak şekilde büyük ve yüce' manasına da gelir.

"Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.)"[2]

Selâm: *'Esenlik veren'* demektir. Allah'ın kullarını dünyada başanya ve âhirette de kurtuluşa eriştirmesidir.

"O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır."[3]

Semî': *Her şeyi eksiksiz ve noksansız işiten.* Allah, yer ve gökteki her sesi eksiksiz işitmesine karşılık, işitmek için kulağa ve sese de ihtiyaç duymaz. O, gizli - açık, yüksek - fısıltı halinde her sesi işitir. Allah, insanların dualannı da duyan ve işitendir.

"Korkmayın çünkü ben sizinle beraberim. İşitirim ve görürüm."[4]

Şehîd: Allah her şeyi gözleyip bilendir. Hiçbir şey O'dan gizli değildir. Allah, her yerde hâzır ve nâzırdır. Bu, *'O'nun her şeye şahit olmasını, gözleyip bilmesini'* ifade eder.

---

1 Nahl 16/61.
2 İhlâs 112/2.
3 Haşr 59/23.
4 Tâhâ 20/46.

"Şüphesiz Allah her şeye şahittir (görüp bilmektedir)."[5]

Şekûr: 'İnsanlara yaptıklarının karşılığını kat kat veren ve az iyiliğe karşı bol mükâfat veren' demektir. Allah'ın kullarına bol sevap vererek onları bağışlamasıdır.

"Şüphesiz O, çok bağışlayandır, (insanların yaptıklarının) karşılığını kat kat verendir."[6]

Tevvâb: Allah'ın, kullara yaptıkları hatalara karşılık nasıl tövbe edeceklerini öğretmesi, onları tövbeye teşvik etmesi ve onların tövbelerini kabul etmesi' anlamına gelir.

"Rabbine hamd ederek tesbihte bulun ve O'ndan bağışlama dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir."[7]

Vâcid: 'Her türlü ihtiyaçtan uzak olan, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan ve her istediğini istediği zaman bulabilen' demektir. Allah'ın her şeyi gerçek tabiatıyla aracısız olarak bulup bilmesidir. Aynı zamanda 'istediğini istediği zaman huzurunda bulan ve kendisinden kaçışın mümkün olmadığı zât' anlamına da gelir. Vâcid ismi, Kur'ân'da geçmemekle birlikte "bulmak, sahip olmak" anlamında Sebe sûresinde,[8] Allah'tan hiçbir şeyin gizli kalmayacağı anlamında Yûnus sûresinde[9] geçmektedir. Aynı şekilde *Vâcid* ismi, değişik hadis rivayetlerinde de yer almaktadır.[10]

Vâhid: Allah'ın 'eşi ve benzerinin olmaması, parçalardan oluşmaması ve parçalara ayrılmasını imkânsız kılacak biçimde bir ve tek olması' anlamındadır.

"De ki: O Allah bir tektir."[11]

---

5 Nisâ 4/33.
6 Fâtır 35/30.
7 Nasr 110/3.
8 Sebe 34/2.
9 Yûnus 10/61.
10 Tirmizî, Daavât 82; İbn Mâce, Dua 10.
11 İhlâs 112/1.

Vâlî: Allah'ın, *'bütün varlıkların sahip ve yöneticisi, evren ve içindekilerin hâkimi olması'* anlamına gelmektedir. Her zaman ve her şartta, varlık âlemini yönetme gücünü elinde bulundurandır.

"Onlar için Allah'tan başka hiçbir yardımcı/vâlî de yoktur."[1]

Vâris: Bu isim, Âhir ve Bâki isimlerine benzer anlama sahiptir. *'Allah'ın varlığının sonunun olmayışını ve her zaman var olmasını'* ifade eder.

"Hiç şüphesiz biz diriltir, biz öldürürüz ve biz (her şeye gerçek) vârisleriz."[2]

Vâsi': Genişlik, zenginlik ve imkân anlamına gelen 'vüs' kökünden türemiştir. 'Allah'ın ilim, ikram, ihsan, merhamet ve bağışlamasının genişliğini ve her şeyi kuşatmasını' ifade eder.

"Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."[3]

Vedûd: Sevgi ve muhabbet anlamına gelen 'vüd' fiilinden türemiştir. Allah'ın *'çok seven ve aynı zamanda çok sevilen oluşunu'* ifade eder. Allah, inanan ve güzel iş yapan kullarını sever, onlardan razı olup amelleri kabul eder ve onları başka insanlara da sevdirir.

"Şüphesiz Rabbim çok merhametlidir, çok sevendir."[4]

Vehhâb: Bağış anlamına gelen 'hibe' mastarından türemiştir. Allah'ın, *'kullarına her çeşit nimeti ve rızkı, bir karşılık beklemeksizin fazlasıyla vermesi'* anlamına gelir.

"Yoksa yanlarında, mutlak galip, (dilediğine) çokça lütufta bulunan Rabbinin rahmet hazineleri mi var?"[5]

Vekîl: Güvenilen ve her işte kendisine dayanılan. Allah'ın,

---

1 Ra'd 13/11.
2 Hicr 15/23.
3 Bakara 2/115.
4 Hûd 11/90.
5 Sâd 38/9.

'her şeyi idare edip çekip çeviren, koruyup gözeten, yarattığı varlıkların rızık ve idarelerini üstlenen' gibi anlamlara gelen bir ismidir.

"Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!"[6]

Velî: *'İnananların yardımcısı olan, evrenin ve içinde yaşayan tüm canlıların işlerini yürütüp üzerine alan, velî ve dost'* gibi anlamlara gelmektedir. Allah inananlann dostu/velîsidir; inananlar da Allah'ın dostudurlar. Gerçek anlamda **dost ve yardımcı** yalnızca Allah'tır.

"O, dost olandır, övülmeye layık olandır."[7]

Zâhir: *'Açık ve bilinir olmak açısından apaçık olmak'* anlamına gelen 'zuhr' kökünden türemiş bir isimdir. Allah, varlığını ve birliğini gösteren delillerin varlığı açısından aşikâr ve bilinendir. Kur'ân, gizli ve bilinemeyen anlamına gelen el-Bâtın ismiyle birlikte bu isme yer verir. Dolayısıyla her iki isim birlikte, Allah'ın bilinen ve bilinmeyen yönleri açısından bir uyuma işaret eder.

"O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın'dır."[8]

Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm: Yüce Allah'ın, *'büyüklük ve kerem sahibi'* anlamına gelen ismidir.

"Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır."[9]

---

6 Âl-i İmrân 3/173.

7 Şûrâ 42/28.

8 Hadîd 57/3.

9 Rahmân 55/27.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Neden Allah'ın İsimleri Hep Erkek Çocuklara Veriliyor?

Allah'ın isimleri, O'nun büyüklük ve yüceliğine zarar getirecek bir anlam boyutunda kullanılamazlar. Bu nedenle de Allah'ın isimleri Kur'ân-ı Kerîm ve Peygamberimiz'in hadislerinden hareketle tespit edilmiştir. İnsanlar kendi isteklerine göre Allah'a isim veremezler.

Allah'ın isimlerinden bazıları, yalnızca Yüce Yaratıcı'ya özgüdür, anlam ve içerik olarak Allah'tan başkası için kullanılamaz. Örneğin Allah, Rahmân, Hâlık ve Rezzâk gibi isimler Allah'ın yüce zâtına özgüdürler.

Allah'tan başka yaratıcı ve rızık verici düşünülmesi tevhid ilkesiyle çelişen bir durumdur.

Ancak Allah'ın bazı isimleri, anlam ve içerik olarak insanlar için de kullanıma uygundur. Ömeğin Kerîm, Latîf, Cemîl ve Azîz gibi isimleri bunlar arasında sayabiliriz. Yüce kitabımız Kur'ân, bu türden isimleri hem Yüce Allah için hem de insanlarla ilişkili olarak kullanmıştır. Dolayısıyla bu isimlerin insanlara isim olarak verilmesi ve kullanımı mümkündür. Ancak, bu isimlerin insanlar için kullanıldığında ifade ettiği anlam ile Allah için kullanıldığında ifade ettiği anlam arasında derece farkı vardır. Allah'ın ikramı, lütfu ve cömertliği hiçbir ölçü ve kıyas kabul etmez iken, bu anlama gelen isimler, insanlarda, sınırlı bir anlamda kullanılmaktadır.

Ömeğin Allah ismi yalnızca Yüce Allah'a mahsus olsa da, insanlara tamlama yoluyla 'Abdullah' ismi verilebilmektedir. 'Abdullah', Allah'ın kulu demektir.

Allah her türlü cinsiyete dayalı belirlemelerden uzaktır. O'nun isimlerinin belli bir cinsiyeti önceleyecek şekilde kullanıldığı ve diğer cinsiyetin ihmal edildiği iddiası da doğru değildir. Bu isimlerin insanlar için kullanımında, insanın taşıdığı

cinsiyetin bir rolü yoktur.

Bazı isimlerin özellikle cinsiyet (erillik) ifade eder tarzda kullanımı, bir cinsiyet ifade etmekten çok, Arap dilinin gramer yapısıyla ilgili bir durumdur. Arapça'da kelimeler eril ve dişil (müzekker ve müennes) olarak sınıflandırılırlar. Herhangi bir erkeklik ve dişilik özelliği taşımayan isimler ise daha çok eril olarak kullanılmıştır. Burada herhangi bir cinsiyetin öncelenmesi ve diğerinin arka plana atılması gibi bir durum söz konusu değildir.

Anlam ve içerik olarak Allah'ın özüne/zâtına özgü olmayan ve insanlar için de kullanılabilmesi mümkün olan isimlere gelince, bunların erkekler ya da kadınlar için kullanılması arasında bir fark yoktur. Bunlar, erkeklere isim olarak verilebildiği gibi, **kadınlar için de kullanılabilmektedir**. Örneğin erkekler için kullanılan Rahîm ismine karşılık Rahime, Azîz ismine karşılık Azize, Melik ismine karşılık Melike, Latîf ismine karşılık Latife kadınlar için de kullanılmıştır.

2. Allah'a 'Baba' Denilebilir mi?

İnsanın Allah'a yakarış ve sesleniş şekli, Kur'ân ve Sünnet zemininde belirlenir. Bunun dışında, insanlar, Allah'a istedikleri şekilde hitap edemezler ve seslenemezler. Bazen gündelik dilde bunun kullanımına rastlayabiliyoruz. Gündelik hayatta az da rastlanan "Allah Baba" gibi kavramların Allah için kullanımı doğru değildir.

Allah, her türlü eksiklik ve noksanlıktan uzaktır. İnsanların sahip olduğu, sonluluk, yaratılmışlık, cinsiyet ve eksiklik ifade eden isim ve sıfatlarla nitelendirilemez. Çocukların mâsum ve sempatik kullanımları üzerinden de olsa, Allah'a babalık ve oğulluk nisbet edilemez. Hristiyanların Hz. İsa'yı 'Allah'ın Oğlu' olarak isimlendirmeleri ve Allah'a babalık nisbet etmeleri Kur'ân-ı Kerîm'de reddedilmiş, bu anlayış doğru bulunmamış ve bir çeşit **inançsızlık** olarak nitelendirilmiştir:

"Andolsun, 'Allah, Meryem oğlu Mesih'tir' diyenler

kesinlikle kâfir oldu."[1]

Diğer taraftan Yüce Allah kendisini 'doğunmamış ve doğmamış/doğurulmamış'[2] olarak nitelendinmektedir. Yüce Allah, bütün babaların yaratıcısı olduğu gibi oğulların ve kızların da yaratıcısıdır. Allah'a 'baba' demek, yaratılmış ve noksan bir varlığı yaratıcıyla aynı kefeye koyma ve O'nunla denk tutma anlamına gelir ki bu **açık bir şirktir** ve tevhid ilkesiyle çelişir.

3. Doğal Afetler, Allah'ın Merhametli Oluşuyla Nasıl Bağdaşır?

Yüce Allah, kullarına karşı rahmet ve şefkat sahibidir. O'nun kullarına olan acıma, koruma ve şefkatini ifade eden Raûf, Rahmân ve Rahîm gibi isimleri vardır.

Allah'ın, bunlar dışında başka isimleri de vardır; O, merhametli ve şefkatli olduğu kadar âdildir de. Başlangıçta insanlara hayatı verip onları yaşattığı gibi, hayatlarının sonunda ölümü yaratan da O'dur. Merhameti adâletine, adâleti de merhametine engel değildir.

İnsan için doğum ne kadar normal ise ölüm de o kadar normaldir. Evrensel yasaya (sünettullah) göre, her canlı doğar, yaşar ve ölür. Bütün canlılar ölümü tadacaktır.

Ölüm bazen bir hastalıkla, yaşlılıkta organ yetmezliği ile, kimi zaman doğal afetler veya kazalarla da gerçekleşmektedir. Ölüme neden olan bu etkenler ecelin mutlak olduğu gerçeğini değiştirmez. Takdir-i ilahinin ne olduğunu bilmediğimiz için ölüm ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin eceldir.

Öte yandan doğal afet olarak nitelenen deprem, sel, heyelan, çığ gibi olaylar sonucu ölüm gerçekleştiğinde bunun Allah'ın isimleri ve sıfatları ile bağdaşmayacağına dair tereddütleri dile getirenler olmaktadır.

---

1 Mâide 5/72.

2 İhlâs 112/3.

Afet olarak nitelendirdiğimiz doğal olayların sünettullah gereği olduğu, imtihan dünyasının bir unsuru olduğunu da söyleyebiliriz. Bu olayların uzun vadede doğal ekolojik dengenin sağlanması için gerekli olduğunu savunan bilim adamları da mevcuttur.

Doğal afetler sonucu gerek hayvan ve bitkilerin gerekse insanların zarar gördükleri, kimi zaman öldükleri bir gerçektir. Ancak insan aklını kullanarak gerekli tebirleri aldığında bu afetlerin zararını en aza indirebilmekte ve canını selamete ulaştırabilmektedir. Belirtmemiz gereken önemli bir konu da özellikle ihmal sonucu, kurallara uymamaktan dolayı oluşan kazalarda veya doğal afetlerde bina yıkılması, yangın gibi olaylarda ihmali olanların sorumluluğunun olduğu gerçeğidir.

Kaza ve afetlerde ölenler her ne kadar eceli geldiği için ölmüş olsa bile kazaya sebep olan veya ihmali olduğu tespit edilen kimselerin suçlu/sorumlu olacakları ve dünyada da ahirette de cezaya çarptırılacakları muhakkaktır.

ALLAH'IN SIFATLARI

Yüce Allah, isim ve sıfatları vasıtasıyla bilinir. Her bir isim ve sıfat, O'nun hakkındaki bilgimize biraz daha genişlik kazandırır. Karşılaştığımız her güzel şeyde O'nun bir isminin ve sıfatının yansımasını görürüz. Onun için Allah'a iman, yalnızca Allah'ın varlığına iman etmeyi değil, aynı zamanda O'nun en güzel isimlere ve en eksiksiz sıfatlara da sahip oluşunu kabul etmeyi gerektirir. İman, O'nu bütün sıfatlarıyla bilip tanımayı da gerektirir.[3] Bu nedenle, inancın sıhhati için, Allah'ın varlığına olan sağlam ve sarsılmaz imanın yanında; O'nun isim ve sıfatlarını, ulûhiyetine uygun düşecek şekilde, anlayıp iman etmek de önem kazanmaktadır.

İslâm düşünce tarihinde bazı düşünce ekolleri (Müşebbihe ve Mücessime gibi) Allah'ın isim ve sıfatları konusunda yanılmış ve İslâm dairesinden uzaklaşmışlardır. Bu nedenle sağlam ve

3 İzmirli, *Yeni İlm-i Kelâm*, II/87.

geçerli bir imana sahip olunması ve inancın sağlam bir zemine oturması açısından, insan zihninin bu türden hatalı tutum ve yorumlardan arındırılması gereklidir.

Ehl-i Sünnet âlimlerine göre, Allah'ın sıfatlarının da başlangıcı ve sonu yoktur. O'nun sıfatları da ezelî ve ebedîdir. Başka bir anlatımla Allah, bu sıfatlara her zaman sahiptir ve bu sıfatlarla nitelenmediği bir zaman dilimi yoktur. Ömeğin, önceden bilgi sahibi değilken sonra biliyor olması (âlim) ya da günün birinde yeniden bilmiyor hâle gelmesi düşünülemez.

Allah'ın bazı isimleri gibi sıfatları da insanlar için kullanılabilse de, içerik ve nitelik olarak asla insanlarınkine benzemez. Bir insana âlim denebilse de insanın ilmi ile Allah'ın ilmi arasında hem içerik hem de nitelik farkı vardır. İnsan bilgisi sınırlı, eksik, unutulabilir ve yanılabilme payı taşırken, Allah'ın bilgisi sınırsız, tam, asla yanılmaz ve her şeyi kuşatmaktadır.

İslâm âlimleri, anlaşılmasını kolaylaştırmak için Allah'ın sıfatlarını değişik açılardan sınıflandırarak ele almışlardır. Bu konuda kesin bir ölçüt olmamakla birlikte bu sınıflandırmada sıfatların Allah'ın zâtıyla ya da birbirleriyle ilişkisi gibi hususlar etkili olmuştur.

Allah'ın Zâtıyla İlişkili/Zâtî Sıfatlar

Vucûd: Yüce Allah'ın zâtını niteleyen ilk sıfattır. Bu sıfat olmadan diğer sıfatlardan söz etmek mümkün değildir. *'Allah'ın varlığı'* anlamına gelmektedir. Allah'ın zâtını gösteren bir sıfat olması nedeniyle buna *nefsî sıfat* da (sıfat-ı nefsiyye) denilmiştir.

Kıdem: *'Öncesinde yokluk olmayan, varlığının başlangıcı bulunmayan'* anlamına gelir. Allah'ın varlığının başlangıcı yoktur. Var olmak için hiçbir varlığa muhtaç değildir, varlığı kendindendir. Bütün diğer varlıklar, varlığını O'na borçludur. Allah'ın varlığının başlangıcının olmaması/kıdem, zorunludur. Aksi takdirde başka bir varlıkça/başka varlıklarca yaratılmış ve ona/onlara muhtaç duruma düşer ki bu imkânsızdır.

Varlığı zâtının gereği olanın, var oluşunda başkasına muhtaç olmayanın taşıdığı en önemli özellik, kıdemdir. Bu özellikler bu sıfatının gereklerindendir.

Kur'ân-ı Kerîm'deki;

"Allah ilktir (başlangıç olmayan), sondur (sonu olmayan daimi), zâhirdir (varlığı apaçık) ve bâtındır."[1]

âyeti Allah'ın kıdem sıfatına işaret eder.

Bekâ: Allah'ın varlığının sonu olmaması, daima var olması demektir. Yüce Allah'ın varlığı kendinden (zâtı gereği) olduğundan hem varlığının başlangıcı hem de sonu yoktur.

Yüce Allah, kendisinden önce hiçbir varlığın bulunmadığı "İlk" ve kendisinden sonra hiçbir varlığın bulunmadığı "Son"-dur.[2] Bütün varlıklar yok olduğunda da O, sonsuza kadar var olacaktır.[3]

Yaratılmış Varlıklara Benzememe (Muhâlefetün li'l-Havâdis): *'Yüce Allah'ın sonradan yaratılmışlardan hiçbirine benzememesi'* anlamına gelir. Cenâb-ı Hak, zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde hiçbir şeye benzemez. Bu sıfat, Allah Teâlâ'nın zât ve sıfatlarından, yaratılmışlara olan her türlü benzerliği ortadan kaldırmaktadır. Allah, her şeyin yaratıcısı olduğuna göre, yaratıcının yaratılmışlara benzemesi düşünülemez.

Kur'ân-ı Kerîm buna;

"O'nun benzeri yoktur. O, her şeyi görür ve işitir."[4]

âyetiyle işaret etmiştir. Bu âyet, Allah'ın zâtından her türlü benzerliği ortadan kaldırmaktadır.

Varlığının Kendinden (Kıyâm Binefsihî) Olması: Allah'ın varlığının kendinden/zâtından olması, varlığında başkasına

---

1 Hadîd 57/3.

2 Hadîd 57/3.

3 Rahmân 55/26-27.

4 Şûrâ 42/11.

muhtaç olmaması demektir. O'nun hiçbir şeye muhtaç olmayışı

"Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız, Allah ise müstağnidir. O, övülmeye layık olandır."[1]

âyetinde açıkça ifade edilmektedir. Allah dışındaki bütün varlıklar hem var oluşunda hem de varlığını devam ettirmesinde Allah'a muhtaçtır. Allah ise kendiliğinden vardır. İhtiyaç, bir eksikliktir; muhtaçlık ve eksiklik ise ilâhlıkla bağdaşan bir durum değildir. Bu meyânda, Allah her türlü eksiklikten uzaktır.

Allah'ın Birliği (Vahdaniyet): 'Allah'ın bir ve tek oluşu' anlamına gelir. Hiçbir şekilde O'nun isim, sıfat ve işlerinde eşi ve ortağı yoktur. Hiçbir şeye benzemediği gibi, hiçbir şey de O'na benzemez. O, her yönüyle bir **ve tektir**; parçalardan (cüzlerden) oluşmamıştır, parçalara da ayrılamaz. Yüce Allah, özü/zâtı itibarıyla eşsiz ve benzersizdir; sıfatları açısından, O'nun sıfatları hiçbir varlığın sıfatlarına benzemez; fiil olarak ise akla gelebilecek her çeşit yaratma fiili yalnızca Allah'a aittir ve O'nun dışında bir yaratıcı yoktur. Bütün bunların tamamına yüce dinimizde 'tevhid inancı' denilmiştir.

İslâm'da Allah inancı, O'nun birliğine paralel olarak anlatılır. Kur'ân, Allah'ın varlığına, birliği açısından bakar. Çünkü Allah'ın birliği akidenin özüdür ve buna iman **zorunluluktur**. Bu nedenle birden fazla ilâh kavramı, insanlığın gerçeklik bilgisini, kâinat ve vicdan anlayışını, ahlâkî görevler ve dinî emirler gibi kavramlarını bozar ve yok eder.[2]

Her şeyin yaratıcısı olan varlık, bir ve tek olmak zorundadır.[3] Kâinatta görülen düzen, uyum ve ahenkli işleyiş de O'nu var edenin birliğini gösterir. Birçok elin karıştığı bir işte düzen ve uyum olmaz. Yüce Allah bu gerçeği şu şekilde ifade etmiştir:

---

1 Fâtır 35/15.

2 Mevlüt Özler, *İslâm Düşüncesinde Tevhid* (İstanbul: Nun Yayıncılık, 1995), 64.

3 İsmail Farukî, *Tevhîd*, trc. Dilaver Yardım - Latif Boyacı (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), s. 13-14.

"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, kesinlikle ikisinin de düzeni bozulurdu. Demek ki Arş'ın Rabbi olan Allah, onların nitelemelerinden uzaktır, yücedir."[4]

Zât'a İlişkin Yeni Bir Anlam Akla Getiren (Subûtî) Sıfatlar

Bu sıfatların her biri, Allah'a nisbet edildiklerinde akla yeni bir anlamı çağrıştıran ve insanın Allah hakkındaki bilgisini geliştiren sıfatlardır. Allah hakkında yeni bir anlam ortaya koydukları (subût) için de bunlara *subûtî sıfatlar* denmiştir. Allah'ın diğer isim ve sıfatlarında olduğu gibi bunlar da O'nun özünün gereğidir, hep vardır (ezelî ve ebedî). Zâtî sıfatların aksine, bu sıfatların her biri Yüce Allah'ı bir anlam ile niteler ve gerçek sıfatlardır. Oysaki zâtî sıfatlar, yeni bir anlam akla getirmekten çok, Yüce Allah'ın, **eksiklik ve noksanlıktan uzak** oluşunu ifade eder.

Yüce Allah'ın hayat, ilim, kudret, işitme (semi'), görme (basar), irade, kelâm ve tekvîn (yaratma) sıfatları vardır ve bunların hepsi Kur'ân âyetlerine ve Peygamber Efendimiz'in hadislerine dayanmaktadır.

Hayat: Yüce Allah'ın *'diri ve canlı oluşu'* anlamına gelen sıfattır. Yüce Allah'ın hayat sıfatına sahip oluşu âyetlerde[5] *'hayy'* ismiyle açıkça ifade edilmiş olup O'nun her zaman var olmasını ve yokluğunun düşünülmeyeceğini ifade eder. O, her zaman canlı ve diridir. O'nun bu sıfatı insanlardakine benzemez. İnsanlarda hayat gelip geçicidir; belli bir zaman diliminden başlar ve ölümle de son bulur. Allah ise her zaman diridir ve hayat sahibidir. Bu sıfatı taşımadığı bir zaman dilimi yoktur. Bu mükemmel evren, ancak hayat sahibi bir yaratıcının eseri olabilir. Aynı zamanda hayat sıfatının zıddı olan 'ölüm, fena', noksanlık ve eksiklik olup, Allah'ın bununla nitelenmesi imkânsızdır.

---

4 Enbiyâ 21/22.

5 Bakara 2/255; Tâhâ 20/111; Furkân 25/58; Gâfir /65.

Kur'ân-ı Kerîm, Yüce Allah'ın hayat sıfatını açıkça dile getirmiş ve O'nun hayat sahibi oluşunu vurgulamıştır:

"Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Diridir, Kayyûm'dur."[1]

"Sen, o ölümsüz ve daima diri olana (Allah'a) tevekkül et."[2]

İlim: Bilme anlamına gelen ilim sıfatı, Yüce Allah'ın *'her şeyi bilen ve kuşatan ilmini'* ifade eden sıfatıdır. Allah'a nisbeti tamlık ve mükemmellik ifade ettiğinden bunun zıddı olan 'bilgisizlik, cehâlet', eksiklik ve noksanlıktır. Bu nedenle Allah için ilim sıfatının yokluğu düşünülemez. Yüce Allah her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilir. O, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediğini bilir.[3] Dolayısıyla O'nun bilgisi dışında kalan hiçbir şeyin varlığından söz edilemez.

Allah, her şeyin yaratıcısıdır. Yaratma, yarattığı şeyi en ince ayrıntısına kadar bilmeyi gerektirir. Yaratıcının ilim sahibi olması, sonra o ilme göre yaratması gerekir:

"Yaratan bilmez mi? O, en gizli şeyleri bilir, (her şeyden) hakkıyla haberdârdır."[4]

Yüce Allah, her şeyi topluca bildiği gibi, her bir varlığı ayrı ayrı da bilir. İman ve güzel amel sahiplerini mükâfatlandırmak, kötü yolda olanları cezalandırmak da ancak o kimselerin yaptıkları işleri bütün ayrıntılarıyla bilmekle mümkün olabilir. Bu durum, Yüce Allah'ın, her zaman ve her şeyi kuşatan bir ilimle nitelenmesinin gereğini aklî olarak ispat etmektedir.

Yerde ve gökte hiçbir şey O'nun ilminden uzak değildir.[5] O, her şeyi hakkıyla bilendir.[6] O'nun bilgisi her şeyin içini - dışını,

---

1 Bakara 2/255.
2 Furkân 25/58.
3 Mü'min 40/19.
4 Mülk 67/14.
5 Yûnus 10/61; Sebe 34/3.
6 Bakara 2/29, 32, 95.

altını - üstünü, önünü - sonunu bilgi açısından kuşatmıştır. Bu açıdan O'nun ilmi, insanlarınkine benzemez.

İrade: Yüce Allah'ın *'istemesi ve dilemesi'* anlamına gelen sıfatıdır. İrade sıfatı da Allah'ın özü gereği sahip olduğu sıfatlardan birisidir ve Allah'ın bu sıfatı her zaman vardır. Allah, dilediğini yapar ve dilemediği hiçbir şey de meydana gelmez. Yüce Allah bu sıfatıyla bir şeyin ne zaman, nereden ve ne şekilde olacağını bilip tayin eder.[7] İrade sıfatının zıddı bir şeyi istemeye istemeye yapmak anlamanı gelen mecburiyettir. Allah, sahip olduğu ve her şeye nüfuz eden iradesiyle dilediğini yapıp yapmamakta serbesttir. O istemedikçe, hiçbir güç O'nu bir şeyi yapmaya zorlayamaz. O'nun iradesi tam iradedir ve O, istemedikçe hiçbir şey **kendiliğinden** meydana gelmez.

Var olanların, farklı zaman ve mekânlarda meydana gelişleri, Allah'ın irade sıfatının kanıtıdır. Eğer irade olmasaydı, her şeyin aynı biçimde ve aynı anda meydana gelmesi gerekirdi. Oysaki bu böyle olmamakta, var olanlar farklı zaman, biçim ve yerlerde meydana gelmektedir. O'nun iradesi olmadan, hiçbir zaman diğerinden ve hiçbir mekân diğerinden öncelikli değildir. Yaratılmışların oldukça mükemmel bir düzen içinde meydana gelmiş olması, onları yaratanın irade sıfatıyla nitelenmesini gerektirir.[8] Âlemdeki varlıkların belli zaman ve şekillerde var olmaları, aklı, bunları yapanın hür irade sahibi olduğunu kabule zorlamaktadır. Bu noktada irade sıfatının yerini tutacak başka bir sıfat da bulunmamaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de, *"Allah dilediğini yapar."*[9], *"Rabbin dilediğini yaratır ve dilediğine hükmeder."*[10] âyetleri Yüce Allah'ın irade sıfatını güçlü bir şekilde dile getirir. Çünkü:

"Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak 'Ol'

---

7 Nureddin Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akâidi*, trc. Bekir Topaloğlu (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991), s. 44.

8 Akşehîrî, *el-İntikâd fî şerhi'l-Umdeti'l-İ'tikâd*, Vr.32b.

9 İbrâhim 14/27.

10 Mâide 5/1, 17.

demektir. O da hemen oluverir."[1]

Kudret: Yüce Allah'ın *'eşsiz bir güç ve kudrete sahibi oluşu'* anlamına gelen sıfatıdır. Kâinatta meydana gelenlerin hepsi O'nun gücü ve kudretiyle meydana gelmişlerdir. Allah'ın kudreti sınırsızdır; hiçbir şey O'nun gücü ve kudretinin kapsamı dışında kalamaz. O'nun **her şeye gücü yeter.** Zihinleri hayrette bırakacak derecede mükemmel bir eser olan evren, harika işaretlerden, delillerden meydana gelen sağlam ve eşsiz bir düzene sahiptir. Bu durum ise şüphesiz onu var edenin, üstün bir kudret sahibi olduğuna işaret eder.[2]

Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ın kudretinin kâinatı kuşatmasını, onu yaratmasını, dilediğini ve istediği kadarını yaratmasını, Allah'ın her şeye kâdir oluşunun delili olarak ortaya koymaktadır.[3] Böylece evrendeki her bir parçadan hareket edilerek, tümevarım yöntemiyle, Allah'ın her şeye kâdir oluşu temellendirilmektedir. Bir şeyin bir tek parçasına gücü yetenin, tümüne de gücü yeter.[4]

"Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir."[5]

Gücü ve kudreti sınırlı olan, bazı şeylere gücü yetebilen bir varlığın yaratıcı olması mümkün olmadığı gibi bu durum ilâhlıkla da bağdaşmaz.

Semî' ve Basar: Yüce Allah'ın ezelî iki sıfatı olup, onlarla görülebilecek ve işitilebilecek şeyleri **görür ve işitir.** O, gizli - açık, şeffaf - kapalı her şeyi en ince ayrıntısına kadar görür ve işitir. Ne kadar gizli veya açık, ne kadar ince ve küçük olursa

---

1 Yâsîn 36/82.

2 Ebû Hâmid Gazâlî, *el-İktisâd fî'l-İ'tikâd* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), s. 53.

3 Âl-i İmrân, 3/1; En'âm 6/17; Nûr 24/45; Rûm 30/50; Fâtır 35/1; Ahkâf 46/33.

4 Adududdin AbdurRahmân b. Ahmed Îcî, *el-Mevâkıf fî İlmi'l-Kelâm* (Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, ts.), VIII/60.

5 En'âm 6/17.

olsun hiçbir şey O'nun görüp işitmesinin haricinde kalamaz. Görme ve işitme, tamlık/kemâl ifade eden iki sıfattır. Bunların zıtları olan görememe/işitememe ise birer eksiklik ve noksanlıktır. Bunların zıtları Allah için düşünülemez.

O'nun görüp işitmesi, diğer canlılarındakine benzemez. Diğer canlılar, görme ve işitme için göze, kulağa, mesafeye, ışığa ve daha pek çok şeye ihtiyaç duyarlar. Bu şartlar bir araya gelmedikçe de görüp işitemezler. Ayrıca yaratılmış varlıkların görmesi ve işitmesi sınırlıdır; dar kapsamlıdır. Her şeyi görüp işitemezler. Buna karşılık Allah'ın görüp işitmesi en mükemmel şekliyledir. Göze ve göz bebeğine ihtiyaç duymaksızın gördüğü gibi, kulağa ihtiyaç duymadan da işitir.

Kur'ân'da Allah'ın her şeyi işitici ve görücü olduğuna işaret eden birçok âyet yanında,[6] özellikle Hz. İbrâhim'in (a.s.) Kur'ân'da nakledilen

> "Babacığım, görmeyen, duymayan ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin ibadet ediyorsun?"[7]

sözü, görmeyen ve duymayan birinin ilâh olamayacağını açık bir şekilde ifade etmektedir.

Konuyla ilgili bir hadîs-i şerîfte şöyle buyrulmuştur:

> "Kendinize hâkim olunuz. Siz sağır ve gâib olan bir kimseye değil, işiten, gören ve çok yakında olan Allah'a dua ediyorsunuz."[8]

Kelâm: *'Konuşma'* anlamına gelen kelâm, Yüce Allah'ın tamlık/kemâl ifade eden sıfatlarından birisidir. Allah'ın, zâtıyla birlikte bulunan, her zaman diliminde sahip olduğu (ezelî), sesler ve harfler cinsinden olmayan, konuşamama özrünü ortadan kaldıran bir sıfattır.[9] Yüce Allah'ın, konuşmak için gerekli

6 Nisâ 4/134; İsrâ 17/1; Hac 22/61, 75; Lokman 31/28; Mü'min 40/20, 56; Şûrâ 42/11; Mücâdele 58/1.

7 Meryem 49/42.

8 Müslim, Kitâbu'z-Zikr 44-46.

9 Ebü'l-Berekât Muhammed b Mahmud Nesefî, *el-Umde fi'l-Akâid*,

olan araçlara (ağız, harfler, ses vs.) ihtiyaç duymaksızın konuşması anlamına gelmektedir. Allah'ın kelâm sıfatının varlığı ve Kur'ân-ı Kerîm'in de Allah'ın kelâmı oluşu konusunda Müslümanlar arasında görüş birliği vardır. Allah her zaman bu sıfata sahip olmuş, peygamberleriyle konuşmuş, kitaplar indirmiş, emretmiş ve yasaklar koymuştur. Bütün bunlar kelâm sıfatının varlığını gösteren delillerdir.

Kelâm sıfatı ile nitelenmeden Allah'ın konuşabilmesi düşünülemeyeceği gibi, O'nun peygamberleriyle konuşması, kullarından birtakım fiilleri yapıp - yapmamalarını (emir - nehiy) istemesi de mümkün değildir.[1] Müslümanlar arasında günlük konuşma dilinde Kur'ân-ı Kerîm için 'Allah'ın Kelâmı' (Kelâmullah) teriminin kullanılması da bunu göstermektedir. Aşağıdaki âyet, Allah'ın kelâm sıfatının varlığını açıkça dile getirmektedir:

"Mûsâ, belirlenen zamanda (Tûr'a) geldiğinde Rabbi onunla konuştu."[2]

Tekvîn/Yaratma: *'Bir şeyi yokluktan varlığa çıkarmak'* şeklinde tarif edilen tekvîn, Yüce Allah'ın yaratıcılığını ifade eden bir sıfattır. Ehl-i Sünnet'in iki önemli damarından biri olan Mâtürîdîler'e göre tekvîn, kudret sıfatından ayrı, Allah'ın zâtıyla her zaman var olan bir sıfattır. Tekvîn, Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın yaratmasını ifade etmek için kullanılan diğer kavramlarla (halk, îcâd, ihdas vs.) aynı anlamda kullanılmaktadır. Evrenin her bir parçası, Allah'ın ilminde bilindiği üzere, zamanı geldiğinde yaratılmışlardır ve bunların hepsi tekvîn sıfatının kapsamına girmektedir.

Mâtürîdîler'e göre kudret sıfatının varlığı, yaratmayı açıklamak için yetmez. Dolayısıyla yaratma/tekvîn, kudret sıfatından

---

thk. Temel Yeşilyurt (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2019), s. 51.

1 Ebû Abdullah Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed Bâbertî, *Şerhü Umdeti'l-Akâid*, Süleymaniye Kütüphanesi, Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 312/2, Vr.92b.

2 A'râf 7/143.

farklıdır. Evrenin meydana gelişi, kudret sıfatıyla olmamaktadır. İrade sıfatı eşyanın belli bir tertip ve düzen üzere meydana gelişini; ilim onun sağlam ve eksiksiz oluşunu sağladığı gibi, kudret de eşyanın meydana gelmesini mümkün kılan bir sıfattır. Ayrıca Yüce Allah, Kur'ân'da kudret sıfatından farklı olarak kendisini 'yaratıcı' olarak da nitelendirmektedir.

Haberî Sıfatlar

Yüce Allah'ın yukarıda ele alınan sıfatları yanında, bir de Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerde Allah için kullanılan bazı sıfatlar mevcuttur. Bu sıfatlar, normal şartlarda tümüyle insana özgü sıfatlardır. Doğrudan Allah için kullanılması mümkün olmamakla birlikte, Kur'ân ve hadislerde yer aldığı için Allah hakkında belli bir anlam boyutunda kullanılabilmektedir. Bu sıfatların çok bilinenleri arasında yüz (vech), el (yed), göz (ayn), inme (nüzûl), gelmek (mecî) ve istivâ gibi sıfatları saymak mümkündür. Bunların doğrudan ve bilinen anlamlarıyla Allah'a nisbet edilmesi, O'nun yaratılmış varlıklara benzetilmesi anlamına gelecektir. Bu nedenle bunların Kur'ân-ı Kerîm'in anlam bütünlüğü içerisinde anlaşılması yerinde olacaktır.

Bu sıfatlar Kur'ân ve hadislerde yer aldığı için bunları kabul etmek gerekir. Zaten bu sıfatları kendisi hakkında kullanan da bizzat Rabbimizdir. Ancak bu sıfatların hangi anlama geldiği ve nasıl anlaşılması gerektiği de önemlidir. Ehl-i Sünnet âlimleri bu sıfatları kabul etmekle birlikte, onları mümkün olduğunca yaratılmışlarınkine benzetmeksizin anlamaya çalışmışlar ve "Bu sıfatların gerçek anlamlarını ve nasıllığını (keyfiyetini) bilmeyiz." demişlerdir. Esasen Allah'ın zâtı gibi, isim ve sıfatlarının da gerçek anlamlarını tam olarak bilemeyiz.

Bu nedenle bazı âlimler, bu sıfatları olduğu gibi kabul etmiş ve gerçek anlamlarını ise Allah'a havale etmişlerdir. Bazı âlimler ise bunların gerçek anlamlarını bilemeyeceğimizi kabul etmekle birlikte, Kur'ân mesajının bütünlüğü, tevhid inancı ve Allah'ın diğer varlıklara benzetilmemesi ilkelerine riayet ederek bunların da bir anlam boyutunda anlaşılabileceğini kabul

etmişlerdir. Onlara göre Kur'ân, insanlara gönderilmiş bir kitaptır, anlaşılması ve yaşanılması gerekir. Dolayısıyla bu âyetleri bu genel ilkeler çerçevesinde anlamak ve yorumlamak gerekir. Bu sıfatlardan bazıları şu şekilde anlaşılmıştır:

Vech (Yüz): Bazı âyetlerde Yüce Allah'a 'yüz' kavramı nisbet edilmiştir:

"Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin yüzü/vechi bâki kalacaktır."[1]

"Doğu da batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır."[2]

Bu âyetlerde Yüce Allah'a, insanların sahip olduğu gibi bir yüz nisbet edilmediği açıktır. Dolayısıyla âyetle kastedilenin ne olduğunu bilmiyoruz. Bununla mecâzî bir anlamın kastedilmiş olması da mümkündür. Ehl-i Sünnet âlimleri, buradaki yüz kavramına "Allah'ın zâtı ve varlığı" gibi anlamlar yüklemişlerdir.

El (Yed): Bazı âyetlerde Yüce Allah'a 'el' (yed) kavramı nisbet edilmiştir:

"Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir."[3]

Buradaki el kavramı, insanlar tarafından bilinen anlamıyla Allah için kullanıldığında, tevhid ilkesine aykırı olmak üzere, O'nun yaratılmışlara benzetilmesi gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu kavramla neyin kastedildiğini tam olarak Allah bilir. Ehl-i Sünnet âlimleri, Allah'ın diğer varlıklara benzetilmesi gibi tevhid ilkesine aykırılık oluşturan bir durumdan sakınmak için buna "Allah'ın nimeti, kudreti ve cömertliği' gibi anlamlar yüklemişlerdir.

İstivâ: Tâhâ sûresinde 'Rahmân arşa istivâ etti.'[4] buyurulmaktadır. Sözlük anlamı itibarıyla 'düzgün olma' gibi

---

1 Rahmân 55/27.

2 Bakara 2/115.

3 Feth 48/10.

4 Tâhâ 20/5.

anlamlara gelse de burada Allah için bunun ne manaya geldiği tam olarak bilinmemektedir. Dolayısıyla bu, Yüce Allah'ın tam olarak bilemediğimiz sıfatlarından birisidir. Ehl-i Sünnet âlimleri buna tevhid ilkesine aykırı düşmeyecek şekilde 'Allah'ın kudret ve iradesinin bütün varlık dünyasını hâkimiyeti altına alıp yönetmesi' anlamını yüklemişlerdir.

Burada Allah'a nisbet edilen haberî sıfatlardan üçü örnek olarak ele alınmıştır. Bunun dışında yer alan haberî sıfatların anlamlandırılmasında da yöntem aynıdır. Bu sıfatların varlığını kabul edip gerçek anlamlarını Allah'a havale etmek en güzel yol gibi görünüyor. Özetle bu sıfatları, Allah'ı diğer varlıklara benzetmekten kaçınarak **tevhid ilkesine** aykırı düşmeyecek şekilde anlamamız gerekiyor.

Fiilî Sıfatlar

Yüce Allah, en güzel isim ve sıfatlarla nitelenmiştir. Bu isim ve sıfatların, varlık dünyasına yansıması ise fiildir. Yüce Allah yalnızca bu isim ve sıfatları taşımaz, aynı zamanda onların bir gereği olarak yaratır, rızık verir, öldürür ve diriltir. Bütün bunlara Allah'ın fiilleri diyoruz. Allah'ın fiilleriyle ilgili sıfatlarına ise '*fiilî sıfatlar*' denilmektedir. Mâtürîdî âlimleri bu fiillerin tamamını tekvîn sıfatı içinde değerlendirmişlerdir.

Cenâb-ı Hakk'ın fiilî sıfatları, diğer sıfatlarından farklıdır. Yüce Allah'ın, bu sıfatların zıtlarıyla da nitelenebilmesi mümkündür. Oysaki Allah Teâlâ'nın diğer sıfatları Allah'ın zâtıyla var olduklarından, yokluğu ve aksi düşünülemez. Çünkü yokluklar eksiklik ve noksanlık ifade etmektedir. Fiilî sıfatlarda ise durum farklıdır. Allah, iradesi gereği bir şeyi yaratabilir ya da yaratmayabilir. Rızık vermesi - vermemesi ve hayat verip vermemesi de tümüyle O'nun iradesine kalmış bir durumdur. Bu durum Allah'ın diğer kemâl sıfatları için düşünülemez.

Yüce Allah'ın pek çok fiilî sıfatı mevcuttur. Bunlar arasında yaratma, öldürme, diriltme, doğru yolu gösterme (hidâyet), hesaba çekme ve rızık verme gibi sıfatlarını sayabiliriz.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Allah'ın Bize Yakın Olması Ne Anlama Gelmektedir?

İçinde yaşadığımız evren, Allah tarafından yaratılmıştır. Onu yaratan Allah, bizim aklımıza ve hayalimize getirdiğimiz her şeyden yüce ve uzaktır. Hiçbir anlayış ve hiçbir kavrayış O'nu tam anlamıyla anlayamaz ve kuşatamaz. Allah, hiçbir mekânda bulunmadığı gibi hiçbir zamanla da kayıtlı değildir.

Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ın kullarına yakın olduğunu, dua ettiklerinde dualarına karşılık vereceğini ifade etmektedir:

"Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm."[1]

Buna ilave olarak bu yakınlığın derecesi de açıklanmaktadır. Yüce kitabımızın ifadesine göre insanı Allah yaratmıştır. Yaratılanı en iyi bilen, elbette yaratıcısı olacaktır. Çünkü Allah insana '*şah damarından daha yakın*'dır.[2]

Fizikî anlamda bir yakınlık ya da uzaklık, zaman ve mekânla ilişkili olarak düşünülebilir. Yüce Allah, mekân, zaman ve madde boyutunda olamayacağına göre, fiziksel bir yakınlıktan da söz edemeyiz. O'nun kullarına olan yakınlığı, zaman ve mekân kavramları merkeze alınarak açıklanamaz.

Yüce Allah, insanın ve evrenin tek yaratıcısıdır. Bir şeyi en ince ayrıntısına kadar yalnızca yaratan bilir. Biz varoluşumuzla ilgili detaylı hiçbir bilgiye sahip değilken, Yüce Allah bunların hepsinden haberdârdı ve bize bizden daha yakındı. Bizi bizden daha iyi bilen Allah, biz yine bundan habersiz ve uzak iken, içinde yaşayacağımız bir dünya var etti. Bize burada hayatımızı sürdüreceğimiz bir hava ve rızık verdi. Bütün bunlar, Allah'ın bize olan yakınlığının, merhametinin ve yardımının göstergesidir. Dolayısıyla zâtı açısından bizden uzak ve yüce olan Allah,

1 Bakara 2/186.

2 Kâf 50/16.

rahmeti, yardımı ve bizi işitip cevap vermesi yönüyle yakındır. Her söylediğimizi duyar ve işitir. Bir yönüyle Allah hiçbir yerde değilken, merhameti, şefkati ve kullarının yardımında olması açısından her yerdedir. Yüzümüzü her nereye dönersek O'nun varlığını hissederiz. Allah lütfu, ikramı ve bilgisiyle **bize bizden daha yakındır.**

"Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."[3]

İnsanın da tercihini Allah'a yakınlıktan yana yapması gerekir. Küfür, insanı Allah'tan uzaklaştırırken, iman ise yakınlaştırır. Kötü ve çirkin davranışlar bizi Allah'ın rahmetinden mahrum bırakırken, **güzel ameller** O'na yakınlaşmaya birer vesiledir.

2. Allah Her Şeye Kâdir ise Kendini Yok Edebilir mi?

Allah her şeye kâdirdir ve O'nun güç yetiremeyeceği hiçbir şey yoktur. Bu husus Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok âyette açıkça ifade edilmiştir. *'Her şeye gücü yeten'* anlamına gelen el-Kâdir, aynı zamanda Allah'ın isimlerinden biridir. Gücü yetmeme ve güçsüzlük ise eksiklik olup Allah için hiçbir şekilde düşünülemez.

Yüce Allah'ın kendini yok etmesi hikmete uygun olmayan abes ve anlamsız bir durumdur. Allah her zaman var olan (Hayy) ve varlığı kendinden olandır (el-Kayyûm). Dolayısıyla yokluk, yok oluş, Allah için imkânsız bir durumdur. Allah'ın dilemesi ve güç yetirişi, imkânsız, hikmete aykırı ve anlamsız olan şeyle asla ilişkilendirilemez.

Diğer taraftan, bu soru kendi içinde **tutarsızlık** barındırmaktadır. Zira *'ilâh olma'* ve *'yok olma'* kavramları, birbiriyle çelişen kavramlardır. İlâh olan asla yok olmaz; yok olan ise ilâh olamaz. Allah'ın irade ve gücü sonucu bir şey yok oluyorsa, bu yok olan şey ilâh değildir. Allah her şeye kâdir olmakla birlikte,

3 Bakara 2/115.

kendi kendini yok edebileceği düşüncesi kabul edilemez. Çünkü bu, hem Allah'ın hikmetine aykırı bir durumdur hem de Allah'ın kudreti sonucunda yok olan varlık, Allah'ın kendisi olmayacaktır.

3. Allah Gelecekte Kendisinin Ne Yapacağını Bilebilir mi?

Allah her şeyi bilendir. '*Her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilen*' anlamına gelen el-Alîm, O'nun ismi, 'ilm' de onun sıfatıdır. O, gizli - aşikâr her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilir. Bilgisizlik, bir eksiklik ve kusurdur. Dolayısıyla Allah için düşünülemez.

Eğer Allah her şeyi bütün ayrıntılarıyla biliyorsa, gelecekte ne yapacağını da bilebilir mi? Bu soru da kendi içinde **çelişki** barındırır. Geçmiş, şimdi ve gelecek ancak **yaratılmış bir evrende** ve insanlar için geçerli olan kavramlardır. Biz insanlar, geçmişe ait bir şeyler hatırlar, şimdiyi az çok biliriz. Geleceğe ilişkin ise hiçbir bilgimiz yoktur. Biz yaratılmış varlıklar, doğduk, yaşıyoruz ve zamanı geldiğinde öleceğiz. Zaman ve zamana ilişkin değer biçmeler **bizlere özgüdür.**

Yüce Allah, zaman ve mekânla nitelenmekten uzaktır. Herhangi bir zamana tâbi olmadığı gibi, herhangi bir mekânda da bulunmaz. Allah bilir ve bu bilgisi her şeyi, her zamanı ve her mekânı kuşatır. Ama bu bilgi, zamana tâbi değildir, **zaman üstüdür.** Belki her şeyi kuşatmasının nedeni de budur. Dolayısıyla 'Gelecekte ne yapacağını bilir mi?' sorusu, kendiliğinden anlamını yitirir. Allah için geçmiş, şimdi ve gelecek kavramı düşünülemez.

4. Allah Tek ise Neden Kur'ân'da Çoğul Zamirler Kullanmaktadır?

Tevhid inancı, İslâm düşünce ve medeniyetinin dayandığı önemli birilkedir ve '*Allah'ın her açıdan bir ve tek oluşu*' anlamına gelir. Yüce Allah, zât, isim/sıfat ve fiillerinde asla çokluk

kabul etmez. Eğer böyle ise o hâlde neden Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de *'biz'* çoğul zamirini kullanıyor?

Yüce Allah, bütün âyetlerde çoğul zamirle hitap etmemektedir. Yüce Allah'ın, büyüklüğünü, yüceliğini ve ilâhlık yönünü vurgulayan âyetler, tekil kullanılırken; O'nun sıfatlarının açılımları olan fiillerini ifade eden âyetlerde çoğul zamirlerin kullanıldığı görülmektedir:

"Hiç şüphe yok ki, Kur'ân'ı biz indirdik..."[1]

"Biz insanı en güzel biçimde yarattık."[2]

Bu âyetlerde çoğul zamirler kullanılmış olmasında, Allah'ın birliğinin ve yüceliğinin daha güçlü bir şekilde vurgulanması söz konusudur. Gündelik kullanımda da bazen yapılan işten söz ederken "Biz yaptık." ifadesini kullanırız ve burada aslında kendimizi (ben) kastederiz. Yani çoğul zamirin kullanımı her zaman çokluk ifade etmez ve tevhid inancına aykırı bir durum oluşturmaz. Bir açıdan da bu kullanım, Allah'ın **güç ve hâkimiyetinin genişliğini** ve her şeyi kapsayışını ifade eder. Tıpkı hükümdarların "biz ki" diye başlayan hitaplarının, bir hâkimiyet ve büyüklük gösterme anlamına gelişi gibi.

Rütbe ve makam olarak üstte olan birine hitap ederken "siz" hitabını tercih etmemiz, karşıdaki insanın çokluğunu ifade etmez. Aksine ona olan saygının bir ifadesi olduğu gibi aynı zamanda onu yüceltme anlamı da taşır.

Diğer bir açıdan Yüce Allah'ın 'biz' hitabını kullandığı âyetlerin çoğunda daha çok O'nun fiillerinden ve kâinatın sevk ve idaresinden söz edilmektedir. Dolayısıyla Yüce Allah'ın, "biz" zamiriyle, bu işlerin sevk ve idaresiyle görevli meleklerine, peygamberlerine ve diğer sebeplere de işaret etmiş olması da mümkündür. Bu tür fiillerin çoğunda bu fiillerin meydana gelişine bazı sebepler de eşlik etmektedir. Örneğin Kur'ân'ın indirilişi ve insanın yaratılışı gibi. Kur'ân'ın indirilişine melekler

---

1 Hicr 15/9.

2 Tîn 95/4.

aracılık ederken insanın yaratılışında da anne - baba birer sebep olarak yer almaktadırlar. Yüce Allah'ın çoğul ifadeyle bunu kastetmiş olması ve insanları sebeplere başvurmaya teşvik etmiş olması da mümkündür.

Kaldı ki Yüce Allah her zaman *'biz'* çoğul anlatımını kullanmamakta; bazı âyetlerde *'ben'* diye hitaplar da yer almaktadır:

"Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O hâlde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler."[1]

"Şüphe yok ki ben Allah'ım. Benden başka hiçbir ilâh yoktur. O hâlde bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl."[2]

Bu tekil anlatımların yer aldığı âyetlerde ise doğrudan Allah'ın zâtıyla ilgili anlatımlar söz konusudur.

5. Allah Neden Sadece Kendine İbadet Edilmesini İstemektedir?

Yüce Allah, övülmeye ve ibadet edilmeye değer tek varlıktır. Her türlü övgü (hamd), O'na mahsustur ve her türlü kulluk/ibadet de ancak O'na yapılır. Allah dışındaki varlıkları aşırı yüceltme, övme ve onlara tapınma, tevhid inancıyla çelişen bir durumdur. Allah, zât, sıfat ve fiilleri itibarıyla asla ortak kabul etmez. Allah, her açıdan eşsiz ve benzersizdir.

Bencillik (egoizm), kendini beğenmişlik ve kendini üstün görme hâlidir. Bu tür insanlar kendileri dışında kimseyi sevmezler; merhamet duyguları gelişmemiştir. Her şeyi kendileri için ister ve asla başkalarıyla paylaşmazlar.

Yüce Allah, gerçek övgü ve ibadeti kendine özgü kılsa da bu kendini düşünme ve bencillik durumu asla değildir. Allah, varlığı kendi özünden kaynaklanır, var olmak için başkasına muhtaç

1 Bakara 2/186.

2 Tâhâ 20/14.

değildir (doğurmamış ve doğmamıştır). Bu nedenle de *'kendisi hiçbir şeye muhtaç olmadığı hâlde her şeyin kendisine muhtaç olması'* anlamına gelen es-Samed ismine sahiptir.

Allah, hiçbir şeye muhtaç olmadığı için övgü ve ibadete de ihtiyacı yoktur. Dolayısıyla bunları kendine özgü kılması, bir ihtiyaçtan kaynaklanmadığı için bencillik ve kendini düşünme durumu olarak da nitelenemez. Aksine, övgü ve ibadetin faydası insana yöneliktir.

Allah, hiçbir ihtiyacı olmadığı hâlde, insanı yok iken var etmiş, ona yeryüzünün efendisi (halife) olabilecek bir şeref vermiştir. Yeryüzünü her çeşidinden ikramlarla bezemiş ve gökyüzünü kandillerle süslemiştir. Dört mevsim değişen görünümüyle âdeta bir renk cümbüşüne dönüşen yeryüzü cennetinin onur konuğu ise insan olmuştur. Bütün bunlar, Allah'ın insana verdiği önemin, özenin ve ona yönelik sonsuz şefkat ve merhametinin bir eseridir. İnsanlara karşı bunca lütfu ve ikramı cömertçe sunan bir Yaratıcı'yı bencillikle nitelemek, bozulmamış hiçbir aklın kabul edebileceği bir şey değildir. Allah pek çok âyette bu ikram ve cömertliğe dikkat çekmiş ve insanları bunlar üzerinden düşünmeye davet etmiştir:

> "Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar sağlayacak şeylerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirip kendisiyle ölmüş toprağı dirilttiği yağmurda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve gökle yer arasındaki emre amade bulutları evirip çevirmesinde elbette düşünen bir topluluk için deliller vardır."[3]

Dolayısıyla Allah'a karşı hamd ve ibadet, O'nun büyüklüğü ve yüceliği karşısında bizde oluşan hayranlık ve bize yaptıklarına karşılık insanın bir şükran ifadesidir. Başka bir anlatımla; Allah'ın insana olan lütuf, ikram ve cömertliğine karşılık insanın beğenisi ve tezahüratı, hamd ve ibadet şeklinde beyan

3 Bakara 2/164.

edilir. Belki de bunun için yalnızca O'na kulluk eder ve yalnızca O'ndan yardım dileriz.[1]

İnsanın gerçek anlamda özgürlüğü yalnız Allah'a kulluk/ibadet etmesiyle mümkündür. Allah dışındaki ilahlar, nefis ve tüm sahte tanrılar, insanın özgürlüğü ve iradesi önündeki engellerdir... Gerçek ilaha kul olan bireyler fıtrat ve özgürlüğüne engel olan tüm bağlardan, sınırlamalardan kurtulabilmiş, etrafına örülen korku duvarlarını aşabilmiş ve kendini gerçekleştirmesi mümkün olabilmiştir. Kâmil iman ehlinin, nefsinin, çevrenin hatta tüm ağyarın koyduğu/çizdiği engelleri/sınırları aşabilmesinin, ölüme dahi kafa tutabilmesinin ardındaki sır yalnız Allah'a kulluk olsa gerektir.

Özgürlük O'nun dışında (nefis de dahil) kimseye boyun eğmemektir.

6. Allah, Yarattıktan Sonra Artık Dünyaya ve İnsana Karışmıyor mu?

İslâm inancına göre Allah, her şeyin yaratıcısıdır.[2] İnsanı ve evreni en mükemmel şekilde yaratmış ve hâlen de yaratmaya devam etmektedir. Yeryüzünde meydana gelen yüzlerce olayın ve sayısız canlının yaratıcısı da Allah'tır. Allah'ın başlangıçta bunları var ettiği ve sonra da karışmadığı kabul edilirse, meydana gelen bunca olayın ve her gün hayata merhaba diyen bunca canlının var oluşu nasıl açıklanacaktır?

Bu durumda bütün bunların yaratıcısız ve kendiliğinden meydana geldiğini kabul etmek gerekir ki bu konudaki her iddia veya tez en başta kendi içinde **tutarsızlık** oluşturur. Çok mükemmel bir resim yapan hiçbir ressam, yaptığı resmi kendi hâline bırakıp zarar görmesini istemez. Her yazar, yazdığı kitaba ismini yazar ve o kitap onun adıyla anılır. İnsanı ve içinde yaşadığı evreni en güzel şekilde yaratan Allah'ın onunla ilişkisini kesmesi, onu kendi hâline bırakması düşünülemez. Allah'ın

1 Fâtiha 1/5.

2 Zümer 39/62.

insanı en güzel şekilde yaratıp ona yeryüzünün halifesi olma payesi verdikten sonra onu kendi hâline terk etmesi düşünülemez.

Bu düşünceyi ileri sürenler, Allah'ın, evreni başlangıçta yaratıp, yasalarını koyduğunu ve her şeyin mekanik biçimde kendiliğinden işlediğini ileri sürmektedirler. Allah'ın, evreni yaratıp orada işleyen yasalar koyduğu (sünnetullah) doğrudur. Ancak kabul etmek gerekir ki; her yasanın bir yürütücüsünün olması gerekir.

Allah, insan ve evrenin sadece yaratıcısı değil aynı zamanda sevk ve idare edicisidir. Koskoca dünya gezegenini belli bir düzen içinde döndürmek ve bunu hep o düzen içinde yürütmek ancak her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten bir yaratıcı ile olabilir. Allah insanı sadece yaratmamış, aynı zamanda her zaman onun **yanında olmuştur**; zorda kaldığında yardım etmiş, rızık vermiş, merhamet etmiş ve insan dua ettiğinde duasına karşılık vermiştir. Allah'ın hiçbir şeye karışmadığını düşünmek, O'nun hikmet, adâlet ve merhamet gibi sıfatlarını yok saymak ve insanı koskoca evren içinde yapayalnız bırakmak demektir.

Allah, merhameti ve şefkati gereği asla insanı yalnız bırakmamış, her zaman ona yardımda bulunmuş ve her yolunu şaşırdığında melekleri ve peygamberleriyle ona müdahale etmiştir. Gönderilen her peygamber ve indirilen her vahiy, tarihin akışına bir müdahaledir. Geriye doğru gidildiğinde, tarihsel dönüşümün bütün kritik noktalarında peygamberlerin var olduğu görülecektir.

7. Allah Hiçbir Mekânda Değilken, Kâbe'ye Neden 'Allah'ın Evi' Denilmektedir?

Allah, hiçbir mekânda değildir ve bir mekânda bulunmaktan da uzaktır. Mekân ve zamana tâbi olmak, yaratılmış varlıklara ait bir özelliktir. Allah'ı bir zamanda ve mekânda bulunmakla nitelemek, tevhid inancına aykırıdır. Bir Müslümanın bu nitelemeden uzak durması onun inancının gereğidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Kâbe için 'el-Beyt' sözcüğü kullanılmıştır. Yüce Allah bir âyette el-Beyt'i kendine nisbet etmiştir:

"Hani, biz Kâbe'yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmıştık. Siz de Makâm-ı İbrâhim'den kendinize bir namaz yeri edinin. İbrâhim ve İsmail'e şöyle emretmiştik: "Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun."[1]

Bu âyetten hareketle 'Beytullah' (Allah'ın Evi), Kâbe için kullanılan bir isim olmuştur. Allah'ın bir mekâna muhtaç olmadığı ve fiziksel bir mekâna sahip olmayacağı açıktır. Kâbe için kullanılan 'Allah'ın Evi' ifadesi, Kâbe'nin Müslümanlar açısından taşıdığı **önemi ve değeri vurgulamaya** yönelik bir mecâzdır. Yüce Allah, Kâbe'nin yeryüzüne konulan ilk mabed oluşunu ifade ederek Kâbe'nin taşıdığı öneme işaret etmiştir. Yüce Allah,

"Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidâyet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbed), Mekke'deki (Kâbe)dir."[2]

buyurmaktadır. Kâbe, Müslümanların günde beş vakit namazlarında yöneldikleri, birleştirici ve bütünleştirici bir sembol olması bakımından da önem taşımaktadır. Bu nedenle Yüce Allah, Kâbe'yi kendine nisbet ederek onun önem ve derecesini yükseltmiştir.

Taşıdıklan önem ve bütünleştirici rolü nedeniyle sadece Kâbe için değil aynı zamanda camiler için de 'Allah'ın Evi' ifadesi kullanılmıştır. Çünkü camiler, Kâbe'nin Müslüman diyarlarındaki birer şubesi konumundadır. Burada bu ifadenin hem Kâbe hem de mescidlerimiz için kullanımı **mecâzîdir.**

Bu nedenle 'Allah'ın Evi' ifadesinden buraların ibadet edilen, Allah'a **yakınlaştıran birer mekân** oluşu anlaşılmalı ve bu mekânların Müslümanlar için taşıdığı önem akla gelmelidir; buralar, Allah'a nisbet edilen birer mekân olarak görülmemelidir. Çünkü Allah, her türlü mekân ve zamandan uzaktır, zaman ve

1 Bakara 2/125.

2 Âl-i İmrân, 3/96.

mekânda bulunmakla tanımlanamaz. Yüce Allah, aynı zamanda bütün mekânların yaratıcısıdır. O, yer ve gök dâhil bütün mekânların gerçek sahibidir.

Allah İnancını Riske Sokan Söz ve Davranışlar

Allah inancı, inanılması gereken hususların başında gelir. Sağlam bir Allah inancı olmadan, diğer iman esaslarının varlığından söz edilemez. Diğer iman esaslarının hepsi, Allah'ın, peygamberleri vasıtasıyla bildirmesiyle bilinir. Yüce dinimiz açısından sahih bir Allah inancı, Allah'ın varlığı, birliği ve O'nun bütün eksiklik ve noksanlıklardan uzak oluşu esasına dayanır. Bu esaslara aykın her söz, tutum ve davranış Allah inancımızı riske sokan davranışlar arasında yer alır. Kaynaklarımızda yer alan ve sahih Allah inancımızı riske atan söz, tutum ve davranışlardan bazıları şöyledir:

- Allah'ın varlığını inkâr etmek
- Allah'ın varlığı hakkında şüpheye düşmek
- Allah'ın birliğini inkâr etmek
- İlâhlık iddiasında bulunmak
- Allah'ın isim ve sıfatlarını inkâr etmek
- Allah'ı şanına ve ilâhlığına layık olmayan bir şeyle nitelemek
- Allah'a denk ve eş varlıkların olabileceğini kabul etmek
- Allah'tan başka yaratıcı kabul etmek
- Allah'ın gücünden daha üstün bir güç olabileceğini kabul etmek
- Allah'ın zât, sıfat ve isimlerini küçük düşürecek sözler söylemek
- Allah'tan başka varlıklara tapınmak
- İbadet ve tapınma kastıyla güneşe, aya, yıldızlara veya insanlara secde etmek
- Şahıslara ya da peygamberlere ilâhlık nisbet etmek
- Allah'tan başkası adına yemin etmek

- Gaybı bildiğini ileri sünnek, kâhinlerin dediklerini onaylamak
- Allah'ın âyetlerini veya âyetlerinden birini kabul etmemek
- Allah'ın vaatlerine güvenmemek
- Allah'a cehalet/bilgisizlik nisbet etmek
- Allah'ın sıfatlarını, yaratılmışların sıfatlarına benzetmek
- Allah'ın emir ve yasaklarını reddetmek
- Allah'a yaratılmışlarınkine benzer uzuvlar nisbet etmek
- Allah'a zaman ve mekân nisbet etmek
- Allah'ın azabından emin olmak, korkmamak
- 'Seni Allah bile kurtaramaz.' türünden sözler söylemek
- Allah'ın rahmetinden ümit kesmek; *'Allah seni unuttu.'* türünden sözler söylemek
- 'Allah bunu bana emretseydi yapmazdım.' demek
- 'Allah cisimdir.' demek
- Allah'ın sıfatlarının yaratılmış olduğunu iddia etmek ve sonradan var olduklarını kabul etmek
- 'Allah'ın yaptıklarında hikmet yoktur.' demek
- Allah'a noksanlık ve acizlik nispet etmek
- 'Ben Allah'tan uzağım.' demek
- 'Allah'ın hükmü burada geçmez.' demek
- 'Allah, göklerdedir.' demek
- 'Allah olgu ve olayların ayrıntısını bilmez.' demek.

MELEKLER

Kur'ân-ı Kerîm, varlığı her çeşit **indirgemecilikten** uzak, oldukça kapsamlı bir temelde ele alır. Kur'ân **doğa** ile **doğaüstü** arasında bir ayrım yapmak yerine, her iki varlık alanını da ortaya koyduğu **bütüncül** varlık anlayışında birleştirir. Dolayısıyla Kur'ân'ın varlık anlayışı bütüncüldür, tüm varlık düzlemlerini eşit şekilde kucaklar.

Kur'ân'ın varlık hiyerarşisi gözlemlenebilir dünyayı içerdiği kadar, gözlenemez olanı da; beşerî olan kadar, beşer üstünü, yani melekleri, cinleri ve şeytanları da kuşatır.

Melekler, duyularla algılanamayan varlık düzlemine ait varlıklardır. Meleklerin varlığını kabul etmek, varlığı yalnızca gözlemlenebilir olanla sınırlayan olgucu (pozitivist) anlayışa karşı, varlığın sadece maddî ve görünen nesnelerden ibaret olmadığını ortaya koyup manevî ve ruhânî varlıkları ispat ettiği için bütün dinlerde olduğu gibi İslâm'da da önem taşımaktadır.[1] Dolayısıyla melek, cin ve şeytan gibi varlıkların bilinmesi, Allah'ın vahiy ve peygamberleri aracılığıyla bildirmesiyle olur.

Allah'a iman eden her Müslümanın aynı zamanda O'nun meleklerine de inanması gerekir. Meleklere inanma, inanılması gereken esaslar arasında yer alır ve imanın altı şartından biridir. Allah'a inanıp, O'nun elçi ve kitap gönderdiğini kabul eden her müminin aynı zamanda meleklerin varlığını da kabul etmesi gerekir. Meleklere iman, Allah'a imandan sonra ikinci sırada yer alır. Hem vahyin/kitapların indirilişine ve hem de peygamberler ile

---

1 M. Sait Özervarlı, "Melek", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: İSAM, 2004), XXIX/41.

Allah arasındaki iletişimde melekler aracı konumundadır. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm'e göre peygamber gibi müminler de Allah tarafından indirilene, meleklere, kitaplara ve peygamberlere iman etmişlerdir.[1] Meleklere inanmayı gerekli gören Kur'ân, meleklerin varlığını reddetmeyi ise apaçık sapkınlık olarak niteler:

> "Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyâmet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapmıştır."[2]

Melek İnancının Hayatımızdaki Önemi

Meleklerin varlığına inanmak, birey ve toplum hayatı açısından önemlidir. Bu inanç, hayatı düzene sokan, şekillendiren ve disipline eden bir boyuta sahiptir. Belki de bu öneminden dolayı Allah'a imandan hemen sonra meleklere iman gelmektedir. Melekler insanın en yakınındaki bir **dost, uyarıcı ve yardımcıdır.** İnsanın varoluşundan ölümüne kadar yoldaşı melekler olmuştur. Yaratılışında ruhu melekler tarafından üflenmiş olup, gün gelip de kendisine takdir edilen ömür bittiğinde ruhu yine melekler tarafından teslim alınmaktadır.

Diğer taraftan, insanın zor ve sıkıntılı zamanlarında melekler gibi yardımcıların olduğunu bilmesinin verdiği haz ve güven duygusu tartışılmaz. İnsanın, melekler aracılığıyla **Allah'ın yardımının ve himayesinin** yanında olduğunu bilmesinden daha huzur verici bir şey yoktur.

İnsanın sağlam bir imana sahip olması ve bu inancını sürdürebilmesi noktasında meleklere iman önemlidir. Çünkü Allah'a imandan sonra, bütün iman esaslarının bize bildirilmesi ve ulaştırılması melekler sayesinde olmuştur. Melekler, yüce dinimizi bize öğreten ve Allah'ın mesajını bize ulaştıran peygamberlerin yardımcısı, destekçisi ve kılavuzudur. Allah ile peygamberler arasında iletişimi sağlayan meleklerdir. Meleklere inanmadan, imanımızı sağlam bir zemine oturtmak mümkün değildir.

---

1 Bakara 2/285.

2 Nisâ 4/136.

İnsanın dünya hayatında yapıp ettikleri önemlidir; onları korur, zayi etmez ve elinden geldiğince sonraki nesillere aktarır. Çektiği her resim, kaydettiği her video ve ortaya koyduğu her sanat eseri, insanın içindeki ebedîlik arzusunun yansımasıdır. İnsan, fânî dünya hayatını, bu sanat eserlerine nakşeder ve onları kalıcı hâle getirmeye çalışır. Yıllar geçtikten sonra karşısına çıkan bir resim ve bir eser, onu mutlu eder. Bunun gibi Allah, melekleri aracılığıyla bizim hâl ve davranışlarımızı kaydeder, kalıcı hâle getirir. İnsanın hiçbir emeği ve çabası boşa gitsin, ziyan olsun istemez. Bu, Allah'ın insanı önemsemesi ve değer vermesi anlamına gelir.

Görevli melekler tarafından izlenme ve davranışların kaydedilmesi, aynı zamanda mümin için **açıklık, şeffaflık ve hesap verilebilirliği** de beraberinde getirir. Sürekli gözetlenen ve kontrol altında olduğunun bilincinde olan bir insan, davranışlarına dikkat eder. Rotasını daha iyiye ve daha güzele yöneltir.

Meleklerin Özellikleri

Melekler, varlık hiyerarşisinde **metafizik** alana ait varlıklar olup, gözle görülemezler. Hz. Peygamber'in vahiy meleği olan Cebrâil'i (a.s.) gördüğü sahih kaynaklar tarafından rivayet edilip, Kur'ân tarafından da doğrulanmakta ise de[3] bu genelgeçer bir kural değildir. Vahiyle şereflenen peygamberler melekleri görüp görüşebilseler de bu durum diğer insanlar için geçerli değildir. Çünkü melekler insanlar tarafından görülemezler. Melekler hızlı hareket edebilen, kanat sahibi,[4] kuvvetliler kuvvetlisi,[5] yeme içme, uyuma, yorulma, gençlik ve ihtiyarlık gibi beşerî niteliklerden arınmış nurânî varlıklardır. Erkeklik ve dişilikleri yoktur.

Tıpkı insanlar gibi melekler de yaratılmıştır. Allah'ın emir ve iradesiyle yaratılmış varlıklar olup, hiçbir ilâhlık niteliği

3 Tekvîr 81/23; Necm 53/6-9.

4 "Gökleri ve yerleri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamd olsun." (Fâtır 35/1).

5 Necm 53/5.

taşımazlar. Belli bir zaman ve mekânda bulunurlar. Kendilerine özgü varoluşlan ve bünyeleri vardır. Melekler, pek çok yerde bulunabilirler. Onların inmesi, çıkması, gelmesi ve gitmesi insanlarınkine benzemez. Bir saniyede gökten yıldırımlar indiren Allah, onlara da dilediği zaman bütün yerleri, gökleri dolaştırır.[1]

Meleklerin, süratle hareket edebilme kabiliyetleri vardır. Allah'ın emir ve izniyle çeşitli biçimlere bürünebilirler. Cebrâil (a.s.), bazen bilinmeyen bir yabancı gibi, bazen de bir insan sûretinde Hz. Peygamber'e görünmüştür. Aynı şekilde Hz. İbrâhim'e (a.s.) bir erkek çocuk müjdelemek için gelen melekler, insan sûretinde gelmişlerdir.

Melekler, Allah'a itaat ederler ve asla isyan etmezler. Asla büyüklük taslamaz, yorulmaz ve usanmazlar.[2] Allah'ın emrinden ayrılmazlar.[3] Her zaman ibadetle meşguldürler.[4] Onlan ibadetten alıkoyacak nefis, şehvet gibi duyguları yoktur. Bu nedenle hata etmezler ve yanılmazlar. Yaptıklan işe ve göre- ve göre farklı isimlerle adlandırılırlar. Melek oluşları itibarıyla bütün melekler birbirine eşittirler. Ancak yerine getirdikleri görev ve sorumluluk itibarıyla Cebrâil, Mîkâil, İsrâfil ve Azrâil (a.s.) büyük melekler arasında sayılmışlardır.

Gözle görülmeyen tek varlık, melekler değillerdir. Akıl meleklerin varlığını mümkün görür; aklen bu türden varlıklann olması imkânsız değildir. Akıl ve bilim meleklerin yokluğunu ispatlayamaz. Yüce Allah ise bize meleklerin varlığından haber vermektedir.

Meleklerin Görevleri

Yüce Allah, bildiğimiz varlıklara benzemeyen ve kendilerine

1 Ahmet Hamdi Akseki, *İslâm Dini*, 9. Baskı (Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 1958), s. 73-74.
2 Hûd 11/69-70.
3 Tahrîm 66/6.
4 Zümer 39/75.

özgü bir bünyede yarattığı meleklerin her birini farklı bir işle görevlendirmiştir. Melekler, yapacakları işi ve görevi seçemezler; Allah hangi işle görevlendirmişse onu eksiksiz yerine getirirler. Ebetteki Allah'ın, bizim bilmediğimiz farklı işlerle görevli meleklerinin olabilmesi de mümkündür. Ayrıca meleklerden bazılarının ise birtakım özel görevleri yerine getirdiklerini de biliyoruz. Meleklerin yaptıkları iş ve görevlerden bazılarını yüce kitabımız Kur'ân bize anlatmıştır:[5]

1. **Allah'ı Yüceltme, Hamd ve Kulluk**: Onlar bunu yaradılışları gereği büyük bir istekle yerine getirirler.

"Şüphesiz Rabbin katındaki (melek)ler O'na ibadet etmekten büyüklenmezler. O'nu tesbih ederler ve yalnız O'na secde ederler."[6]

"Göklerde ve yerde kimler varsa O'na aittir. O'nun huzurunda bulunanlar, O'na ibadet hususunda kibirlenmezler ve yorulmazlar. Gece ve gündüz ara vermeden (O'nu) tesbih ederler."[7]

2. **Elçilik Yapmak**: Meleklerden bazıları, Yüce Allah ile insanlar arasında elçilik yapmakla görevlidirler. Onlar Allah'tan aldıkları mesajı peygamberlere ulaştıran birer elçidirler.

"Allah, meleklerden de resûller seçer, insanlardan da. Allah işitendir, görendir."[8]

"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a mahsustur."[9]

3. **Yardım ve Destek**: Allah kendisine inananlara ve peygamberlere, melekleriyle yardım eder ve onlara destek olur.

---

5 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Topaloğlu v.dğr., *İslâm'da İman Esasları*, s. 216-220.

6 A'râf 7/206.

7 Enbiyâ 21/19-20.

8 Hac 22/75.

9 Fâtır 35/1.

"Andolsun, siz son derece güçsüz iken Allah size Bedir'de yardım etmişti. O hâlde Allah'a karşı gelmekten sakının ki şükretmiş olasınız. Hani sen müminlere, 'Rabbinizin, indirilmiş üç bin melek ile yardım etmesi size yetmez mi?' diyordun. Evet, sabrettiğiniz ve Allah'a karşı gelmekten sakındığınız takdirde; onlar ansızın üzerinize gelseler bile Rabbiniz nişanlı beş bin melekle size yardım eder."[1]

4. İnananları Müjdeleme: Meleklerden bazıları ölüm sırasında Allah'a inananları müjdelerler.

"Rabbimiz Allah'tır." deyip sonra da doğrulukta devam edenler, onları, melekler, ölümleri anında: 'Korkmayınız, üzülmeyiniz, size söz verilen cennetle sevinin, biz dünya hayatında da âhirette de size dostuz. Burada, canlarınızın çektiği, umduğunuz şeyler, çok bağışlayan ve çok merhamet eden Allah katından bir ağırlama olarak size sunulur.' diyerek inerler."[2]

5. Kâinatla İlgili Görevler: Yüce Allah'ın kâinatın düzeni ve işleyişiyle görevlendirdiği melekleri vardır.

"Nihayet işi çekip çeviren meleklere andolsun."[3]

6. Emirleri Yerine Getirme: Melekler, günah işleme kabiliyetleri olmayan varlıklardır. Allah tarafından kendilerine verilen emirleri eksiksiz yerine getirir ve Rablerinden korkarlar.

"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır."[4]

---

1 Âl-i İmrân 3/123-125.

2 Fussilet 41/30-32.

3 Nâziât 79/5.

4 Tahrîm 66/6.

Kur'ân'da İsmi Geçen Melekler ve Görevleri

Bizim meleklere ilişkin bilgimiz, Kur'ân-ı Kerîm'in ve Peygamber Efendimiz'in verdiği bilgilere dayanır. Kur'ân, meleklerden, onların görevlerinden değişik vesilelerle söz eder. Ancak onların gerçek tabiatlarıyla ilgili bilgi vermez. Melekler daha çok yaptıkları işler bakımından anlatılır. Bu nedenle meleklerin gerçek yapılarını bilemeyeceğimiz gibi, sayıları hakkında da bir bilgimiz yoktur. Allah'ın pek çok görevli meleği olabilir. Dolayısıyla, yer, gök ve akla gelebilecek her yerde Allah'ın görevli meleklerinin olabilmesi mümkündür. Meleklerin gerçek sayısını yalnızca Allah bilebilir:

"Rabbinin ordularını ancak kendisi bilir."[5]

Kur'ân-ı Kerîm'de bazı melekler isimleriyle birlikte yer alırken bazılarının ise yerine getirdikleri göreve işaret edilmiştir. Bütün meleklerin görevi Allah'a kulluk ve ibadet olmakla birlikte, Kur'ân bize başka işlerle görevli meleklerden söz etmektedir. Bunlardan dört tanesi 'dört büyük melek' olarak isimlendirilir. Bunlara büyük melek denmesinin nedeni, yaptıkları görevin ve üstlendikleri **sorumluluğun önem**i ve büyüklüğüdür.

Cebrâil: Peygamberlerle **iletişime** geçip onlara Allah katından vahiy getiren melektir. Cebrâil kelimesi köken itibarıyla İbranicedir. Kur'ân-ı Kerîm Cebrâil'den, Cibrîl, Rûh, Resûl, Rûhu'l-Emîn ve Rûhu'l-Kuds gibi farklı isimlerle söz etmektedir. Büyük meleklerden biridir. İlâhî kitaplar Cebrâil (a.s.) aracılığıyla peygamberlere ulaşmıştır. Bu görevi nedeniyle Cebrâil'e (a.s.) *vahiy meleği* de denilmiştir.

"Şüphesiz bu Kur'ân, âlemlerin Rabbinin indirmesidir. Uyarıcılardan olasın diye onu güvenilir Ruh (Cebrâil) senin kalbine apaçık Arapça bir dil ile indirmiştir."[6]

"(Kur'ân'ı) ona, üstün güçlere sahip, muhteşem görünümlü

---

5 Müddessir 74/31.

6 Şuarâ 26/192-195.

(Cebrâil) öğretti."[1]

Mîkâîl: Kelime İbranice kökenli olup *'Allah'ın kulu'* anlamına gelmektedir. Kur'ân'da adı geçen dört büyük melekten biridir. Kur'ân-ı Kerîm'de bir yerde diğer meleklerle birlikte adı geçmektedir:

"Her kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrâil'e ve Mîkâil'e düşman olursa bilsin ki Allah da inkâr edenlerin düşmanıdır."[2]

Âyette diğer büyük meleklerle birlikte yer alması ve onları inkâr edenin düşmanının Allah olacağı şeklindeki ifade onun da büyük meleklerden olduğunu göstermektedir. Kur'ân, Mîkâil'in yaptığı görev ile ilgili bir bilgiye yer vermez. Akâid kitaplarımızda yer verilen bilgiler onun, **doğa olaylarının** sevk ve idaresinde görevli bir melek olduğunu göstermektedir.

İsrâfil: İbranice bir kelime olup bu da *'Allah'ın kulu'* anlamına gelmektedir. **Sûra üflemekle** görevlidir ve dört büyük melekten biridir. Sûr, üflenince ürkütücü ses çıkaran bir alettir ve **kıyâmetin kopması ve yeniden diriliş** hadiselerini haber vermektedir. Kur'ân-ı Kerîm sûra üfürülme olayından söz etse de bu, İsrâfil ile ilişkilendirilmemiştir; ancak sûra üfleme görevini İsrâfil ile ilişkilendiren hadis rivayetleri bulunmaktadır.[3] İsrâfil, sûra iki kez üfleyecek, ilkinde kıyâmet kopacak ve ikincisinde ise yeniden diriliş başlayacaktır.

Azrâil: *'Yardımcı'* anlamına gelen İbranice bir kelimedir. Azrâil dört büyük melekten biri olup kendileri için belirlenen ömür tamamlandığında insanların canlarını almakla görevlidir. Azrâil ismi Kur'ân'da geçmese de Azrâil'den 'ölüm meleği' diye söz eden âyetler mevcuttur:

"De ki: Sizin için görevlendirilen ölüm meleği canınızı

---

1 Necm 53/5-6.

2 Bakara 2/98.

3 İbn Mâce, Zühd 33; Tirmizî, Kıyâme 8.

alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."[4]

İnancımıza göre insanı yaratan da ömrü tamamlandığında öldüren de Allah'tır. Hayat da ölüm de Allah'ın emri iledir. Azrâil ise kendisine Yüce Allah'ın verdiği bu görevi yerine getiren büyük meleklerden biridir.

Mukarrebûn: Kur'ân'da adı geçen meleklerden olup, Allah'a yakınlıkları dolayısıyla bu ismi almışlardır. Allah'a yakın konumda bulunan sürekli Allah'ı hamd, tesbih ve ibadetle meşgul olan meleklerdir. Kur'ân bunlardan *'Allah'ın kulu olmaktan çekinmeyen mukarreb melekler'* diye söz etmektedir. Bu meleklerden bazılarının **arşı taşımakla görevli** olması nedeniyle bunlara *'arşı taşıyan melekler'* (hamele-i arş) de denilmiştir.

"Mesih de Allah'a yakın melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler."[5]

Kirâmen Kâtibîn: Kelime anlamıyla *'şerefli, dürüst yazıcılar'* anlamına gelir. İnsanın sağ ve solunda bulunan ve yaptığı her şeyi eksik bırakmaksızın yazıp **kaydeden** meleklerdir. Bu görevleri nedeniyle bunlara *'kaydeden'* anlamında *Hafaza Melekleri* denilmiştir. İnsanın sağında bulunan melekler iyilikleri, solunda bulunan melekler de kötülükleri kaydeder.

"Sağında ve solunda, onunla beraber oturan iki alıcı melek, yanında hazır birer gözcü olarak söylediği her sözü zaptederler."[6]

"Oysa, yaptıklarınızı bilen değerli yazıcılar sizi gözetlemektedirler."[7]

Bu melekler, insanın gizlediği ya da açığa vurduğu bütün söz ve davranışlarını eksiksiz kaydederler. Her insanla birlikte, en yakın dostu olan bu melekler aynı zamanda onu **korurlar.**

---

4 Secde 32/11.

5 Nisâ 4/172.

6 Kâf 50/17-18.

7 İnfitâr 82/10-12.

Koruma görevi üstlenen melekler insanın arkasında ve önünde yer alırlar. Allah'ın izniyle insanı korur ve yaptıklarını da kaydederler:

"İnsanı önünden ve ardından takip eden melekler vardır. Allah'ın emriyle onu korurlar."[1]

Münker - Nekir: Bu iki kelime, *'bilinmeyen ve tanınmayan'* anlamına gelir. Ölüm sonrası kabirde görevli **sorgu meleklerini** anlatmak için kullanılan iki isimdir. Bu iki melek, kabirde insanların bilip aşina olmadıkları bir şekilde görünmeleri nedeniyle bu isimle anılmışlardır. Münker ve Nekir isimli iki meleğin kabre konulan insanları sorguya çekecekleri konusunda hadisler mevcuttur. Ölü kabre konulup da insanlar mezar başından ayrılmaya başladıklarında sorgunun başlayacağı ve insanın *'Rabbinden, peygamberinden ve dünya hayatında yapıp ettiklerinden'* sorguya çekilecekleri dile getirilmektedir.[2]

Hazene (Cennet) Melekleri: Yüce Allah'ın sayısız melekleri vardır. Dünya işlerinin sevk ve idaresinden sorumlu olanlar gibi, **cennette görevli** melekler de bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm bu meleklerden *'Hazene'* yani *cennet bekçileri* olarak söz etmektedir. Bunlar cennetin kapıları açıldığında müminleri karşılayıp selamlayacaklardır:

"Rableri'ne karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der: 'Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi ebedî kalmak üzere buraya girin.'"[3]

Zebâniler: Cehennem işlerinden sorumlu meleklerdir. Dünyada ömürlerini isyan ve kötülükle geçirenler için Allah'ın hikmet ve adâlet yüzünü göstermekle görevli meleklerdir. Hem insanın ömrü tamamlandığında canını alan meleklerin hem de

---

1 Ra'd 13/11.

2 Buhârî, Cenâiz 87; Müslim, Cennet 17; Ebû Dâvûd, Sünnet 27.

3 Zümer 39/73.

cehennemde görevli olanların diğer meleklerden farkı yoktur. Yalnızca Allah'ın kendilerine verdiği görevi yerine getirmektedirler. Kur'ân-ı Kerîm bunlar için de *cehennem bekçileri* tâbirini kullanır:

"İnkâr edenler grup grup cehenneme sevk edilirler. Cehenneme vardıklarında oranın kapıları açılır ve cehennem bekçileri onlara şöyle derler: 'Size içinizden, Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bu gününüze kavuşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?' Onlar da 'Evet geldi.' derler. Fakat inkârcılar hakkında azap sözü gerçekleşmiştir."[4]

Cehennemde görevli meleklere '*Mâlik*' de denilmiştir. Bunlar iri yapılı, sert mizaçlı ve Allah'ın emirlerini eksiksiz yerine getiren meleklerdir.

"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır."[5]

"(Görevli meleğe şöyle seslenirler:) 'Ey Mâlik! Rabbin bizim işimizi bitirsin.' O da 'Siz hep böyle kalacaksınız.' der."[6]

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Melekler Görülür mü?

Melekler maddî bir bedene sahip olmadıkları için gözle görülemezler. Onların kendilerine özgü yapıları vardır. Melekler, manevî/ruhânî varlıklar oldukları için gözle görülebilecek maddî bedenleri yoktur.

Meleklerin gözle görülür olmamalarının nedeni, **yokluk**ları

4 Zümer 39/71.

5 Tahrîm 66/6.

6 Zuhruf 43/77.

değildir. Aksine onlar bizden farklı bir varlık düzleminde yer almaktadırlar ve beşerî kapasitemiz bu düzlemi algılayabilecek yeterlilikte değildir.

Peygamberler ve Peygamber Efendimiz melekleri görmüşlerdir. Peygamberlerden başka hiçkimse melekleri aslî şekilleriyle görmemiştir. Peygamberler, melekleri kendilerine özgü yapıları içinde görmüş ve onlar aracılığıyla vahiy almışlardır.

Diğer taraftan melekler, farklı şekillere de girebilen varlıklardır. Farklı şekillere, özellikle de insan şekline girdiklerinde melekleri insanların da görmesi mümkündür. Peygamber Efendimiz arkadaşlarıyla birlikte otururken, tanımadıkları biri gelmiş, sorular yöneltmiş ve verilen her cevabı da tasdik etmiştir. Bu şahıs ayrıldıktan sonra da Peygamber Efendimiz:

"Bu Cebrâil'di, size dininizi öğretmek üzere geldi."

buyurmuştur.[1] Bu esnada o mecliste bulunan herkes de Cebrâil'i görmüştür. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Cebrâil'i iki kez aslî şekli üzere görmüştür:

"(Kur'ân'ı) ona, üstün güçlere sahip, muhteşem görünümlü (Cebrâil) öğretti. O, en yüksek ufukta bulunuyorken (aslî sûretine girip) doğruldu. Sonra (ona) yaklaştı, derken sarkıp yaklaştı (üst üste getirilen) iki yay kadar hatta daha da yakın oldu. Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti. Kalp, (gözün) gördüğünü yalanlamadı. (Şimdi siz) gördüğü şey hakkında onunla tartışıyor musunuz? Andolsun ki, o, Cebrâil'i bir başka inişte daha (aslî sûretiyle) görmüştü."[2]

2. Melekler Aynı Anda Pek Çok Yerde Bulunabilir mi?

Melekler, insanlardan farklı bir varlık kategorisine aittir. Süratli hareket ederler ve kısa sürelerde mekân değiştirebilirler.

---

1 Buhârî, Îman 37; Müslim, Îman 1.

2 Necm 53/5-13.

İnsanlar için büyük bir mania oluşturan fiziksel engeller onlar için bir sınırlama oluşturmamaktadır. Onlar, herhangi bir engele takılmadan uzak mesafelere gidip gelebilmekte, gök ile yer arasındaki mesafeyi çok kısa zamanda katedebilmektedirler. Nitekim teknoloji hızlandıkça aynı anda milyonlarca soruya cevap veren veya aynı anda binlerce, milyonlarca işlemi yapabilen uygulamalar da ortaya çıkmıştır.

Benzer bir soru *'Azrâil' tek iken aynı anda farklı yerlerdeki insanların canlarını nasıl alabilmektedir?'* şeklinde de yönelti-
lebilir. Biz, meleklerin gerçek tabiatlarını ve yapılarını bilemiyoruz. Bu nedenle süratli bir şekilde canını alacağı insanın bulunduğu yere intikal edebilmesi mümkündür. Ayrıca meleklerin durumu, bizim durumumuza kıyaslanarak açıklanamaz. Onlar bizden farklı varlıklardır. Bir insanın canını almak için o kişinin bulunduğu yerde bulunma zorunluluğu olmayabilir. Ayrıca Kur'ân'da ölüm meleğinden söz edilen âyette insanların canını alan meleklerden söz edilmektedir.[3]

3. Melekler Gaybı Bilir mi?

'Gayb', akıl ve duyular yoluyla bilgi sahibi olunamayan ve yalnızca Allah'ın bilebileceği bir varlık evrenini anlatmak için kullanılır. Hiçbir şekilde bilgisine ulaşılamayan gaybı (mutlak gayb) Allah'tan başkası bilemez. Gaybı bilmek yalnızca Allah'a özgüdür.[4] Allah dışındaki varlıkların gayba ilişkin bilgileri yoktur. Ancak Yüce Allah, peygamberlere ve meleklere bildirirse, O'nun bildirdiği kadarıyla bilebilirler.

Melekler, bizden farklı bir yapıya ve özelliklere sahip olsalar da gayba ilişkin bir bilgileri yoktur. Ancak Allah bildirmeyi dilerse, bilebilirler. İnsanlarda olduğu gibi meleklerin bilgisi de sınırlıdır. Allah'ın bildirdiklerini bilebilirler. Metafizik düzleme/gayba ilişkin bir bilgileri yoktur. Allah, Hz. Âdem'e varlıkların isimlerini öğrettiğinde, meleklerden bunların isimlerini

3 Muhammed47/27.

4 Neml 27/65.

haber vermelerini istemiş, melekler "*Seni tenzih ederiz. Senin bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Çünkü her şeyi hakkıyla bilen, hüküm ve hikmet sahibi olan sensin.*" demişlerdir. Bunun üzerine Yüce Allah, Hz. Âdem'e varlıkların isimlerinden haber vermesini emretmiş, Hz. Âdem bunu gerçekleştirince de;

"Size demedim mi, göklerin ve yerin gaybını şüphesiz ben bilirim. Neyi açıklarsanız neyi de gizlemişseniz ben bilirim."[1]

buyurarak, meleklerin Allah bildirmedikçe metafizik düzleme ilişkin hiçbir bilgilerinin olamayacağını bildirmiştir.

Biz insanlar gündelik hayatımızda, pek çok alanda hatalı ve kusurlu olmamıza rağmen, **hatasını kabul etmeyen** ve üzerine noksanlık kondurmayan varlıklarız. Yaptığı hız sonucu radara yakalanıp da hız yaptığını kabul etmeyen insanları görmüşsünüzdür. Kırmızı ışıkta geçerek kaza yapıp da '*Abi kırmızı ışıkta geçmedim.*' diyen bazı insanlara da rastlarız. Önce itiraz ederiz, sonra deliller aleyhimizde sunulunca suçumuzu kabul ederiz. Radarın görüntüsü önümüze konulunca, artık itiraz edecek durumumuz kalmaz. Onun için bizi gözetleyen bir memurun, yaptığımızı kaydedecek bir kameranın ve önümüze sunulacak bir belgenin olması önemlidir. Bu, bazı insanların ikna olmasını sağlar, itiraz kapıları kapanır ve haksızlığa uğramadığını bilmesini sağlar.

Şüphesiz bütün yapıp ettiklerimiz Allah'tan gizli değildir. Bizi yaratan, her hâlimizi de bilir. Bütün söylediklerimiz, bütün yaptıklarımız meleklerce kaydedilir. Bununla da yetinilmez, güvenilir kâtiplerce (kirâmen kâtibîn) yazılır ve belgeye dönüştürülür. Ölüm sonrasında hesap verme zamanı geldiğinde bütün bu kayıtlar (amel defteri) önümüze konulur. Her şeyin eksiksiz kaydedildiğini görürüz. Bu kayıtlarda bizim dünya hayatında özgür irademizle yaptıklarımızdan başkası olmayacaktır. Bütün bunlar bizim icraatımızdır. Bunu görünce kendimizi savunmamız

1 Bakara 2/31-33.

için geliştirdiğimiz bütün argümanlarımız çöker, yelkenleri indiririz, itirazımız sona erer; ikna oluruz. Allah'ın adâletine dolayısıyla bize zerre kadar haksızlık yapılmayacağına olan inancımız pekişir.

Bunu bilmek, bizde sorumluluk bilincini pekiştirir. Öteki dünyada yaptıklarımızdan başkasının önümüze çıkmayacağını biliriz. Bunu bilmek bizi, iyiye ve güzele bir adım daha yaklaştırır. Bu nedenle meleklerin varlığı, biz insanlar açısından önem taşır.

4. Melekler, Rüyada Görülebilir mi?

Meleklerin rüyada görülmesi imkânsız bir durum değildir. Meleklerin farklı şekillere girebilmeleri ve insan kılığına bürünebilmeleri mümkündür. İnsanlar, melekleri aslî tabiatlarıyla ne uyanıkken ne de rüyada görebilirler. Ancak insan şekline bürünmüşlerse hem uyanıkken hem de rüyada görebilmek mümkündür.

Bu mümkün olmakla birlikte, rüyada görülenin melek olup olmadığından emin olabilmenin bir yolu yoktur. Bu konuda peygamberlerin rüyaları bağlayıcıdır ve bir kısmı vahiyce de doğrulanmıştır. Peygamberler dışındaki insanların rüyalarında bundan emin olabilmesinin maalesef bir yolu yoktur. Bu nedenle görülen rüya, öncelikle rüyayı gören kişi için anlam ifade edecek, başkaları için bir delil oluşturmayacaktır.

5. Melekler Hangi Dilde Konuşurlar?

Doğa olaylarının işlemesinden sorumlu olan melekler olduğu gibi, insanların yapıp ettiklerini kayıt altına alan ve eksik bırakmaksızın yazan melekler de vardır. Melekler, insanlarla iletişim kurup, onların tüm söz ve davranışlarını kaydedebildiklerine göre, bu durumda her insanın konuştuğunu anlayabilmeleri de gerekir. Bu da meleklerin hangi dili konuştukları sorusunu akla getirir. Melekler hangi dilde konuşurlar ve bütün insanları nasıl anlarlar?

Elbette, meleklerin hangi dili konuştuklarını bilemeyiz. Kur'ân ve hadisler bize bu konuda bir bilgi vermemektedir. Ancak daha önce belirtildiği üzere melekler nurânî varlıklardır ve bizimle aynı varlık düzleminde değillerdir. Bizim tâbi olduğumuz pek çok sınırlama ve engel, melekler için söz konusu değildir. Örneğin farklı yerlerde bulunma noktasında mekân onlar için engel teşkil etmemektedir. Çok süratli hareket edebildikleri için çok kısa zamanda farklı mekânlara gidebilmektedirler. Dil, kelime, sözcük ve yazı gibi engellerin de insana yönelik olduğunu, melekler için bunların bir sınırlama oluşturmayacağını söyleyebiliriz. Öyleyse meleklerin tüm insanların söylediklerini anlayabilmeleri mümkün olur.

Bir başka açıdan da kayıt altına almak için, konuşan kişinin dilini anlama zorunluluğu bulunmayabilir. Örneğin günümüzde güvenlik kameraları insanların hangi milletten olduklarına ya da hangi dili konuştuklarına bakmaksızın kayıt yapabiliyor. Teknoloji çağında yapay zekâ uygulamaları, konuşulan dilin ne olduğuna bakmaksızın onu anlayabiliyor ve konuşmaları yazıya bile geçirebiliyor.

Melekler için bu seçeneklerden hangisi geçerli olduğunu bilemeyiz. Bu konuda doğru olan, Allah'ın bilgisindedir.

6. Melekler, İnsanlardan Üstün müdür?

Melekler, yaratılmış olmalarına karşılık insanlardan farklıdırlar. İnsanlar maddî bir bedene sahip iken, melekler maddî bedenle kayıtlı değillerdir. Aynı zamanda yeme, içme, erkeklik, dişilik ve çoğalma gibi kavramlar melekler için söz konusu değildir. Melekler her zaman iyilikle meşgul ve isyandan uzak iken, insan için her iki seçenek de söz konusudur.

Buna karşılık klasik kaynaklarımızda meleklerin insanlarla kıyaslandığı ve hangisinin üstün olduğuna ilişkin tartışmaların yürütüldüğü görülmektedir. Kaynaklarımızda melekler, fiziksel özellikleriyle insanlarla kıyas edilmişse de burada yapılan fiziksel bir üstünlük tesbiti değildir. Melekler fiziksel olarak güç ve

kuvvet sahibidirler ve en zor işleri bile Allah'ın iradesiyle kolayca yerine getirirler. Aynca yaradılışlan itibanyla birbirinden farklı olan (melek - insan) iki varlığı birbiriyle kıyaslamak ve üstünlük yarışına sokmak doğru da değildir. Burada kastedilen üstünlük, manevî mertebe ve derece bakımından üstünlüktür. Hatta bu derecelendirmenin meleklerin kendi içinde de yapıldığı görülmektedir. Bunun için meleklerden dördünün diğerlerine göre büyük olduğu kabul edilmiştir. Bu çeşit derecelendirmeler, âlimlerin tercihine dayalı bir husustur ve bir inanç/akîde meselesi değildir.

Bu konuda meleklerin insanlardan üstün olduğunu savunan görüşler olduğu gibi, insanların meleklerden üstün olduğunu kabul eden anlayışlar da vardır. Ehl-i Sünnet âlimleri, insanlann elçilik görevi icra eden dört büyük melek hariç, diğer meleklerden üstün olduğu görüşünü kabul etmişlerdir. Peygamberler ise bütün meleklerden derece olarak üstündür. Onlara göre insanlann kötülük işlemeleri de mümkün iken, iyilikle meşgul olmaları onları meleklerden bir derece öne geçirmektedir.[1]

7. Köpek ve Resim Bulunan Eve Melek Girer mi?

Köpek ve canlı resminin bulunduğu eve meleklerin girmeyeceğine ilişkin rivayetler gelmiştir.[2] Bu nedenle Müslüman toplumlarda insanlar arasında bu kanaatin yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Elbette bu rivayet, tek başına bir itikâdî hüküm ifade etmez ya da bunun yasak (haram) oluşunu belirlemez. Sadece bu tarzdaki rivayetler nedeniyle, eve canlı resmi (havyan veya insan) asmak ve evde köpek beslemek hoş karşılanmamıştır.

Bu rivayete sağlam hadis kaynaklan yer vermiştir. Hiç şüphesiz ki gelen bu rivayetin bir anlamı ve hikmeti vardır. Hz.

---

1 Bu konudaki görüşle için bk. Ebü'l-Yüsr Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin Pezdevî, "Usûlü'd-Dîn" (Kâhire, 2003/2011), s. 205-207.

2 Buhârî, Bedü'l-Halk 7.

Peygamber'in (s.a.s.), içinde yaşadığı toplum Allah'a şirk koşan bir toplumdu. Puta tapar ve putlardan medet umarlardı. O'nun getirdiği ve bize tebliğ ettiği mesaj, tevhid inancına dayanır ve şirki reddeder. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatı, şirkle mücadele etme ve yaşadığı toplumda tevhid inancını egemen kılma çabasıyla geçmiştir. Hz. Peygamber, şirki ortadan kaldırdığı gibi, şirke götürmesi olası şeylerle de mücadele etmiştir. Bu nedenle, kabir ziyaretinden canlı resminin evin duvarına asılmasına kadar pek çok konuda insanları uyarmıştır. Bu uyarıları yapmasının altında, insanların yeniden şirke dönme endişesi yatmaktadır. Dolayısıyla resimle ilgili bu uyarı bir yasak bildirmekten çok, Müslümanları bu konuda titiz davranmaya ve şirke götürecek tutum ve davranışlardan uzak durmaya yöneliktir.

Evde köpek beslenmesine gelince, hiç kuşkusuz ki Sevgili Peygamberimiz bir rahmet peygamberidir. Tüm insanlığa rahmet olarak gönderilmiştir. Sadece insanlara karşı sevgi ve merhameti değil tüm canlılara karşı sevgi, merhamet ve şefkat göstermeyi telkin etmiştir. Tüm canlılara iyi davranılmasını, onların aç ve susuz bırakılmamasını ve onlara uygun barınma imkânlarının sağlanmasını istemiştir. Hayvanlara kötü davrananları uyarmıştır. Köpeklerin sahiplenilmesinde, beslenmesinde ve barındırılmasında dinimizce bir sakınca bulunmamaktadır. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) buradaki uyarısı, köpeğin evlerde beslenmesine yönelik bir uyarıdır. Yoksa, genel olarak köpek beslenmesine ve barındırılmasına yönelik değildir. Çoban köpeği ya da bekçi köpeği beslenmesine **müsaade edilmiştir.**

Sevgili Peygamberimiz, evlerin köpek beslemek için uygun olmadığını belirtmiştir. Her şeyden önce evler, köpekler için uygun barınma ortamı değildir. Bu, köpeklerin yaşam alanının sınırlandırılması ve doğal ortamlarından uzaklaştırılması anlamına gelmektedir. Onların istediği gibi gezme, dolaşma ve diğer hayvanlarla arkadaşlık etme özgürlüğü kısıtlanmaktadır.

Diğer taraftan da evler, insanların barınma alanıdır. Evler, inananlar için bir mescid hükmündedir. Bu açıdan evlerin temiz

tutulması hem sağlığımız hem de inancımız açısından önem taşır. Köpekler ise temizliği ve bakımı zor hayvanlardır. Salyası, tüyü ve dışkısı insan sağlığı açısından risk oluşturmaktadır.

Peygamberimiz'in bu mesajında, genel olarak köpek beslemeye ve barındırmaya karşı değil, onların ev ortamında beslenmesine karşı bir uyarı söz konusudur.

8. Meleklerin Yanlış Yapma Özgürlüğü Var mıdır?

Melekler, tıpkı insan ve cinlerde olduğu gibi, Allah'a ibadetle mükellef akıllı ve şuurlu varlıklardır. Her zaman Allah'ı tesbih eder, O'nun şanını yüceltir ve ibadetle meşgul olurlar. Yine onlar, bu bilinçle Allah'tan aldıkları emirleri yerine getirir, peygamberle iletişime geçer ve inananların yardımına koşarlar. Bütün bunlar bilinçli ve şuurlu davranışlardır.

Diğer taraftan tam olarak insanlarınkine benzemezse de kısmî bir iradeye sahip olduklarını da söyleyebiliriz. Onlar iyiliği, güzelliği ve ibadeti tercih eder, bilerek ve isteyerek ibadet ederler. İbadetleri iradî ve bilinçlidir. Meleklerin kötülüğü tercih etme seçenekleri yoktur. Onların iradesini insanlarınkinden ayırt eden yönü de budur. Bu sebeple meleklerin ancak sınırlı anlamda irade sahibi oldukları söylenebilir.

Melekler, sürekli itaat hâlindedirler, asla isyan etmezler ve günah işlemekten de korunmuşlardır. Onlar asla Allah'ın emrinin aksini yapmaz,[1] Allah'tan önce söz söylemez ve yalnızca O'nun emriyle iş görürler.[2]

Meleklere, kötülüğe götürecek gazap ve şehvet gibi güdüler verilmemiştir. Onların isyan etme ya da günah işleme kabiliyetleri yoktur. Bazıları Hz. Âdem'in yaratılışıyla ilgili meleklerin;

"Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın?"[3]

---

1 Nahl 16/49-50.

2 Enbiyâ 21/26-27.

3 Bakara 2/30.

sorusunu bir karşı çıkış ve itiraz olarak değerlendirse de burada gerçek anlamda bir karşı çıkış yoktur. Muhtemelen bilmedikleri ve anlayamadıkları bir olayın gerçek yönünü öğrenme merakına yönelik bir sorudur. Zaten âyetin devamında melekler, bu konudaki bilgisizliklerini itiraf etmişler, Allah'a teslim olarak O'nun şanını yüceltmişlerdir.

9. Melekler Ölümlü müdür?

Melekler de insanlar gibi Allah tarafından yaratılmış varlıklardır. Bu nedenle varlıklarının başlangıcı vardır. Yaratılmış, bir başlangıca sahip varlığın aynı zamanda bir sonu da olacaktır. Rahmân sûresinde, yer üzerinde bulunan her canlının yok olacağı ve yalnızca Allah'ın zâtının kalacağı ifade edilmektedir.[1] Bir başka âyette de her nefsin ölümü tadacağı ifade edilmektedir.[2] Allah dışındaki her varlık sonlu ve ölümlüdür. Buradan hareketle; meleklerin görevleri sona erdiğinde ve kendileri için belirlenen zaman tamamlandığında öleceklerini düşünülebilir.

Âyette geçen nefis kavramının melekleri kapsamadığı da düşünülebilir. Meleklerin fiziksel bir bedenleri olmadığı gibi, şehvet, gazap ve nefis gibi duyguları da yoktur. Bu nedenle, meleklerle ilgili bu durumu tam olarak bilemiyoruz. Melekler, varlık itibarıyla bize benzemezler ve gerçek tabiatlarını biz insanlar bilemeyiz. Meleklerin akıbetiyle ilgili durumu da Allah'a havale etmek en doğrusu gibi görünüyor.

MELEK İNANCINI RİSKE SOKAN SÖZ VE DAVRANIŞLAR

Meleklere inanmak, Allah'a imandan sonra gelen imanın şartlarından biridir. Bu nedenle meleklerin varlığını kabul etmemek, diğer iman esaslarını reddetmekle eşdeğerdir. Meleklerin Kur'ân-ı Kerîm'de ve sahih hadis rivayetlerinde geçen özelliklerine aykırı düşen her tanımlama, bizim melek inancımızı riske sokar. Kaynaklarımızda melek inancımızı riske sokan

1 Rahmân 55/26.

2 Ankebût 29/57.

söz ve davranışlardan bazıları şunlardır:

- Meleklerin varlığını kabul etmemek,
- Meleklerle alay etmek,
- 'Melekler Allah'ın kızlarıdır.' demek,
- Meleklere ilâhlık nisbet etmek,
- Meleklere cinsiyet nisbet etmek,
- Meleklerin gaybı bildiğini ileri sürmek,
- Meleklerin yanıldıklarını ve hata ettiklerini ileri sürmek,
- Meleklere sövmek ya da onları kötülemek,
- Melekleri önemsiz görmek.

RUH VE RUHUN 'NE'LİĞİ

Ruhun Varlığı

Ruh, insanda hayatı sağlayan ve onu insan yapan bir unsurdur. Ruh, insanı diğer canlılardan ayıran; onu bilen, anlayan ve tercih yapabilen bir varlık hâline dönüştüren özelliğidir. Her insanın **kendine özgü** bir **kimlik ve kişiliğinin** olması ruh ile mümkün olabilmektedir.

İnsanın dünyaya gelişinden ölümüne kadar, fiziksel bedeni sürekli değişirken benlik şuurunun sürekli aynı kalması ruhun varlığının delili olarak görülmüştür.

Kur'ân-ı Kerîm, değişik biçimlerde ruhtan söz etse de onun ne olduğuna ilişkin **ayrıntılı** bir **bilgi** vermemektedir. Onun için ruh ile ilgili bilgimiz son derece **sınırlıdır**. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmuştur:

> "Sana ruh hakkında soruyorlar. De ki "Ruh Rabbimin emrindendir (O'nun bileceği bir şeydir). Size pek az ilim verilmiştir."[3]

Ruh, ne olduğunu tam olarak bilemesek de izlerini hayatımızda takip edebildiğimiz bir şeydir.

---

3 İsrâ 17/85.

Her Müslüman, ruhun varlığını kabul eder ve gerçek kişiliğinin ruh ile var olabildiğini bilir. Ruhun varlığını inkâr, itikadî açıdan risklidir. Ölümden sonra diriliş ve âhiret hayatı ancak **ruh - beden bütünlüğü** içerisinde mümkündür.

Ruhun Yaratılmışlığı ve Özellikleri

Bilinmezlik, ruhun varlığından çok onun ne olduğuna (hakikatine) ilişkindir. Hakkında az bilgi verilen bir şeyle ilgili farklı görüşlerin var olması da doğaldır. Farklı görüşler ve açıklamalardan çıkan sonuç ruhun, *"İnsan bedenine yerleşik nurânî ve soyut bir öz"* oluşu şeklindedir. *"Ruh Rabbimin emrindendir. (O'nun bileceği bir şeydir) Size pek az ilim verilmiştir."*[1] âyeti, ruhun mahiyetinin, Allah'ın bizim tam olarak bilemeyeceğimiz işlerinden biri olduğunu dile getirmektedir.

Ruhun Ölümden Sonraki Durumu

Ölümle birlikte insanın fiziksel bedeni parçalanıp bozulsa da **ruh varlığını sürdürmektedir.** İnsanın ölümüyle birlikte ruhun bedeni terk etmesi ve sonrasında yaşanacaklar ise her insanın merak ettiği konulardan biridir. Dünya hayatında her insan için belirlenmiş bir ömür vardır. Bu süre tamamlandığında ölüm gerçekleşir ve *"Melekler onun ruhunu alır."*[2] ve ruhun bedeni terk etmesiyle birlikte ölüm gerçekleşir.

Bedenin ölümüyle ruh ölmez, yalnızca durumu değişir; bir mekândan diğerine geçiş yapmış olur.[3] Âyette her nefsin ölümü tadacağı ifade edilmiştir. Nefsi ruh anlamında ele alırsak ruh, vakti saati geldiğinde ölümü tadacak ve sonrasında da bedenden ayrılacaktır; ölümden sonra ise insanın hak ettiği yer neresiyse (cennet veya cehennem) orada ebedî olarak kalacaktır.

---

1 İsrâ 17/85.

2 En'âm 6/61.

3 Sırrı Girîdî, *Ruh* (İstanbul: Matbaa-i İdare-i Şirket-i Mürettibiye, 1303), s. 53.

İslâm âlimleri *'Allah'ın zâtı dışındaki her şeyin yok olacağı'*[4] âyetinin genel manasından *'Allah'ın dilediklerini'* hariç tutmuşlardır.[5]

Ruhların, insan bedeninden ayrıldıktan sonra âhirette yeniden bedenlerine döndürüleceğini ve hak ettiği yere göre cennet ve cehennemde ebedî olarak kalacağını söyleyebiliriz. Ancak ölümle bedenden ayrılan ruhun, âhirette bedene iade edileceği güne kadar ne olacağının da açıklanması gerekiyor. Peygamber Efendimiz'den bize ulaşan bir rivayete göre, bedenden ayrılan ruh, meleklerce ilgili bulunduğu yere götürülür. Müminin ruhuna cennetteki yeri gösterilir ve ruh bir an önce Allah'a kavuşmak ister, kâfirin ruhu ise bedeninden çıkmak ve Allah'a kavuşmak istemez.[6] Bazı rivayetlerde ise rahmet meleklerince insan bedeninden alınan mümin ruhunun, gökyüzüne yükseltileceği ve açılan kapılardan geçirilerek ilahî rahmet ve lütufla müjdeleneceği; kâfirin ruhunun ise azap meleklerince alınacağı ancak sema kapıları ona açılmayacağı için kabrine iade edileceği ifade edilmektedir.[7] Bazı âlimler ise;

> "Ey mutmain nefis! Rabbin senden, sen de O'ndan razı olarak O'na dön, kullarımın arasına katıl ve cennetime gir."[8]

hitabının, ruh dünyadan ayrılırken gerçekleşeceğini söylemişlerdir.[9]

---

4 Kasas 28/88.

5 İbrâhim b. Muhammed b. Ahmed Bacûrî, *Tuhfetü'l-mürîd şerhu Cevheretü't-Tevhîd*, nşr. Abdullah Muhammed Halîlî (Beyrût: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), 180.

6 Yusuf Şevki Yavuz, "Ruh", *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: İSAM, 2008), 35:190.

7 Müslim, Cenâiz 73.

8 Fecr 89/27-30.

9 Cevziyye İbn Kayyım, *Kitâbu'r-Rûh*, trc. Şaban Haklı (İstanbul: İz Yayıncılık, 2010), 141.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Ruhları Çağırmak Mümkün müdür?

Eskiden olduğu gibi günümüzde de bazı insanlar, ruhlarla iletişim kurabildiğini, onları çağırdıklarını ve ruhların gelip onlarla konuşabildiğini ileri sürmektedirler.

Her ne kadar inancımızda, ettiğimiz duanın ya da okuduğumuz Kur'ân'ın ölülerin ruhlarına ulaşacağı anlayışı varsa da ölülerin ruhlarıyla iletişim kurabilmenin dinî bir dayanağı yoktur. Ölen bir ruh çağrılınca gelmez, insanlarla konuşmaz ve sorulara cevap vermez. Geldiği düşünülen ruhların gelecekten haber vermeleri ise açıkça inancımıza aykırı bir durumdur. Ayrıca 'ruh çağırma' olarak ifade edilen uygulamanın dinimizde yeri yoktur. Bunun medyumların gizemli seanslarında, birtakım mizansen ve kuruntularla ortaya koyduklan asılsız bir uygulama olması pekâlâ mümkündür.

Bu seansta masadaki hareketin neden ruhla ilişkilendirildiğinin, ruhların neden insan gibi konuşmayı tercih etmediklerinin ve böylesine anormal hareketler sergilediklerinin hiçbir makul açıklaması yoktur. Bir başka açıdan bakıldığında bu durumu, medyumların (kâhinlerin) bastırılmış kişiliklerinin ortaya çıkışı ve fiile (eyleme) dönüşümü olarak değerlendirmek de mümkündür.

Geldiği iddia edilen ruhun gelecekten/gaipten haber verme iddiası ise açıkça inancımıza aykırıdır ve şirktir. Bu türden uygulamaların, insanları kandırmaya dönük, uydurma, ciddiyetten uzak birer kurgudan ibaret olması kuvvetle muhtemeldir.

2. Astral Seyahat Mümkün mü?

Astral seyahat, adından anlaşıldığı üzere, ruhun astral (sanal/ışınsal) bir bedene sahip oluşu tezine dayanır. Ruhçu (spiritüalist) düşüncenin kendi iddialarını temellendirmek amacıyla kurguladıkları bir anlayıştır. Onlara göre ruh, sahip olduğu bu astral bedenle herhangi bir zaman ve mekân sınırı tanımaksızın

bilinçli olarak dolaşabilmektedir. Buna 'beden dışı deneyim' ya da 'şuur projeksiyonu' gibi isimler de vermişlerdir.

Dinimiz açısından astral seyahatin de dinî bir temeli bulunmamaktadır. Bir önceki soruda ifade edildiği üzere ruhun, böyle bir bedeni yoktur. Her ne kadar astral seyahat fikri rüya kavramına benzetilerek açıklansa da hakikatte ikisi arasında bir benzerlik yoktur. Rüyaların insan tecrübesi içinde bir yeri bulunsa da rüyalar bir astral seyahat değildir.

3. Rüyalar Gerçek midir?

Rüyaların insan tecrübesi içerisinde bir yeri vardır. Bunun delili ise her insanın rüya görüyor olmasıdır. Dolayısıyla rüyanın varlığını inkâr etmek anlamsızdır. İnsan, varoluşundan bu yana rüyalar görmüştür. Peygamberlerin hayatında rüyaların bir yeri ve anlamı vardır. Bilinçaltını açığa vurması nedeniyle, rüyalar modern bilimin de ilgisini çekmiştir. Ancak rüyaların gerçekliğini (hakikatini) de tam olarak bilemiyoruz. Rüyalar, ruhun bir etkinliğidir. Ruh hakkında bilgimiz ise sınırlıdır.

Görülen her rüya, **herkes için bağlayıcı değildir**. Zira rüya sübjektiftir, kişiye özgüdür ve öncelikle rüyayı **gören kişiyi ilgilendirir**. Ancak peygamberlerde durum farklıdır. Peygamberlerin rüyalarının bir kısmı Allah tarafından da teyit edilmiştir, dolayısıyla diğer insanları da bağlar. Örneğin Peygamber Efendimiz'in Mekke'nin fethiyle ilgili rüyasını vahiy teyit etmiştir:

> "Andolsun, Allah, Peygamberi'nin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Harâm'a gireceksiniz."[1]

Rüyaların herkesi bağlayan ve bilgi verici türü yalnızca peygamberlere ait olan rüyalardır. Bu nedenle gördüğümüz rüyalara gereğinden fazla önem atfetmek ve hayatımızı rüyalara göre yaşamak **doğru bir yaklaşım olmayacaktır**.

---

1 Fetih 48/27.

4. Rüyalar Yorumlanabilir mi?

Rüyaların yorumlanabilmesi mümkündür. Yüce Allah, Hz. Yûsuf'a (a.s.) rüyaları yorumlama ilmini vermiş; o da yaptığı rüya yorumuyla hapisten kurtulmuş ve Mısır'a sultan olmuştur.[1] Bu, her rüyanın yorumlanabileceği anlamına gelmez. Bazı rüyalar yorumlanamayacak kadar karmaşık (edğâs-ü ahlâm) ve anlamsız iken, bazıları ise yorumlanabilir ve anlamlı (rüya-i sâliha) rüyalardır. Kur'ân-ı Kerîm, yorumlanabilir örnekler olarak Hz. İbrâhim'in (a.s.) rüyası ile yine Hz. Yûsuf'un (a.s.) *'Şüphesiz on bir yıldızı, ay ve güneşi bana secde ederken gördüm."*[2] rüyasını vermektedir. Hz. Yûsuf (a.s.) kıssasında geçen 'yedi semiz inek' ve 'yedi yeşil başak' rüyası ise anlamlı ama yorumu zor, imalı rüya örnekleri arasındadır.

Ruh, rüyada bedenin yükünden bağımsız olarak daha serbest hareket edebilmektedir. Dolayısıyla gerçek hayatta mümkün olmayan pek çok şey rüyada mümkün olabilmektedir. Ayrıca Allah, dilediği kulunun gönlüne bildirmek istediğini rüyalar yoluyla bildiriyor da olabilir. Peygamber Efendimiz sâdık (doğru) rüyayı, vahyin kırk altıda biri olarak nitelendirmiştir.[3] Rüyalar, vahyin sona ermesini takip eden zamanlarda ilham ve müjdeciler (mübeşşirât) olarak görülmüştür.[4]

5. Ruh Göçü (Yeniden Bedenlenme) Mümkün müdür?

Ruh göçü (reenkarnasyon/yeniden bedenlenme), insanın ölüm sonrası başka bedenlerde yeniden yeryüzüne döneceği inancıdır. Bu anlayışta, ölüm ve yeniden hayata dönüş insan mükemmelleşinceye kadar devam eder, durur. Hinduizm başta olmak üzere değişik kültürlerde bu anlayışın izlerini görmek mümkündür. Bu inancı kabul eden topluluklara göre farklılık arz etse de bu geriye dönüş, insan bedeninde olabileceği gibi

1 Yûsuf 12/6.

2 Yûsuf 12/4.

3 Buhârî, Kitâbu't-Tabîr 2; Müslim, Kitâbu'r-Rüyâ 6.

4 Müslim, Salat 207.

çeşitli hayvan bedenlerinde de olabilir. Dolayısıyla insanı, şu an yaşadığı hayatı ile geçmişte yaşadığı hayatı ve davranışları şekillendirmektedir. İslâm düşüncesinde bu anlayışı anlatmak için 'tenâsüh' sözcüğü kullanılmıştır.

İslâm inancında **tenâsüh (reenkarnasyon anlayışı) yoktur.** İster kendi bedeninde ister başka varlıkların bedeninde olsun, ölüm sonrası dünyaya dönüş mümkün değildir. Ruhun mekânı, sahip olduğu kişinin bedenidir. Ruhun bir başka bedene geçişi söz konusu değildir. Ölüm sonrası yeniden dünyaya dönüş, **âhiret inancının inkârıyla eşdeğerdir.** Ölüm sonrası diriliş, hesap, cennet ve cehennem gibi kavramlan anlamsız hâle getirir. Reenkarnasyonda ise her şey bu dünyada olup bitmektedir. Ölümden sonra kişinin yeni bir bedende dönüş yapacağı yer de burasıdır. İyi bir insan olmak, ceza ya da ödülü hak etmek, ödül için çaba sarf etmek de anlamını yitirir. Dünya hayatına geri dönülecekse, bu durumda hataların telafisi de var demektir.

Kur'ân-ı Kerîm bu düşünceyi temelden reddeder. Âhirete iman, Allah'ın bizden inanmamızı istediği altı iman esasından biridir. Kur'ân'a göre **öldükten sonra diriliş** âhirette olacaktır. Âhirette değişik aşamalarda dile getirilen dünyaya yeniden dönme talepleri de Yüce Allah tarafından kesin olarak reddedilmiştir:

> "Nihayet onlardan birine ölüm gelince, 'Rabbim! Beni dünyaya geri gönderiniz ki terk ettiğim dünyada salih bir amel yapayım.' der. Hayır! Bu sadece onun söylediği (boş) bir sözden ibarettir. Onların arkasında, tekrar dirilecekleri güne kadar (devam edecek, dönmelerine engel) bir perde (berzah) vardır."[5]

Böyle bir geri dönüş talebini Kur'ân'ın 'boş laf' olarak nitelemesi de son derece anlamlıdır. İnanmayan ve âhiret hayatını reddeden insanlar, bir ümitle böyle bir düşünceye kapılsalar da bu asla mümkün olmayacaktır.

---

5 Mü'minûn 23/99-100.

Bu düşünceyi ileri sürenler, bazı âyetlerin keyfî olarak çarpıtılmış anlam ve yorumlarına dayanarak düşüncelerini temellendirmeye çalışırlar. Oysaki ilgili âyetlerin reenkarnasyon düşüncesiyle bir ilgisi yoktur. Örneğin *"Biz onlara, 'Aşağılık maymunlar olun.' demiştik."*[1] âyetinde yer alan 'maymuna çevrilme' meselesinin onların iddialarıyla hiçbir ilgisi yoktur. Âyette anlatılan olay dünya hayatında olup bitmiştir. Ölüm sonrası dünyaya maymun şeklinde bir dönüş değildir. Ayrıca bu âyetlerde gerçek anlamın kastedilmeyip, karakter ve mizaç olarak bir benzetme olması mümkündür. Ayrıca bu düşünce hiçbir peygamber tarafından söylenmemiş ve sahabeden hiçbiri böyle bir anlayışı dile getirmemiştir.

Bu düşünce, akıl açısından da tutarsızdır. Geçmiş bir hayat yaşanmışsa, her dünyaya dönenin bunu, doğumundan itibaren hatırlaması gerekirdi. Çünkü beden değişmiş olsa da ruh aynıdır. Eğer hatırlamıyorsa, geçmişteki hatalarını bilmiyorsa, yeniden dönüşünde bunu nasıl telafi edeceği de bilinmiyor demektir. Ayrıca dünyaya dönecek ruhların, hangi bedeni ve neye göre seçtiği açıklanabilmiş değildir. Bu hiçbir aklı başında insanın kabul edemeyeceği bir durumdur. Ayrıca insan denilen değerli varlığa ait ruhun, bir hayvan bedeninde nasıl mutluluğa ve olgunluğa erişeceği de bilinmemektedir.

Yeni bedende dünyaya dönüş inancı, çağdaş dünyada bilimin ortaya koyduğu gerçeklere de aykırı düşmektedir. Bugün genetik bilimindeki ilerlemeler, DNA ve gen araştırmaları, artık çocuğun anne babasının bir parçası ve onun devamı olduğunu söylemekte, onlara ruh ve kabiliyet açısından da benzediğini ifade etmektedir. Her çocuk göz ve cilt renginden kan grubuna kadar anne - babadan izler taşımaktadır. Kardeşler arasındaki benzerlik de bilinen bir husustur. Bunu bile bile reenkarnasyonu iddia etmek ve dünyaya gelen her çocuğu, bir önceki hayattan yeniden bedenlenme olarak görmek, modern bilimin bugün ortaya koyduğu gerçeklere de aykırıdır.[2]

1 Bakara 2/65.

2 Geniş bilgi için bk. Temel Yeşilyurt, *Çağdaş İnanç Problemleri*, 3

CİNLER

Cinlerin Varlığı

Cinler, melekler gibi gözle görünmeyen ruhânî/metafizik varlıklardandır. Zaten 'cin' sözcüğü kelime olarak da *'gizli, gözle görünmeyen'* gibi anlamlara gelmektedir. Cinlerin varlığı **Kitap ve Sünnet** ile sabittir. Kur'ân-ı Kerîm, cinlerin varlığından söz etmiş ve onlar hakkında bize bilgi vermiştir. Peygamber Efendimiz de bazı hadislerinde cinler hakkında bize bilgi vermiştir. Dolayısıyla bizim cinler hakkındaki asıl bilgimiz Kitap ve Sünnet'e dayalıdır. İmanın bir şartı olmamakla birlikte, cinlerin varlığı Kur'ân ve Sünnet ile bize bildirildiği için, onlann varlığına da inanmak gerekir. Allah'a, Peygamberi'ne ve O'nun gönderdiği Kitab'a inanan her Müslümanın cinlerin varlığına da inanması gerekir.

Kur'ân-ı Kerîm'in sûrelerinden biri 'el-Cin' sûresi adını taşımaktadır. Kendi isimleriyle anılan bu sûrede Allah, cinlerin varlığından ve yaradılış özelliklerinden söz etmiştir. Temeli Kur'ân ve Sünnet'e dayanması nedeniyle cinlerin varlığı konusunda Ehl-i Sünnet âlimleri arasında bir uzlaşı/icmâ söz konusudur. Kökeni Kur'ân ve Sünnet'e dayanan ve Müslümanların da üzerinde ittifak ettiği bir konuyu reddetmek Müslümana yakışan bir davranış değildir.

İslâm'dan önceki Arap toplumunda cinlerle ilgili inanışlar son derece yaygındı; Câhiliyye Araplan onlan evrenin sevk ve idaresinden sorumlu yeryüzü ilâhları olarak görüyorlardı. İslâm ile Allah'a ortak koşmak anlamına gelen bu inanış kesin bir dille düzeltilmiş, cinlerin de Allah tarafından yaratıldığı vurgulanmıştır:

> "Bir de cinleri Allah'a birtakım ortaklar yaptılar. Oysaki onları O yarattı. Bilgisizce Allah'a oğullar ve kızlar da uydurdular. O, onların niteledikleri şeylerden uzaktır, yücedir."[3]

Baskı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017), 140-160.

3 En'âm 6/100.

Cinlerin Özellikleri

Cinler, gözle görülemeyen varlıklar olmakla birlikte, meleklerde olduğu gibi Allah tarafından yaratılmışlardır. Yaratılmış varlık olmaları nedeniyle, sonludurlar ve zamanı geldiğinde hayatları sona erer. Kur'ân-ı Kerîm, cinlerin yaratılış amacını tıpkı insanlarınki gibi *'Allah'a kulluk'* olarak açıklar:

"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."[1]

Cinler de tıpkı insanlar gibi Allah tarafından yaratılmış ve Allah'a kulluk etmekle yükümlü kılınmışlardır. Kendileri için belirlenen zaman sona erdiğinde ölecek, yaptıklarından sorumlu tutulacaklardır. Bu nedenle akıl, şuur ve irade sahibidirler. Yaptıklarını tercih ederek ve bilerek yaparlar. Kötüyü ve yanlışı tercih edebilme özgürlükleri olduğu için de onlara da peygamber gönderilmiş, onlar da uyarılmış ve müjdelenmişlerdir. Bütün bunlar karşısında yaptıkları tercihle bir kısmı iman etmiş, bir kısmı da inkâr etmiştir. Aynı şekilde cinler, akıl ve iradeleriyle Peygamber Efendimiz'i de dinlemişler, bir kısmı onun peygamberliğini kabul ederek iman etmiştir.[2]

Cinlerden bilgi alınabileceğini ileri süren düşünceler de var olmakla birlikte, bu bilgi gayba ilişkin konularda değildir. Cinlerin hayat süreleri insanlara göre daha uzundur. Onun için insanların geçmişleriyle ilgili bazı bilgilere sahip olabilirler. Bu onların gaybı bildikleri anlamına gelmez. Verdikleri bilgiler de geleceğe ilişkin olmaktan çok, geçmiş ve şimdiki zamana ilişkindir. Bizim için gayb konumunda olan geçmiş veya mekan olarak uzak olan, cinler için gayb değildir. Çünkü onlar bu zamanları fiilen yaşamaktadırlar.[3] Bunların aktardıkları bilgilerin doğruluk garantisi de yoktur. İnsanlardan uzun ömürlü olsalar

---

1 Zâriyât 51/56.

2 Cin 71/1-2.

3 Süleyman Ateş, *İnsan ve İnsanüstü* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1995), s. 43.

da neticede onlar da yaratılmışlardır. Varlıkların bir başlangıcı olduğu gibi sonu da olacaktır.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Cinlerle İletişim Kurmak Mümkün müdür?

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bazı insanlar, cinlerle iletişim kurabildiklerini ileri sürmektedirler. Bunu yapabilmek için de birtakım anlaşılmaz yöntemlere başvurmaktadırlar. Bu yöntemlerle insanların geleceğe ilişkin sorularını cevaplandırabildiklerini, kayıplarını bulabildiklerini ve hastalarını tedavi edebildiklerini iddia etmektedirler. Cinlerin gözle görülemeyen varlıklar olmaları nedeniyle, çoğu insan bu söylenenlere inanmakta ve bu da **istismara açık** bir alan oluşturmaktadır. Cinlerle iletişim kurabildiği iddiasındaki kimseler, insanların merak duygusu ile kişisel zaaflarından yararlanarak çoğu kere bunu **kişisel menfaatleri için** kullanmaktadırlar. Sosyal medyada bununla ilgili pek çok bilgi mevcuttur.

Melekler gibi cinler de farklı şekillere girebilmektedir. Cinleri gerçek tabiatlarıyla görebilmek mümkün değildir. Ancak insan şekline girebilmeleri de mümkün olduğundan onlarla bu şekilde iletişim kurabilmek ya da onları bu şekilde görebilmek mümkündür. İnsanlar arasında cinlerle ilgili doğru - yanlış pek çok anlatım mevcuttur. Bunlardan bir kısmı fantastik ve gerçeklikten uzak anlatımlardır. Cinlerin temelde gözle görülemeyen varlıklar olması nedeniyle, bu konu her zaman suistimale açıktır. Bu noktada bir Müslümana yakışan, cinler konusunda âyet ve hadislerde verilen bilgilerle yetinmesidir. Yapılması gereken ise **gereksiz ayrıntı ve merak** peşinde koşmamaktır. Cinlerle ilgili her abartılı söz ve davranışın, **inancımızı da riske** sokacağı unutulmamalıdır.

2. Cinler İnsanlara Zarar Verebilir mi?

Cinlerin insanlara zarar verebileceği düşüncesi, insanlar

arasında oldukça yaygın bir görüştür. Cinlerin insanlan olumsuz yönde etkileyebildiği, hayatlarını değiştirebildiği düşünülmekte ve hatta insanı çarparak hasta edebildiği ileri sürülmektedir. Cin merkezli öylesine bir korku çemberi oluşturulmaktadır ki çoğu insan 'cin' sözcüğünü kullanmaktan bile çekinmekte ve onun yerine 'üç harfli' demeyi tercih etmektedir. İnsanlarda bu türden düşüncelerin oluşumunda, birtakım psikolojik rahatsızlıklann da (psikoz, halüsinasyon vs.) etkili olabilmesi mümkündür. Başka bir deyişle; bazen psikolojik bir rahatsızlıktan kaynaklanan bir hastalık durumu, cinlere fatura edilerek açıklanmaya çalışılıyor da olabilir.

Kur'ân-ı Kerîm, şeytanların insanı sağından ve solundan gözleyerek onlara **vesvese vereceğini** dile getirmiş[1] ve insanlara şeytanın vesvesesi geldiğinde **Allah'a yönelmelerini**,[2] insan ve cin şeytanlarının her vesvese verişinde Allah'a sığınmalarını telkin etmiştir.[3] Yüce Peygamberimiz de cinlerin/şeytanlann olumsuz telkinlerinden korunmak için **Felak ve Nâs sûrelerini** okumamızı tavsiye etmiştir.[4]

3. Cinlerden Peygamber Gönderilmiş midir?

İnsanlarda sorumluluk, ilahî mesajın insana ulaşmasıyla başlar ve güzel davranışlarla da devamlılık kazanır. İnsana Allah'ın mesajını ulaştıracak olan ise peygamberlerdir. Akıl, onlara sorumluluklarını, Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ eden bir peygamberin varlığını gerekli görür. Yapmakla sorumlu oldukları 'kulluk' görevinin nasıl yerine getirileceği ancak bir peygamberin rehberliğiyle öğrenilebilir. Bilindiği üzere; peygamberler aracılığıyla kendilerine ulaşan mesaja insanların bir kısmı olumlu karşılık vermiş ve bir kısmı da inkâr yolunu seçmiştir.

Cinlerin yaratılış amacı da insanlar gibi Allah'a kulluk

1 Nisâ 4/38.
2 A'râf 7/200.
3 Nâs 114/1-6.
4 Buhârî, Vekâle 10.

etmektir. Cinler de insanlar gibi akıl ve irade sahibi olduklarından fiillerini bilerek yaparlar ve yaptıklarından da sorumludurlar. Bu nedenle de cinlere de bir peygamber gönderilmiş olmalıdır. Onlar için de bir peygamberin gerekliliği konusunda bir anlaşmazlık da yoktur.

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber Efendimiz (s.a.s.), hem insanların hem de cinlerin peygamberidir. Bundan dolayı da Sevgili Peygamberimiz'e *resûlü's-sakaleyn* (Cinlerin ve İnsanların Peygamberi) unvanı verilmiştir.

Aşağıdaki âyet, cinlere kendi içlerinden peygamber gönderildiğini dile getirmektedir:

> "Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bu günümüzün gelip çatacağı hakkında sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?"[5]

Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) cinlerin peygamberi oluşuna gelince; bu durum genel bir kural değildir. Peygamberimiz, hem son peygamber olması, hem tüm insanlığa gönderilmiş olması ve böylece mesajının evrensel olması nedeniyle, Allah'ın bir lütfu ve ikramı olarak, cinlerin de peygamberi olarak kabul edilmiştir.

4. Karabasan Nedir; Cinlerle İlgisi Var mıdır?

İnsan hayatını etkileyen ve çaresiz kalınan hastalıkları, cinler, periler ve şeytanlarla ilişkilendirerek açıklamak yeni bir durum değildir. İslâm'dan önceki câhiliyye toplumunda da çeşitli türden hastalıkların (sara vs.) cinlerle ilişkilendirildiği ve bu durumlar için 'mecnûn' veya 'şeytan çarpmış' gibi tanımlamalar kullandıkları bilinen bir husustur. Bu, çoğu kere hastalığın teşhisini ve tedavisini geciktirmekte ve işi iyice karmaşık hâle getirmektedir. Pek çok insan çareyi **tıpta ve hekimlerde aramak** yerine, falcı ve kâhinlerde aramaktadır.

Çoğu kere kâhinlerde olağanüstü bir güç olduğuna ve

5 En'âm 6/130.

hastaları iyileştirebileceklerine inanılmaktadır. Bu ise **inancı**mıza aykırı bir durumun ortaya çıkmasına yol açabilmektedir.

Karabasan denen rahatsızlık, bazı hastalıklarla ilişkilendirilebilmektedir. Bazı durumlarda uykuda, beyinle kaslar da bir çeşit uyku durumuna geçebilir, böylece insan kıpırdayamayacak ve herhangi bir uzvunu oynatamayacak hâle gelebilir. Beyin uyansa da kaslar bu felç konumunda kalabilir. Bilinci açık olsa ve etrafını duyup hissedebilse de bedenini kıpırdatamaz.

Teşhis edilen bazı hastalıkların yanı sıra aşırı kaygı, korku ve stresin karabasan görmede etkili olabilmesi mümkündür.

ŞEYTANLAR

Şeytanın Varlığı

Şeytanlar da melekler ve cinler gibi gözle görülemeyen metafizik varlıklardan biridir. Melekler ile cinlerin varlığını kabul etmek akla aykın olmadığı gibi şeytanların varlığını kabul etmek de değildir.

Kur'ân'a göre şeytan, insanda kuşku ve tereddüt uyandıran, onu yoldan çıkanp ayak kaydırmaya çalışan ve sürekli **kötülüğü teşvik eden** kurnaz ve hileli bir kişiliği veya kötülük ilkesini sembolize eder. Şeytan terimi Kur'ân'da tekil olarak kullanıldığı gibi, çoğul olarak "şeytanlar" şeklinde de yer almaktadır. Çoğul olarak kullanıldığında insan ve cin şeytanlar[1] ifadesinde olduğu gibi teşbih içerir.

Şeytanın varlığı **Kur'ân ve Sünnet** ile bize bildirilmiştir. Bu nedenle inkâr edilmesi ve reddedilmesi doğru olmaz. Kur'ân-ı Kerîm, pek çok vesileyle, onlann azdırıcı ve yoldan çıkarıcı olduğundan söz etmiştir. Bu nedenle keyfî yorumlarla onları mecâza veya bir başka anlam boyutuna götürerek içeriğini boşaltmak da uygun bir tutum olmasa gerekir.

---

1 En'âm 6/112; Meryem 19/68.

Şeytanın Kökeni ve Özellikleri

Şeytanlar, melek ya da insan cinsinden olmayıp, cinler sınıfına ait, gözle görülemeyen metafizik varlık hiyerarşisindedir. Kur'ân'ın anlatımına göre, azmış, başkaldırmış ve Allah'ın buyruğuna karşı isyan ederek sapıklığa düşmüş cinleri temsilen İblis adı kullanılır:

"Hani biz meleklere 'Âdem'e secde edin!' demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi, büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu."[2]

Cinlerin iyileri olduğu gibi, kötüleri de vardır.[3] Bu nedenle, şeytanlar cinlerin tümünü temsil etmeyip, onların kötü, bozguncu ve anarşist ruhlu olanlarını ifade eder. Allah'ın, meleklere Hz. Âdem'e secde etmelerini emrettiği anda, şeytanın da meleklerle birlikte bulunuşu, onun melekler sınıfına ait olmasını gerekli kılmaz.

Kur'ân çok açık bir anlatımla, onun cinlerden olduğunu ve sonra başkaldırıp Rabbinin emrinden çıktığını beyan eder.[4] O, aslında bir cin olmakla birlikte, ibadet ve teslimiyet yoluyla konumunu yükseltmiş, melekler arasına karışmış ancak isyanı nedeniyle de bu konumunu kalıcı olarak yitirmiştir.

Kur'ân'a göre şeytan, apaçık insanların düşmanıdır ve taraftarlarını ancak ateş ehlinden (cehennemliklerden) olmaya çağırır.[5] Şeytanlar, kendi dostlarına insanlarla mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar.[6] Öyleyse insanlar, yeryüzünde helâl ve temiz olanlardan yemeli ve şeytanın peşine takılmamalıdır.[7] Bu nedenle Kur'ân insanlara, şeytan herhangi bir kötülük telkin ettiğinde derhal her şeyi bilen ve işiten Allah'a sığınmalarını

---

2 Bakara 2/34.
3 Cin 72/11.
4 Kehf 18/50.
5 Fâtır 35/6.
6 En'âm 6/121.
7 Bakara 2/168.

salık verir.[1] Çünkü kötülükten sakınanlar (takvâ sahipleri), şeytan kendilerine herhangi bir vesvese verdiğinde hemen gerçeği görürler.[2]

Melekler ve cinler gibi, cinlerle aynı familyadan olan şeytanların da metafizik düzleme (gayba) ilişkin herhangi bir bilgileri yoktur. Kur'ân, şeytanların ilahî gerçekliklere ve aşkın düzleme ilişkin bilgi hırsızlığı yapmaya çalıştıklarına fakat onların oradan kovulduklarına ilişkin anlatımlara yer verir.[3] Kur'ân, şeytanların bilgi çalmalarının imkânsızlığını, cinlerin ağzından *"Biz göklere dokunduk, oraları kuvvetli bekçilerle ve alevlerle doldurulmuş bulduk."*[4] âyetiyle doğrulatır.

Kur'ân'a göre şeytanın aldatması, insanın **ümitsizliğinden ve ne** yapacağını bil**memesinden** kaynaklanmaktadır. Şeytan önce tümüyle gururunun eseri olarak Hz. Âdem'e secde etmeyi reddetti çünkü Hz. Âdem'den üstün olduğunu zannediyordu fakat Allah, onu huzurundan kovunca bu defa tamamen ümitsizliğe kapıldı ve bir nevi her türlü ümitsizliğin de sembolü oldu:

> "Allah: 'Ey İblis! Secde edenlerle beraber olmayışının sebebi nedir?' dedi. İblis: 'Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir insana secde edecek değilim.' dedi. Allah şöyle buyurdu: 'Öyle ise oradan çık! Artık kovuldun! Muhakkak ki kıyâmet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır!' (İblis:) 'Rabbim! Öyle ise (varlıkların) tekrar dirileceği güne kadar bana mühlet ver.' dedi. Allah: 'Sen bilinen bir vakte kadar kendilerine mühlet verilenlerdensin.' buyurdu. (İblis) dedi ki: 'Rabbim! Beni azdırmana karşılık ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım! Ancak onlardan ihlaslı kulların müstesna.'"[5]

---

1 A'râf 7/200.

2 A'râf 7/201.

3 Hicr 15/17; Mülk 67/5; Cin 72/8-9.

4 Cin 72/8-9.

5 Hicr 15/32-40.

Şeytan, insanı kötülüğe sevk etmek, doğruluk ve dürüstlükten ayırmak için çeşitli stratejiler izler:

"İblis dedi ki: 'Öyle ise beni azdırmana karşılık, and içerim ki ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım. Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın!' dedi."[6]

Aslında şeytan, insanı yoldan çıkaracak kadar güçlü değildir. Ancak, **aldatıcıdır, hilekârdır.** Bu hileleriyle kendini güçlü gösterir. İnsanı doğrudan yoldan çıkarmak yerine tuzak kurmayı, hile yapmayı ve yaptığını süslü göstermeyi tercih eder.[7]

Kıyâmet günü insanlar şeytanı suçlayınca o şöyle cevap verecektir:

"(Hesapları görülüp) iş bitirilince, şeytan diyecek ki: 'Şüphesiz Allah size gerçek olanı vadetti, ben de size vadettim ama size yalancı çıktım. Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben, sadece sizi (inkâra) çağırdım, siz de benim davetime hemen koştunuz. O hâlde beni yermeyin, kendinizi yerin. Ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Kuşkusuz daha önce ben, beni (Allah'a) ortak koşmanızı reddettim.' Şüphesiz zâlimler için elem verici bir azap vardır."[8]

Şeytan, insanla olan ilişkisinde bizâtihi güç ve etki sahibi değildir; şeytanı insan üzerinde etkin kılan şey, insandaki **irade zayıflığı ve ahlâkî yozlaşmadır.** Bu insanlar yaptıkları işte ya da iyilikte ve güzellikte kararlı olamayan insanlardır. Kur'ân'ın ifadesiyle her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar:

"Şeytanların kime ineceğini haber vereyim mi? Onlar her günahkâr yalancıya inerler. Bunlar şeytanlara kulak verirler

---

6 A'râf 7/16-17.

7 "Şeytan onların yaptıklarını süslü ve çekici gösterir." (En'âm 6/43; Enfâl 8/38).

8 İbrâhim 14/22.

ve çoğu yalancıdır. Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve yapmadıkları şeyi söylediklerini görmedin mi?"[1]

Şeytan güçlü olmamakla birlikte, onu güçlü kılan insanda irade zayıflığı yanında, ahlâkî cesaret ve takvânın bulunmayışıdır. Şeytan ancak kendisine uyanları korkutabilir[2] ve şeytana uymak, insanı azgınlığa götürür.[3] Bu nedenle Kur'ân, insanlara şeytanın adımlarını izlememeyi tavsiye eder.[4] Çünkü şeytan, insanlara ahlâksızlığı ve kötülüğü emreder.[5]

Şeytan, diriliş gününde saptırıp yoldan çıkardığı insanların yanında yer almayarak, onları kendi talihleriyle baş başa bırakıp,[6] onlara: *"Ben sizden uzağım, ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım."*[7] diyecektir. Ancak şeytan, bütün hile ve yanıltmalarına karşılık samimi ve inanan insanlar üzerinde hiçbir güce sahip değildir: *"Gerçek şu ki: İman edip de yalnız Rableri'ne tevekkül edenler üzerinde onun (şeytanın) bir hâkimiyeti yoktur."*[8] *"Allah'a gerçekten inanan samimi insanlara hiçbir zarar veremezler ve koruyucu olarak onlara Allah yeter."*[9]

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Allah, Kötülük Yapacağını Bile Bile Şeytanı Niçin Yarattı?

Allah, her şeyin yaratıcısıdır. İçinde yaşadığımız kocaman

---

1 Şuarâ 26/221-226.
2 Âl-i İmrân 3/175.
3 A'râf 7/175.
4 Bakara 2/168.
5 Nûr 24/21.
6 Furkân 25/29.
7 Haşr 59/16.
8 Nahl 16/99.
9 İsrâ 17/65.

evreni var etmiş ve insan için yaşanabilir kılmıştır. Yeryüzünü her mevsim değişen halılarla döşemiş, gökyüzünü kandillerle süslemiştir. Sonra da yeryüzünün efendisi olmaya aday insanı var etmiştir. İnsan, sahip olduğu özellikler, taşıdığı sıfatlar, akıl ve iradesi sayesinde yaratılmışların en güzeli, yeryüzünün halifesidir.

İnsana verilen yeteneklerin ve kapasitenin tam anlamıyla ortaya çıkabilmesi için sınanması gerekir. Test edilecek ki sahip olunan donanım işe yarıyor mu görülsün. İmtihan edilecek ki onun meleklerden ve diğer canlılardan farkı tam anlamıyla ortaya çıksın; insan olduğu anlaşılsın. Meleklerin üstünde bir konuma çıksın. Ebedî bir hayatı hak etsin.

Onun için şeytan yaratılmıştır. Şeytan ve onun temsil ettiği yanıltıcı karakter, insanın tâbi olduğu bu testin yalnızca bir çeldiricisidir. Çeldirici olacak ki irade işe yarasın; iyi ile kötü ayırt edilebilsin. İnsan tercihini iyiden yana yapsın. Tıpkı, kömürle elmasın, altınla bakırın birbirinden ayırt edilmesi için ateşle sınanması gibi. Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile Ebû Cehil'in imanla sınanması gibi. Sınanacak ki altının güzelliği ve saflığı belli olsun. Sınanacak ki Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) Ebû Cehil'den farkı ortaya çıksın.

Aslında şeytan, yaradılış itibarıyla şeytan olarak yaratılmadı. Başlangıçta cinlerden biriydi. İbadet ve Allah'a kulluktan sorumluydu. Allah'ın emrine uymadı, gururu ağır bastı ve isyan etti. Allah'ın rahmetinden uzaklaştı, Allah da rahmetini ondan uzaklaştırdı. İçine düştüğü karanlık, onu kararttıkça kararttı. Kötülüğün, ayartmanın, hile ve düzenin biricik sembolü oldu. Aslında bu, insanın önüne konulan bir portredir. İnsan bakacak, düşünecek ve kararını ona göre verecek. Yaptığı tercihlerle yücelip meleklerin safında yer almak da insanın elinde, inkâr ve isyanıyla saf dışı kalıp şeytanın yoldaşı olmak da.

2. Şeytan Tek midir; Yoksa Başka Şeytanlar da Var mıdır?

Kur'ân-ı Kerîm'e göre şeytan, Allah'ın emrine karşı gelen, isyan eden, kötülüğü telkin eden, hileci ve entrikacı bir kişiliği temsil etmektedir. Âyetlerde şeytanın özelliklerine ve insanlarla ilişkilerine temas edilmişse de sayısı hakkında bir belirleme yoktur. Âyetlerdeki anlatım, şeytanın hayalî ve sembolik değil, **gerçek bir karakter** oluşunu göstermektedir.

Kur'ân, şeytana tekil olarak referansta bulunduğu gibi bazı âyetlerde de çoğul bir kullanım söz konusudur. Örneğin "*Andolsun biz, en yakın göğü kandillerle donattık. Onları şeytanlara atılan taşlar yaptık.*"[1] âyeti, açıkça birden fazla şeytanın varlığından söz etmektedir.

O hâlde tek bir şeytanın değil birden fazla şeytanın varlığı söz konusudur. Ancak onlar içinde ilk isyan eden ve dolayısıyla şeytanların atası konumunda olan İblis'tir:

> "Hani biz meleklere 'Âdem'e secde edin!' demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi, büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu."[2]

İblis tektir ve cinler içinden insanın yaratılışını çekemeyip isyan eden kişidir. Şeytanın kötülükte, baştan çıkarmada ve azgınlıkta pek çok yardımcısı vardır. Kur'ân buna *İblis'in askerleri*[3] şeklinde göndermede bulunur. Buradan İblis tek olmasına karşılık pek çok yardımcısının olabileceği sonucu çıkarılabilir.

Kur'ân-ı Kerîm, şeytanların cinlerden olabileceği gibi, insanlardan da olabileceğini dile getirmiştir.[4] Şeytan kelimesinin insan için kullanımı mecâzîdir. İsyan eden, yoldan çıkan ve azgınlaşan insanın şeytansı bir kimliğe bürünebilmesi de mümkündür. Dolayısıyla Kur'ân, vesvese veren, saptıran ve yoldan

1 Mülk 67/5.

2 Bakara 2/34.

3 Şuâra 26/95.

4 En'âm 6/112; Meryem 19/68.

çıkaran anlamında şeytan terimini insan için de kullanmıştır.[5]

3. Şeytanın Şüpheye Düşüremeyeceği Bir Yer Var mıdır?

Şeytan, maddî bedene sahip olmayan ve gözle göremediğimiz fizikötesi varlıklardan birisidir. Farklı kılıklara girebildikleri gibi her yerde de bulunabilirler. Bu sebeple şeytanın bulunamayacağı yer yoktur. Her yerde bulunabilir ve her yerde karşımıza çıkabilir. Tabi ki bu karşımıza çıkış, karşımızda birinin fiziksel olarak durması şeklinde değildir. Ancak her iyi işe başladığımızda bir engel çıkıyorsa, her hayra niyetlendiğimizde vazgeçiyorsak ve buna karşılık kötülükten/şerden uzak duramıyorsak şeytanın kontrolüne girmişiz demektir.

Bu nedenle de her insanın kendisini kontrol etmesi ve şeytana kendisini etkileme fırsatını vermemesi gerekir. Çünkü şeytan ancak zayıf kişilikli, imanı sallantıda olan ve kendisine kulak verenleri şaşırtabilir. Şeytanın şüpheye düşüremeyeceği yer arıyorsak, bu yer fiziksel bir mekândan çok (cami, Mekke vs.) müminin sarsılmaz imana sahip gönlüdür. Sağlam bir iman temelinde oluşan **kararlı bir kişilik**, şeytana fırsat vermez.

4. Şeytan Allah'ın Emrine Karşı Çıktığına Göre, Kimin Etkisinde Kaldı?

Şeytan, köken olarak cinlerdendir. Cinler ise tıpkı insanlar gibi şuur ve irade sahibi varlıklardır. Söz ve davranışlarını kendi özgür iradeleriyle seçerler. Bu nedenle insanlar gibi sorumlu/mükellef varlıklardır. Yaptıklarının da hesabını vereceklerdir. Bu, onların özgür seçimidir ve özgür seçimin olduğu yerde ise sorumluluk başlar.

Aynısı cinler ve cinlerden olan şeytan için de geçerlidir. Onlar özgür iradeye sahip sorumlu varlıklardır. Seçim ve

5 Ebû Leys Semerkandî, *Tefsîrü's-Semerkandî*, thk. Ali Muhammed Muavviz - Adil Ahmed Abdülmevcud (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), I/508.

tercihlerini yaparken pek çok şeyin etkisinde kalabilirler. Hata ve yanlış yapmaları için dışarıdan bir başka şeytanın var olması gerekmez. Şeytanların atası konumunda olan İblis'in Allah'ın emrine karşı çıkışı da böyle olmuştur. Birinin etkisi ve telkininden çok kendi kıskançlığının esiri olmuştur. İnsanın yaratılışını kıskanmış, büyüklük taslamış ve Allah'ın 'secde et' emrine baş kaldırmıştır.

İLÂHÎ KİTAPLAR

Yüce Allah, insanlara emir ve yasaklarını bildirmek ve onlara doğru yolu göstererek yardımcı olmak amacıyla melekler aracılığıyla peygamberlerine kitaplar indirmiştir. Allah'ın kitaplar gönderdiğini ve **orada bildirilenlerin hak ve doğru olduğunu** kabul etmek her Müslümanın görevidir. Bu nedenle kitaplara iman, altı iman esasından biridir. Bir Müslüman Allah'a inandığı gibi, onun meleklerine ve peygamberlerine ve onlara gönderilen kitaplara da inanması gerekir. Kur'ân-ı Kerîm kitaplara inanmamızı istemiş ve Allah'ın indirdiği kitapları reddetmeyi sapkınlık olarak nitelendirmiştir:

> "Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberi'ne, Peyg,amberi'ne indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse, derin bir sapıklığa düşmüş (imandan çıkmış) olur."[1]

Kitap ifadesi Peygamber Efendimiz'e indirilen Kur'ân-ı Kerîm'i ve ondan önceki peygamberlere indirilen kutsal metinleri de kapsar. Bu nedenle bir Müslüman, Kur'ân'a iman ettiği gibi, önceki peygamberlere indirilenlerin de asıllarını kabul eder. Hepsinin **Allah katından olduklarını** bilir ve iman eder. Peygamberimiz (s.a.s.) de Allah'tan indirilene inanıp tasdik etmiş ve ona tâbi olan müminler de Allah'a, meleklerine ve kitaplarına iman etmişlerdir.[2] Kitaplara iman, Allah'ın bazı peygamberlerine kitaplar gönderdiğini, indirilenlerin **hepsinin hak ve doğru olduğunu** ve Allah'ın, in-

1 Nisâ 4/136.

2 Bakara 2/285.

sanlara mesajını bu şekilde iletip onlara rehberlik ettiğini bilip tasdik etmek demektir. Allah'ın indirdiği bu metinlerden küçük hacimli ve kısa olanlarına *suhuf* ve daha kapsamlı olanlarına ise *kitap* adı verilmiştir.

Çoğu zaman insanlar peygamberleri de vahiy yoluyla getirdikleri kitapları da yalanlamışlardır.

"(Ey Resûlüm! Şimdi onlar) senin nübüvvetini yalanlarlarsa (üzülme, çünkü) senden evvel açık delil (ve mucize)ler, (hikmetli) sahifeler ve aydınlatıcı kitap getiren peygamberler de yalanlanmıştır."[1]

Kitaplara iman, Allah'a, meleklerine ve peygamberlerine iman etmenin doğal sonucudur. Çünkü peygamberlere iman etmenin anlamı, Allah'ın var olduğunu, onun mesajını melekleri aracılığıyla peygamberlerine ulaştırdığını da bilip tasdik etmektedir.

"Deyin ki: 'Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'ân'a), İbrâhim, İsmail, İshak, Yâkub ve Yâkuboğulları'na indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rableri'nden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz."[2]

Diğer taraftan kitaplara iman, Allah'a, meleklere ve peygamberlere inancın gereğidir. Allah'ın peygamberlerine indirdiği mesajdan ve gönderdiği kitaplardan şüphe duymak, diğer iman esaslarını da riske atacaktır. Ayrıca yüce bir yaratıcıya inanan, O'nun peygamberler gönderdiğini ve melekler vasıtasıyla emir ve yasaklarını bildirdiğini kabul eden bireyin kitapların mevcudiyetini kabul etmesi zor olmayacaktır.

İlâhî Kitapların Gönderiliş Hikmeti

İnsan yaratılmış varlıkların en mükemmelidir. Allah, insanı

1 Âl-i İmrân 3/184.

2 Bakara 2/136.

en güzel şekilde yaratmış, onu akıl ve irade ile donatmıştır. İnsan sahip olduğu bu yetenekle, yaratıcısını tanıyacak, O'na iman ve ibadet edecek güçtedir. Aynı zamanda bunlar, insanın sorumlu oluşunun de gerekçesini oluşturur.

İnsan, başlangıçta yaşadığı cennetten dünyaya gönderilmiştir. Dünya, insanın geçici barınma alanı ve gelip giderken konakladığı bir handır. İnsanın ilk yurdu ise cennettir. Onun için burada yaşayacak, buranın şartlarına tâbi olacak ama aynı zamanda aslî vatanının cennet olduğunu da unutmayacaktır. Kendisini yaratanın, onu bir amaç ve gayeye göre yarattığını aklından çıkarmayacaktır. Geldiği ilk yurduna yeniden dönebilmenin ve ebedî olarak orada yaşayabilmenin çarelerini arayacaktır.

"Bu dünya hayatı sadece bir eğlence ve oyundan ibarettir. Asıl hayat âhiret yurdundaki hayattır. Keşke bilseler!"[3]

Oyun ve eğlence oyalayıcıdır. Bir defa oyuna daldın mı, zamanın nasıl geçtiğini fark etmez, gerçek amacını unutur ve oyalanır durursun. İnsan cennetten geldiğini de unutur, yeniden oraya gitmek için çaba sarf etmesi gerektiğini de. Allah'a iman ve itaatle yükümlü olduğu aklına bile gelmez.

Allah, insanı özenle yaratmış ve her zaman onun yanında ve yardımında olmuştur. Çünkü O, merhametini ifade eden Rahmân ve Rahîm isimlerine sahiptir. Merhametlilerin en merhametlisidir.[4] Bu sebeple insanı dünya hayatında kendi kaderine terk etmemiş, onu kollamış ve gözetmiştir. Gönderdiği peygamberlerle ve indirdiği kitaplarla onun yardımında olduğunu her fırsatta göstermiştir. İnsan, bu dünya hayatında yolunu her şaşırdığında bir peygamber yardımına koşmuş ve onun rehberi olmuştur.

Gönderilen peygamberler, insanların yardımcısı ve yol göstericisi olmuşlardır. Ancak onlar da diğer insanlar gibi ölümlüdürler. Peygamberlerin ölümlerinden sonra insanlara yol

---

3 Ankebût 29/64.

4 Yûsuf 12/92.

göstermeye devam etsin diye, onlar aracılığıyla kitaplar indirilmiştir. İnsan gelip geçicidir ancak yazılı metinler (kitaplar) kalıcıdır; insanlara kıyâmete kadar rehberlik eder. Bu anlamda insanlann, zor durumda kaldıklarında, aralannda anlaşmazlığa düştüklerinde başvurabilecekleri bir müracaat kitabıdır:

> "İnsanlar (imanlı) tek bir ümmetti. Sonra (bir kısmı küfre saparak ayrılığa düşünce) Allah, (rahmetini) müjdeleyici ve (azabından) sakındırıcı olarak peygamberler gönderdi. Anlaşmazlığa düştükleri şeylerde, insanlar arasında hükmetmek için onların beraberinde hakikati gösteren kitap(lar) da indirdi. Ancak kendilerine kitap verilenler, açık deliller geldikten sonra, aralarındaki ihtiras (haset ve zulüm)den dolayı o (son Kitab hakkı)nda ayrılığa düştüler. Allah da (ona) iman edenleri, onların hakkında ayrılığa düştükleri gerçeğe kendi izniyle ulaştırdı. Allah, dilediğini (iyi niyetine göre) doğru yola iletir."[1]

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) de Veda Hutbesi'nde kendisinden sonra geriye iki şey bıraktığını, bunlara sımsıkı sarılmamız hâlinde aynlığa düşmeyeceğimizi ifade etmiştir. Bunlar ise Allah'ın Kitab'ı ve Peygamberi'nin Sünneti'dir.[2] Hz. Âdem (a.s.) ile başlayan bu rehberlik hizmeti, son peygambere kadar devam etti. Son peygamberle birlikte artık tatmin edici bir düzeye ulaşınca Yüce Allah, peygamberlik kurumunu sonlandırdı.

Kitap Gönderilen Peygamberler

Allah tarafından peygamberlerine gönderilen kitaplann hepsi, **O'nun kelâmıdır** ve Allah tarafından gönderilmiştir. Peygamberlerden bazılarına küçük muhtevalı sahifeler (suhuf) verilmiş, bazılanna daha kapsamlı kitaplar indirilmiştir. Bazı peygamberlere ise ayn bir kitap verilmemiş, kendisinden önceki peygambere indirilen kitap üzere peygamberlik görevini yapması istenmiştir.

---

1 Bakara 2/213.

2 İmâm Mâlik, *Muvatta'* Kader 3.

Kur'ân'da bildirilenler dışındaki peygamberlerin sayısını tam olarak bilemediğimiz gibi, onlara indirilen kitapların sayısını da tam olarak bilemeyiz. Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah, kendilerine kitap verilen bazı peygamberlerden söz etmiştir. Kur'ân'da ismi geçen kutsal kitaplardan, Kur'ân dışındakiler, geçen zaman içinde değiştirilmiş, tahrif edilmiş ve orijinal kopyaları kaybolmuştur. Kur'ân-ı Kerîm, hiçbir harfi değişmeden günümüze ulaşabilen tek kitaptır.

Hz. Mûsâ (a.s.): Hz. Mûsâ'ya indirilen kutsal kitabın adı Tevrat'tır. Kur'ân-ı Kerîm pek çok âyette Hz. Mûsâ (a.s.) ve ona indirilen Tevrat'a değinmiştir. Bu nedenle bir Müslümanın Tevrat'ın aslına inanması gerekir. Kur'ân'da yer aldığı için, Tevrat'ın varlığını reddetmek inancı riske sokar. Yüce Allah *"Hani, doğru yolu tutasınız diye Mûsâ'ya hakkı bâtıldan ayırt eden Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik."*[3] buyurur. Ayrıca bizzat Tevrat'ın adının geçtiği âyetler de mevcuttur:

> "Şüphesiz Tevrat'ı biz indirdik. İçinde bir hidâyet, bir nur vardır. (Allah'a) teslim olmuş nebîler, onunla Yahûdilere hüküm verirlerdi. Kendilerini Rabbe adamış kimseler ile âlimler de öylece hükmederlerdi."[4]

Günümüzde Tevrat'ın üç farklı nüshası bulunmaktadır. Bu nüshaların hiçbiri orijinal değildir ve aralarında çelişkiler de bulunmaktadır. Aynı zamanda bu nüshalarda Allah'ın büyüklüğüyle ve yüceliğiyle bağdaşmayan, peygamberlerden bazılarına iftira niteliği taşıyan bilgiler yer almaktadır.

Dolayısıyla bugünkü Tevrat nüshaları Hz. Mûsâ'ya (a.s.) indirilen Tevrat'ın aynısı değildir. Müslümanlar, Hz. Mûsâ'ya Tevrat'ın verildiğini kabul edip inanmak zorundadırlar. Ancak, bugün elde mevcut Tevrat nüshaları orijinal Tevrat olmadığından bunlara inanma yükümlülüğü yoktur.

Hz. Davud (a.s.): Hz. Davud (a.s.) da kendisine kitap

---

3 Bakara 2/53.

4 Mâide 5/44.

indirilen peygamberlerden biridir. Kendisine indirilen kitabın adı Zebur'dur. Zebur'un günümüze ulaşmış bir nüshası yoktur. Eski Ahit'in bir bölümünü oluşturan 'Zebur'un, Hz. Davud'a (a.s.) indirilen Zebur ile bir ilgisi yoktur. Zebur'un herhangi bir emir ve yasak (hüküm) içermediği, daha çok birtakım dua, hikmetli söz ve ilahîleri ihtiva ettiği ifade edilmektedir. Yüce Allah Hz. Davud'a (a.s.) Zebur'un indirildiğini açıkça ifade etmiştir:

"Davud'a da Zebur'u vermiştik."[1]

Zebur ile ilgili bilinenler oldukça sınırlıdır. Kur'ân, birkaç âyette Zebur'dan söz etse de içeriğiyle ilgili oldukça sınırlı bilgi vermiştir. Kur'ân-ı Kerîm bize Zebur'da *'yeryüzüne ancak iyi kulların vâris olacağı'*[2] ifadesinin yazıldığı bilgisini vermektedir. Bazı hadis literatüründe ise Hz. Davud'un (a.s.) Zebur'u güzel sesiyle okumasıyla ilgili rivayetler mevcuttur.[3]

Hz. İsa (a.s.): Hz. İsa'ya (a.s.) ise *'müjde, öğreti'* gibi anlamlara gelen İncil verilmiştir. İncil, Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen, Müslümanların iman etmesi gereken büyük kitaplardan birisidir. Allah, kendisinden önce indirilen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Hz. İsa'yı (a.s.) peygamber olarak seçmiş ve ona bir nur ve doğruluğa eriştirici olarak İncil'i vermiştir:

"O peygamberlerin izleri üzere Meryem oğlu İsa'yı, önündeki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gönderdik. Ona, içerisinde hidâyet ve nur bulunan, önündeki Tevrat'ı doğrulayan, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için doğru yola iletici ve bir öğüt olarak İncil'i verdik."[4]

İncil'in Hz. İsa'ya (a.s.) verildiğini Kur'ân haber vermektedir. Müslümanlar, aslı itibarıyla İncil'in ilahî bir kitap olduğunu kabul ederler.

---

1 Nisâ 4/163.

2 Enbiyâ 21/105.

3 Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 31.

4 Mâide 5/46.

Hristiyanlar da Yahûdilerde olduğu gibi, kendilerine gönderilen kitapta, Allah'ın birliğini ve Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliğini kabul etmeye davet edildikleri hâlde, İncil'in bu anlatımlarını bile bile değiştirmişlerdir.[5] Bugün Hristiyanların elinde İncil'in orijinal nüshası yoktur. Bugünkü İnciller, Hz. İsa'dan (a.s.) sonra öğrencileri (havarileri) tarafından yazılmıştır. Bunun kanıtı ise yazılan çok sayıdaki İncil'den dördünün seçilerek kullanılmasıdır. Bunlar, Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleri'dir. Bu isimler, söz konusu İncillerin yazarlarıdır.

Hz. Muhammed (s.a.s.): Tüm insanlığa rahmet olarak **gönderilen** son peygamberdir. Ondan sonra artık peygamber gelmeyecektir. Kendisine Allah tarafından Cebrâil (a.s.) aracılığıyla Kur'ân-ı Kerîm indirilmiştir. Yukarıda anlatılan ilahî kitaplar arasında, **hiçbir harfi değişmeden** günümüze gelen tek kitap olan Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'e indirildiği şekliyle korunmuş, kitaplar hâlinde günümüze ulaşmış ve çok sayıda hâfız tarafından ezberlenmiştir.

> "Bu Kur'ân, Allah'tandır, başkası tarafından uydurulmuş değildir. Ancak kendinden öncekini doğrular ve O Kitap'ı açıklar. Âlemlerin Rabbinden geldiğinden şüphe yoktur."[6]

Kur'ân-ı Kerîm, hem söz (lafız) hem de mana itibarıyla dikkatleri üzerine çeken bir kitaptır. Kur'ân-ı Kerîm, ayrı bir başlık hâlinde değişik açılardan ele alınacağından burada bu kadarını yeterli görüyoruz.

Sayfalar (Suhuf)

İlâhî kitaplar, Allah tarafından Cebrâil (a.s.) aracılığıyla peygamberlerine gönderilen mesajın yer aldığı metinlerdir. Bunlardan bir kısmı oldukça kapsamlı ve büyüktür. Bunlara kitap adı verilirken, daha küçük hacimli metinlere ise 'sayfalar' anlamına gelen 'suhuf' adı verilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm, peygamberlere indirilen kitaplardan söz ettiği gibi, bu sayfaların

---

5 Mâide 5/15.

6 Yûnus 10/37.

varlığından da bizi haberdâr etmiştir. Kur'ân, bazı peygamberlere indirilen sayfalardan söz etmişse de bunların hiçbiri günümüze ulaşmamıştır.

"Yoksa, Mûsâ'nın ve Allah'ın emirlerini bütünüyle yerine getiren İbrâhim'in sahifelerindeki şu hakikatler kendisine haber verilmedi mi?"[1]

"Doğrusu bu hükümler ilk sahifelerde, İbrâhim ve Mûsâ'nın sahifelerinde de vardır."[2]

Suhuflar hakkındaki bilgimiz oldukça sınırlıdır. Yüce Allah, yukandaki âyetlerde bu suhufların bazı hükümler ve hakikatler içerdiğini bildirmektedir. Kur'ân bu sayfaların varlığından söz ettiği için bir Müslümanın bunların varlığına inanması gerekir. Kur'ân-ı Kerîm Hz. Mûsâ'ya (a.s.) ve Hz. İbrâhim'e (a.s.) verilen suhuflardan ve bir de ilk suhuftan söz etmektedir. Bu ilk suhufun ilk peygamber Hz. Âdem'e (a.s.) verilen suhuf olması mümkündür. Kaynaklarımızda Hz. Şît (a.s.) ve Hz. İdris'e (a.s.) verilen suhuflardan söz edilse de Kur'ân-ı Kerîm bunlara yer vermemiştir. Bazı kaynaklar, Hz. Şît'e (a.s.) 50 sayfa, Hz. İdris'e (a.s.) 30 sayfa, Hz. İbrâhim'e (a.s.) 10 sayfa ve Tevrat verilmeden önce Hz. Mûsâ'ya (a.s.) da 10 sayfa verildiğinden söz etmektedir.

KUR'ÂN-I KERÎM

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed'e (s.a.s.) Allah tarafından Cebrâil (a.s.) aracılığıyla indirilmiş olan son kitaptır. Peygamberlik, Hz. Muhammed (s.a.s.) ile son bulduğundan, bundan sonra bir kitap gelmeyecektir. Yüce Allah, insanlığı aydınlatmak ve onlara yol göstermek için Yüce Kur'ân'ı Peygamber Efendimiz'e indirdiğini açıkça dile getirmiştir:

"Andolsun ki biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce

---

1 Necm 53/36-37.

2 A'lâ 87/18-19.

Kur'ân'ı verdik."[3]

"Bu Kur'ân, Allah'tandır, başkası tarafından uydurulmuş değildir. Ancak kendinden öncekini doğrular ve O Kitap'ı açıklar. Âlemlerin Rabbinden geldiğinden şüphe yoktur."[4]

"O, kendisinde hiçbir şüphe olmayan kitaptır ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir."[5]

Kur'ân, en son kitap olmasıyla birlikte aynı zamanda en mükemmel kitaptır. Geçmiş bütün kutsal kitapların, öne çıkan aydınlatıcı mesajları Kur'ân'da bir araya gelmiştir. Allah tarafından gönderilmiştir ve O'nun koruması altındadır.[6] **Hem söz hem de manası Allah'tandır.** Kur'ân-ı Kerîm, Peygamber Efendimiz'e indirildiği şekliyle korunmuş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Kur'ân'ın bugünkü şekli konusunda Müslümanlar arasında uzlaşı söz konusudur. Kur'ân kendisine indirilmiş olmasına rağmen, Peygamber Efendimiz'in Kur'ân'a bir müdahalesi yoktur.

Kur'ân-ı Kerîm'in Temel Özellikleri

Kur'ân, Allah'ın kelâmıdır. O'nun kelâmı olması nedeniyle ona 'kelâmullah' da denilmiştir. Günümüze kadar değiştirilmeden ve bozulmadan ulaşan tek kitaptır. Okunması ibadet olan yeryüzünde bir başka kitap yoktur. Dili, Arapçadır. Hem söz hem de mana olarak benzersizdir. İnsanlar onun bir benzerini meydana getirmekten aciz kalmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in öne çıkan temel özelliklerini, yine Kur'ân'ın dilinden şöyle sıralayabiliriz:

(1) Kur'ân-ı Kerîm'in Allah kelâmı oluşunun delili, herhangi bir çelişki içermemesi ve insanlarda bir kuşku oluşturmamasıdır. Eğer Kur'ân Allah'tan başka birinden gelmiş olsaydı, onda

---

3 Hicr 15/87.

4 Yûnus 10/37.

5 Bakara 2/2.

6 Hicr 15/9.

çelişkiler bulunur ve insanlarda kuşkuya yol açardı.[1]

"Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir."[2]

(2) Kur'ân'ın indirildiği toplum Arapça konuşan bir toplumdu. Kur'ân da onların diliyle indirildi.

"Biz onu, anlayasınız diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik."[3]

"Biz onu, Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar diye hiçbir eğriliği bulunmayan Arapça bir Kur'ân olarak indirdik."[4]

(3) Kur'ân, kendi içinde bir çelişki barındırmadığı gibi, önceki peygamberlere gönderilen kitapları da onaylar. Onların bozulmamış asıllarını tasdik eder:

"Bu Kur'ân, Allah'tandır, başkası tarafından uydurulmuş değildir. Ancak kendinden öncekini doğrular ve O Kitap'ı açıklar. Âlemlerin Rabbinden geldiğinden şüphe yoktur."[5]

(4) İnsanların düşünüp ibret almaları için indirilmiş mübarek bir kitaptır:

"Bu Kur'ân, âyetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır."[6]

(5) Kur'ân, Allah tarafından Cebrâil (a.s.) aracılığıyla Peygamber Efendimiz'e ve oradan bize ulaşmıştır. Kur'ân, Allah'ın kelâmıdır. Cebrâil'in veya Peygamberimiz'in vahye bir müdahalesi asla söz konusu değildir. O, hem söz hem de mana olarak Allah'ın kelâmıdır. Günümüze kadar hiç değişmeden gelmiştir.

(6) Kur'ân, Allah tarafından gönderilen son kitaptır. Bu

---

1 Nisâ 4/82.
2 Bakara 2/2.
3 Yûsuf 12/2.
4 Zümer 39/28.
5 Yûnus 10/37.
6 Sâd 38/29.

nedenle mesajı evrenseldir ve tüm insanlığa hitap eder. Daha önce gelen kutsal kitaplarda yer alan temel mesajların hepsini içerir. Kur'ân'ın gelişiyle birlikte geçmiş kitaplar yürürlükten kaldırılmıştır.

(7) Kur'ân, hem söz hem de mana olarak eşsizdir. Kur'ân'ın indirildiği toplumda, dil alanında birçok usta bulunmasına rağmen, Kur'ân'ın benzerini getirememişler ve Kur'ân'ın dil ve üslup açısından üstünlüğü karşısında şaşkınlıklarını gizleyememişlerdir.

"Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'ân) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin)."[7]

(8) Kur'ân'ın hem yapmamızı emrettiklerinin hem de yasakladıklarının hepsinin bir gayesi ve amacı vardır. Hepsi hikmete uygundur ve hiçbiri anlamsız değildir.

Kur'ân'ın anlam dünyası bütün insanlığa ve bütün çağlara yetecek genişliktedir. İndirildiği günden bugüne her çağda yüzlerce yorumcu (müfessir), Kur'ân'ı yorumlamış, anlamaya çalışmış ve yine de onun anlam derinliğini tüketememişlerdir. Çünkü Kur'ân, Allah'ın kelâmıdır. Allah'ın kelâmı ise kalemlerin yazması ile tüketilemez:

"De ki: "Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa ve bir o kadarını da katsak, Rabbimin sözleri tükenmeden denizler tükenirdi."[8]

Kur'ân-ı Kerîm'in İndirilişi ve Yazılması

Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) ilk vahiy, kırk yaşında Mekke yakınlarındaki Hira Mağarası'nda gelmeye başlamıştır. İlk inen ayetler 'Oku' emriyle başlayan Alak sûresinin ilk âyetleridir. İlk inen sûre ise Fâtiha sûresidir. Milâdî 610 yılının Ramazan

7 Bakara 2/23.

8 Kehf 18/109.

ayında indirilmeye başlayan Kur'ân, belli aralıklarla indirilmek sûretiyle **23 yılda tamamlanmıştır.**

Hz. Peygamber'e (s.a.s.) inen her âyet, Hz. Peygamber'in yanında bulunan **kâtipler tarafından yazılıyordu.** Peygamber Efendimiz yazılan metinleri, yeniden okutarak **kontrol ederdi**; bu şekilde yazıya geçirilirken hata yapılmışsa düzeltilirdi. Daha sonra yazılan metinler, iman etmiş olanlara ulaştırılıyordu. Müslümanlar inen vahyi okuyor, anlıyor ve yaşamaya çalışıyordu. İnen her âyetin ve verilen her mesajın, toplumda bir karşılığı oluyordu. Yazılan metinler aynı zamanda **yazma bilen Müslümanlar tarafından çoğaltılıyor** ve daha geniş kitlelere ulaşması sağlanıyordu. Bazı sahabiler, kendilerine ulaşan ilahî mesajı yazarak çoğaltıyor, onları titizlikle koruyorlardı. Bazıları ise indirilen her âyeti ezberliyordu. Âyetler peyderpey geldiğinde ise Peygamber Efendimiz her inen âyetin hangi sûreye eklenmesi gerektiğini de vahiy kâtiplerine bildiriyordu.

Bunun dışında Sevgili Peygamberimiz, her ramazan ayında o zamana kadar inen Kur'ân âyetlerini okur ve sahabe de onu dinlerdi. Bu esnada vahiy yazıcıları da yazdıklarını yeniden kontrol ederek bir yazım hatası varsa düzeltirlerdi. Aynı zamanda bir çeşit **mukabele** (karşılıklı okuma) olan bu okumalarda **Cebrâil (a.s.) da hazır bulunurdu.** İnen ve yazıya geçirilen vahiy metinleri, bir kez daha Cebrâil'in onayından geçerdi. Bu durum her yıl Ramazan ayında tekrarlanırdı. Bu şekilde Kur'ân, 23 yılda tamamlandı. Herhangi bir kuşkuya yer verilmeyecek şekilde de yazıyla kayıt altına alındı.

Kur'ân-ı Kerîm'in Kitap Hâline Dönüştürülmesi

Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında, her inen âyet, vahiy kâtipleri tarafından yazılıp sahabe tarafından ezberlense de onun sağlığında kitap hâline dönüştürülmemiştir. Ancak Peygamber Efendimiz'in vefatıyla birlikte, özellikle bazı savaşlarda Kur'ân hâfızlarının şehit edilmesiyle birlikte Hz. Ömer (r.a.), Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile de görüşerek, Kur'ân metinlerini bir araya getirip kitaplaştırmak üzere **Zeyd b. Sâbit'i görevlendirmiştir.**

Zeyd b. Sâbit başkanlığında oluşturulan komisyon çalışmalarına başlamıştır. Akabinde sahabeye duyuru yapılarak yanında yazılı Kur'ân metni bulunanların, bunları komisyona getirmesi istenmiştir. Ancak getirilen metnin Kur'ân metni oluşuna ilişkin en az iki **de şahit getirme zorunluluğu** getirilmiştir. Komisyon, vahiy kâtipleri ve sahabe tarafından yazılan Kur'ân metinlerini bir araya getirmiş; bu metinler hâfızların ezberlerindekilerle de karşılaştırılarak kitap/Mushaf hâline dönüştürülmüştür. Oluşan kitap, sahabenin onayını da (icma) almıştır. Daha sonra yeni Müslüman olan insanların okumalarını kolaylaştırmak ve yanlış okumaların önüne geçmek amacıyla Ebû Esved ed-Düelî tarafından noktalama işaretleri (hareke) konulmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında yazıya geçirilen, **sonrasında titiz bir çalışma ile kitaplaştırılan** bu Mushaf, Hz. Osman'ın halifeliği döneminde **çoğaltılarak** dünyanın her tarafına gönderilmiştir. Bugün dünya kütüphanelerinde bu ilk dönemde çoğaltılan Kur'ân nüshalarına rastlamak mümkündür. Bugün Müslümanların elindeki Kur'ân da budur. Günümüze kadar ittifakla ve hiç değişmeden ulaşmıştır. Bugün Kur'ân, 114 sûreden oluşmaktadır ve sûreler Peygamber Efendimiz'in vahiy kâtiplerine yazdırdığı düzenle sıralanmıştır. Kur'ân'daki sûreler, Fâtiha sûresi ile başlar ve Nâs sûresi ile sona erer. Bu sûrelerden en uzun olanı Bakara ve en kısa olanı da Kevser sûresidir.

Kur'ân-ı Kerîm'in Akılları Hayran Bırakan Yapısı

Kur'ân-ı Kerîm, hem söz dizimi hem de anlam itibarıyla eşsizdir. Kur'ân, Peygamber Efendimiz'in bir mucizesi olduğu gibi, Kur'ân'ın kendisi de bir mucizedir, eşi ve benzeri yoktur. Kur'ân, dil ve edebiyatın zirvede olduğu bir topluma indirilmiştir. Bu toplumda her yıl panayırlar düzenlenir, şiir yarışmaları yapılır ve dereceye giren şiirler Kâbe'nin duvarına asılırdı. Kur'ân böyle bir topluma hitap etmiş; inanmayanların veya Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğundan şüphesi olanların tüm yardımcılarını da toplayarak Kur'ân'ın bir sûresinin benzerini getirmelerini istemiştir. Bu meydan okumaya rağmen, iddia

sahibi müşrikler, Kur'ân'ın en kısa sûresinin bile bir benzerini getirememişlerdir:

"Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'ân) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin). Eğer, yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o hâlde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kâfirler için hazırlanmıştır."[1]

Onlar, bu konudaki yeteneklerine rağmen bırakın Kur'ân'ın veya onun bir sûresinin, bir âyetin bile benzerini getirmekten aciz kalmışlardır. Bırakın insanları, cinler de yardıma gelseler yine de Kur'ân'ın bir benzerini getiremezler:

"De ki: "Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler."[2]

Bu âyette meydan okumanın çıtası daha da yükseltilmiş, cinler de yardıma gelse yine bunun gerçekleşmeyeceği açıkça dile getirilmiştir. Bu meydan okumalar her ne kadar öncelikle Kur'ân'ın indirildiği topluma yönelik olsa da kıyâmete kadar geçerlidir. Câhiliye Araplan, Peygamberimiz'i ortadan kaldırmak ve getirdiği mesajı etkisiz hâle getirebilmek için her türlü çabayı gösterme isteklerine rağmen yine de bunu başaramadılar. Hatta Kur'ân okunduğunda hayranlıkla dinlemekten başka ellerinden bir şey gelmiyordu. Çünkü o, bildikleri bütün edebî anlatım türlerinden farklı ve onlardan daha mükemmeldi. Bunun karşısında şaşkına döndüler. Ona 'şiir' dediler ama o, şiir değildi:

"Biz ona şiir öğretmedik, zaten ona gerekmezdi. Bu bir öğüt ve apaçık Kur'ân'dır."[3]

---

1 Bakara 2/23-24.

2 İsrâ 17/88.

3 Yâsîn 36/69.

Kur'ân'a sihir dediler, ama o bir sihir olmadığı gibi Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de bir kâhin değildi:

"Görebildiklerinize ve göremediklerinize yemin ederim ki, o (Kur'ân), hiç şüphesiz çok şerefli bir elçinin (Allah'tan alıp tebliğ ettiği) sözüdür. O, bir şairin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz! Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz!"[4]

Kur'ân, indirildiği toplumda söz ve dil estetiği bakımından dilcilerin ve ediplerin dikkatini çekmiş ve onları kendine hayran bırakmıştı. O, şiir veya nazım olmamasına karşılık, şiir ve nazmın bütün öne çıkan özelliklerini taşıyordu.

Kur'ân'da eşsiz ve hayran bırakan bir anlatım üslubu seçilmiş olmasına karşılık, anlam da ihmal edilmemiştir. Söz ile anlam arasında ciddi bir uyum söz konusudur.

Kur'ân'da son derece güçlü bir edebî tasvir söz konusudur. Okunduğunda da söz ile ses arasında uyum vardır. Arapça bilmeyen insanlar bile Kur'ân'ı dinlediklerinde bu uyumu kolayca fark edebilmektedirler. Kur'ân, **hem akla hem de duygulara** hitap eder.[5] Bir yandan dinleyenlerin gönül dünyalarını derinden etkiler, diğer taraftan da onları düşünmeye davet eder. Onun anlam derinliği, her türden insana hitap edebilecek güçtedir.

Günümüzde dünyanın çok farklı coğrafyalarında yaşayan ve kültürel olarak birbirinden çok farklı topluluklar, Kur'ân'ın inanç, ibadet ve ahlâk alanında getirdiği ilkeler doğrultusunda hayatlarını yönlendirmeye devam etmektedir. Hiç şüphesiz Kur'ân'ın bu evrensel mesajı, kıyâmete kadar da **insanlığı aydınlatmaya** ve onlara yol göstermeye devam edecektir.

---

4 Hâkka 69/38-42.

5 İlyas Çelebi, *Kitaplara İman* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014), s. 66.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Allah Her Şeyi Biliyorsa, Neden Tek Kitap Göndermemiştir?

Şüphesiz Yüce Allah eşsiz kerem, lütuf ve ikram sahibidir. İnsanlara lütufta bulunmak, ikram etmek ve yardımını esirgememek O'nun el-Kerîm isminin bir gereğidir.

Yüce Allah, bu yeryüzü hayatında insanı kendi kaderine terk etmemiştir. Bu sebeple onlara rehberlik etsin, yol göstersin ve maddî - manevî gelişimlerine destek olsun diye kendi içlerinden peygamberler göndermiştir. Sadece peygamberler hayatta iken değil, onların vefatlarından sonra da insanların elinde bir rehberleri olsun diye onlara kitaplar vermiştir.

Aslında vahyin özünde birlik vardır. Hz. Âdem (a.s.) hangi mesajı insanlara ulaştırmış ise Hz. Muhammed (s.a.s.) de aynı mesajı ulaştırmıştır. Bu nedenle gönderilen her ilahî kitap, kendisinden önce gönderilen ilahî kitapları reddetmemiş ve onları kabul edip onaylamıştır.

Bununla birlikte getirilen emir ve yasaklar (ahkâm), milletlerin durumlarına göre farklılık arz etmektedir. Ayrıca zamanın değişmesiyle insanların uymak zorunda olduğu kurallar da farklılaşabilir.

İlahî kitaplar, gönderildikleri zamanın ihtiyaçlarını ve insanların gelişmişlik düzeylerini dikkate almıştır. Bu sebeple Yüce Allah, birden çok peygamber ve kitap göndermiştir. Elbette Allah dileseydi, bir tek kitap gönderebilir, bütün emir ve yasaklarını o kitapta toplayabilirdi. Bu, Allah için mümkün olmakla birlikte, insanlar için sıkıntı ve zorluk doğurabilirdi.

Yüce Allah, insanlara kaldıramayacakları yük yüklememiş, onlar için zorluk dilememiş ve merhameti gereği her topluluğa ayrı peygamber ve kitap göndermiştir. Gönderilen son kitap olan Kur'ân-ı Kerîm ise geçmiş tüm kitapların öne çıkan özelliklerini, ahlâk ilkelerini, öğütlerini ve ibadet esaslarını

içerdiği için son kitap olmuş ve tüm insanlık için gönderilmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de tüm insanlığa rahmet olarak gönderilmiş bir peygamberdir.

2. Yalnızca Kur'ân Yeterli midir?

Kur'ân-ı Kerîm, Allah tarafından gönderilmiş en son kitaptır, mesajları evrenseldir ve tüm insanlığa hitap eder. Bununla birlikte Yüce Allah, Kur'ân'da bize neleri yapmamız ve neleri de yapmamamız gerektiğini bildirmiştir. Ancak bunları nasıl yapacağımızı bildirmemiştir. Bu nedenle de ne yapacağımızı Kur'ân bildirmiş, nasıl yapacağımızı ise Peygamber Efendimiz göstermiştir. Peygamber Efendimiz'in bu konudaki açıklama ve uygulamalarını dikkate almadan, ibadetlerin nasıl yapılacağını bilmemiz mümkün görünmemektedir.

Peygamber Efendimiz, ilgili âyetlerden ne anlamamız gerektiğini bildirmiş ve bununla da yetinmeyip onu uygulamıştır. Dolayısıyla o, yalnızca Kur'ân'ı anlama noktasında değil uygulama noktasında da bizim için *en iyi örnek*tir (üsve-i hasene). Bu nedenle Peygamber'in (s.a.s.) açıklama ve uygulamaları olmadan Kur'ân'ın mesajını doğru anlayabilmek mümkün görünmemektedir.

Kur'ân ve Sünnet, yüce dinimizin iki temel kaynağıdır. Her ikisinin varlığıyla bizim bu konudaki anlayışımız netleşir, ahlâkımız güzelleşir ve davranışlarımız mükemmelleşir. Kur'ân ve Sünnet, Peygamber Efendimiz'den bizlere kalmış iki değerli mirastır.

Hz. Peygamber'e din anlayışlarında yer vermeyip, onun sözlerine itibar etmeyenlerin, onun Kur'ân hakkındaki bildirimlerine nasıl güvenebildiklerinin de makul bir açıklamasını yapmaları gerekir. Eğer onun söylediklerinin bir önemi yoksa, Kur'ân onun bildirmesiyle bize ulaştığı için aynı durumun burada da söz konusu olması gerekir.

3. Kur'ân Müslümanlığı Ne Demektir?

Günümüzde bu konu zaman zaman gündeme gelmekte ve tartışılmaktadır. Ancak 'Kur'ân müslümanlığı' ile neyin kastedildiği tam anlamıyla açık değildir. Kur'ân, Allah tarafından Cebrâil (a.s.) aracılığıyla Hz. Muhammed'e (s.a.s.) gönderilmiş bir kitaptır. İnsanlar için bir reçete, bir ışık ve doğru yola ulaştıran bir rehberdir. Günümüze kadar hiç bozulmadan ulaşmıştır ve tüm insanlığa yönelik evrensel bir mesajdır.

Bu türden iddialar görünüşte 'Kur'ân merkezli bir din anlayışı oluşturmak' gibi sempatik bir temele dayansa da gerçekte Hz. Peygamber'in (s.a.s.) **dindeki konumunu reddetme** ve onun sözlerini itibarsızlaştırıp yok saymak amaçlanmaktadır. Böylece, Hz. Peygamber'i, onun söz ve uygulamalarını dikkate almaksızın sadece Kur'ân merkezli bir din tasavvuru oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Hz. Peygamber olmaksızın, yalnızca Kur'ân merkezli bir din anlayışı, teknik olarak imkânsızdır. Çünkü din, Allah'ın emir ve direktifleri doğrultusunda bizzat peygamberlerin bildirmesiyle bilinir. Onun temel ilke ve uygulamalarını açıklayıp (tebliğ) ilk uygulayan kişi de peygamberdir. Dolayısıyla din, peygamberin varlığıyla mümkün olabilmektedir.

Peygamberimiz, Kur'ân'ı doğru anlama noktasında da bizim için bir rehber ve yol göstericidir. Aksi takdirde her insan, Kur'ân'da yer alan bir kavrama, kendi anladığı manayı yükleyecektir. Bu durum ise kavramların **içlerinin boşaltılmasıyla** sonuçlanacaktır. Herhangi bir Kur'ân kavramını kendi anlayışına göre kodlamak ve dinde kastedilmeyen bir anlamı vermek, ciddi bir anlam kaymasına yol açacaktır ki bu bir çeşit tahrif olarak da değerlendirilebilir.

4. 'Kâfirleri Öldürün' Diye Âyetler Var mıdır; Varsa Bu Barışa Aykırı Değil midir?

İslâm, barış dinidir. İnsanların mutluluğuna ve kurtuluşuna büyük önem verir. Zaten 'İslâm' sözcüğü de *'barış ve esenlik'*

gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla İslâm'ın temel ilkelerinde ve getirdiği mesajda zulme, şiddete ve savaşa yer yoktur. Yüce dinimiz açısından bir **insanı öldürmek değil yaşatmak esastır.** Dolayısıyla insanlığın maddî-manevî yaşatılması dinimizin temel ilkeleri arasında yer alır. Asıl olan insanı yaşatmaktır ve barıştır. Öldürme ve savaş ise dinimizde aslî bir durum olmayıp, istisnâi (kural dışı) bir durumdur; yalnızca saldırıya uğrandığında savunma amaçlı olarak izin verilmiştir. Yüce Allah şöyle buyurur:

> "Kim bir kimseyi bir kimseye veya yeryüzünde bozgunculuğa karşılık olmadan öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onu diriltirse (ölümden kurtarırsa) bütün insanları diriltmiş gibi olur."[1]

Görüldüğü gibi bir insanı öldürmek tüm insanlığı öldürmeye denk tutulmuş; insanı ve insanlığı yaşatmak teşvik edilmiş ve **bir insanı yaşatmak, tüm insanlığı yaşatmaya** denk görülmüştür. Âyette öldürmeye verilen izin (haklılık) de yine insanı yaşatmaya yöneliktir. Ancak bu bir emir değildir. Öldürülen bir insanın hakkını ve hukukunu korumaya yöneliktir. Ayrıca yeryüzünde fesat, kargaşa, bozgunculuk çıkarıp terör estirenlerin öldürülebileceği ifade edilmiştir ki bu da **mâsum insanların haklarını ve hayatlarını** korumaya yöneliktir. Çünkü bu türden kargaşa ve terör olaylarında yüzlerce mâsum insan hayatını kaybedebilmektedir. Dolayısıyla mâsum insanların can ve mal güvenliğinin sağlanabilmesi için söz konusu fesadın, karmaşanın ve terörün ortadan kaldırılması aklen de zorunludur.

Bazı kimseler kasıtlı olarak, Kur'ân'da yer alan âyetleri bağlamlarından koparark ele almakta ve âyetlerin anlamlarını çarpıtarak İslâm'ı şiddet yanlısı olarak göstermeye çalışmaktadırlar. Oysaki Kur'ân'ın her bir âyeti, bir bütünün parçasıdır. Bu nedenle âyetlerin, Kur'ân'ın genel anlam bütünlüğü yanında, âyetin öncesi ve sonrası (siyak/sibak) dikkate alınarak anlamlandırılması gerekir.

---

1 Mâide 5/32.

Bakara sûresindeki *"Onları bulduğunuz yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın."*[1] âyeti bu konuda örnek gösterilen âyetlerden birisidir. Bu konuda öldürülmesi istenen grup Mekke müşriklerinden bazılandır. Kur'ân'ın getirdiği mesaj, tevhid ilkesine dayanır ve şirke karşıdır. Ancak Kur'ân hiçbir zaman bütün müşriklerin öldürülüp yok edilmesini istememiştir. Bu âyetin öncesindeki âyette *"Sizinle savaşanlarla savaşın."*[2] buyurulmaktadır. Dolayısıyla öldürülmesi istenen müşrikler, Müslümanlarla savaşan ve onları yok etmeye çalışan müşriklerdir. Onlar, her fırsatta Müslümanlara düşmanlık beslemiş, pek çok yerde onlarla savaşmış, hicret ettikleri Medine'de bile onları rahat bırakmamış olan müşriklerin azgın ve saldırgan olanlarıdır. Yoksa Kur'ân, asla müşriklerin öldürülüp yok edilmesini istememiştir. Nitekim Mekke fethedildiğinde, müşrikler öldürülmemiş, onlara hayat hakkı tanınmış ve canlarının güvende olduğu duyurulmuştur.

Tevbe Sûresi 5. âyet de yukarıdaki âyete benzer nitelikte-dir: *'Haram aylar çıkınca Allah'a ortak koşanları bulduğunuz yerde öldürün.'* denilmektedir. Bu âyetin öncesi ve sonrasına bakıldığında bir anlam bütünlüğü olduğu görülür. Bu nedenle âyet tek başına değil **öncesi ve sonrasıyla birlikte** düşünülmek zorundadır. Önceki âyetlere bakıldığında buradaki öldürme durumunun, müşriklerin tamamına yönelik değil, yapılan **anlaşmaya uymayan, bozgunculuk çıkaran** ve savaşmayı tercih eden müşriklere yönelik olduğu görülür. Dolayısıyla kendilerine savaş açan ve yapılan anlaşmalara uymayan müşriklere karşı, Müslümanların kendilerini savunmaları teşvik edilmektedir; yoksa savaşa katılmayan ve bozgunculuk yapmayan diğer müşriklerle ilgili bütüncül bir öldürme emri söz konusu değildir.

Devam eden altıncı âyette Yüce Allah, eğer müşriklerden biri sığınma talep ederse, onun güvene alınmasını ve can güvenliğinin sağlanmasını istemektedir. Ayrıca hem savaş durumu

---

1 Bakara 2/191.

2 Bakara 2/190.

hem de kısasta affın ve bağışlayıcılığın daha iyi olacağı da vurgulanmaktadır.

Görüldüğü üzere buradaki savaşma emri, tüm inanmayanlara/müşriklere yönelik bir emir olmayıp, daha çok Müslümanlarla savaşan ve bozgunculuk çıkaranlara yöneliktir. Çünkü makbul ve geçerli olan inanç, bireyin kendi iradesi ve rızasıyla benimsediği inançtır. Dinde zorlama olmadığı gibi, kılıç zoruyla olan bir iman da geçerli değildir:

> "Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mümin olsunlar diye insanları zorlayacaksın?"[3]

5. Anlamlarını Sadece Allah'ın Bildiği Âyetler Var mıdır?

Kur'ân, insanlığa rahmet olan bir peygambere gönderilmiş bir kitaptır. Kur'ân'ın mesajı insana yöneliktir; onlara yol gösterir, dünya ve âhirette mutluluğa ulaştıracak reçeteler sunar, onların yollarını aydınlatır.

Dolayısıyla Kur'ân, insan içindir. İndirilen âyetler, inananlar tarafından okunacak, anlaşılacak ve güzel davranışlarla birey ve toplum hayatında karşılık bulacaktır. Yüce Allah insana olan merhameti gereği, yalnızca kitap göndermemiş, aynı zamanda o kitabı bize okutacak öğretmeni (peygamberi) de beraberinde göndermiştir. Bu nedenle her Müslüman, Kur'ân'ı okur, anlar ve yaşamaya çalışır. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm'de insanın anlayamayacağı âyetlerin var olması, onun gönderiliş hikmetine aykırıdır.

Kur'ân âyetlerinin bir kısmı ilk bakışta anlaşılabilecek (muhkem) türdendir. Bu âyetlerin anlamı açıktır, mesajı nettir ve kolayca anlaşılabilir. Bir de çok anlamlı olduğu için anlaşılması biraz daha zor olan âyetler (müteşâbih) bulunmaktadır. Anlam çeşitliliği nedeniyle onunla ne kastedildiğini anlamak

---

3 Yûnus 10/99.

daha zordur. Ancak bu âyetler anlamsız ya da anlaşılmaz değillerdir. Bu âyetlerin gerçek anlamını yalnızca Allah'ın bileceği konusunda bir şüphe yoktur. Ancak Kur'ân'ın anlatımına göre ilim sahipleri de bu âyetleri anlayabilirler.

Kur'ân-ı Kerîm, Allah tarafından gönderilmiş apaçık bir kitaptır ve onda hiçbir kuşku yoktur. Her insan, onun verdiği mesajı anlayabilecek kapasitededir. Ancak hemen belirtelim ki Kur'ân Allah'ın kelâmıdır. Elbette bir söz ile tam neyin kastedildiğini gerçek anlamda o sözün sahibi bilecektir.

6. On Dört Asır Öncesine Ait Bir Kitap, Günümüz Sorunlarına Nasıl Çözüm Olacak?

Bir mesajın sorunlara çözüm getirip getirmemesi o mesajın tarihiyle ilgili değildir. Mesajın gücünü daha çok onun etki düzeyi ve anlam derinliği belirler. Aristo'nun ya da Eflatun'un milattan önce yaşamış olmaları, onların düşüncelerini günümüz insanı için anlamsızlaştırmaz. Aksine onlar günümüz insanı için de önemlidirler, onlar için de anlam taşırlar ve yol göstericilerdir. Aristo, hâlâ mantık alanında 'ilk öğretmen' (muallim-i evvel) olarak bilinir ve onun bu unvanını kimse elinden alamamıştır. Ebû Hanîfe ve Gazâlî'nin durumu da aynıdır. Tarihin derinliklerinde yer almak, bir düşünceyi günümüz insanı için anlamsız kılan bir unsur değildir.

Kur'ân, 14 yüzyıl önce gelmiş olsa da inanç, ahlak ve gündelik hayata ilişkin verdiği mesajlar, oluşturduğu ayrımlar ve ortaya koyduğu evrensel kurallar, yalnızca o çağ insanı için değil, günümüz insanı için de anlamlıdır; bundan sonraki çağın insanları için de anlamlı olacaktır. Çünkü önemli olan, Kur'ân'da anlatılan bir olayın (kıssanın) tarihsel olması değil, o olaydan **çıkarılan mesajın evrensel oluşudur**.

Kur'ân'ın ortaya koyduğu mesaj **evrenseldir** ve insanlık için geçerli genel ilkeleri belirler. Bu ilkeler, gündelik hayatımızda ve içinde yaşadığımız evrende uymamız gereken genel kurallardır. Örneğin Kur'ân, âdil olmamızı ve temizliğe önem

vermemizi ister. Bunlar evrensel iki ilkedir. Her asırda ve zamanda, adâleti sağlama şekli ya da temizlik yapma gereçleri değişebilir. Ancak adâlet ve temizlik her zaman iyidir, herkes için geçerlidir. Temizlik ve hijyen, 14 yüzyıl öncesinin insanı için de önemliydi ve yaşanan pandemi dönemlerinde de fazlasıyla önem taşımaktadır.

7. Kur'ân'da Geçersiz (Mensûh) Âyetler Var mıdır?

Kur'ân'da yürürlükten kaldırılarak geçersiz kılınan âyetler bulunmamaktadır. Aslında bu konu Kur'ân'da yer alan ve 'silme, yürürlükten kaldırma' gibi anlamlara gelen 'nesih' kavramıyla ilişkili olarak gündeme getirilmektedir. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de *"Biz herhangi bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek), yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz."*[1] buyurmaktadır. Bazıları bu âyetten hareketle Kur'ân'da yürürlükten kaldırılmış âyetler olduğunu ileri sürseler de genel kabul öyle değildir. Kur'ân'da yürürlükten kaldırılan ve **hükmü geçersiz kılınmış bir âyet yoktur.**

Âyetin anlamına dikkat edildiğinde Yüce Rabbimizin, Kur'ân'da herhangi bir âyeti yürürlükten kaldırdığını söylemediğini görüyoruz. Âyette, *'Biz şu âyetin hükmünü kaldırdık, ya da şu âyetlerin hükmü geçersizdir.'* denilmemektedir. Aksine âyette genel bir ilke belirlenmektedir. O da *'eğer bir âyet yürürlükten kaldırılırsa onun yerine daha hayırlısını getirme'* ilkesidir. Bu genel bir ilkedir ve herhangi bir âyetin hükmünün yürürlükten kaldırılmasını ifade etmez.

Farklı bir açıdan bakıldığında; bu âyette önceki peygamberlere indirilmiş kitaplardan söz edilmiş olması da mümkündür. Yüce Allah, Hz. Muhammed'den (s.a.s.) önceki peygamberlere indirilen kitapların hükmünü yürürlükten kaldırmış olacaktır. Onların yürürlükten kaldırılmasıyla birlikte ondan daha hayırlı olan Kur'ân indirilmiştir.

---

1 Bakara 2/106.

8. Diğer Kitaplar da Hak ise Kur'ân-ı Kerîm'i Neden Tercih Edelim?

Allah tarafından indirildiği bilinen kitapların hepsi hak kitaplardır. Bu kitapları bize Kur'ân-ı Kerîm bildirmiştir. Kur'ân, Hz. Muhammed'den (s.a.s.) önceki peygamberlere inanmamızı istediği gibi, onlara indirilen kitaplara da inanmamızı istemiştir. Bunu kabul etmek ve inanmak, kitaplara iman etmenin bir parçasıdır.

Ancak Kur'ân-ı Kerîm'den önceki kitapların hiçbirinin orijinal kopyaları günümüze kadar ulaşmamıştır. Bu kitapların orijinal kopyaları, değiştirilmiş, bozulmuş ve tahrif edilmiştir. Yüce Allah bu durumu bize açıkça bildirmiştir:

> "Onlardan (Kitap ehlinden) bir grup var ki, Kitap'tan olmadığı hâlde Kitap'tan sanasınız diye (okudukları) Kitap'tanmış gibi dillerini eğip bükerler ve 'Bu, Allah katındandır.' derler. Hâlbuki o, Allah katından değildir. Bile bile Allah'a karşı yalan söylerler."[1]

Dolayısıyla bir Müslümanın onların bugünkü kopyalarına iman edip benimsemesi gerekmez.

Buna karşılık Kur'ân-ı Kerîm, hiçbir harfi değişmeden günümüze kadar ulaşabilen tek kitaptır; ondan sonra artık bir başka kitap gelmeyecektir. Kur'ân'ın getirdiği mesaj evrenseldir ve tüm insanlığa hitap eder. Bu nedenle bir Müslümanın, Kur'ân-ı Kerîm'i tasdik edip iman etmesi zorunludur. Kur'ân'a iman etmeyen, onu hak kitap olarak görmeyen biri, imanın şartlarından birini yerine getirmemiş demektir.

9. Kur'ân Âyetleri Tarihsel midir?

Yaygın olarak kullanılan biçimiyle "tarihsel" sözcüğü, tarihe ait oluşu ve **tarihin belli bir döneminde** bulunuşu ifade eder. İçinde yaşanılan evren gibi insan da tarihe ait bir varlıktır. Belli bir tarihte doğar, büyür ve ölür. Allah dışındaki bütün

1 Âl-i İmrân 3/78.

varlıklar, belli bir zamana tâbidirler. Belli bir zaman diliminde var olurlar. Bir tarih dönemine aittirler ve tarihseldirler.

Allah ise zamana tâbi değildir. **Zaman ve mekân üstüdür.** O'nun ilmi ve iradesi de **bütün zamanları kuşatır.** Aynı şekilde O'nun sözü, **bütün zamanlarda geçerlidir.**

Kur'ân-ı Kerîm de Allah'ın sözü (kelâmı) olup Hz. Muhammed (s.a.s.) aracılığıyla insanlara gönderilmiştir. Ehl-i Sünnet alimlerine göre Kur'ân-ı Kerîm **hem metin hem de mana** itibarıyla Allah'ın kelâmıdır. Bu nedenle de sadece mana bakımından değil aynı zamanda metin/lafız bakımından da mucizedir.

Kutsal metinlerle ilgili tarihsellik tartışmaları, özü itibarıyla **Hristiyan dünyada ortaya çıkan** bir tartışmadır. Hristiyan temel kutsal metinlerini (kitâb-ı mukaddes) tarihsel olarak niteleyen bazı düşünürler, bu metinlerin ifade ettiği değer, anlam ve mesajın da tarihsel şartlara bağlı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla Hristiyan kutsal metinleri, yazıldıkları döneme aittir, evrensel bir karakter taşımaz ve buna bağlı olarak da sonraki zamanlar için bir geçerliliği yoktur.

Aslında bu, bir bakıma da doğrudur. Çünkü Hristiyan kutsal metinleri geçen süre içinde orijinal hâliyle korunamamıştır. Bugün eldeki kutsal metinler, Hz. İsa'dan (a.s.) çok sonraları azizler tarafından kaleme alınmıştır.

Bunlar, belli bir zamanda ve günün şartlarına göre insanlar tarafından kaleme alınan metinlerdir. Bu nedenle de tarihseldir.

Kur'ân-ı Kerîm'in Müslümanlar arasındaki konumu ise bütünüyle farklıdır. Kur'ân, Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) Cebrâil (a.s.) tarafından getirilmiştir. Peygamber'e indirilen vahyin sonucudur ve bütünüyle Allah'ın sözüdür.

İndirilen âyetler, kâtipler tarafından kayıt altına alınmış ve o dönemde yaşayan insanların bir kısmı tarafından ezberlenmiştir. O günden bugüne bir harfi bile **değişmeden gelmiştir.** Kur'ân, hiçbir beşerî müdahalenin olmadığı Allah kelâmıdır.

Kur'ân, mesajını bazen olgu ve olaylar bazen de tarihsel bir gerçeklik (kıssalar) üzerinden bize iletir. Olgu ve olaylar, belli bir zamanda gerçekleşir ve dolayısıyla tarihseldir ancak onun üzerinden iletilen mesaj o tarihsel gerçekliği aşar, **bütün tarihlere ve gelecek çağlara da uzanır.** Kur'ân'ın dile getirdiği kıssalar belli bir tarih diliminden haber verse de onun üzerinden iletilen mesaj, tarihin sınırlarını aşar, geçmişi olduğu kadar şimdiyi de geleceği de kuşatır.

Zaten bir mesajın gücü, sözünü ettiği olayla ilgili değildir. Mesaj, bazen anlatılan olgu ve olaydan daha güçlüdür. Âyetin gönderiliş nedenini açıklayan olayların belli bir zamanda yer alması mesajın gücünü sınırlamaz, aksine sağlamlaştırır; onu daha gerçekçi hâle getirir.

Kur'ân'ın mesajı, evrensel karakterdedir ve tüm insanlık için gerekli evrensel kuralları belirler. İnsanlığa yol gösteren ve onların yolunu aydınlatan bu evrensel ilkeler zamanın geçmesiyle anlamsızlaşmaz ve değerini yitirmez. Ömeğin adâleti sağlama, haksızlığa karşı çıkma ve temizlik gibi ilkeler evrensel ilkelerden yalnızca birkaçıdır. Bu ilkeler her çağın insanı için anlamlı ve değerlidir. Zamanın değişmesiyle değişmez ve eskimez. Adaletin nasıl uygulanacağı hakkında da Kur'ân'ın uygulamaya dönük emirleri vardır, bunlar da tarihsel değildir. Bu açıdan Kur'ân adaletin nasıl uygulanacağı ile de ilgilenmiştir.

Bununla birlikte bunlara erişim araçları zamanla değişebilir. Günümüz insanının misvak yerine diş fırçası kullanması işin özünü değiştirmez.

Kuşkusuz bu evrensel ilkeler bunlarla sınırlı da değildir. Bu listeyi çalışma, doğruluk, ahde vefa, anne - babaya saygı, bozgunculuktan kaçınma, dedikodudan uzak durma ve emaneti koruma şeklinde uzatabilmek de mümkündür.

KİTAP İNANCINI RİSKE SOKAN SÖZ VE DAVRANIŞLAR

Kitaplara iman, imanın altı esasından biridir. Yüce Allah,

Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça Allah tarafından indirilen kitaplara iman etmemizi istemiştir. Dolayısıyla Allah'ın indirdiği ve Kur'ân'ın bize bildirdiği kitaplardan birinin bozulmamış aslını reddetmek, imanı ortadan kaldırır ve küfre götürür. Bir Müslümanın kitapları bilip tasdik etmesi ve aynı zamanda kitap inancını riske sokacak söz ve davranışlardan da kaçınması gerekir. Kaynaklarımızda yer alan ve kitap inancını riske sokan söz ve davranışlar şunlardır:

- Kur'ân-ı Kerîm'de bildirilen kitaplardan birini reddetmek,
- Allah'ın kitap indiremeyeceğini iddia etmek,
- Kur'ân-ı Kerîm'i ya da Kur'ân'dan herhangi bir âyeti reddetmek,
- Kur'ân âyetlerinden birini bilerek ve kasıtlı olarak değiştirmek,
- Kur'ân'ın helâl dediğini haram, haram dediğini helâl saymak,
- Kutsal kitapları küçümsemek, onlarla alay etmek,
- Kitaplara sövmek,
- Küçümseme amaçlı olarak Kur'ân'ı def ya da müzik eşliğinde okumak veya dinlemek,
- Küçümseme amaçlı Kur'ân'ı atmak veya pis yerlere koymak,
- Kur'ân'a kasıtlı olarak ilaveler yapmak,
- Kur'ân-ı Kerîm'in Allah'ın kelâmı oluşunu reddetmek,
- Kur'ân-ı Kerîm'deki bir ifadeyi veya manasını beğenmemek,
- Kur'ân'da hata bulunduğunu iddia etmek,
- Kur'ân okunurken protesto amacıyla alkışlamak,
- Kendi sözünü, Allah'ın kelâmı diye aktarmak,
- Ayağını Kur'ân'ın üzerine koyarak yemin etmek.

PEYGAMBERLİK

Peygamber, en genel anlamıyla Allah'ın, insanlar arasından seçip mesajını ulaştırdığı ve o mesajın insanlara anlatılması (tebliğ) görevini verdiği kimsedir. Türkçemizde yaygın olarak kullanılan Farsça 'peygamber' sözcüğü, Arapça 'nebî ve resûl' sözcüklerine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla peygamberlik de nübüvvetin karşılığıdır. Peygamberlik, Allah'ın peygamber görevlendirmesi, ona mesajını iletmesi (vahiy) ve dinin tebliği gibi hususların hepsini içine alan ve Hz. Âdem (a.s.) ile başlayıp Hz. Muhammed (s.a.s.) ile son bulan sistemdir.

İlâhî dinler, Allah'ın insanlar arasından peygamberler seçip onlara vahiy göndermesi ilkesine dayanır. Bu dinlerin hepsinde peygamberlerin varlığına inanmak gerekir. İslâm dini, vahye dayalı bir dindir. Dinimizde peygamberlerin varlığına inanmak, iman esasları arasında yer alır. Her Müslüman, peygamberlerin Allah tarafından seçilip görevlendirildiğini bilmek ve onları tasdik etmekle yükümlüdür. Kur'ân-ı Kerîm'de Yüce Allah, Allah'a ve peygamberlerine iman etmemizi istemiştir[1] ve bu emir, pek çok âyette tekrarlanmıştır. Kur'ân, peygamberleri *"kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik verilen kimseler"*[2] olarak tanımlamıştır. Her Müslüman, Allah'a, peygamberine ve peygamberine indirdiği kitaba inanmakla yükümlüdür:

> "Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberi'ne, Peygamberi'ne indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği Kitab'a iman edin. Kim Allah'ı,

1 Âl-i İmrân 3/179.

2 En'âm 6/89.

meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse, derin bir sapıklığa düşmüş (imandan çıkmış) olur."[3]

İman esasları içinde ilk sırayı 'Allah'a iman' alsa da peygamberlik de son derece önemlidir. Peygamberler, Allah tarafından seçilmiş ve görevlendirilmiş kimselerdir. Bizim Allah'ı tam anlamıyla bilip tanıyabilmemiz peygamber sayesinde mümkün olmaktadır. Kitaplar peygamberlere indirilmiştir. Bizler meleklere, âhiret gününe ve kadere inanmayı bu kitaplardan ve Peygamber Efendimiz'in anlatımlarından öğreniriz. İman esasları, peygamberin varlığı ve onun getirdiği kitap üzerine bina edildiğinden, peygamberi çekip aldığınızda sistem çöker.

İslâm dini açısından Peygamber Efendimiz'in yeri ve konumu tartışılmaz öneme sahiptir. Allah'ın isim ve sıfatları başta olmak üzere diğer iman esaslarının hepsi, peygamberin haber vermesi ve bize ulaştırdığı kitaba dayanır. Bu nedenle, peygamber olmadan sadece Kur'ân merkezli bir din inşa etmek imkânsızdır. Çünkü Kur'ân'ı bize ulaştıran da peygamberdir. Bu nedenle peygamber, toplumun en güvenilir kişisidir. Onun her söylediği ve her yaptığı inananlar için değerlidir.

Peygambere inanmamak, onun söylediklerini önemsiz saymak, bir Müslümanın dinî yaşantısını (namaz, oruç, zekât vs.) anlamsızlaştıracaktır. Çünkü gündelik hayatımızda helâl, haram, emir ve yasak gibi kavramların hepsi Hz. Peygamber ve onun bize ulaştırdığı Kur'ân sayesinde bilinebilmektedir.

Peygamberlik, Allah'ın insanlar arasından seçtiği kullarına verdiği bir görevdir. Peygamberlik, Allah'ın seçimine ve takdirine bağlı bir görevdir; insanların asalet, soy yoluyla ya da çalışarak hak ettikleri bir şey değildir. Allah dilediğine bu görevi verir. Peygamberler, Allah ile insan arasında elçilik görevi yürütürler. Allah'tan aldıkları mesajı insanlara ulaştırmakla yükümlüdürler.

---

3 Nisâ 4/136.

Peygamberler, insanları dünya ve âhirette yüceltecek ve derecelerini yükseltecek şeyleri bildirir ve açıklarlar. Onlar, insanları hem uyarır hem de müjdelerler. Allah'ın insanlar arasından bir peygamber seçmesi aklen imkânsız değildir. Çünkü bu, bütünüyle insanların menfaatinedir. Bazı Ehl-i Sünnet âlimlerine göre Allah'ın peygamber göndermesi bir gerekliliktir;[1] ancak bu gereklilik, O'nun hikmeti gereğidir. Allah, hiçbir şeyi yapmakla yükümlü değildir; dilediğini yapar ve dilediğini de yapmaz. *'Elçilik görevini kime vereceğini en iyi bilen Allah'tır."*[2] Allah dilediğine peygamberlik nimetini lütfeder.[3]

Akıl, Allah'ın elçiler göndermesini mümkün ve hatta gerekli görür. Kur'ân ve Sünnet ise peygamberlerle ilgili bize bilgi verir ve onlara iman etmemizi ister. Bu sebeple, peygamberlerin varlığına inanmak, **aklî ve dinî** bir yükümlülüktür. Bir Müslümanın diğer iman esaslarına inandığı gibi peygamberlere de inanması gerekir. Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr derin bir sapkınlık ve küfürdür.[4]

Peygambere Olan İhtiyaç

İnsan, akıl ve irade sahibi bir varlıktır. Bu özelliğiyle diğer varlıklardan ayrılır, onların en şereflisidir. Diğerlerinden farklı olarak sadece hayatını sürdürmez, aynı zamanda okur, anlar, düşünür ve iman eder. Aslında bir bakıma bu, insanı insan yapan yönüdür. Hayat, her zaman iyi ve güzel yüzünü göstermez bize; bazen bizi üzer ve bazen de yanıltır ve şaşırtır. Buna bir de insanın yaradılışına yerleştirilen gazap, öfke, nefret ve şehvet gibi özellikler eklenince, insan zorlanır, kararsız kalır. Her zaman seçimini iyiden yana yapamaz, yanlış seçim yapabilir, risk üstlenebilir. Seçimini iyiden yana yapmamak, insanı hem dünyada tedirgin eder hem de ölüm sonrasında ebedî hayatını riske atar.

1 Nesefî, *el-Umde fi'l-Akâid*, s. 74.
2 En'âm 6/124.
3 İbrâhim 14/11.
4 Nisâ 4/136.

İnsanı, Allah yaratmıştır. Dolayısıyla insanı en iyi bilip tanıyan da O'dur. Allah insana akıl ve irade vermiştir. Bu iki yeteneğin test merkezi ise dünya hayatıdır. Çünkü dünya, insanın karşısına iyi ve kötü şeklinde iki seçenek sunar; insan bunlarla **test edilir**. Akıl ve irade burada devreye girer. Allah'ın gönderdiği peygamberler, iyilik-kötülük mücadelesinde rehber olur ve insana yol gösterir.

İnsanlık âleminin fikrî ve manevî gelişimlerinde peygamberlerin payı büyüktür. Yüce Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir. Peygamber göndermeye de ihtiyacı yoktur. Görüldüğü üzere insanın peygambere ihtiyacı vardır ve peygamberlerin varlığı onların faydasını temine yöneliktir. Allah, eşsiz cömertlik, lütuf ve merhameti gereği peygamberler göndermiş ve böylece her zaman insanların **yanında ve yardımında** olduğunu göstermiştir. Öyleyse peygamberlerin var olduğu bu dünya, çok daha anlamlıdır.

Allah'ın insanlara karşı lütfu ve cömertliği geniştir. Buna karşılık insanın da Rabbiyle iletişim kurabilmesi ve ona karşı yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekir. İnsan, kendisine verilen akıl sayesinde her şeyi var eden bir yaratıcı olduğu düşüncesine ulaşabilse de O'nunla nasıl iletişim kurulacağını bilemez. İnsanın Rabbiyle olan iletişimi ancak **peygamber sayesinde** kurulabilmektedir.

Böylece 'Akıl bize yeter, peygambere ne gerek var?' düşüncesi anlamını yitirmektedir. Çünkü akıl, değişkendir. Akıl, bazen duyuların ve içinde yaşadığımız çevrenin etkisinde kalabilmektedir. Akıl her insanda var olmakla birlikte, her insan **doğruluk üzere** değildir. Bütün bunlar, aklın sınırlılıklarını göstermektedir. Akıl bize verilmiş önemli bir yetenek olsa da her şeye gücü yetmemektedir; hatta, kendisinin bile ne olduğunu tam olarak bilememektedir.

Oysaki gerçeklik (hakikat), kapsamlıdır. Görünen varlıklar kadar görülemeyenler de bir gerçektir. Görüp dokunabildiklerimiz de gerçektir, duyularımızın ötesinde kalanlar da. Aklın,

doğru ve yanılmaz bir rehbere sahip olması, olmamasından çok daha iyidir. Bu rehber (peygamber), yol gösterir, hedef belirler ve o hedefe ulaştıracak güzergâhı aydınlatır.

Diğer taraftan, insanın Allah'a karşı yükümlülükleri de ancak peygamberler sayesinde bilinebilir. Allah, bazı şeyleri yapmamızı ister, bazılarını da yasaklar. Yapacaklarımızı da sakınmamız gerekenleri de peygamberden öğreniriz. Akıl, emir ve yasak belirleyemez. Akıl, Allah'ın bize bildirdiği emir ve yasakları **anlar, çözümler** ve hayata mal eder. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) ve ona indirilen kitap olmasaydı, namazdan haberimiz olmazdı. Orucu nasıl tutacağımızı bilemezdik. Haccın nasıl yerine getirileceği konusunda bilgimiz olmazdı. Bütün bunlar, Allah'ın emretmesi ve Peygamberimiz'in onu bize ulaştırmasıyla bilinir.

Aynca insanlar, sorumlu varlıklardır. Dünya hayatında yapıp ettiklerinden ölüm sonrasında hesaba çekilecektir. Yüce Allah, adâlet ve hikmet sahibi olduğundan, insanları uyarmadan ve ikaz etmeden sorumlu tutması O'nun hikmetine uygun düşmez.

"Biz, bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz."[1]

İnsan, akıl ve irade sahibi ama aynı zamanda zayıf bir varlıktır. Yaptıklarına da yapmadıklarına da **bahaneler** aramayı sever. Aynı zamanda ölümden sonra dirilecek ve yaptıklarından hesaba çekilecektir. Bu noktada insanın bahaneler üreterek savunmaya geçmesi muhtemeldir. Dolayısıyla Yüce Allah, peygamberler gönderip kitaplar indirerek insanın elindeki bu bahaneyi elinden alır. Artık, hesap başladığında insanın 'bilmiyorduk' deme bahanesi yoktur:

"Müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdik ki peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın."[2]

---

1 İsrâ 17/15.

2 Nisâ 4/165.

Peygamberin Günümüz İnsanı için Anlamı

Peygamberler, bulundukları toplumları aydınlatan ve fark oluşturan kimselerdir. Getirdikleri mesaj kadar, yaşantılarıyla da her zaman ilkeli, tutarlı ve örnek kişilerdir. İnsana ve insanlığa rehber olmuş ve onlara yol göstermişlerdir. Hiçbir zorluk, hiçbir güçlük onları yıldırmamış, her zaman kötüyle ve kötülükle mücadele etmiş ve iyiliğin yeryüzüne egemen kılınması için var güçleriyle çalışmışlardır.

Daima güler yüzlü ve hoşgörülüdürler. Her zaman affedici ve bağışlayıcıdırlar. Kendisine düşmanlık edenlere bile *'Yâ Rabbi! Onları bağışla onlar bilmiyorlar.'* diye dua edecek kadar da engin gönüllüdürler. Bu özellikleriyle herkesin güvenini kazanmış ve düşmanlarının bile takdirini toplamışlardır. Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) *'Güvenilir Muhammed' (Muhammedü'l-Emîn)* diyen Mekke müşrikleridir.

Peygamberler, yalnızca yaşadıkları dönemde değil her dönemde sevilen, örnek alınan ve rehber kabul edilen kişilerdir. Getirdikleri mesaj, evrensel, makul ve insanlığın yararınadır. Onların yaşadıkları zamanın bir önemi yoktur. Önemli olan getirdiği mesaj ve ortaya koyduğu hayat idealinin günümüz insanı için anlam taşımasıdır. Bu nedenle, Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) 14 yüzyıl önce bildirdiği mesaj, yalnızca Arabistan coğrafyasıyla sınırlı kalmamış, dünyanın dört bir yanından insanın ilgisini çekmiş ve hâlen de çekmeye devam etmektedir.

Günümüzde bilim ve teknoloji baş döndürücü bir hızla ilerliyor. Dün aldığımız bilgisayar, bugün demode oluyor. Bir sene önce alınan bir telefon, bugün ihtiyaçlarımıza cevap vermeyebiliyor. İnsan, daha fazla teknoloji ile iç içe, daha meşgul ve daha yorgun görünüyor. Kabul etmek gerekir ki her insan, yaşadığı asrın bireyidir. Aslında bu değişimin tam merkezinde ise insan yer alıyor. Modern (!) insan, çabuk sıkılıyor, değiştirme ihtiyacı hissediyor. Farkına varmadan elindeki her şeyi tüketiyor; parasını, malını ve hatta ömrünü...

Küresel toplum, her şeyi tüketime endekslemiş ve bütün kavramlar tüketime odaklı yorumlanıyor. Bizim için değer taşıyan anne, baba, sevgi gibi kavramlar bile (anneler günü, sevgililer günü vs.) bu tüketim çarkından nasibini alıyor ve farkına varmadan **sevgiyi de tüketiyor**. Daha az hoşgörülü, birbirini daha az seven toplumlar oluşumuz belki de bundan.

Söylediğimiz gibi, bütün bu değişimler çevremizde olup bitse de aslında merkezinde insan var. İnsan değişiyor; alışkanlıklarımız, huylarımız ve hayat tarzımız... Dış görünüşümüz değişse de (giyim, kuşam ve alışkanlıklar), aslında özümüz değişmiyor. Yüce Yaradan'ın bizlere nakşettiği **fıtrat (yaradılış) değişmiyor**. Hâlâ insanız, hâlâ zayıf ve güçsüzüz.

İşte peygamberler ve onların bize ulaştırdıkları mesaj bizim bu değişmeyen özümüze hitap ediyor; onun için her zaman taze, onun için **her zaman canlı**. Çünkü peygamberler, sürekli değişen bu kaygan zeminde bize değişmeyen ilkeler sunuyor.

Her şeyin değiştiği bir dünyanın bunalttığı modern insan, bir nebze huzur ve mutluluk arıyor. Günümüzde maddî olarak doyuma ulaşan insan, yalnızca maddî bir bedenden ibaret olmadığından **manevî açlık** yaşıyor; manevî olarak da doyuma ulaşabilmenin yollarını arıyor. Bu noktada peygamberler asırlar öncesinden modern insanın yardımına koşuyor. İnsana, hiç değişmeyen ve her zaman **âdil, merhametli ve şefkatli** olan bir yaratıcının varlığını bildiriyor. İnsanın bu yaratıcıyla nasıl iletişime geçebileceğinin ipuçlarını veriyor. Bu iletişimi güçlü ve sürekli kılacak namaz, oruç, zekât vb. ibadetlerin nasıl yapılacağını öğretiyor. Bu nedenle peygamberler, yaşadıkları dönemdeki insanların arasında yaşadığı gibi günümüz insanının da gönüllerinde yaşıyor.

Peygamber Göndermenin Mümkün Oluşu

Peygamber göndermek aklen mümkündür. Hatta bazı düşünürler, Allah'ın elçiler gönderip onlara yardımcı olmasının bir gereklilik olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü peygamber

gönderilmesi ve bu peygamberlerin insanlara rehberlik etmesi, insanların yararınadır. Allah'ın hikmeti peygamber göndermeyi gerektirir. Çünkü bu sayede insanlar dünya hayatını düzene koymakta ve ölüm sonrasında da ebedî mutluluğa erişmektedirler. İnsan aklı, insanların faydasına olan bir şeyi gerekli görür. Peygamberler, insanlar arasından seçilmiştir. Bulundukları toplumlarda öncü ve sevilen kişilerdir. Allah'ın insanlar arasından birini seçmesi, ona mesajını iletmesi ve onu insanlara rehber kılmasını akıl imkânsız görmez, aksine gerekli görür.

Peygamber göndermek, aklen mümkün olduğu gibi, Kur'ân'da da Allah'ın peygamberler gönderdiği haber verilmektedir. Pek çok âyette Yüce Allah, insanlar arasından elçiler seçtiğini, onlara kitaplar indirdiğini açıklamış ve onlara inanmamızı istemiştir. Allah'ın her şeyi bilen ilmi ve her şeye nüfuz eden kudreti açısından peygamberler göndermesi mümkündür. Allah'ın cömertliğini ifade eden isim ve sıfatları açısından da bu gereklidir. Çünkü peygamber göndermek O'nun sonsuz rahmet ve merhametinin yansımasıdır. O'nun peygamberlere kitaplar vermesi ise 'el-Kelâm" sıfatının bir açılımıdır. Bundan dolayı Kur'ân'a 'Allah'ın Kelâmı' anlamına gelen *kelâmullah* denilmiştir.

Kur'ân'da bazı peygamberlerin isimleri zikredilmiş ve hayatlarından kesitler aktarılmıştır. Diğer taraftan ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'den (a.s.) son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.s.) peygamberlerin var olması ve bütün vahiy kökenli dinlerin bunların varlığını ittifakla kabul etmesi de bunun mümkün olduğunu ve hatta fiilen gerçekleştiğini gösterir.

Peygamberlerin Nitelikleri (Sıfatları)

Peygamberler, insanlar arasından seçilmiştir. İnsan oluşları itibarıyla bizden biridirler. Bizim gibi yerler, içerler, evlenirler, görevleri ve ömürleri tamamlandığında vefat ederler. Onlar, toplumda kişilik, karakter, ahlâk ve erdem bakımından **üstün nitelikli** kimselerdir. Peygamberliklerinden önce veya peygamber olduktan sonra asla yalan söylememiş, insanları

aldatmamış, yüz kızartıcı bir suç işlememişlerdir.

Şüphesiz insanı yaratan da onu en iyi bilen de Allah'tır. Allah, kimi peygamber olarak seçeceğini bilir[1] ve O'nun peygamber olarak seçtiği kişiler bu nitelikleri hakkıyla taşırlar.

Hiçbir peygamber **ilâhlıkla nitelenemez.** Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bir **beşerdir.** Kur'ân-ı Kerîm bunu şöyle ifade etmiştir:

"Ben ancak resûl olarak gönderilen bir beşerim."[2]

Bu kural bütün peygamberler için geçerlidir ve hiçbir peygamber bu kuralın dışında değildir. Hristiyanların Hz. İsa'ya (a.s.) **ilâhlık nisbet etmeleri** hatalıdır. Kur'ân, Hz. İsa'nın (a.s.) durumunun Hz. Âdem'den (a.s.) farklı olmadığını ve her ikisinin de topraktan yaratıldığını belirtir:

"Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona 'ol' dedi. O da oluverdi."[3]

Tüm insan türünün sahip olduğu niteliklere en güzel şekilde sahip olmaları, diğer insanlardan daha akıllı, ahlâklı ve erdemli olmaları, onları insan oluş statüsünden uzaklaştırmaz. Onların insan oluşları, insanlarla daha iyi iletişim kurabilmelerini ve ilahî mesajı onlara ulaştırabilmelerini de kolaylaştırır.

"De ki: Ben size, 'Allah'ın hazineleri benim yanımdadır.' demiyorum. Ben gaybı da bilmem."[4]

Yaratılış itibarıyla kadınlardan da peygamber olabilmesi mümkün olmakla birlikte, gönderilen bütün peygamberler erkektirler. Peygamber gönderilen toplumların sosyo - kültürel yapısı, kadınların statüsü ve elçilik görevinin zorlukları dikkate alındığında kadınlardan peygamber seçilmesi mümkün olmamış

---

1 En'âm 6/124.

2 İsrâ 17/93.

3 Âl-i İmrân 3/59.

4 En'âm 6/50.

olabilir.

Peygamberler, kendilerine vahiy gönderilen kimselerdir. Vahiy emanetinin emin ellere teslim edilmesi, güvenilirliği ve eksiksiz insanlara tebliğ edilebilmesi önemlidir. Bu nedenle İslâm âlimleri peygamberlerde bazı sıfatların bulunmasını zorunlu (vâcip) görmüşlerdir. Bu sıfatlar şunlardır:

Güvenilirlik (Emanet): Peygamberler, özüne ve sözüne güvenilen insanlardır. Onlar içinde yaşadıklan toplumda en fazla güvenilen kimseler olmuşlardır. Peygamber Efendimiz, peygamberliğinden önce de yaşadığı toplumda **güvenilen ve sözü dinlenen** bir insandı. Mekke müşrikleri mallarını ona emanet etmiş, Hz. Hatice (r.a.) kervanını ona teslim etmiş ve Kâbe'nin onarımı esnasında Hacerü'l-Esved'in yerine yerleştirilmesi konusunda çıkan anlaşmazlıkta yine onun hakemliğine güvenip itimat etmişlerdi. Müşrikler, getirdiği dini sevmeseler ve düşman olsalar da yiğide hakkını teslim etmiş ve Peygamber Efendimiz'i (s.a.s.) 'Güvenilir Muhammed' diye isimlendirmişlerdi. Kur'ân-ı Kerîm, peygamberlere bu sıfattan söz etmiş ve bunun zıddı olan ihanetin peygamberlere yakışmayacağını vurgulamıştır:

> "Bir peygambere, emanete hıyanet yaraşmaz. Kim emanete (devlet malına) hıyanet ederse, kıyâmet günü, hainlik ettiği şeyin günahı boynuna asılı olarak gelir."[5]

> "Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim."[6]

Doğruluk (Sıdk): Peygamberler yaratılışı düzgün, karakteri sağlam, **sözü ve davranışı doğru ve tutarlı** insanlardır. Bunun zıddı olan yalancılık, peygamberlere olan güveni sarsan bir durumdur. Peygamberler, hayatlan boyunca asla yalan söylememiş ve doğruluktan aynlmamışlardır. Aksi takdirde insanlar onlara da onların kendilerine ulaştırdıklan mesaja da inanmayacaklardır. Bu ise peygamberlik görevini yerine getirmelerini

---

5 Âl-i İmrân 3/161.

6 Şuarâ 26/107.

zorlaştıracaktır. Yüce Allah, Hz. İdris (a.s.) ile ilgili şöyle buyurur:

"Şüphesiz o, doğru sözlü bir kimse, bir nebî idi."[1]

İsmet: Peygamberler, hem peygamberliklerinden önce ve hem de peygamber olduktan sonra büyük - küçük günahlardan ve onlara olan güven duygusunu sarsacak nitelikteki hatalardan korunmuşlardır. Buna ismet sıfatı denilmektedir. Bu, özellikle vahyin güvenilirliğini ilgilendiren bir durum olduğundan peygamberler için gerekli (vâcip) sıfatlardan biridir.

Belirtmeliyiz ki peygamberler de birer insandırlar. Tıpkı diğer insanlar gibi yanılabilir ve hata edebilirler. Onlann Allah tarafından büyük - küçük günahlardan korunmuş olmalan, onları insan derecesinden çıkarmaz. Bu korunmuşluk, onların hiç yanlış yapmayacakları anlamına gelmez. Korunmuşluk, daha çok vahyin selametini, tebliğini ve dinin özünü ilgilendirilen konularda hata yapmalan ve yanılmalan hâlinde, Yüce Allah'ın onları uyarması ve hatalarını düzeltmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu, Yüce Allah tarafından peygamberlere bir lütuftur. Bu yardım ve lütuf sayesinde peygamberler kendi iradeleriyle hatadan uzaklaşırlar. Hiçbir peygamber bilerek ve kasıtlı olarak günah işlememiştir. Bu, Allah'ın iradesinin ve hikmetinin bir gereğidir. Bunun bir örneğini Hz. Yûsuf'un (a.s.) hayat hikâyesinde görmek mümkündür:

"Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı."[2]

Tebliğ: Peygamberlerin Allah'tan aldıkları mesajı/vahyi, insanlara ulaştırmasıdır tebliğ. Peygamberlerin yerine getirmekle yükümlü olduklan görevleridir. Allah'tan vahiy almak ve bu

---

1 Meryem 19/56.

2 Yûsuf 12/24.

vahyi insanlara ulaştırmak, bütün peygamberlerin ortak niteliğidir. Bu görevini yerine getirmeyen peygamber, kendisinden beklenen yükümlülüğü yerine getirmemiş olur. Allah'tan vahiy alma sürecinde, buna aracılık eden Cebrâil'in (a.s.) veya peygamberin sürece müdahalesi söz konusu değildir. Vahyin gelişi tümüyle Allah'ın takdir ve belirlemesine göre olur. Peygamberler Allah'tan almış oldukları bu mesajı olduğu gibi insanlara ulaştırırlar. Çünkü bu süreçte peygambere düşen görev budur:

"Peygambere düşen ancak apaçık bir tebliğdir."[3]

Peygamberler, bu görevlerini yerine getirirken pek çok eziyete maruz kalmış ve güçlükle karşılaşmışlardır. Ancak hiçbir güçlük ve sıkıntı onları bu görevlerini yapmaktan alıkoymamıştır. Onların bu süreçte en büyük yardımcıları da Allah olmuştur. Tebliğ, peygamberlerin aslî görevidir ve bu görevlerini yerine getirirken kimseden korkmaz ve çekinmezler:

"Daha önce gelip geçen o peygamberler, Allah'ın vahiylerini tebliğ eden, Allah'tan korkan, başka hiç kimseden korkmayan kimselerdir."[4]

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) de diğer peygamberlerde olduğu gibi vahiy almış ve bu vahyi insanlara tebliğ etmiştir. Yüce Allah, Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.) kendisine indirileni tebliğ etmesini istemiş ve onu koruyacağını açıkça ifade etmiştir:

"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah, seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidâyete erdirmeyecektir."[5]

Akıllılık ve Zekilik (Fetânet): Bütün peygamberler akıllı ve zeki insanlardır. Kendilerine verilen bu zorlu görevi

3 Nûr 24/54.

4 Ahzâb 33/39.

5 Mâide 5/67.

yerine getirebilmek için akıllı ve zeki olmaları gerekir. Tarih, bize peygamberlerin, içinde yaşadıkları toplumun en akıllı ve zeki kişileri olduğu bilgisini aktarır. Bu, vahiy almada önemli oldukları gibi, küfür ve şirke karşı yürüttükleri mücadele için de gereklidir. Bu mücadelede aldıkları kararlar, söyledikleri sözler ve ortaya koydukları tutum son derece yerinde ve ikna edicidir. Hz. İbrâhim'in (a.s.) içinde yaşadığı putperest toplumla mücadele ederken ortaya koyduğu yöntem hem üstün bir zekâ ürünü hem son derece ikna edicidir:

"Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın ey İbrâhim?' dediler. 'Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa!' dedi. Bunun üzerine birbirlerine dönüp, 'Hiç şüphesiz asıl zâlimler sizsiniz siz.' dediler. Sonra eski inanç ve inatlarına döndüler ve 'Andolsun, bunların konuşmayacağını sen de bilirsin.' dediler. İbrâhim, şöyle dedi: 'Öyle ise siz, (hâlâ) Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda, hiçbir zarar veremeyecek şeylere mi tapacaksınız?' 'Yazıklar olsun, size de Allah'ı bırakıp tapmakta olduklarınıza da! Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?'"[1]

Peygamberlerin bu sıfatı ömürleri boyunca devam eder. Çünkü aldıkları vahyi insanlara tebliğ, onu anlama, yaşama ve karşı çıkanları ikna etme görevi hayatları boyunca devam eden bir görevdir. Bu sıfatın zıddı olan zekâ kaybı, bunama ve anlama güçlüğü gibi özellikler peygamberler için düşünülemez. Çünkü zekâ ve akıl kaybı, onların aslî görevlerini yerine getirmelerine engel teşkil eder.

Peygamberlerin Sayısı

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de peygamber gönderilmeyen toplulukların sorumlu tutulmayacağını ve onlar için azap söz konusu olmadığını ifade etmiştir.[2]

---

1 Enbiyâ 21/62-67.

2 İsrâ 17/15.

Son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.) dışındaki diğer peygamberlerin küçük topluluklara gönderildiği bilindiğine göre, her topluluğa peygamber gönderilmiş olması mümkündür. Kur'ân-ı Kerîm de her topluluğa bir peygamber gönderildiğini dile getirmiştir.[3]

Bizler Kur'ân'ın haber verdikleri dışında hangi topluluklara ve ne kadar peygamber gönderildiğini bilemiyoruz. Bu nedenle bu konuda bir sayı belirlemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Ayrıca peygamberlerin sayısını bilmenin inancımız açısından bir değeri de yoktur. Bazı rivayetlerde oldukça yüksek rakamlar dile getirilmiş olsa da bunu çokluktan kinaye olarak görmek daha tutarlı olacaktır. Bu konuda kesin olarak bildiğimiz şey, Yüce Allah'ın Hz. Âdem'den (a.s.) Hz. Muhammed'e (s.a.s.) kadar pek çok peygamber göndermiş olmasıdır.

Bilindiği üzere, Kur'ân-ı Kerîm'de bazı peygamberlerin hayat hikâyeleri (kıssa) yer almıştır. Bu anlatımlar çok detaylı anlatımlar olmayıp, yalnızca bir kesit aktarılmış ve bu kesitler üzerinden günümüz insanına mesaj iletilmiştir. Kur'ân'da bütün peygamberlerin hayat hikâyeleri yoktur. Sadece onlardan bazılarına yer verilmiştir. Bunu Yüce Allah şöyle dile getirmektedir:

> "Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana anlattıklarımız da var, anlatmadıklarımız da var. Hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmadan bir mucize getiremez."[4]

Âyette de ifade edildiği üzere bazı peygamberlerden Kur'ân'da söz edilmemiştir. Bizim bilebildiklerimiz, Kur'ân'da anlatılanlarla sınırlıdır. Kur'ân'da yirmi beş peygamberin hayatlarından kesitler aktarılmıştır. Kur'ân'da isimleri geçen peygamberler şunlardır:

Âdem, İdrîs, Nûh, Hûd, Sâlih, Lût, İbrâhim, İsmail, İshâk,

---

3 Yûnus 10/47.

4 Mü'min 40/78.

Yakûb, Yûsuf, Şuayb, Hârûn, Mûsâ, Dâvûd, Süleyman, Eyyûb, Zülkifl, Yûnus, İlyâs, Elyasa, Zekeriyyâ, Yahyâ, İsâ ve Muhammed.

Bir Müslümanın Kur'ân'da adı geçen peygamberlerin hepsini bilip onlara iman etmesi gerekir. Müslüman, bu peygamberler arasında hiçbir ayrım yapmaz.

Nebî ve Resûl Kavramları

Peygamber kelimesi, *'haber getiren/haberci'* anlamıyla Farsçadan dilimize geçmiş ve kullanılmışsa da Kur'ân-ı Kerîm'de geçmez. Kur'ân, bunun yerine resûl ve nebî kavramlarına yer verir. Bu sözcüklerden nebî, *'haber veren ve haber getiren'* anlamlarına gelirken, resûl ise *'elçi, haberci'* anlamlarına gelir. Türkçemizde ise her ikisini içerecek şekilde peygamber sözcüğü kullanılmaktadır. Bunlardan hangisi kullanılırsa kullanılsın hepsi *'Allah'ın insanlar arasından seçtiği ve emir ve yasaklarını insanlara iletmek üzere vahiy yoluyla bildirdiği kimseyi'* ifade etmektedir. Kur'ân, bazı peygamberlerden resûl - nebî şeklinde söz etmiştir:

> "Kitap'ta İsmail'i de an. Şüphesiz o, sözünde duran bir kimse idi. Bir resûl, bir nebî idi."[1]

Resûl ve nebî kavramları, Türkçemizde aynı anlamda, Allah'tan vahiy alan ve onu bizlere ulaştıran peygamberi anlatmak için kullanılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de 'resûl' kelimesi, Allah ile peygamber arasında elçilik görevi yapan ve vahiy getiren Cebrâil (a.s.) için de kullanılmıştır.

Peygamberlik ve Mucize

Yüce Allah'ın insanlar arasından peygamberler seçmesinde, emir ve yasaklarını insanlara bildirmesinde aklî bir imkânsızlık yoktur. Çünkü peygamberlik kurumunun varlığı, insanların yararına bir durumdur. Onların hem dünya hem de âhiret mutlulukları için gereklidir. Bu nedenle akıl, peygamberliği imkânsız

1 Meryem 19/54.

görmek bir tarafa, gerekli ve tabiî bir durum olarak görür.

Peygamberlerin doğumundan ilk vahiy alışlarına kadar sahip oldukları **dürüstlük, ahlâk, erdem** ve topluma yaptıkları rehberlik onların peygamber oluşlarının kanıtıdır. Aynı zamanda vahiy sonrasında da aynı üstün meziyetlerini devam ettirmişler; Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ etmişler, var güçleriyle mücadele ederek bireysel ve toplumsal anlamda ciddi bir değişim ve dönüşüm gerçekleştirmişlerdir. Allah, peygamberler vasıtasıyla toplumu **karanlıktan aydınlığa çıkarmış**, câhiliyyeden medenî bir topluma dönüştürmüştür.

Mucize, 'aciz bırakan' demektir. İnsanlar bir benzerini yapmakta aciz ve çaresiz kaldıkları için bu isim verilmiştir. Mucizeler, olağanüstü niteliktedir ve **yalnızca peygamber** olduğunu duyuran kimseler eliyle (aracılığıyla) gerçekleşir. Bütün peygamberler eliyle birtakım olağanüstü fiiller gerçekleşmiştir. Peygamberin isteği üzerine gerçekleşse de mucizeler Allah'ın fiilidir. Peygamber olduğunu ve vahiy aldığını söyleyen bir insan eliyle bunun gerçekleşmesi, Allah'ın onun peygamberliğini onaylaması anlamına gelir. Bütün peygamberlerin, söylediklerinde onları teyit eden bir mucizeleri olmuştur.

Aslında mucizeler, Allah'ın, peygamberlerine bir lütfu ve desteğidir. Peygamberler, kendilerine yüklenen peygamberlik görevini yerine getirirken pek çok sıkıntıyla karşılaşmakta ve pek çok zorlukla yüzleşmektedirler. Bazen eziyete maruz kalmakta ve bazen de inkârla karşılaşmaktadırlar. Bu zorlu süreçte en büyük yardımcıları kuşkusuz Allah'tır. Allah her zaman onların yanında ve yardımındadır. Bunun en açık göstergesi de onlar vasıtasıyla mucizeler meydana getirmesidir. Çünkü mucize, normal ve süregiden işleyişin dışına çıkış anlamına gelir.

Yüce Allah, olayların normal akışını durdurup olağanüstü bir durumu onlar için yaratmak sûretiyle onlara desteğini göstermekte, onları teselli etmekte ve onların söylediklerinin doğru olduğunu ilahî bir müdahale ile teyit etmektedir. Peygamberin örnek ahlâkı, hayat tarzı ve toplumda meydana getirdiği

dönüşüm yanında mucizeler de peygamberliği ispat yollarından biridir. Çünkü mucizeler yalnızca peygamberler vasıtasıyla meydana gelir.

Mucize, peygamberliğin ispatı için önemli bir ölçüt olduğundan, gönderilen her peygamberin bir mucizesi vardır. Bu mucizelerin bir kısmı duyulara (hissî) hitap ederken, bir kısmı da akla hitap etmektedir. Duyulara hitap eden mucizeler, doğada işleyen kurallan (sünnetullah) aşacak şekilde Allah'ın yarattığı mucizelerdir ki insanlar bunun bir benzerini yapmaktan aciz kalmaktadır. Mucize peygamberin bir fiili değildir. Peygamberin talebi üzerine **Allah tarafından** yaratılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm bizlere duyulara hitap eden pek çok mucize örneği sunmaktadır. Nemrut, Hz. İbrâhim'i (a.s.) ateşe atmış, normal şartlarda ateş yakması gerekirken Hz. İbrâhim'i (a.s.) yakmamıştır:

> "Onlar: 'Bir şey yapacaksanız, şunu yakın da tanrılarınıza yardım edin.' dediler. 'Ey ateş! İbrâhim'e karşı serin ve esenlik ol!' dedik."[1]

Kur'ân-ı Kerîm'in 'en güzel kıssa' diye bizlere aktardığı Hz. Yûsuf'un (a.s.) hayat hikâyesinde; Hz. Yâkub'un (a.s.), küçük yaştaki evladından ayrı kalmanın hüznüyle gözleri görmez olmuş ve daha sonra oğlu Yûsuf'un gömleğini gözüne sürmesi neticesinde görmeyen gözleri iyileşmiştir.[2]

Sihirbazlığın popüler olduğu bir dönemde yaşayan Hz. Mûsâ'nın (a.s.) elindeki bastonu ejderhaya dönüşmüş,[3] bastonunu (asasını) denize vurmasıyla deniz ikiye ayrılmış ve oradan geçerek Firavun'un zulmünden kurtulmuşlardır.[4] Hz. İsa (a.s.), körleri iyileştirmiş ve ölüleri diriltmiştir.[5] Peygamberlerin

---

1 Enbiyâ 21/68-69.

2 Yûsuf 12/93-96.

3 Tâhâ 20/66-70.

4 Şuarâ 26/61/63.

5 Âl-i İmrân 3/49.

sonuncusu Hz. Muhammed'in (s.a.s.) eliyle de çok sayıda mucize gerçekleşmiştir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) peygamberliği konusu ayrı bir başlık altında ele alınacağı için burada ayrıntıya girmiyoruz.

Bu mucizeler, sağduyulu insanları imana götürürken bazılarının isyanını arttırmış; isyan edenler söz konusu mucizeleri 'sihir ve büyü' diye reddetmişlerdir.

Elbette mucizeler, tarihin belli bir döneminde yaşanmış ve o mucizeye o dönemin yaşayan insanları tanıklık etmişlerdir. Hz. Muhammed (s.a.s.) ile peygamberlik son bulduğundan, günümüzde mucizelerin yeniden olabilme ihtimali **yoktur**. Her ne kadar zaman zaman 'Bir mucize bekleniyor, mucize oldu.' gibi ifadeleri sıklıkla duysak da burada mecâzî bir anlam kastedilmektedir. Bununla da zor gerçekleşecek bir olaya ilişkin beklenti ya da yaşanan bir durumun mükemmelliği dile getirilmektedir. Yoksa gerçek anlamıyla mucizelerin günümüzde yaşanabilme imkânı yoktur. Mucize ancak peygamberler eliyle (vasıtasıyla) gerçekleşir ve Hz. Muhammed'den (s.a.s.) sonra bir peygamber de gelmeyecektir.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Peygamberler Günlük Davranışlarında Diğer İnsanlardan Farklı mıdır?

Yüce Allah, peygamberleri insanlar arasından seçmiştir. Onların Allah tarafından seçilmiş olmaları, onları insan olmaktan çıkarmaz. Onlar birer ilâh ya da melek değillerdir.

Kur'ân-ı Kerîm bu gerçeği şöyle ifade etmiştir:

> "De ki: 'Ben de ancak sizin gibi bir insanım. (Şu var ki) bana, 'Sizin ilâhınız ancak bir tek ilâhtır.' diye vahyolunuyor."[6]

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), hayatı boyunca kendini

6 Kehf 18/110.

diğer insanlardan farklı görmemiştir. Kendisini her zaman Allah'ın **kulu ve elçisi** (abdühû ve resûlühû) olarak tanımlamıştır.

Peygamberlerin, gündelik hayatlarında hiçbir anlamsız söz ve davranışa yer yoktur. Onların bütün sözleri ve davranışları hikmetlerle doludur. Onlar, içinde yaşadıkları toplumların ahlâk ve erdem bakımından önde gelenleridir. Hiçbir peygamberin hayatında onları küçük düşürecek nitelikte bir söz ve davranışa şahit olunmamıştır. Getirdikleri mesajı anlamak, yaşamak ve bu konuda insanlara örnek olmak onların görevleri arasında yer almaktadır. Bu açıdan da her bakımdan **topluma örnek ve rehber** idiler.

2. Peygamberler Sorumlu mudurlar; Hesaba Çekilirler mi?

Peygamberler, insan olmaları nedeniyle akıl ve irade sahibidirler. Akıl ve iradeye sahip olma, sorumluluğu da beraberinde getirir. İnsanlar yaptıkları işlerin doğru - yanlış ve güzel - çirkin oluşunu akıllarıyla anlar, iradeleriyle tercih ederler. Bilerek tercih ettikleri her davranıştan da sorumludurlar. İnsan oluşları itibarıyla peygamberler de bu kuralın dışında değillerdir. İnsanların ahlâk ve karakter olarak en iyisi olmalarına rağmen, hata edebilmeleri ve yanılabilmeleri mümkündür. Onların günahlardan korunmuş olmaları (ismet), onların hata yapmalarının imkânsız olması demek değildir. Çünkü onlar da bizim gibi insandırlar; melekler gibi kusursuz ve hatasız değillerdir. Ancak Allah, peygamber olarak seçtiği kullarına yardım etmiş, çeşitli konularda onları ikaz etmiş ve bu yolla yapılan hatalar düzeltilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, Peygamber Efendimiz'e yönelen ve hesaba çekilmeyi hatırlatan hitaplar da mevcuttur:

> "Şüphesiz bu Kur'ân, sana ve kavmine bir öğüt ve bir şereftir, ondan hesaba çekileceksiniz."[1]

1 Zuhruf 43/44.

Peygamber Efendimiz de kendisine indirilen Kur'ân'ı anlamak, anlatmak ve onun emir ve yasaklarını yaşamakla yükümlüdür. Bazı düşünürler, peygamberlerin hesaba çekilmelerini 'peygamberlik görevini yerine getirme' (tebliğ) ile sınırlandırmışlarsa da aslında bu zaten güzel davranış ve güzel ahlâkı da içeren bir durumdur. Dolayısıyla peygamberler, kendilerine gönderilen kitabı en iyi şekilde anlayıp yaşayarak insanlara güzel örnek olmaktan da sorumludurlar. Yüce Allah bu gerçeği şöyle dile getirmektedir:

"Kendilerine peygamber gönderilenlere mutlaka soracağız. Peygamberlere de elbette soracağız."[2]

3. Bütün Peygamberler Müslüman mıdır?

İslâm, her ne kadar Hz. Muhammed'e (s.a.s.) gönderilen dinin adı ise de aslında bütün peygamberlerin mesajlarının ortak teması İslâm'dır. Müslüman ise en genel anlamıyla *'Allah'a teslim olan ve boyun eğen'* anlamlarına gelmektedir. İslâm, Allah'ın varlığını ve birliğini merkeze alan bir inanç sistemidir. Bütün peygamberlerin getirdiği mesajın özünde Allah'ın varlığı ve birliği vardır. Dolayısıyla Müslüman, Allah'a teslim olan, O'na kul olan ve yalnızca O'na ibadet eden kimsedir. Müslüman sözcüğünün bu anlamı dikkate alındığında, Hz. Âdem'den (a.s.) Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) kadar bütün peygamberler için 'Müslüman' sözcüğünü kullanmak mümkündür.

Bütün peygamberlere gönderilen dinin **ortak adı İslâm'dır.** Ona inanan ve bağlanan, tevhid inancı üzere yürüyen insanlara da Müslüman adı verilir. Bununla ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurur:

"Allah uğrunda gereği gibi cihat edin. O, sizi seçmiş, babanız İbrâhim'in yolu olan dinde sizin için bir zorluk kılmamıştır. Daha önce de Kur'ân'da, peygamberin size şahit olması, sizin de insanlara şahit olmanız için size

2 A'râf 7/6.

Müslüman adını veren O'dur."[1]

Hz. İbrâhim'in (a.s.) Allah'ı bilip tanıyan dosdoğru bir Müslüman olduğu da açıklanmıştır:

"İbrâhim, ne Yahûdi, ne de Hristiyan idi fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslüman idi; müşriklerden de değildi."[2]

Öyleyse, Allah tarafından gönderilen bütün dinlerin **özü** bir ve aynıdır. Onlara inanıp bütünüyle kabul edenlere de Müslüman denilmektedir. Bizler de hem geçmiş peygamberlerin tamamına hem de onların getirdikleri mesaja inanır ve onu kabul ederiz. Tarihî süreç içinde geçmiş peygamberlerin mesajları korunmamış ve yaymaya çalıştıkları dinin özünde değişmeler olmuştur. Bugün var olan Yahûdilik ve Hristiyanlık, Allah katından indirilen Yahûdilik ve Hristiyanlıktan uzaktır. Zaman içinde asılları kaybolmuş, tahrif edilmişlerdir. İndirilen kutsal kitapların asılları mevcut değildir.

4. Hz. Âdem ve Hz. Havva, Bir Dili Konuşuyordu, Bugün Neden Binlerce Dil Vardır?

Hz. Âdem (a.s.) ilk insan, ilk peygamber ve aynı zamanda ilk öğretmendi. Kendisine sayfalar (suhuf) indirilmişti. Her ne kadar modern tarih, insanlığın erken dönemlerini ilkel ve karanlık olarak betimlese de Hz. Âdem'in (a.s.) varlığı bir **medeniyetin** başlangıcı idi. Kendisine sayfalar hâlinde metinlerin indirilmiş olması ise o dönemde bir yazı dilinin mevcut olduğunu gösteriyor. Dolayısıyla Hz. Âdem'in (a.s.) peygamberliğiyle başlayan bir medeniyetin, bir konuşma ve yazı dilinin varlığından söz edilebilir. Sonraki dönemlerde insanların bu medeniyetten uzaklaşmış ve bu yazı dilini unutmuş olabilmeleri de mümkün görünüyor.

Hz. Âdem'in (a.s.) hangi dili konuştuğunu bilmiyoruz.

1 Hac 22/78.

2 Âl-i İmrân 3/67.

Kaynaklarımızda bununla ilgili bir bilgi yer almıyor. Ancak günümüzde olduğu gibi onların da bir dili konuştuklarını kesinlikle biliyoruz. Aslında bir dilin oluşumu isimlendirme (ad verme) ile başlar. Biz insanlar, etrafımızda gördüğümüz nesnelere değişik isimler veririz. Sonra bunları başkalarına anlatma ihtiyacı hissederiz. Bunu başkalarına anlatırken de onlara verdiğimiz isimleri kullanırız. Bir cismi bütün detaylarıyla betimleme yerine, ismini kullanmak çok daha pratik bir yöntemdir. Nesnelerin isimlerini öğrenmek, bir dili konuşabilmenin belki de ilk adımıdır.

Geçen zaman içinde insan nüfusu çoğalmış ve dünyanın farklı coğrafyalarına dağılmıştır. Bu ise farklı kültürlerin ve farklı alışkanlıkların ortaya çıkışı demektir. Hem coğrafi farklılıklar ve hem de geçen zaman, nesneleri adlandırma noktasında farklılıklara yol açmıştır. Bu ise zaman içinde dillerin farklılaşmasına zemin hazırlamış; bu değişim süreci de farklı dillerin konuşulmasıyla sonuçlanmıştır. Elbette insanı tek bir anne - babadan meydana getirip, sonra onların farklı kabilelere ayrılmasını ve farklı dilleri konuşmasını dileyen Allah'tır. Çünkü insanların dillerinin ve renklerinin farklı farklı olması Allah'ın varlığının delillerindendir:

"Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir."[3]

Allah dileseydi tüm insanları tek bir ümmet yapabilirdi. Ancak böyle dilememiş, onların farklı kabilelere ayrılmasını ve farklı dilleri konuşmasını dilemiştir:

"Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı. Ama O, istediğini saptırır, istediğini doğru yola eriştirir. İşlediklerinizden, and olsun ki, sorumlu tutulacaksınız."[4]

---

3 Rûm 30/22.

4 Nahl 15/93.

5. Hz. Âdem'in Yaratılışı Anlatılırken, Hz. Havva'dan Neden Söz Edilmiyor; Ayrımcılık mı Yapılıyor?

Yerde ve gökte var olanların yaratıcısının Allah olduğu, Kur'ân'da sıkça vurgulanır. Her şeyin yaratıcısı Allah'tır ve O'nun dışında bir yaratıcı yoktur. Kur'ân'da bütün varlıkların yaratılışının ayrıntılı bir anlatımı yoktur; insanın yaratılışıyla ilgili durum da böyledir. Kur'ân bizlere yalnızca ilk insanın yaratılışından bir kesit sunmuştur. Kur'ân'da bütün insanların ayrı ayrı yaratılış öyküsü yoktur. Aslında bir bakıma böyle bir detay gerekli de değildir.

Hz. Âdem (a.s.) ilk insandır. İlk insan oluşu itibarıyla tüm insanlığı temsil eder. Türkçemizde 'insanoğlu, âdemoğlu' gibi terimler herhangi bir cinsiyet ifade etmez. Aksine bunlar, kadın - erkek tüm insanları anlatmak için ortak kullanılan terimlerdir. Anadolu'da yaşlı teyzelerimizin kadın - erkek ayrımı yapmaksızın kendilerinden küçüklere 'oğul' diye hitap ettikleri bilinen bir husustur. Kur'ân'da Hz. Âdem'in (a.s.) yaratılışının anlatılışı, cinsiyete dayalı bir anlatım değildir. Hz. Âdem'in (a.s.) yaratılış öyküsü, yalnızca erkek türünün değil tüm insan soyunun yaratılış öyküsüdür. İlk insanın yaratılışı anlatıldıktan sonra, ayrı ayrı diğer insanların yaratılışını anlatmanın pratik bir değeri yoktur.

Kadın ve erkek bütün insanların yaratıcısı Allah'tır. Allah ile insan arasındaki ilişki yaratıcı - kul ilişkisidir. Yaradılış ve sorumluluk açısından kadın ve erkek arasında fark yoktur. Yüce Allah katında **üstünlük cinsiyetle değildir.** Allah katında en değerli olan, kadın ve erkek ayırt etmeksizin, **Allah'a karşı gelmekten sakınanlardır.**[1]

6. Hz. İsa'nın Babasız Yaratılışını Nasıl Açıklarsınız?

Başlangıçta insanı yaratan Allah, onun soyunun devamını belli bir kurala bağlamıştır. Bu kurala göre insan, varoluşu için bir anne - babaya muhtaçtır. Allah'ın koyduğu yasaya göre

1 Hucurât 49/13.

anne - baba olmadan bir insanın meydana gelişi mümkün değildir. Babasız bir insanın meydana gelişi bu kural ile çelişen bir durumdur ve insanın olağan düşünce kalıplarıyla da çelişmektedir. Çünkü normal olan, var olan kuralın işlemesi ve insanın bir anne - babadan meydana gelmesidir. İnsanın babasız meydana gelişi ise normal işleyişe aykırı bir durumdur ve sıradan bir sebep - sonuç ilişkisi ile açıklanamaz.

Bütün yaratılmışlar bu kurala tâbi olsa da Allah'ın ilim, irade ve kudretini sınırlayacak bir güç yoktur. O'nun irade ve kudretini herhangi bir kuralla, sebeple ya da sonuçla sınırlandırmak mümkün değildir. Daha önce açıkladığımız üzere Allah, peygamberleri için bu kuralları geçici olarak askıya almış ve bunlara aykırı olarak mucizeler var etmiştir. O, dilerse, bu kurala aykırı olarak insanı babasız var edebilir. Onun ilim, irade ve kudreti açısından bu imkânsız değildir.

Nitekim başlangıçta insanı yaratırken böyle bir kural söz konusu olmamıştır. İlk insanın hem anasız hem da babasız varoluşunu imkânsız görmeyen ya da göremeyen bir akıl, Hz. İsa'nın (a.s.) babasız var oluşunu imkânsız göremez. İlâhî irade ve kudret, yaratılmış varlıklar için konulmuş bir kurala tâbi değildir.

"...Onu insanlara bir mucize, katımızdan bir rahmet kılmak için böyle takdir ettik..."[2]

Fakat insan aklı, çoğu kere ilk yaratılışını unutmuş ve babasız yaratılışı akla uygun görmemiştir. Yaratıcısı olması nedeniyle insanı en iyi tanıyan Yüce Allah, insanın dikkatini ilk yaratılışa çekmiştir:

"Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona 'Ol!' dedi. O da hemen oluverdi."[3]

Dolayısıyla Hz. İsa'nın (a.s.) babasız yaratılışı, aklen imkânsız değildir. Çünkü ilk insan da başlangıçta hem anasız hem

2 Meryem 19/21.

3 Âl-i İmrân 3/59.

babasız yaratılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm bunu bize haber verdiğine göre, her Müslümanın bunu kabul etmesi gerekir. Allah'ın **irade ve kudreti** açısından bu imkânsız değildir. Bu, Allah tarafından insanlara sunulmuş bir mucizedir; O'nun ilim ve kudretinin sınırsızlığını gösteren delillerden biridir.

7. Hz. Süleyman Hayvanlarla Konuştuysa, Bu Bizim İçin de Mümkün müdür?

Hz. Süleyman'ın (a.s.) hayvanlarla konuşmasını Kur'ân-ı Kerîm bize nakletmektedir. Bu durum Kur'ân âyetlerine dayandığı için her Müslümanın bunu kabul etmesi gerekir. Hz. Süleyman (a.s.) ordusu ile giderken bir vadiden geçtiklerinde karıncalardan biri, diğer karıncaları uyarmış ve Hz. Süleyman'ın ordusunun onları ezmemesi için onlardan yuvalarına girmesini istemiştir. Hz. Süleyman (a.s.) da bunu duymuş ve gülümsemiştir:

> "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesinler.' dedi. Süleyman, onun bu sözüne tebessüm ile gülerek dedi ki: 'Ey Rabbim! Beni; bana ve ana - babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat!"[1]

Görüldüğü üzere Hz. Süleyman (a.s.), karıncanın bu uyarısını tebessümle karşılamış ve bunu Allah'ın kendisine olan bir lütfu olarak görmüştür.

Allah, peygamberlerine mucize olarak bazı lütuf ve ikramlarda bulunabilir. Onlara özgü olmak üzere evrende geçerli kuralların dışına çıkarak mucize kabilinden onlara ikramda bulunabilir. Hz. Süleyman (a.s.) bir peygamberdir. Karıncanın onunla diyaloğu ise olağan bir durum değildir; bu, Allah'ın Hz. Süleyman'a (a.s.) bir ikramı ve mucizesidir.

Diğer insanlara gelince, normal şartlarda bir insanın

---

1 Neml 27/18-19.

hayvanlarla konuşabilmesi mümkün değildir. Sezgisi güçlü bazı insanlar, hayvanların davranışlarından onların ne istediklerini anlayabilse de bu bir konuşma değildir. Ancak, Allah'ın lütfu geniştir. Dilerse sevdiği bir kuluna böyle bir yetenek (kerâmet) verebilir. Öte yandan gelişen bilim, hayvanları anlamak ve kendi aralarında nasıl iletişim kurduklarını keşfetmek üzere bazı çalışmalar yürütmektedir.

8. Hz. Yûsuf'un Kardeşini Alıkoymak İçin Hile Yapması, Peygamberliğe Yakışır mı?

Hz. Yûsuf'un (a.s.) yaptığı, bir hile ve tuzak değildir. Hz. Yûsuf'un (a.s.) hayat hikâyesinin tamamı dikkate aldığında ince bir planın varlığı göze çarpar. Bilindiği üzere Hz. Yûsuf (a.s.) daha çok küçük yaşlarda iken kardeşlerinin haksız ve düşmanca tutumlarıyla karşılaşmıştır. Bunların sonucunda hem memleketinden hem de babasından ayrılarak yıllarca baba ve vatan hasreti çekmiştir. Bu hasretin son bulması ve diğer kardeşlerinin hatalarını anlayabilmeleri için Hz. Yûsuf'un (a.s.), kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoyması gerekiyordu. Ancak o zaman Mısır'da yürürlükte olan yasalara göre bu mümkün değildi. Bunu gerçekleştirmek için bir hâl çaresi ve bir plan düşündü. Kardeşinin yüküne kâseyi koyma düşüncesini Allah ona öğretti.[2] Dolayısıyla burada gerçekleşen tuzak ve hile değil, daha güzel bir amaca ulaşmak için Allah'ın Hz. Yûsuf'a (a.s.) öğrettiği bir hâl çaresiydi.

Oysaki hile ve tuzak, habersizce gerçekleşen ve diğer insanları mağdur eden bir durumdur. Hz. Yûsuf (a.s.) bu plan ile babasıyla olan hasretin son bulmasını ve kardeşlerinin de hatalarını anlayıp tövbe etmelerini sağlamayı amaçlıyordu. Ayrıca bunu gizli saklı yapmamış, olaydan zarar görmemesi için önceden Bünyamin'i bilgilendirmişti.[3] Sûrenin devam eden âyetleri, Hz. Yakûb'un (a.s.) bu durumdan haberdâr edildiğini

2 Yûsuf 12/76.

3 Yûsuf 12/69-72.

ima etmektedir.[1] Dolayısıyla burada bu plandan etkilenmesi muhtemel olan Bünyamin ve Hz. Yakûb (a.s.) olaydan haberdâr olduğuna göre geriye diğer kardeşler kalmaktadır.

Onlar aradan uzun yıllar geçmesine rağmen hatalarını kabul etmemişler ve suçlarından dolayı tövbe etmemişlerdi. Onların bu suçlarının bir karşılığı olması gerekiyordu. Bu plan, onların bir kez daha babalarına verdikleri sözü (Bünyamin'i koruma) yerine getirememeleri demekti. Aslında bu durum, görünüşte onları üzmüşse de hakikatte aleyhlerinde bir durum değildi. Çünkü bu onların hatalarından pişmanlık duyup tövbe etmelerini hızlandıracaktı.

9. Peygamber Olmayan İnsanlara da Vahiy Gelir mi?

Vahiy, temelde Allah'ın bir şeyi (emir ve yasaklarını) peygamberlerine bildirmesi anlamına gelir. Bütün peygamberler Allah'tan vahiy almışlardır. Allah ile peygamber arasındaki temel iletişim yolu vahiydir. Yüce Allah, insanlara iletmek istediği mesajını peygamberlerine bildirmiş ve onlar da insanlara ulaştırmışlardır. İndirilen bütün küçük (suhuf) ve büyük kitapların hepsi vahiy ürünüdür. Peygamberler Allah'tan vahiy yoluyla aldıklarını insanlara ulaştırmakla yükümlüdürler.

"Biz, Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrâhim'e, İsmail'e, İshâk'a, Yakûb'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyûb'e, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a da vahyetmiştik. Davud'a da Zebur vermiştik."[2]

Peygamberler, yalnızca vahiy almamışlar, aynı zamanda bunu mucizelerle desteklemişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm, vahiy terimini diğer insanlarla ve bal arısıyla ilgili de kullanmaktadır. Vahyin, Allah ile peygamberler arasındaki özel iletişim dili dışında ilham anlamına geldiği de düşünülürse, Allah'ın diğer insanlara da vahiy göndermesi

1 Yûsuf 12/83.

2 Nisâ 4/163.

mümkündür. Allah sevdiği kullarına da ilham (vahiy) verebilir ve onlara yol gösterebilir. Bu anlamıyla Allah, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) annesine, Hz. Meryem'e, bal arısına, yeryüzüne ve gökyüzüne de vahyettiğini bildirmektedir.[3] Yüce Allah, dilediği insanlara ve canlılara **ilham vermiş**, onlara yol göstermiş ve yardım etmiştir.

Vahiy, peygamberler dışındaki insanlarla ilgili kullanıldığında '*ilham*' manasına gelir. Bazı şeylerin Allah'ın yardımıyla onların **içine doğması ve onlara yol göstermesi** hâlidir. Bu vahiy, Allah'ın emir ve yasaklarını bildirmek için peygamberlere verdiği **vahiyden farklıdır**. Çünkü bu insanların, aldıkları vahyi insanlara bildirme ve tebliğ etme yükümlülükleri yoktur.

10. Bazı Peygamberler, Diğerlerinden Üstün Olabilir mi?

Bütün peygamberler, peygamber oluşları itibarıyla birbirine eşittirler. Hepsi Allah tarafından görevlendirilmiş, kendilerine vahiy gönderilmiş ve Allah'tan aldıkları vahyi eksiksiz şekilde insanlara ulaştırmışlardır. Peygamberlik sorumluluğu taşıma bakımından hepsi birbirine eşittirler. Aralarında bir ayrım yapmaksızın hepsine iman ederiz:

> "Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri; Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: 'Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz."[4]

Âyet-i Kerîme bizden peygamber oluşları itibarıyla onlar arasında bir ayrım yapmamamızı istemiştir.

İslâm âlimleri peygamberler arasında bir **derece farkının** varlığını da kabul ederler. Çünkü onlar, kendilerine kitap verilip verilmemesi, peygamberliklerin evrensel oluşu ve kendilerine

---

3 Fussilet 41/12; Nahl 16/68; Kasas 28/7; Meryem 19/19.

4 Bakara 2/285.

tâbi olanların çokluğu gibi hususiyetler bakımından birbirinden üstün olabilirler. Bu husus Yüce Allah tarafından da açıkça ifade edilmiştir:

> "İşte bu peygamberlerden bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Onlardan Allah'ın kendilerine hitap ettiği, derecelerle yükselttikleri vardır..."[1]

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de son peygamber olması, getirdiği dinin kıyâmete kadar geçerli olması bakımından bütün peygamberlerden **daha üstün** görülmüştür. Çünkü onun getirdiği mesaj olan Kur'ân, hiçbir harfi değişmeden günümüze kadar ulaşmış olan tek kitaptır. Diğer taraftan ona tâbi olanlar (ümmet) da 'en hayırlı topluluk' olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca karşılaştıklan zorluklara karşı göğüs geren ve kararlılık gösteren peygamberlerden (ulu'l-azm) de söz edilmektedir.

11. Neden Kadınlardan Peygamber Gelmemiştir?

Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlerin hepsi erkektir. Kadınlardan bir peygamber geldiğine dair herhangi bir bilgi Kur'ân'da açıkça bulunmamaktadır. Ancak Ehl-i Sünnet'in iki kolundan biri olan Eş'ârî mezhebine mensup düşünürler kadınlardan peygamber olabileceği kanaatindedirler. Bu görüşlerini desteklemek için de Kur'ân'da ismi geçen Hz. Meryem'i örnek gösterirler ve onun peygamber olabileceğini ileri sürerler. Kur'ân-ı Kerîm'de bu görüşü desteleyebilecek açık bir anlatım yer almamaktadır. Buna karşılık gönderilen peygamberlerin erkek oluşunu dile getiren açık ifadeler mevcuttur.

Kadınlardan neden peygamber gönderilmediğine gelince, bilindiği üzere peygamberler Allah'ın iradesiyle ve bizzat O'nun tarafından insanlar arasından seçilmektedir. Bu noktada kadın ve erkek diye bir aynm söz konusu olmamakla birlikte gönderilen peygamberler hep erkekler arasından seçilmişlerdir. Kadınlardan peygamber gönderilmeyişinin nedenini, peygamberlik görevinin güçlükleri yanında, o dönemdeki

1 Bakara 2/253.

toplumların toplumsal kabullerinde aramak daha yerinde olacaktır.

Bu toplulukların çoğu ata-erkil toplumlardır. Onlara gönderilebilecek bir kadın peygamberin kabul edilip benimsenmesi oldukça güç görünmektedir. Peygamberlik görevinin güçlüğü, toplumla iç içe olma ve gerektiğinde onlara imam olup cemaatle namaz kıldırma gibi görevleri de gerektirmesi yanında kadınların ince ve narin bünyelerini dikkate alan bir açıklama çok daha mantıklı olacaktır.

12. Peygamberlik, Babadan Oğula Geçen Bir Kurum mudur?

Peygamberlik makamı, insanların belirlediği ve insanların seçimiyle gelinen bir makam değildir. Allah dilediğini peygamber olarak seçer ve o kimse bu görevi yerine getirmekle yükümlüdür. Bazen Yüce Allah, bir peygamberin çocukları arasından da peygamberler seçmiştir. Ancak bu genel bir kural değildir ve bazı peygamberlerin birbirleriyle hiçbir akrabalık bağları yoktur. Kimin peygamberlik için uygun olduğunu en iyi Allah bilir ve o dilediğini peygamber olarak seçer. Ancak bazen aynı aile içinden peygamberler de seçmiştir. Hepsi Allah'ın ilmine ve hikmetine uygundur.

13. Peygamberler Gaybı Bilebilir mi?

Peygamberler, insan soyundan gönderilmişlerdir. İnsan oluşları itibarıyla da bilebildikleri sınırlıdır. Bizim gibi onlar da gaybı bilmezler. Çünkü gaybı bilebilmek yalnızca Allah'a mahsustur. Allah, onları peygamber olarak seçmiş ve onlara vahiy yoluyla bizim bilmediğimiz gerçeklikleri bildirmiştir. Bu nedenle de onlar, bizim bilmediklerimizi bilmekte ve bize haber vermektedirler.

Peygamberlerin gayba ilişkin bilgileri, Allah'ın onlara bildirdiği kadardır. Peygamberler tarihine bakıldığında, hiçbir peygamber gaybı bilme iddiasında bulunmamıştır. Ancak

peygamberler, Allah'ın onlara bildirdiği kadarıyla ve O'nun izniyle insanlara gayba ilişkin bilgiler vermişlerdir. Çünkü onlar Allah tarafından seçilmiş ve diğer insanlardan farklı olarak, vahiy yoluyla kendilerine bilgi akışı sağlanmış insanlardır. Bu nedenle de insanların bilemediği şeyleri bilebilirler.

14. Neden Arapça 'Resûl' Yerine Farsça 'Peygamber' Sözcüğünü Kullanıyoruz?

Kur'ân, peygamberlerden resûl ve nebî sözcükleriyle bahseder. Kur'ân'da peygamber sözcüğü kullanılmamıştır. Peygamber, Farsça bir sözcüktür *'haber veren, elçi, resûl'* anlamlarına gelmektedir.

Anadolu coğrafyasında 'resûl ve nebî' kelimelerinden çok 'peygamber' kelimesi kullanılmaktadır. Bu, büyük ölçüde bizim Anadolu coğrafyamıza özgü bir durumdur.

Anadolu'da peygamber sözcüğünü kullanmamızın dinî bir nedeni yoktur. Bu, daha çok coğrafi ve kültürel yakınlıkla ilişkili bir durumdur. İnsanımız tarih boyunca Farsçanın etkisinin yaygın olduğu bir coğrafyada yaşamıştır. Bu ise kültürel bir etkileşime yol açmış ve bu durum dile, hatta kullanılan sözcüklere de yansımıştır; 'peygamber' kelimesi de bunlardan biridir. Bunun dışında Türkçemizde **Farsça kökenli** abdest, namaz, oruç gibi başka sözcükler de kullanılmaktadır.

15. Peygamberlerin Hepsi Neden Ortadoğu'dan Çıkmıştır?

İlk Peygamber Hz. Âdem'den (a.s.) son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.s.) kadar pek çok peygamber gönderilmiştir. Kur'ân'da bu peygamberlerden yalnızca bir kısmının adı geçmektedir. Her topluluğa bir peygamber gönderildiği bilindiğine göre bizim adını bilemediğimiz peygamberler olabilmesi mümkündür.

Bilinen bütün peygamberler Ortadoğu bölgesinden çıkmışlardır. Biz sadece Kur'ân'da geçen peygamberleri biliyoruz.

Oysaki bizim bilemediğimiz farklı bölgelere gönderilmiş peygamberler de olabilir. Dolayısıyla Allah, herhangi bir bölgeye peygamber göndermiş olabilir ve bütün peygamberler Ortadoğu bölgesinden olmayabilir.

Kur'ân'da adı geçen peygamberlerin Ortadoğu'dan olması son derece doğaldır. Kur'ân Mekke'de indirilmeye başlanmış bir kitaptır. Onlara tarihî bir geçmiş üzerinden mesaj verirken, bu coğrafyada bilinen peygamberlerin adı zikredilmiş olabilir. Uzak bölgelere gönderilmiş bir peygamberden söz etmek, onlarca bilindik olmayacağından çok fazla anlam taşımayacaktır.

16. Sadece Allah'a İman Yeterli Değil midir; Peygambere İnanmak Neden Gereklidir?

Bütün iman esasları bir bütün olarak ele alınmak zorundadır. Kur'ân, bizlere Allah'a iman yanında peygamberlere ve onlara indirilen kitaplara da iman etmemizi emreder. Peygamberlere iman, Kur'ân'ın emri olduğundan, inkârı insanı **küfre götürür**. Peygamberlere inanma, Kur'ân'da pek çok âyette tekrarlanan bir emirdir. Her Müslüman peygamberlere de inanmakla yükümlüdür.

Diğer taraftan bizim Allah'a ilişkin bilgimiz, peygamberler sayesinde mümkün olabilmektedir. Her ne kadar insan, aklıyla bir yaratıcı düşüncesine ulaşabilirse de onu bütün isim ve sıfatlarıyla bilip tanıyamaz. Allah'ın bizlere elçi olarak gönderdiği peygamberler ve onlara indirilmiş olan kitaplar, bize Allah'ı tanıtır. O'nu bütün isim ve sıfatlarıyla bilmemizi sağlar. Bir Müslümanın Allah'ı bilip tanıması Kur'ân sayesinde mümkün olabilmektedir. Kur'ân ise Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) indirilmiş bir mesajdır. Dolayısıyla Peygamberimiz'e inanmamak ve onu reddetmek, aynı zamanda Kur'ân'ı ve onun bize tanıttığı Allah'ı da inkâr anlamına gelecektir.

SON PEYGAMBER HZ. MUHAMMED (s.a.s.)

Hz. Muhammed (s.a.s.), Hz. Âdem (a.s.) ile başlayan

peygamberlik zincirinin son halkasını oluşturmaktadır. Peygamberlerin sonuncusu ve en üstün olanıdır. Tüm insanlığa **rahmet olarak** gönderilmiştir. Ona tâbi olanlar (ümmeti) Kur'ân-ı Kerîm tarafından en hayırlı topluluk olarak nitelendirilmiştir.[1] Diğer peygamberlerden farklı olarak hem insanların hem cinlerin peygamberidir.

Önceki peygamberlerin aksine, hayatı en ince ayrıntısına kadar bilinmektedir. Peygamber olarak gönderileceği daha önceki peygamberlere indirilen kitaplarda müjdelenmiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Mekke'nin önde gelen kabilelerinden biri olan Kureyş kabilesindendir. Mekke'de 571 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Abdullah ve Annesi Âmine'dir. Kaynaklarımız hem Âmine'nin hamileliği esnasında hem de doğumda pek çok olağanüstü olayın meydana geldiğini nakleder. Peygamber Efendimiz, daha dünyaya gelmeden babasını kaybetmiştir.

Dünyaya **yetim olarak** geldiğinden dedesi Abdülmuttalib ve amcası Ebû Tâlib'in koruma ve gözetimi altında büyüdü. Yaradılışı itibarıyla temizdi. Dönemin cahil toplumunun hiçbir kötü alışkanlığı onda yoktu. Asla puta tapmadı. Her bakımdan **dürüst, ilkeli ve güvenilir** bir kimse idi. Bu durum Mekkelilerin de dikkatini çekmişti. Ona 'Güvenilir Muhammed' (Muhammedü'l-Emin) diyorlardı. Bu durum Mekke'nin ileri gelen ve zengin hanımefendilerinden biri olan Hz. Hatice'nin (r.a.) de dikkatini çekti. O zamanlar kırklı yaşlarda olan Hz. Hatice (r.a.), yirmi beşli yaşlarda olan Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ile evlendi.

Peygamber Efendimiz **40 yaşında** iken ibadet ve tefekkür amacıyla gittiği Hira Dağı'nda vahiy meleği olan Cebrâil (a.s.) **ilk vahyi** getirdi. Peygamberimiz'e Allah tarafından gönderilen ilk mesaj 'oku' idi. Böylece 23 yıl devam edecek olan vahiy süreci başlamış oldu. İlk vahyi almasıyla birlikte tebliğ süreci de başlamış oldu.

---

1 Âl-i İmrân 3/110.

Kendisine ilk iman edenler arasında Hz. Hatice ve Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve çocuklardan Ali b. Ebî Tâlib yer aldı. Böylece zorlu peygamberlik süreci başlamış oldu. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) yılmadan ve usanmadan mücadele etti. Tevhid inancının birey ve toplum hayatında kök salması için pek çok sıkıntıya maruz kalsa da mücadelesinden asla vazgeçmedi. Mekkeliler başta olmak üzere diğer pek çok topluluğu tevhid dinine davet etti.

Mekkelilerin baskı ve şiddeti dayanılamaz bir hâl alınca 622 yılında Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile Medine'ye göç (hicret) etti. İlk vahyi aldığı 610 yılından vefatına kadar olan 23 yıl boyunca, Allah'ın dinini tebliğ etti. Bu süre içinde yalnızca Mekke ve Medine değil, dünyanın farklı bölgelerinden pek çok insan bu yeni tevhid dinine girdi. 632 yılında bizlere Kur'ân ve Sünnet gibi iki değerli hazineyi miras bırakarak aramızdan ayrıldı. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) kabri, Medine'de Mescid-i Nebevî'de bulunun Yeşil Kubbe'nin altında yer almaktadır.

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Peygamberliği

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Allah'ın resûlü ve elçisidir. O hem bir kul ve hem de peygamberdir. Yüce Allah, peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'i (s.a.s.) seçmiş, onu peygamber olarak görevlendirmiştir. O, insanlar için bir uyarıcı, bir müjdeleyici, din ve dünya işlerinde onlara yardımcı ve yol göstericidir. Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle Peygamber Efendimiz, insanlık için en iyi örnektir (üsve-i hasene).[2] O, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı hiçbir zaman aklından çıkarmayan (zikreden) kimseler için güzel bir örnek ve iyi bir rehberdir. Onun peygamberliğinin ilk delili Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'ân açık bir biçimde onun peygamberliğini bildirir ve onu 'ışık veren bir kandil'e benzetir:

"Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve

2 Ahzâb 33/21.

aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik."[1]

Hz. Muhammed (s.a.s.), Hz. Âdem (a.s.) ile başlayan peygamberlik zincirinin son halkasıdır. Peygamberlere iman, iman esaslarından birisidir. Bir Müslüman önceki peygamberlerle birlikte, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Allah'ın elçisi oluşunu kabul etmekle yükümlüdür. Kur'ân-ı Kerîm her insanın Allah'a ve onun peygamberine iman etmesini istemiştir.[2] Dolayasıyla Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliğini kabul etmemek, inancımızı kaybetmemize yol açan bir durumdur.

Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.) önceki peygamberler belli bir topluluğa gönderilmişlerdir. Getirdikleri mesaj ve tebliğlerinin kapsamı, yaşadıkları toplumla sınırlıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ise tüm insanlığa gönderilmiştir. Ona indirilen Kur'ân da tüm insanlığa hitap eden bir kitaptır. Her ne kadar bazı somut olaylardan söz etse de verilen mesaj evrenseldir ve tüm insanlığa yöneliktir. Bu husus Kur'ân-ı Kerîm'de açık bir biçimde vurgulanmıştır:

"(Ey Muhammed!) De ki: Ey insanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah'ın hepinize gönderdiği peygamberiyim. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."[3]

Âyet-i Kerîme'nin hitabı tüm insanlığadır. Takip eden cümlede ise Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) tüm insanlığa gönderilmiş bir peygamber oluşu kuşkuya yer bırakmayacak şekilde dile getirilmiştir. O, Allah'tan tüm insanlığa hakkı ve hakikati getirmiş[4] bir peygamberdir. Tüm insanlığa rahmet olarak gönderilmiştir.[5]

---

1 Ahzâb 33/45-46.
2 Hadîd 57/7.
3 A'râf 7/158.
4 Nisâ 4/170.
5 Enbiyâ 21/107.

Aynı zamanda o, tüm insanlık için bir **uyarıcı ve müjdeleyicidir.**[6] Sevgili Peygamberimiz de önceki peygamberlere verilmeyen ve kendisine verilen özelliklerden söz ederken 'tüm insanlığa peygamber olarak gönderilişini' bunlar arasında saymaktadır.[7] Benzer şekilde ölümünden kısa süre önce gerçekleştirdiği hac esnasında okuduğu 'veda hutbesi'nde 'tüm insanlığa' (ey insanlar) hitap etmiş ve söylediklerini orada bulunmayanlara da ulaştırmalarını istemiştir.[8]

Görüldüğü gibi Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Allah'ın elçisi olduğunu kabul etmek Allah'ın **açık emridir.** Onun peygamberliğini kabul etmemek ve reddetmek **küfürdür.** Kur'ân-ı Kerîm'i kabul edip, onu bize tebliğ eden peygamberi kabul etmemek, onu küçümsemek, onun söz ve davranışlarını önemsememek bir Müslümana yakışmaz. Çünkü peygamberi yok sayarak Allah'ı seviyor olma iddiası gerçekçi değildir. Allah'ı sevmek, O'nun gönderdiği peygamberi kabul etmeyi, onun söz ve davranışlarını ciddiye almayı gerektirir. Onun sözleri ve uygulamaları, bizim için iyi bir örnek ve yol göstericidir. Ona tâbi olup hayatımızda bir rehber edinmek ise Allah'ın emridir:

> "De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[9]

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Peygamber Oluşunun Delilleri

Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) peygamberliği, önceki kutsal kitaplarda müjdelenmiş ve Kur'ân-ı Kerîm de bizlere haber vermiştir. Bugüne ulaşan kutsal kitaplardan, Kur'ân dışındakiler aslî yapılarını koruyamamış ve tahrif edilmiştir. Bugünkü metinlerde bu husus mevcut değilse de gerçek Tevrat ve İncil,

---

6 Sebe 34/28.

7 Buhârî, Teyemmüm 1; Salât 56.

8 Müslim, Hac 147; Buhârî, Megâzî 78.

9 Âl-i İmrân 3/31.

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliğini müjdelemiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ilk ortaya çıkıp peygamberliğini ilan ettiği yıllarda, o bölgede yaşayan ve insaf sahibi olan önceki din mensupları, kendi kitaplarındaki bu müjdelere dayanarak onun peygamberliğini tasdik edip iman etmişlerdir. Bir kısmı ise bu gerçeği gizlemiştir:

"Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Peygamberi) oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Böyle iken içlerinden birtakımı bile bile gerçeği gizlerler."[1]

Bu âyet bu gerçeği açık bir şekilde dile getirmiştir. Dolayısıyla Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) **önceki kitaplarda müjdelenmesini** Kur'ân da doğrulamaktadır. Bu müjdelere dayanan Medine Yahûdileri, kendilerinden Hicaz bölgesinde bir peygamber geleceğini her fırsatta dile getirmişler ancak son peygamber kendilerinden gelmeyince de onu yalanlamışlardır:

"Kendilerine ellerindekini (Tevrat'ı) tasdik eden bir kitap (Kur'ân) gelince onu inkâr ettiler. Oysa, daha önce (bu kitabı getirecek peygamber ile) inkârcılara (Arap müşriklerine) karşı yardım istiyorlardı. (Tevrat'tan) tanıyıp bildikleri (bu peygamber) kendilerine gelince ise onu inkâr ettiler. Allah'ın lâneti inkârcıların üzerine olsun."[2]

Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) bir eğitim almadığı (ümmî) bilinen bir husustur. Oysaki onun tebliğ ettiği Kur'ân birey ve toplum hayatına ilişkin çözümlemeler getirmekte, insanlara yol göstermekte ve onların önüne ebedî hayatı kazandıracak yol haritası çizmektedir. Belli bir eğitim almamış birinin elinden böylesine mükemmel bir kitabın ortaya çıkması mümkün değildir. Çünkü o yalnızca yaşanan çağa değil, çağlar ötesine uzanmakta ve ışık tutmaktadır. Bireyin yalnızca dünya hayatında mutlu olmasını değil, ebedî mutluluğun anahtarını da sunmaktadır.

---

1 Bakara 2/146.

2 Bakara 2/89.

Böylesine hikmet dolu bir kitabın, hiçbir eğitim almamış biri tarafından kaleme alınması düşünülemeyeceğine göre zorunlu olarak bunun vahiy ürünü oluşu ortaya çıkar. O, Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) vahiy yoluyla bildirilmiştir ve o bir peygamberdir. Çünkü hiçbir beşerî güç onun bir benzerini meydana getirememiştir. Kur'ân'ın ifadesiyle bütün insanlar ve cinler bir araya gelseler yine de onun bir benzerini meydana getiremezler.[3]

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) tebliğ süresi boyunca karşılaştığı pek çok sıkıntı ve zorluğa rağmen, asla vazgeçmemesi, Allah tarafından kendisine bildirilenleri tebliğ etmesi de onun peygamber oluşunun delilidir. Gündelik hayatta pek çoğumuz, karşılaştığımız en ufak bir sıkıntıda bile pes eder, vazgeçeriz. Oysaki o, yirmi üç yıllık vahiy sürecinde usanmamış, gerçeği söylemeye devam etmiş ve bu yolda ölümü bile göze almıştır. Bu ise onun Allah tarafından görevlendirildiğinin ve desteklendiğinin açık delilidir.

O, bu mücadelesinde her zaman onurlu duruşunu korumuş, kimlik ve kişiliğinden taviz vermemiş, ortaya koyduğu **ahlâkî duruşla** herkese örnek olmayı sürdürmüştür. Hem peygamberlikten önce hem de peygamberlik görevini üstlendikten sonra, toplumda sevilen, ahlâk ve erdemiyle öne çıkan biri olmuştur.

Allah, bütün peygamberlerin eliyle mucizeler yaratmıştır. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) söylediklerini doğrulayan, akla ve duyulara hitap eden pek çok mucize gerçekleşmiştir.

İnkârcıların ısrarlı itirazlarını susturmak ve Peygamberimiz'i desteklemek amacıyla onun eliyle hissî mucizeler de gerçekleşmiştir. Bunlar, mucizelerin gerçekleştiği esnada o ortamda bulunan insanlar tarafından bizzat müşâhede edilmiş ve pek çok sahabe tarafından da nakledilmiştir. Örneğin; bir gece **Mekke'den Mescîd-i Aksâ'ya gitmesi**,[4] oradan da **göğe**

---

3 İsrâ 17/88-89.

4 İsrâ 17/1.

yükselmesi (miraç)[1] pek çok sahabe tarafından nakledilmiş bir mucizedir.[2] Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) üzerinde hutbe okuduğu hurma kütüğünün inlemesi, parmaklarından su akması ve aynı yemeğin bereketlenerek pek çok insanı doyurması gibi mucizeler, güvenilir hadis kaynakları arasında yer alan Buhârî ve Müslim tarafından nakledilmiştir.[3] Sahabeden gelen bu haberler, gelenek içinde en yüksek önem derecesinde kabul görmüştür. Kelâm âlimleri, ayın ikiye yarılması, devenin şikâyeti ve pişmiş koyunun konuşup zehirli olduğunu haber vermesi gibi pek çok mucizeye yer vermişlerdir.[4]

Ona verilen mucizelerin en güzeli ve en açık olanı **Kur'ân-ı Kerîm'dir**. Duyulara hitap eden mucizeler belli bir zaman diliminde yaşanmıştır. O zamanda yaşayan insanlar bu duruma tanıklık etmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) hayatta olmadığı için bu mucizelerin günümüzde tekrarlanma imkânı yoktur. Ancak Kur'ân, her çağın insanını etkileyen, akıllara ve gönüllere hitap eden, anlam derinliğiyle her çağa yeten ve **bütün çağları aşan bir mucizedir**. Kıyâmete kadar bütün çağlarda geçerli olan, Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra da devam edebilen tek mucizedir. Onun söz dizimi (nazmı), bütün sözlerden farklı ve üstündür.

Sahip olduğu anlam derinliği, 14 yüzyıl öncesinin zihin dünyasını tatmin ettiği gibi, günümüz insanının da akıllarını ikna etmekte ve gönüllerini fethetmekte ve hayatlarına anlam katmaktadır. Aynı zamanda Kur'ân, geçmiş toplumların hayatlarından verdiği haberle, tarihî birikimle de tümüyle uyumludur. Dolayısıyla Kur'ân'ın mucize oluşuna tarih de tanıklık etmektedir. Kur'ân'ın anlam dünyası akılla ve bilimle asla çelişmez. Aksine o, **düşünmeyi ve araştırmayı teşvik eden** bir kitaptır.

---

1 Necm sûresinde yer alan birkaç âyet, Miraç'ta gerçekleşen olaylardan söz etmektedir. (Necm 53/8-13).

2 Müslim, İman 259.

3 Buhârî, Menâkıb 25.

4 Nesefî, *el-Umde fi'l-Akâid*, s. 79.

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Peygamberliğinin Ayırt Edici Özellikleri

Peygamber Efendimiz'i diğer peygamberlerden üstün kılan bazı özellikler mevcuttur. Her şeyden önce o, peygamberlerin sonuncusudur. Hz. Âdem (a.s.) ile başlayan peygamberlik halkası, onunla son bulmuştur. Sonrasında yeni bir peygamber gelmeyecektir. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de onun peygamberlerin sonuncusu olduğunu açıkça bildirmiştir:

"Muhammed içinizden herhangi bir adamın babası değil, Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilendir."[5]

Âyet, Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) nebîlerin sonuncusu oluşunu açıkça ifade etmektedir. Aynca Yüce Allah'ın, böylece dinin tamamlanıp kemâle eriştiğini bildirmesi de onun son peygamber oluşunu teyit etmektedir. Çünkü eğer din tamamlanmış ve kemâle ulaşmışsa, artık yeni bir din de peygamber de gelmeyecek demektir. Ona gönderilen İslâmiyet, en son ve en mükemmel dindir. Artık İslâmiyet'ten sonra kim başka bir din aramaya kalkarsa, bu asla kabul edilmeyecektir.[6] Tebliğ ettiği dinin son ve mükemmel din oluşuyla da diğer peygamberlerden ayrılır.

Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.) sonra artık insanlardan bir peygamber gelmeyecektir. Bilindiği üzere Allah elçilerini insanlar ve meleklerden seçer.[7] Allah melekleri aracılığıyla insanlara yardım ve desteğini sürdürdüğünden meleklerin elçilik görevi devam etmektedir. Bu nedenle âyette yalnızca nebîlerin sonuncusu denmiştir.

Âyette Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) kimsenin babası olmadığı ancak Allah'ın resûlü ve nebîlerin sonuncusu olduğu ifade edilmektedir. Nebîlerin sonuncusu oluş, bir öncesinde geçen

---

5 Ahzâb 33/40.

6 Âl-i İmrân 3/85.

7 Hac 22/75.

nebî, resûl kavramıyla yakın ilişkilidir. Ancak birbiriyle yakın ilişkisi olan kavramlar birbirini takip edecek şekilde kullanılır. Nebîlerin sonuncusu oluş, aynı zamanda resûllerin de sonuncusu olmayı gerektirir. Bugün birilerinin bu âyete dayanarak, Allah'ın resûl göndermeye devam ettiğini ileri sürmeleri ve kendi dünyalarında oluşturdukları **yalancı peygamberlerine** 'resûl' niteliği atfetmeleri **dinî dayanaktan yoksundur** ve bir iddia olmaktan öteye gitmemektedir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) de bir hadiste nebî ve resûllerin son bulduğunu ve kendisinden sonra hiçbir nebî ve resûlün gelmeyeceğini ifade etmiştir.[1]

Peygamber Efendimiz'i (s.a.s.) diğer peygamberlerden farklı kılan diğer bir özellik ise onun **tüm insanlığa gönderilmiş** bir peygamber olmasıdır. Önceki peygamberler belli bir bölgeye ya da topluluğa gönderilmiş peygamberlerdir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ise yalnızca Arap Yanmadası'na değil tüm insanlığa gönderilmiş bir peygamberdir.

Diğer taraftan önceki peygamberlerin getirdikleri mesajların asılları korunamamış ve hiçbiri günümüze ulaşmamıştır. Îlâhî kitaplar içinde, olduğu gibi korunabilen ve günümüze ulaşan tek kitap Kur'ân-ı Kerîm'dir.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Hz. Peygamber'in Anne-Babasının Durumu Ne Olacak?

Hiç kuşkusuz ki, Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) anne-babası bir peygamberin gönderilmediği ve tebliğin ulaşmadığı bir ara dönemde (fetret) yaşamışlardır. Önceki dinin kalıntıları mevcut olmakla birlikte, bozulmuş, tahrif edilmiş ve gerçek hâliyle onlara ulaşmamıştır. Bu nedenle bir önceki peygamberden kalanlara inanmış değillerdir. Başka bir deyişle onlar Hristiyan değillerdi. Yaşadıkları dönemin yaygın inancı puta tapınmaktı ancak onlar puta tapmıyorlardı. Hiçbir tarihsel belge, onların

1 Buhârî, Menâkıb 18; Tirmizî, Rü'yâ 2.

puta taptıklarına ilişkin bir bilgi sunmamıştır. Aynı zamanda onlar temiz yaradılışlarını korumuşlar, puta tapmamışlar ve câhiliyye döneminin birtakım çirkinliklerine bulaşmamışlardı. Onlar Hz. İbrâhim'in (a.s.) tebliğ ettiği dinin esasları üzere o dönemki Arap toplumunda varlığını sürdüren tevhid merkezli bir inanç (hanif inancı) üzere bulunuyorlardı.

Bazı düşünürler, onların böylesi bir ara dönemde yaşamış olmaları, puta tapmamaları ve tevhid inancı üzere yaşamaları nedeniyle Allah'ın onları affedeceğini ve âhirette kurtuluşa erenlerden olacaklarını ifade etmişlerdir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, açıkça peygamber gönderilmeyen bir topluluğun sorumlu olmayacağını ve azaba uğramayacaklarını ifade etmektedir.[2] Her ne kadar Mâtürîdî düşünürleri, tebliğ ulaşmamış olsa da insanın aklıyla Allah'ı bilebileceğini ileri sürmüşlerse de bunun konumuz açısından olumsuz bir yansıması yoktur. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) anne-babası zaten tevhid inancı üzere olan ve Allah inancına sahip kimselerdi. Bu nedenle de onları, Allah lütfuyla affedecek ve âhirette kurtuluşa erenlerden olacaklardır.

2. Cebrâil'in Peygambere Vahiy Getirmesi Nasıl Mümkün Olmuştur?

Vahiy, Allah'ın, emir ve yasakları başta olmak üzere, bildirmek istediklerini Cebrâil (a.s.) aracılığıyla peygamberine bildirmesidir. Vahyin gerçekleşmesi konusunda aklen imkânsızlık yoktur. İnsanı var eden, ona görme, işitme, akletme ve anlama yeteneği veren Allah, onu kendi hâline terk etmemiş, onunla iletişimini sürdürmüştür. Akıl bunu imkânsız göremez. Peygamberin insanlığın yararına Allah'tan vahiy alması ve bunu insanlara ulaştırması akılla çelişen bir durum değildir.

Böyle bir iletişimin imkânını kabul ettikten sonra bunun nasıl gerçekleştiğinin bir önemi yoktur. Önemli olan böyle bir iletişimin varlığı ve gerekliliğidir. Günümüz dünyasında iletişim

2 İsrâ 17/15.

araçları çok daha çeşitlenmiştir. Dileyen bir başkasını telefonla arar, dileyen mesaj atar ya da sosyal medyadan yazar. Burada önemli olan iletişim araçlarının çeşitliliği değil, böyle bir iletişimin varlığıdır.

Her şeyi bilen ve yaratan Allah da insanlarla **her zaman iletişim hâlindedir**. Onları görür, işitir ve dualarına cevap verir. Bu iletişimin şeklinin bir önemi yoktur. Zaten her türlü eksiklik ve noksanlıktan uzak olan (münezzeh) Allah, herhangi bir şekille nitelenemez. Vahiy de bir iletişim türüdür. Allah, emir ve yasaklarını peygamberlerine vahiy yoluyla bildirmiştir. Yağmurun yağması, güneşin doğması ne kadar mümkün ise Allah'ın gökten peygamberlere kitaplar indirmesi, emir ve yasaklarını onlara bildirmesi de en az onun kadar mümkün olmalıdır.

Allah, her şeyin üstünde, aşkın bir varlıktır. Aşkınlık, yaratılmışlar dünyasının sahip olduğu her türlü kusur ve ihtiyaçtan uzak olmayı gerektirir. Bizler, iletişim kurabilmek için pek çok şeye (ağız, dil, konuşma vs.) muhtacız. Oysaki Allah, bunların hepsinden uzak ve hiçbir şeye muhtaç değildir. Elbette onun insanlarla iletişimi de bu aşkınlığına yaraşır biçimde olmuştur. Belki de bundandır, Allah insanlarla doğrudan konuşmaz ama gönüllerine ilham eder. Peygamberlerine doğrudan kitap indirmez. Araya melekleri koyar; insan ile Yaratıcısı arasındaki iletişime meleklerin de tanık olmasını ister. Çünkü aşkınlık ve yücelik, araya bir perde koyar:

> "Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir."[1]

Vahiy de **bir iletişim biçimidir**. Yüce Yaratıcı'nın insanlara, dolaylı, imalı ve perde arkasından konuşmasıdır. İnsana, uyması ya da kaçınması gerekenleri bildirmesidir.

---

1 Şûrâ 42/51.

3. Hz. Peygamber'i Rüyada Görmek Mümkün müdür?

Peygamber Efendimiz'i (s.a.s.) rüyada görebilmek mümkündür. **Niyeti ve gönlü temiz**, davranışı güzel insanlar, Peygamberimiz'i görebilirler. Bu görme, gerçek dünyada gözle görme gibi bir durum olmamakla birlikte mümkündür. Rüyalar, gerçek hayatın pek çok sınırlamasına tâbi olmamakla birlikte yine de rüyada görebildiklerimiz belli bir şekil ve biçim giydirebildiğimiz varlıklardır. Bu nedenle gerçek hayattan tümüyle kopuk ve bağımsız değildir. Büyük ölçüde gerçek hayattan esinlenir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de bir insandır. Kaynaklarımızda onun hem cisim hem de kişilik olarak nasıl bir insan olduğuna ilişkin birçok anlatım mevcuttur. Gerçek bir hayat yaşamış ve kendisi için belirlenen ömür dolduğunda ise bu fânî dünyadan göç etmiştir. Bu nedenle onu rüyada görmek mümkündür. Sevgili Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Rüyada beni gören, gerçekten beni görmüştür. Çünkü şeytan benim sûretime giremez."[2]

Unutmamak gerekir ki rüyada görülen Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) gerçek zâtı değildir. Her ne kadar kaynaklarımızda onun nasıl biri olduğuna ilişkin anlatımlar (şemâil) yer alsa da son anlamda bizler onun kime benzediğini tam olarak bilemiyoruz. Rüyada gördüğümüz onun gerçek zâtı değil, onun şekil ve formdan uzak bir misali olmaktadır.[3]

4. Hz. Peygamber'in Resmi Çizilebilir mi, Çizgi Filmi Yapılabilir mi?

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), bir beşer olması yönüyle gündelik hayatında diğer insanlar gibidir. Bununla birlikte yaşadığı dönemde bir resim geleneği yoktur. Dolayısıyla onun resmi yapılmamıştır. O dönemde yaşayan Mekke ileri gelenlerinin de

---

2 Buhârî, Ta'bîr 2, 96.

3 Ebû Hâmid Gazâlî, *el-Madnûn bihî alâ Gayri Ehlihî* (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), s. 88.

resmi mevcut değildir.

Günümüzden yaklaşık 14 yüzyıl önce yaşamış bir insandan söz ediyoruz. Kaynaklarımız Peygamberimiz'in nasıl biri olduğuna ilişkin pek çok bilgi aktarmaktadır. Her türlü teknik imkâna rağmen çizilecek bir resim veya görüntünün Peygamberimiz'i yansıtmayacağı açıktır. Çünkü söz konusu olan Allah'ın elçi olarak seçtiği, Müslümanların sevip baş tacı ettiği bir peygamberdir. Çizilen her resmin ona benzemeyeceği, onu anlatamayacağı açıktır.

Bu nedenle Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) resminin çizilmesi ya da bir çizgi filminin yapılması hoş karşılanmamıştır. Bu, bir bakıma da Müslümanların peygamberlerine karşı duydukları saygının ve edebin bir göstergesidir. Bırakın resmini çizmeyi, bizim kültürümüzde Muhammed ismi bile Mehmed'e dönüşmüştür. Kasıtlı ve maksatlı projeler bir tarafa, özellikle bu alanda yapılan ciddi yapımlarda Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bir karakter olarak gösterilmemiş ve temsilî olarak canlandırılmıştır. Bunun bir örneğini severek izlediğimiz Çağrı filminde görebilmek mümkündür.

5. Hz. Muhammed (s.a.s.) Dışındaki Peygamberlere İman Etmek Gerekli midir?

Bir Müslümanın, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliğine iman ettiği gibi Kur'ân'ın bize bildirdiği tüm peygamberlere de iman etmesi gerekir. Hz. Âdem'den (a.s.) son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.s.) kadar bütün peygamberler Allah tarafından gönderilmişlerdir. Allah'ın peygamberleri olmaları itibarıyla hepsi birbirine eşittir. Bizler, aralarında ayrım yapmaksızın hepsini bilir ve kabul ederiz.

Bir Müslüman bütün peygamberlere iman etmekle birlikte, geçmiş peygamberlerin getirdikleri kitapların tahrif edilmiş olduğunu ve asılları günümüze kadar ulaşmadığını bilmek durumundadır. Bu nedenle her Müslüman, geçmiş peygamberlere ve onlara indirilen kitapların asıllarına iman eder. Ayrıca son

peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.) ve onun tebliğ ettiği İslâm dini ile birlikte geçmiş dinler yürürlükten kaldırılmıştır. Artık bu noktadan sonra İslâm'dan bir başka dinin kabulü mümkün değildir.

6. Allah'a İnanıp da Hz. Muhammed'e İnanmayan Cennete Gider mi?

Allah inancı, iman esaslarının özüdür. Bu inanç, iman esaslarının aslını ve esasını oluşturur. Ancak Allah inancı, aynı zamanda diğer iman esaslarını kabul etmeyi de gerektirir. O'na inanan, O'nun peygamber gönderip kitaplar indirdiğini, her insanın yaptıklarında hür olduğunu ve günü geldiğinde hesap vereceğini de kabul etmekle yükümlüdür. Yalnızca Allah'a inanıp, O'nun inanın dediklerine inanmamak olmaz. Dolayısıyla Allah'a iman, diğer iman esaslarını da bilip kabul etmeyi gerektirir.

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de açık bir ifadeyle tüm peygamberlere iman etmemizi istemiştir. Ayrıca Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Allah'ın peygamberi oluşu vurgulanmış, son peygamber olduğu dile getirilmiş ve Allah'ı sevmenin, peygamberi **sevip tâbi olmaktan** geçtiği açıkça ifade edilmiştir. Kur'ân'ın açıkça dile getirdiği bir şeye inanmak, imanın şartları arasında yer alır. Bu nedenle yalnızca Allah'a iman eden ama peygamberlere iman etmeyen; peygamberi kabul edip de âhireti reddeden biri **Müslüman olarak görülemez.** Cennet ise inanan ve güzel davranışta bulunanlar içindir.

7. Hadis ve Sünneti İnkâr Edenin Durumu Ne Olur?

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), yalnızca Allah'tan aldığı mesajı bize ulaştıran bir postacı değildir. O aynı zamanda bir insan, bir rehber, en güzel örnek ve vahyin canlı tanığıdır. Kur'ân'ı yalnızca bize ulaştırmamış, aynı zamanda **yaşamış ve bize onun nasıl yaşanacağını göstermiştir** de. Çünkü Kur'ân bize ne yapacağımızı, peygamberin sözleri ve uygulamaları ise **onu nasıl yapacağımızı** gösterir. Peygamberimiz hayatta iken

onun verdiği hüküm bağlayıcıdır ve bunu kabul etmek imanın bir göstergesidir:

> "Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar."[1]

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), bize iki şeyi miras bırakmıştır; bunlar, **Kur'ân-ı Kerîm ve onun Sünneti'dir**. Bunlar, Peygamberimizin vefatından sonra insanlara yol gösterecek, rehber edindikleri takdirde doğru yoldan şaşmayacaklan iki kılavuzdur. Sünnet, Kur'ân'ın **emir ve yasaklarının uygulaması**, pratiği ve sahaya yansımasıdır. Peygamber, Kur'ân'ın yüce ahlâk ilkelerinin canlı bir örneği, Sünnet ise Kur'ân'ı ve hayatı anlama kılavuzudur. Bu rehberlik ve kılavuzluk, o dönem insanı için geçerli olduğu gibi, günümüz insanının da böyle bir kılavuza ihtiyacı vardır. Modem hayat tarzının keşmekeşi içinde gelgitler yaşayan günümüz insanı, eğer bu kılavuzu da yitirirse, gideceği yönü kestirmek oldukça güçtür. Bu nedenle günümüz insanı için Sünnet'in kılavuzluğu hem gerekli ve hem de çok anlamlıdır.

Aynca burada sözünü ettiğimiz şey, Kur'ân'ı bize tebliğ eden bir Peygamber'in söz ve uygulamalarıdır. Dolayısıyla onun bütün söz ve uygulamaları bizim için **değer taşır ve anlamlıdır**. Bu nedenle onun ağzından çıkmış olması muhtemel her söz bizim için değerlidir. Unutmamak gerekir ki bir hadisin sahih ya da zayıf oluşu, o hadisin bize ulaşma zinciriyle ilgili bir durumdur. Bir hadisin zayıf olması, onu hadis olmaktan çıkarmaz. Mütevâtir (büyük bir ittifakla ulaşan) hadisler, inancımızın dayanağını; sahih hadisler davranış ilkelerimizi ve diğer hadisler de ahlâkî kurallarımızın temelini oluşturur. İnanç, davranış ve ahlâk ise her toplum için değer taşıyan can alıcı unsurlardır. Bu nedenle eğer bir araştırmaya ve ilmî bir temele dayanmıyorsa, hadis olması ihtimali bulunan bir sözü reddetmek, Müslümana

---

1 Nisâ 4/65.

yakışır bir davranış olmayacaktır.

8. Neden Sadece Hz. Peygamber'e Salavât Getiriliyor; Bu, Önceki Peygamberlere Yönelik Bir Ayrımcılık Değil midir?

Hz. Âdem'den (a.s.) son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.s.) kadar bütün peygamberler Allah'ın seçkin kullarıdır. Hepsi Allah tarafından seçilmiş, vahiy indirilmiş ve tebliğle görevlendirilmişlerdir. Bir Müslüman, bunların hepsini bilir ve kabul eder. İmanın altı esasından biri 'peygamberlere iman'dır.

Bu peygamberlerden birisinin adını anmamız gerektiğinde, isminin başına saygı ifadesi olarak Hazret (Hz.) ve ismin sonuna da dua cümlesi ekleriz. Sadece Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) 'salavât' getirdiğimiz düşüncesi doğru değildir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) adı anıldığında salavât getirdiğimiz doğrudur. Her Müslümana yakışan da budur. Salavât, aslında Peygamberimiz için yapılan bir duadır. Anlamı ise *'Allah'ın selâmı onun üzerine olsun.'* demektir. Müslümanlar olarak bizler aynı duayı diğer peygamberler için de yaparız. İsimleri anıldığında ismin başına 'hazret' ve isminin sonuna da *aleyhisselam* (a.s.) *'Selam onun üzerine olsun'* dua cümlesini ekleriz. Dolayısıyla bu noktada sadece Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) özgü bir durum söz konusu olmamakla birlikte Yüce Allah bizlerden Peygamberimize (s.a.s.) salavât getirmemizi istemiştir:

"Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salavât getirirler. Ey müminler! Siz de ona salavât getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin!"[2]

9. Şefaat Var mıdır?

Şefaat, Kur'ân'da yer alan kavramlardan birisidir. Şefaat, peygamberlerin iman eden ve güzel amel işleyen insanların bağışlanması için kıyâmet gününde Allah'tan niyazda bulunması

2 Ahzâb 33/56.

anlamına gelir. Böyle bir niyazda bulunabilme Allah'ın izin vermesine tâbidir. O'nun izni ve onayı olmadan hiç kimsenin şefaat edebilme gücü yoktur.[1]

"Kimsenin kimseye hiçbir şey yapamayacağı, kimseden hiçbir şefaatin kabul edilmeyeceği, kimseden hiçbir fidye alınmayacağı ve yardım görülmeyeceği günden sakının!"[2]

Yüce Allah, kıyâmet gününde inançsızlar ile Allah'a ortak koşanların hiçbir dost, yardımcı ve şefaatçisinin olmayacağını açıkça ifade ediyor. Onlara ne dost edindikleri ne de taptıkları putların bir faydası ve yardımı olacaktır.

Ehl-i Sünnet âlimleri, Yüce Allah'ın bazı âyetlerde şefaati Allah'ın iznine bağlamasından[3] hareketle peygamberlerin şefaatinin mümkün olduğunu belirtirler. Hadîs-i şerîfler de dikkate alındığında başta Resûlullah olmak üzere bütün peygamberler, melekler ve sâlih kulların müminlere şefaat edeceği anlaşılmaktadır.

Allah, peygamberlere bir lütuf ve ikram olarak **şefaat edebilme hakkı vermiştir.** Âhirette şefaatten yoksun kalacakların temel özelliği küfür ve şirk içinde olmalardır.

Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"...Kıyamet gününde şefaatimle en fazla mesut olacak kişi, tüm kalbiyle veya gönülden 'Lâ ilâhe illâllâh' (Allah'tan başka ilâh yoktur.) diyen kişidir."[4]

Hz. Peygamber'in âhiretteki ilk şefaati mahşerde gerçekleşecektir. Hesaba çekilmek üzere orada uzun süre bekleyen insanlar hesabın başlatılmasını sağlamak için Hz. Âdem, Nûh, İbrâhim, Mûsâ ve Îsâ'dan şefaat isteyecek, fakat o günün dehşeti karşısında kimse buna cesaret edemeyecek, sonunda

---

1 Bakara 2/255.

2 Bakara 2/48.

3 Bakara 2/255; Enbiyâ 21/28.

4 Buhârî, İlim 33.

Îsâ bunu Hz. Muhammed'den istemelerini tavsiye edecek ve Resûl-i Ekrem'in yapacağı şefaati Cenâb-ı Hak kabul edip hesabı başlatacaktır.[5] Daha sonra Resûlullah ilkin ümmetinden cennet ehli olanlar için şefaatçi olacak, cehenneme giren günahkârlar için üç defa şefaat edecek ve bu sayede cehennemlikler buradan çıkarılıp cennete alınacaktır.[6] Kur'ân okuyan ve oruç tutan kimseler hakkında bu ibadetlerin de şefaatçi olacağı bildirilmiştir.[7] Hadislerde belirtildiğine göre bütün şefaatçilerin şefaat etmesinden sonra hayırlı hiçbir ameli bulunmayan cehennemdeki müminlere de kullarına karşı çok merhametli olan Allah şefaat edecek, böylece "rahmânın azatlıları" adı verilen bu grup da cennete girecektir.[8]

Âlimlerin büyük çoğunluğuna göre Allah katında yüksek dereceler elde eden iyi kullar şefaat etmeye yetkili kılınacaktır. Bunlar peygamberler, melekler, sahâbîler, âlimler, velîler, sıddîklar, sâlihler, şehidler ve müttaki müminlerdir.

10. Şefaati, Doğrudan Allah'tan İsteyebilir miyiz? Neden Peygamberi Aracı Yapıyoruz?

Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle şefaat edebilme hakkı Allah'ın izniyle mümkündür. Allah dilediğini bağışlar. İlave olarak yalnızca **O'nun izin verdikleri** şefaat edebilirler. Şefaat etme, yalnızca Allah'ın izniyle olabildiğine göre, şefaat etme yetkisi de en yetkin anlamıyla O'nun elinde olacaktır. Elbette bu konuda bir kimse hakkında Allah'a dua edilebilir ve onun affedilip bağışlanması istenebilir. Gerçek anlamıyla şefaat Allah'tan istenir.

Aslında bir bakıma dünya ve âhiret sıkıntılarından kurtarması için Allah'a dua etmek en doğru olanıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), sevgili bir kul ve Allah'ın elçisidir. Allah'a

---

5 Buhârî, "Tevhîd" 19, "Rikāk" 51; "Tefsîrü'l-Kur'ân" 17/5.

6 Buhârî, "Tevhîd" 19, 24, "Rikāk" 51; Müslim, "Îmân" 332.

7 Buhârî, "Tevhîd" 24; Müslim, "Îmân" 47, 302.

8 Buhârî, "Tevhîd" 24; Müslim, "Îmân" 302.

olan sevgimiz, samimi biçimde Peygamberimiz'in izinden gitmemize bağlıdır. Dolayısıyla bir müminin peygamberin şefaatini talep etmesi, dolaylı olarak şefaatin Allah'tan talep edilmesi anlamına da gelmektedir.

PEYGAMBER İNANCINI RİSKE SOKAN SÖZ VE DAVRANIŞLAR

Peygamber inancı, her Müslümanın inanması gereken iman esaslarından biridir. Kur'ân-ı Kerîm açık biçimde peygamberlerden, onlara indirilen kitaplardan söz etmiş ve peygamberlere inanmamızı istemiştir. Bu nedenle peygamberlere inanmamak, onları reddetmek küfürdür. Onları küçümsemek ve alaya almak da inancımızı riske sokan davranışlar arasında yer alır. Peygamberlik inancıyla ilgili inancımızı riske sokan söz ve davranışları şöyle sıralamak mümkündür:

- Peygamber Efendimiz'i sihirbazlıkla suçlamak,
- Peygamberleri yalanlamak,
- Peygamberlerle alay etmek,
- Peygamberlik iddiasında bulunmak,
- Peygamberlerin Allah tarafından gönderildiğini kabul etmemek,
- Peygamberlerin getirdiği mesajı yalanlamak,
- Peygamberlere dil uzatmak ve onlar hakkında kötü söz söylemek,
- İbadetleri Peygamber Efendimiz'in öğrettiği şekliyle yapmamak,
- Peygamberimiz'den ittifakla gelen haberleri (mütevâtir) yalanlamak,
- Kendi görüşlerini Peygamber Efendimiz'in görüşlerinden üstün saymak,
- Allah Teâlâ'nın peygamber göndermediğini iddia etmek,
- Peygamberlerin bir kısmını kabul etmemek.

ÖLÜMÜN GERÇEKLİĞİ

Kaçınılmaz Gerçeklik Olarak Ölüm

Ölüm, her insanın bir gün karşılaşacağı kaçınılmaz son ve şaşmaz gerçekliktir. İnsan, ölümlü bir varlıktır. Her insan, doğar, büyür ve ölür. Bu kuralın dışına çıkabilen kimse yoktur.

Her insan, dünya hayatının geçiciliğini biliyor. Ölümden sonraki hayatın varlığına inansa da inanmasa da ölümden kaçamıyor. Her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilen ve yaratan Allah, insana iki **aşamadan oluşan** bir hayat veriyor. Ölümle insanın dünyadaki hayatı sona ererken âhiret hayatı başlıyor.

Tarihte nice krallar, imparatorlar yaşamışsa da hepsi sonunda çaresiz ölüme teslim olmuşlardır. Yüce Allah bu gerçeği şöyle ifade etmiştir:

> "Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır."[1]

Ölüm, her insanın yüzleşmek zorunda olduğu kaçınılmaz bir gerçekliktir. İnsanın doğumuyla başlayan hayat serüveni, ölümle dünya aşamasını tamamlamaktadır. Bu, aynı zamanda, yeni bir hayatın da başlangıcı olmaktadır. Ölümle birlikte fânî olan dünya hayatı sona ererken, kalıcı ve ebedî olan âhiret hayatı başlar. Allah'a ve âhiret gününe inanan bir insan için ölüm, **bir yok oluş değildir**; aksine ölüm, kalıcı mutluluğa erişme ve **gerçek sevgiliye kavuşmadır.** Geçici olarak barındığı (ikamet ettiği) dünya yurdundan, kalıcı (ebedî) olana yolculuk ve asıl vatana geri dönüştür. Hz.

---

1 Nisâ 4/78.

Âdem'in (a.s.) yeryüzüne indirilişiyle terk ettiği ana yurduna yeniden dönüşüdür ölüm.

Hayat ve ölüm birbirinin **kardeşidir**. Ölümle birlikte dünya hayatı son bulurken, âhiret hayatı başlamaktadır. Zira ölümü de hayatı da yaratan Allah'tır. Bu açıdan bakıldığında ölüm ve hayat, birbirini tamamlayan unsurlardır. Ölüm sonrasında ebedî bir hayatın var olması ve onun burada kazanılıyor olması, dünya hayatını anlamlandırır. Aynı zamanda insanın dünya hayatında güzel işler yapmasını, sınanmasını (imtihan) ve sıkıntılara katlanmasını daha anlamlı hâle getirir.

Âhiret İnancının Dünya Hayatına Yansımaları

Dünya hayatı sonludur; insanın doğumuyla başlar ve ölümüyle son bulur. Yüce Allah'ın insana lütfettiği hayatın öncesini dünya hayatı sonrasını da âhiret oluşturur. Zaten âhiret sözcüğü da *'sonra gelen'* demektir ve ölümden sonra başlayacak olan kalıcı hayatı ifade etmek için kullanılır. Kur'ân-ı Kerîm'e göre de dünya hayatı gelip geçicidir, bir **eğlence ve oyalanıştan ibarettir**; asıl ve kalıcı olan ise âhiret hayatıdır:

> "Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Âhiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!"[1]

Ebedî bir hayatta mutlu olabilmenin yolu, zorunlu olarak dünya hayatından geçer. Bu nedenle çıkılan yolun doğru olması ve amaca ulaştırması önemlidir. Âhiret hayatının varlığı, çıktığımız bu yolu anlamlı kıldığı gibi aynı zamanda onun yönünü de (istikametini) belirler. Ölüm sonrasında ebedî bir hayatın varlığı, yalnızca ölüm sonrasını ilgilendiren bir durum değildir. Aksine dünya hayatını da **amaçlı, anlamlı ve daha yaşanabilir** kılar.

İnancımız açısından âhiret hayatı, dünya hayatının devamı niteliğindedir; biri olmadan diğeri düşünülemez; bunlar birbirini tamamlar ve güzelleştirir. Dünya, **âhiretin tarlasıdır.**

---

1 Ankebût 29/64.

Bir Müslüman, ölümü yeni bir hayatın başlangıcı olarak görür. Müslümanın hayatında ölüm sonrasına ilişkin belirsizlik yoktur. Müslüman ahiret inancıyla ebedî yok oluş düşüncesinin oluşturduğu karamsarlıktan kurtulur ve **geleceğe ümitle bakar.** Bu ümitle de insanın yaşama sevinci artar; böylece karşılaştığı güçlüklere karşı daha dirençli hâle gelir.

İnsanın ölümü yeni bir başlangıç olarak görmesi ve ölüm sonrasında daha güzel bir hayatın kendisini beklediğini biliyor olması, onda **sorumluluk** bilincini **pekiştirir.** Bireylerin daha duyarlı ve kişilikli hâle gelmesine katkı sağlar. Âhirette kalıcı mutluluğa erişebilmek, bireyin inancı ve güzel davranışlarıyla ilişkili bir durumdur. Başka bir deyişle insan, âhiretteki hayatını bu dünyada inşa etmektedir. Bu durum, insanı iyiliğe yönlendirir. Yaptıklarının **hesabını verecek olması** da onu her çeşit kötülükten, zulümden ve haksızlıktan uzak tutar. Bu ise dünya hayatında **toplam** iyiliği **çoğaltacağından,** daha mutlu bireylerle daha mutlu bir toplumun oluşması demektir. Bunun için de insanın ufkunu, dünya ve âhireti kuşatacak şekilde geniş tutması, hayatı bu gözle okuyabilmesi şarttır.

İnsan, diğer varlıklardan farklı olarak akıl ve irade sahibidir. Düşünür, kavramlar oluşturur; neyi yapıp neyi yapmayacağını seçebilme özgürlüğüne sahiptir. Bu özellik onu hem diğer varlıklardan üstün bir konuma yerleştirir hem de ona sorumluluk yükler.

İnsan, dünya hayatında çoğu kere yaptıklarının karşılığını görememektedir. Bazen haksızlığa uğramakta ve hakkını alamadan bu dünya diyarından göç edebilmektedir. Ölüm sonrasında bütün haksızlıkların karşılık bulacağı bir hayatın varlığı, işte bu nedenle, bireyin adâlete olan güvenini pekiştirmekte; insana **sabır ve ümitle yaşama gücü** vermektedir. Hiçbir haksızlığın yaşanmayacağı ve adâletin tam olarak gerçekleşeceği bir hayatın (âhiretin) varlığına inanmak, insandaki adâlet özleminin karşılık bulması kadar, insanın her türlü iyi, güzel ve ahlâkî çabalarının değer ifade etmesi noktasından da önem taşır.

Ölüm Sonrası Hayata İlişkin Deliller

Dünya ve âhiret, bir madenî paranın iki yüzü gibidir. Hem birbirini tamamlar hem de biri olmadan diğeri düşünülemez. İnsan, dünyada bir yolcu ve misafirdir; bu yolcunun yolu dünya hayatından geçerek sonsuz âleme doğru devam eder. Ölümle birlikte, kendisine verilen hayatın dünya kısmı tamamlanırken, bu aynı zamanda ikinci ve kalıcı bir hayatın da başlangıcı olmaktadır.

Dünya hayatı, insan hayatının yalnızca bir yüzüdür. Bunu kabul eden ve hayatı bu inançla yaşayan her insan, bunun ötesinde yeni bir hayatın da olabileceğini aklen kabul eder. Bu nedenle ölümden sonra başlayacak olan âhiret hayatının varlığı, aklen mümkündür. Aklın âhireti imkânsız görmesi için hiçbir neden yoktur. İnsaf ölçüleri içinde kalan ve inada düşmeyen her insan, aklıyla âhiretin varlığını bilir ve buna iman eder.

Ahiret hayatının varlığını akıl gerekli de görür. Çünkü yaratılmış varlıkların en şereflisi olan insanın, ölümden sonra yok olması kabul edilemez. Hem yaratılışı, sahip olduğu donanım ve hem de arzu ve istekleri dikkate alındığında insanın, kalıcı bir hayat için var edildiği her hâlinden bellidir.

Diğer taraftan insanın ölümden sonra var olması, yaptıklarından hesaba çekilmesi, dünyada insan davranışlarını güzelleştirir; âhirette ise güzel davranışın ödüllendirilmesi ve kötü davranışın da cezalandırılması yönüyle adâleti sağlar. Dünya hayatında haksızlığa uğrayan insanın, ölümden sonra şaşmaz bir adâletin varlığına inanması, onu hayata bağlar, ona yaşama sevinci verir.

Akıl açısından bu böyle olduğu gibi, Allah'ın ilmi ve kudreti açısından da âhiret hayatı mümkündür. Çünkü başlangıçta her şeyi benzersiz olarak yaratan Allah, ölümden sonra daha mükemmel bir hayat yaratabilir. İnsanları ölümleri sonrasında tekrar diriltip, onların orada kalıcı olarak yaşamalarını sağlayabilir. Bu durum bir şeyi yoktan var etmekten daha kolaydır.

Dünya ve içindekilerini yaratan Allah, âhirette de bunun bir benzerini ve daha güzelini var edebilir. Allah'ın ilmi ve kudreti açısından bunda bir imkânsızlık yoktur. Çünkü hayatı da ölümü de yaratan O'dur. Kendisi için belirlenen süre tamamlandığında insanı öldüren de zamanı gelince ona yeniden hayat verip onu diriltecek olan da O'dur:

"Onları ilk defa var eden diriltecektir. O, her yaratmayı bilendir."[1]

Ayrıca âhirete iman, bir Müslümanın inanması gereken esaslardan birisidir. Âhiretin varlığını inkâr etmek ise bireyin inancını riske sokar ve onun **küfre düşmesine** yol açar. Çünkü âhiretin varlığı hem Kur'ân âyetleri hem de sahih sünnet ile bilinmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm pek çok âyette bizlerden âhiretin varlığına inanmamızı istemiştir. Bir Müslüman diğer iman esaslarını bilip inandığı gibi, âhiretin varlığına da inanmakla yükümlüdür. Âhiretin varlığını inkâr etmek, Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle sapkınlık ve küfürdür:

"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberi'ne, Peygamberi'ne indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği Kitab'a iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse, derin bir sapıklığa düşmüş (imandan çıkmış) olur."[2]

"Kim Allah'a karşı yalan uydurandan daha zâlimdir? İşte bunlar, Rableri'ne arz edilecekler ve şahitler de 'Rableri'ne karşı yalan söyleyenler işte bunlardır.' diyeceklerdir. Biliniz ki, Allah'ın lâneti zâlimler üzerinedir. Onlar (halkı) Allah yolundan alıkoyan ve onu eğri ve çelişkili göstermek isteyen kimselerdir. Hem de onlar âhireti inkâr edenlerin ta kendileridir."[3]

---

1 Yâsîn 36/79.

2 Nisâ 4/136.

3 Hûd 11/18-19.

Aklın âhiret hayatıyla ilgili bilebileceği şey, onun imkânıdır. Akıl, âhiretin varlığını mümkün görür ama âhiret hayatına ilişkin detayları belirleyemez. Âhiret hayatına ilişkin bütün bilebildiklerimiz, Kur'ân-ı Kerîm'in ve Sevgili Peygamberimiz'in bize bildirdikleriyle sınırlıdır. Kur'ân-ı Kerîm'e göre dünyaya nisbetle gerçek hayat oradadır.[1] Asıl **hayat âhiret hayatı**, asıl mutluluk da âhiret mutluluğudur.[2] Orası ebedî olarak kalınacak yerdir.[3] Âhirete nisbetle dünya, bir **eğlence** ve insanı aldatan bir metâdan başka bir şey değildir.[4]

Yukarıda yer verilen Nisâ sûresi 136. âyette, âhiret inancına, Allah, melek, kitap ve peygamber inancıyla birlikte yer verilmiştir. Çünkü âhiretin varlığını Allah haber vermiş, melekler bunu peygamberlere bildirmiş ve peygamberler de bunu insanlara ulaştırmışlardır. Bu anlamda Kur'ân-ı Kerîm, âhiretin varlığını güçlü biçimde vurgulamış ve onu inkâr etmeyi bir çeşit sapkınlık/küfür olarak nitelemiştir. Bu çerçevede, âhiret gününe ve Peygamber'in bildirdiklerine iman etmek, müminlerin temel nitelikleri arasında sayılmaktadır:

> "Onlar sana indirilene de senden önce indirilenlere de inanırlar. Âhirete de kesin olarak inanırlar."[5]

Diğer taraftan küfür içinde bulunan, Allah'ın âyetlerini reddedip âhirete de inanmayanları ise âhirette azap beklemektedir:

> "İnkâr edip âyetlerimizi ve âhirete kavuşmayı yalanlayanlara gelince, işte onlar azabın içine atılacaklardır."[6]

---

1 Ankebût 29/64.
2 Buhârî, Cihâd 33.
3 Mü'min 40/39.
4 Hadîd 57/20.
5 Bakara 2/4.
6 Rûm 30/16.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Birey, Kendi Ölümüne Karar Verebilir mi; Ötenazi Caiz midir?

Ötenazi sözcüğünü Türkçemize *'ölme hakkı'* şeklinde çevirebiliriz. Tedavisi mümkün olmayan ve acı çeken bir hastanın bilerek ve isteyerek ölümü tercih etmesi ve tıbben hayatının sonlandırılması anlamına gelmektedir. Ötenazi, tıp otoritelerince doktorluk etiğine aykırı bulunmaktadır. Çünkü hekimler, hastaları öldürmek için değil yaşatmak için vardır.

Sınırlı sayıda ülke hariç, pek çok ülkede ötenazi yasal değildir. Dünyanın semâvî kökenli üç büyük dini de (Yahûdilik, Hristiyanlık ve İslâm) buna karşı çıkmaktadır. Yüce dinimizde insan hayatı, Allah tarafından insana verilmiş bir lütuftur. Hayat, bir emanettir. Hayatın kaynağı Allah'tır ve Allah'ın isimlerinden birisi de 'hayat veren' anlamına gelen el-Hayy'dır. Dolayısıyla dinimiz açısından yaşatmak da öldürmek de Allah'a aittir. Her insan kendisine verilen hayat emanetini, günü geldiğinde gerçek sahibine iade etmek üzere korur ve muhafaza eder.

Yüce dinimiz, cana kıymayı ve kendi isteğiyle hayatını sonlandırmayı **yasaklamış ve büyük günahlardan saymıştır.** Bir insan kendi canına kıyamayacağı gibi, haksız bir şekilde başkasının hayatını da sonlandıramaz. Bir Müslüman hayatının sonlandırılmasını talep edemeyeceği gibi, **tedaviyi de reddedemez.** Çünkü kendisine verilen ömrün tamamlanıp tamamlanmadığını bilmemektedir. Diğer taraftan çekilen sıkıntılar, maruz kalınan musibetler, mümin açısından bir imtihandır. **Şükür ve sabır** ise birer ibadettir.

2. Vefat Edenin Yedinci, Kırkıncı ya da Elli ikinci Gecelerinde Anılması Doğru mudur?

Bir Müslümanın, ölünün arkasından yapması gereken yükümlülükleri vardır. Cenazeyi usulüne göre yıkamak, kefenlemek ve kabre koymak bu görevler arasındadır. Bu, Müslümanlar

üzerinde bir yükümlülüktür ancak Müslümanlann bir kısmının bunu yerine getirmesi, diğerlerini sorumluluktan kurtarır.

Bunun dışında, ölünün arkasından yerine getirilmesi gereken bir **merasim yoktur.** Elbette her Müslüman, ölen yakını için Allah'tan bağışlanma dileyebilir, dua edebilir ve Kur'ân okuyabilir. Bütün bunlan bir güne ve takvime dayalı olarak yerine getirmek gerekmez. Başka bir anlatımla ölünün arkasından dua etmenin ya da Kur'ân okumanın belli bir **günü ya da zamanı yoktur.** Her Müslüman, dilediği zaman ölen bir yakınının ardından Kur'ân okuyabilir ve dua edebilir. Bunun belli bir gün ve gecede merasime dönüştürülmesinin dinî bir dayanağı bulunmamaktadır.

3. Mezar Taşı Yaptırmak Günah mıdır?

Yüce dinimiz, her alanda sağduyuyu ve orta yolu tavsiye etmiştir. Ölen birinin arkasından duyduğumuz üzüntü kadar, yapılan merasimlerde **aşırıya kaçmamak** da temel ilkedir. Aynı ilke, mezarlann yaptırılmasında ve mezar taşlarında da gözetilmesi gereken hususiyettir. Mezarlar yaptırılırken ya da mezar taşlan dikilirken **israfa kaçmamak ve tevhid ilkesine aykırı düşmemek** gerekir. Yüce dinimizin koymuş olduğu bu temel ilkelere uymak kaydıyla, mezardaki kişinin kim olduğunun bilinmesi, insanların dua edebilmesi açısından mezar taşı dikilmesi ve mezann etrafının taşlarla çevrilerek belirlenmesinde bir sakınca görülmemiştir.

Aslında buna, ölüye herhangi bir saygısızlık yapılmaması, üzerine oturulmaması ve kabrin yerinin belli olması amacına yönelik olarak izin verilmiştir. Bu konuda aşırılığa, gösterişe ve israfa ise asla izin verilmemiştir. Mezarlan ihtişamlı yapmanın ve süslemenin mezarda yatana bir faydası bulunmamaktadır.

4. İnsan, Öldükten Sonra Amel Defteri Tümüyle Kapanır mı?

İnsan hayatının dünya aşaması ölümle son bulur. Dünya insan

hayatının başlangıcı, âhiret ise sonudur. Ölümle birlikte insanın dünya ile olan biyolojik bağı son bulur. Dünya insan için bir imtihandır; burada insan, iyi ile kötü arasında sınanır. Allah hayatı da ölümü de kimlerin daha güzel işler yapacağını sınamak için yaratmıştır. Ölümle birlikte bu imtihan da son bulur. Âhiret, dünya hayatında yapıp ettiklerimizin karşılığını görme yurdudur:

"Artık kim zerre kadar iyilik yapmışsa, karşılığını görecek."[1]

İnsan ölümüyle birlikte, dünya hayatında iyi - kötü her ne yaptıysa artık onlarla baş başadır; böylece amel defteri de kapanır. İnsanın yeniden dünyaya dönme, hatalarını telafi etme ya da iyilik yapabilme fırsatı yoktur. Ölümle birlikte insanın işlediği hayırlar da günahlar da son bulur.

Sevgili Peygamberimiz'den (s.a.s.) gelen bir rivayet, insanın bazı güzel davranışlarının ölümünden sonra da ona sevap kazandırmaya devam ettiğini teyit etmektedir. Ölümden sonra da kişinin amel defterine katkı sağlamaya devam eden bu amellere *'hayrı/sevabı devam eden amel' (sadaka-i câriye)* denilmiştir. Hadîs-i şerîf şöyledir:

"İnsan öldüğü zaman bütün amelleri de son bulur. Ancak üç şey devam eder: sadaka-i câriye (hayrı devam eden amel), insanların faydalandığı ilim ve kendisine hayır duada bulanan evlat."[2]

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), ölümle birlikte kişinin amel defteri kapansa da bu üç alanda amel defterinin açık olduğunu bildirmiştir. Sevabı devam eden bu ameller arasında (sadaka-i câriye), kişinin hayatındayken yaptığı ve ölümünden sonra da insanların faydalandığı ve hayır dua ettiği işler yer almaktadır. Bunlar arasında; yapılan camiler, yollar, çeşmeler ve okullar gibi hayır kurumlarını sayabilmek mümkündür. Dikilen bir ağaçtan bile pek çok canlı ve insan yararlanabilmekte ve

1 Zilzâl 99/7.

2 Müslim, Vasiyye 14.

bu ölene yarar sağlamaktadır. Faydalanılan ilim, kişinin hayatındayken yazdığı kitaplar ve yetiştirdiği öğrencileri kanalıyla olmaktadır. Aynı şekilde kişinin yetiştirdiği hayırlı bir evlat da bunlar arasında sayılmıştır.

Kişinin ölümünden sonra bıraktığı şeyler güzel ve hayır ise sevap hanesine yazılacaktır. Ancak hayatta iken kötülükle meşgul olduysa, kendisinden sonraya da insanlığın zararına olan şeyler bıraktıysa bunun aksini de düşünmek mümkündür. Yetiştirilen hayırlı evlat, kişinin hayır hanesini devam ettirirken, kötü yetiştirilen bir evlat da onun eksi hanesine kaydedilecektir.

KABİR HAYATI

İnsanın ölümüyle birlikte kabre konulmasıyla başlayan hayat sürecidir. Kabir hayatı, insanın ölümüyle başlar ve yeniden diriltileceği güne kadar devam eder. Bu, âhiret hayatının başlangıç noktasıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), kabir hayatını âhiret duraklarının ilki olarak nitelendirmiştir.[1] Ölümle birlikte insan kabre (mezara) konulduğu için buna kabir hayatı denildiği gibi, dünya ve âhireti birbirinden ayıran bir durak olması yönüyle de 'Berzah Âlemi' denilmiştir. Zaten berzah sözcüğü, *'iki şeyi birbirinden ayıran engel ve perde'* gibi anlamlara gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu anlamına uygun olarak ölen insanın dünyaya dönüşünü engelleyen bir berzah olduğu açıkça ifade edilmiştir:

> "Nihayet onlardan birine ölüm gelince, 'Rabbim! Beni dünyaya geri gönderiniz ki terk ettiğim dünyada salih bir amel yapayım.' der. Hayır! Bu, sadece onun söylediği (boş) bir sözden ibarettir. Onların arkasında, tekrar dirilecekleri güne kadar (devam edecek, dönmelerine engel) bir perde (berzah) vardır."[2]

Kabir hayatının varlığı hem Kur'ân âyetleriyle hem de

1 Tirmizî, Zühd 5.

2 Mü'minûn, 23/99-100.

Peygamber Efendimiz'den bize kadar ulaşan hadislerle bilinmektedir. Kabir hayatı ve kabirde yaşanan durumlara ilişkin çok sayıda hadis mevcuttur. Bu nedenle bir Müslümanın âhiretin varlığına inanması gerektiği gibi, kabir hayatının varlığını da **kabul etmesi gerekir.**

Kabir hayatıyla ilgili âyetler sınırlı sayıda iken, kabir hayatı, kabir nimeti ile azabından söz eden oldukça fazla sayıda hadis bizlere ulaşmıştır. Ölü, kabre konulduğunda Münker ve Nekir isimli melekler gelip onu sorguya çekeceklerdir.[3] Bu melekler iyi ve güzel işler yapmış olan müminlere daha sempatik görünecekler ve müminler bunlardan korkup çekinmeyeceklerdir. Kendilerini rahat hissetmeleri nedeniyle de sorulara kolayca cevap vereceklerdir. Sonra onlara cennetteki yerleri gösterilecektir.[4] İyiler, cennetteki yerlerini sabah akşam göreceklerdir; kötüler ise cehennemdeki yerlerini göreceklerdir.[5] Dünya hayatında iman edip güzel işler yapanlar, **erişecekleri dereceyi görmenin mutluluğuyla**, huzur içinde dirilecekleri güne kadar kabirlerinde beklerler.

Kabirdeki sorgulamanın nasıl olacağı ve ölünün bu sorulara nasıl cevap vereceği gibi konuları dünya ölçüleri içinde açıklayabilmemiz mümkün görünmemektedir. Ehl-i Sünnet âlimleri, bu sorulara *"İnsan ruhu ve bedeniyle birlikte muhatap olacaktır."* görüşünü benimsemişlerdir. Aynı şekilde kabirde yaşanan mutluluk ve çekilen sıkıntı ruh ve beden bütünlüğü içinde olacaktır. Bu soruları cevaplayabilme kişinin okumuşluğu ya da entelektüel birikimiyle değil, iman ve salih amel çerçevesinde olacaktır.[6] Kabir suali ve azabıyla ilgili Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.) bize ulaşan rivayetler, itikâdî bir delil oluşturacak (manevî mütevâtir) kadar fazladır. Bu nedenle, sahabeden günümüze bütün Müslümanların inandığı gibi, bunu

---

3 Tirmizî, Cenâiz 70.

4 Buhârî, Cenâiz 90.

5 Müslim, Cennet 65.

6 Bulut, *Müslümanın İnanç Esasları*, s. 179.

kabul etmek ve gerçekliğine inanmak gerekir.

Kabirdeki sorgunun ardından, insanlar dünyadaki durumlarına göre, yeniden dirilecekleri güne kadar ya mutluluk ve huzur içinde hayat sürecekler ya da sıkıntı ve ızdırap içinde olacaklardır. Kur'ân-ı Kerîm, Firavun ve yandaşlarının sabah - akşam azap görmelerinden söz etmektedir.[1] Âlimler, henüz kıyâmet kopup yeniden diriliş gerçekleşmediğine göre, bunun kabir azabına işaret ettiğini ifade ederler. Diğer taraftan,

"(İşte sırf bu) günahlarından dolayı (Tûfan ile) suda boğuldular, (ardından) da ateşe sokuldular. Kendilerine Allah'tan başka yardımcılar da bulamadılar."[2]

âyetinin kabir azabıyla ilgili indiğini bizzat Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ifade etmiştir.[3]

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), **kabir azabının varlığından ve onun şiddetinden** söz etmiş ve etrafında bulunanlara kabir azabından Allah'a sığınmalarını tavsiye etmiştir.[4] Bu konuda çok sayıda hadisin günümüze kadar ulaşması nedeniyle Müslümanlar kabir azabının varlığı konusunda **ittifak etmişlerdir.**

KIYÂMET VE KIYÂMETİN ANLAMI

'Dirilmek, ayağa kalkmak ve ayakta durmak' gibi anlamlara gelen kıyâmet sözcüğü, dinî bir terim olarak 'yeryüzünde var olan her şeyin yok oluşuyla birlikte, onların bulundukları yerden (kabirlerinden) kaldırılarak yeniden dirilmesi' anlamına gelmektedir. Bu durum, dünya hayatının kalıcı olmadığını ve günü geldiğinde yok olacağını ifade etmektedir. Böylesine genel bir yok oluş, aklen imkânsız değildir. İçinde yaşadığımız dünya gezegeni, devâsâ kâinat içinde küçük bir noktadan ibarettir. Bilimsel anlamda, bulunduğu yörüngeden en küçük bir

---

1 Mü'min 40/45-46.

2 Nûh 71/25.

3 Bulut, *Müslümanın İnanç Esasları*, s. 179.

4 Buhârî, Cenâiz 85; Müslim, Cennet 67.

sapma bile dünyanın yok oluşuna sebep olabilir. Kendi türünün ölümle dünyayı terk edişine tanıklık eden insan, tüm insanlığın da günü geldiğinde yok olabileceğini imkânsız göremez.

Diğer taraftan Allah'ın ilim ve kudreti açısından, dünya ve içindekilerin yok olması mümkündür. Onları başlangıçta var eden Allah, günü geldiğinde dilemesi hâlinde onu yok da edebilir. Zaten dinî anlamda kıyâmet, dünya hayatının son bulması demektedir.

'Kıyâmet', Kur'ân-ı Kerîm'de bir sûrenin de adıdır. Sûrede kıyâmete yemin edilmekte, onun muhakkak geleceği vurgulanmakta ve kıyâmete ilişkin tasvirler sunulmaktadır.

Kıyâmetin Zamanı

Kıyâmetin ne zaman kopacağı sorusu neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. Bu soru etrafında dolaşan değişik düşünceler Maya Takvimi'nde bile kendisine yer bulmuştur. İnsanların bunu merak edip sorduklarını dile getiren Kur'ân,[5] kıyâmetin ne zaman kopacağını Allah'tan başka hiçbir kimsenin bilemeyeceğini açıkça belirtmektedir. Kıyâmetin bilgisi yalnızca Allah'a mahsustur:

"Kıyâmetin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz yalnızca Allah katındadır."[6]

"Sana, kıyâmet saatinin ne zaman gelip çatacağını soruyorlar; de ki: 'Onu ancak Rabbim bilir, onun vaktini, O'ndan başka belirtecek yoktur. Göklerin ve yerin, ağırlığını kaldıramayacağı o saat, sizlere ansızın gelecektir.' Sen sanki öğrenmişsin gibi sana soruyorlar, de ki: 'Onu bilmek ancak Allah'a mahsustur, ama insanların çoğu bu gerçeği bilmezler."[7]

Yüce kitabımızın açıkça ifade ettiği üzere, kıyâmetin bilgisi

---

5 "Ceza günü ne zaman?" diye sorarlar." (Zâriyât 51/12).

6 Lokman 31/34

7 A'râf 7/187.

hiç kimseye verilmemiştir. Zamanı geldiğinde kıyâmet kopacak, dünya, içindekilerle birlikte son bulacaktır. Bu konuda ne Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) vahiy getiren Cebrâil (a.s.) ne de Hz. Peygamber bilgi sahibidir. Dolayısıyla kıyâmetin ne zaman kopacağı insanlar tarafından bilinmemektedir. Öyleyse kıyâmetin ne zaman kopacağına ilişkin sorular, ancak Allah'a havale edilerek cevaplandırılabilir:

"Kıyâmetin ne zaman kopacağına ilişkin bilgi O'na havale edilir."[1]

Aslında bir Müslüman için kıyâmetin ne zaman kopacağı fazla anlam da taşımamaktadır. Her insanın ölümüyle birlikte dünya hayatı sona erdiğine göre, önemli olan her zaman ölüm sonrası için hazır bulunmaktır. Sağlam bir imanla birlikte güzel işler yapmak, insanlara faydalı olmak ve iyi insanlar safında dünya hayatından göç edebilmektedir. Önemli olan yarın kıyâmet kopacakmış gibi kendimizi hazırlamaktır.

Kıyâmetin Yaklaştığını İma Eden Deliller

Yüce kitabımız, kıyâmetin kopuş anı, meydana gelecek olaylar ve yaşanan korkuyla ilgili bizlere bazı kesitler sunmaktadır. Kıyâmeti ve kıyâmetin kopuşu esnasında yaşananları tasvir eden âyetlerden bazıları şunlardır:

"Gökyüzü yarıldığı, yıldızlar döküldüğü, denizler fışkırtıldığında, kabirlerin içindekiler dışarı çıkarıldığı zaman, insanoğlu (yapıp) gönderdiklerini ve (yapamayıp) geride bıraktıklarını bir bir anlar."[2]

"Kıyâmet günü ne zaman diye sorarlar? Gözler kamaştığı, ay karanlığa gömüldüğü, güneş ve ay bir araya getirildiği zaman, o gün insan; 'Kaçış nereye?' diyecektir."[3]

"Göğün, erimiş maden gibi ve dağların atılmış renkli yün

1 Fussilet 41/47.
2 İnfitâr 82/1-5.
3 Kıyâme 75/6-10.

gibi olacağı günü hatırla."[4]

"Yazılı kâğıt tomarlarının dürülmesi gibi göğü düreceğimiz günü düşün. Başlangıçta ilk yaratmayı nasıl yaptıysak, – üzerimize aldığımız bir vaad olarak – onu yine yapacağız. Biz bunu muhakkak yapacağız."[5]

Bu ve benzeri anlamlara gelen başka âyetler de mevcuttur. Bu âyetlerin hepsi, kıyâmetin kopuşu esnasında yaşanacak olaylarla ilişkili olup, hiçbiri kıyâmetin zamanı ile ilgili değildir. Âyetlerde kıyâmetin ne zaman kopacağıyla ilgili kesin bir anlatım yer almasa da hem bazı âyetler hem de Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.) bize ulaşan hadisler kıyâmetin yakın oluşunu ifade etmektedir:

"İnsanlar sana kıyâmetin vaktini soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Allah katındadır.' Ne bilirsin, belki de kıyâmet yakında gerçekleşir."[6]

Sevgili Peygamberimiz de son peygamber olarak kendisinin gönderilişi ile kıyâmetin bir parmağın diğerine olan yakınlığı kadar yakın olduğunu bildirmiştir.[7] Zaten Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) son peygamber oluşu ve yaşadığımız çağın da 'son zaman' anlamına gelen âhir zaman olarak nitelenmesi, kıyâmetin yakın olduğunu ve kıyâmete kadar artık bir başka peygamberin gelmeyeceğini ima etmektedir. Buradaki yakınlıkla neyin ve ne kadarlık bir zaman diliminin kastedildiğini tam olarak bilemiyoruz.

---

4 Meâric 70/8-9.

5 Enbiyâ 21/104.

6 Ahzâb 33/63.

7 Müslim, Rikâk 38.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Maya Takviminde Kıyâmetle İlgili Söylenenler Doğru mudur?

Daha önceden de belirtildiği üzere, yaşanılan dünyanın bir sonu olup olmadığı ve son bulacaksa bunun ne zaman olacağı sorusu, her dönem insanının dikkatini çekmiştir. Dolayısıyla bununla ilgili öngörüler neredeyse insanlığın varoluşu kadar eskidir. Geçmişte yaşayan insanlar da buna ilgi duymuş ve bu konuda sorular sormuşlardır. Günümüzde de durum değişmemiştir.

Kıyâmet konusunda sorular sormak insanın yaradılışından gelmektedir. İnsanoğlu sorar, araştırır ve öğrenir.

Kıyâmet mutlaka kopacaktır; bu konuda bir şüphe olmamakla birlikte, bunun ne zaman olacağı **yalnızca Allah tarafından bilinmektedir.** Bu konuda ne sıradan insanların ne de peygamberlerin bir bilgisi vardır.

Kur'ân-ı Kerîm, bizlere kıyâmetin yakın olduğunu bildirmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de bunu gösteren birtakım işaretlerden söz etmiştir. Buna dayanarak pek çok yorum yapılmış ve pek çok görüş ortaya konulmuştur. Ancak bu konuda insanlarca ortaya konulanların tamamı, yalnızca birer yorum ve öngörüdür; hiçbiri kesinlik taşımaz. Kıyâmetin ne zaman kopacağını yalnızca Allah bilmektedir.

Aynı durum Mayalar için de söz konusudur. Mayalar, milattan önce yaşamış köklü gelenekleri olan bir topluluktur. Tarih bize, bu topluluğun pek çok alanda bir hayli önde olduklarını göstermektedir. Bu nedenle onların da dünyanın ve insanlığın geleceğini merak etmiş olmaları ve bu konuda bazı öngörülerde bulunmuş olmaları mümkündür. Bu türden tartışmaları antik felsefenin geçmiş zamanlarında da görebiliyoruz. Hatta Mayalar'ın takvim kullanan bir uygarlık olduğu ve bu takvimlerinde dünyanın sonunu (kıyâmeti) da öngördükleri ileri sürülmektedir.

Onun için de belli aralıklarla basında "Mayalar'a göre kıyâmete 4 gün kaldı." türünden haberlerin yer aldığını görebiliyoruz. Bugüne kadar pek çok gün belirlenmesine rağmen, durum Mayalar'ın öngördüğü gibi olmamış ve henüz kıyâmet kopmamıştır. Mayalar'ın yaptığı da yorum ve öngörüden ibarettir; bu nedenle kesinlik taşımaz. Zira kıyâmetin ne zaman kopacağı bilgisi yalnızca Allah'a aittir.

2. Mehdi Kimdir; Kıyâmetten Önce Gelecek midir?

Kıyâmetle ilgili gelen rivayetlerde, kıyâmetin işaretlerinden birisi olarak 'mehdinin gelmesi'nden söz edilmektedir. Mehdinin, kıyâmete yakın zamanlarda gelip insanlara doğru yolu gösterecek ve onları hak yola sevk edecek bir kişi ve bir kurtarıcı olduğu ifade edilmektedir.

Âhir zamanda Peygamber Efendimiz'in soyundan, adı Peygamber Efendimiz'in adı gibi, babasının adı Peygamber Efendimiz'in babasının adı gibi, kendi sülalesinden bir mübarek şahıs çıkıp Müslümanları birleştirecek; yeryüzü zulümle dolmuş iken o zulmü ortadan kaldırıp adaletle hükmedecektir. Ehl-i Sünnet'in inancı budur.

Mehdilik aslî bir inanç meselesi değildir.

Mehdî, ortaya çıkıncaya kadar kendisi bile mehdî olduğunu bilmeyecektir. Zaman zaman ortaya çıkan "Mehdiyim" iddialarına itibar etmemek gerekir.

3. Kıyâmet Öncesi, Hz. İsa'nın Yeniden Gelmesi Söz Konusu mudur?

Hz. İsa (a.s.), Allah'ın bir mucizesi olarak babasız yaratılmıştır. Kendisine kitap indirilip peygamberlik görevi verilmiştir. Bir Müslüman, bütün peygamberleri kabul ettiği gibi, Hz. İsa'nın (a.s.) da peygamberliğini kabul eder. Hz. İsa (a.s.), içinde yaşadığı İsrailoğulları tarafından yalanlanmış ve çarmıha gerilmek istenmiştir. Buna karşılık Yüce Allah, onu onların arasından çekip almıştır:

"Ey İsa! Şüphesiz, senin hayatına ben son vereceğim. Seni kendime yükselteceğim. Seni inkâr edenlerden kurtararak temizleyeceğim ve sana uyanları kıyâmete kadar küfre sapanların üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz yalnızca banadır."[1]

Onlar, Hz. İsa'yı (a.s.) çarmıha gerememiş ve öldürememiştir. Onlar sadece onu çarmıha gerdiklerini düşünmüşlerdir:

"Oysa onu öldürmediler ve asmadılar fakat onlara öyle göründü."[2]

Görüldüğü üzere Kur'ân-ı Kerîm, Hz. İsa'nın (a.s.) öldürülmediğini ve Allah katına yükseltildiğini ifade etmektedir.

Kur'ân'da onun kıyâmetten önce yeryüzüne yeniden ineceğine ilişkin açık ya da kapalı bir anlatım yer almamaktadır. Ancak Buhârî ve Müslim başta olmak üzere temel hadis kaynakları, Hz. İsa'nın (a.s.) tekrar ineceğine ilişkin pek çok hadis rivayetine yer vermiştir. Hadîs-i şerîflere göre Hz. İsa (a.s.), kıyâmet öncesinde inecek, adâleti hâkim kılacak, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) getirdiği dine tâbi olacak, herkes ona iman edecek ve bir süre yaşadıktan sonra da ölecek ve cenazesi defnedilecektir.[3] Bu anlayış Müslümanlar tarafından büyük ölçüde kabul edilmiştir.

YENİDEN DİRİLİŞİN MÜMKÜN OLUŞU

Ölümüyle birlikte kabre konulan insan, kabirde yeniden diriltileceği güne kadar bekler. Buna kabir hayatı denildiğini daha önce ifade etmiştik. Yeniden dirilişle birlikte kabir hayatı sona ermekte ve âhiret hayatının diğer bir aşaması başlamaktadır. Ölümden sonra yeniden dirilişe *"ba's"* ya da *"ba'sü ba'de'l-mevt" (ölümden sonra yeniden diriliş)* adı da verilmiştir. Diriliş,

---

1 Âl-i İmrân 3/55.

2 Nisâ 4/157.

3 Bu hadislerden bazıları için bk. Buhârî, Büyû' 102; Müslim, İman 71; Tirmizî, Fiten 54.

âhiret inancının temelini oluşturur. Çünkü âhiret hayatı, bir bakıma ölümden sonra yeniden diriliş ilkesine dayanır. Dirilişi ifade etmek üzere, insanların ölümlerinden sonra yeniden hayata döndürülmesi anlamında 'iade' terimi de kullanılmıştır.

Ölümden sonra diriliş, aklen mümkündür. Çünkü başlangıçta yok iken var edilen insan, ölüm sonrasında yeniden var edilebilir. Aklın bunu imkânsız görmesi için bir neden yoktur. Akıl bunu mümkün görmekle birlikte, bunun nasıl olacağını akılla bilebilmemiz mümkün değildir. Bunun nasıl olacağına ilişkin tespitler, daha çok Kur'ân ve Sünnet merkezli olacaktır. Çünkü akıl bunun imkânını bilebilse de ne şekilde gerçekleşeceğini bilemez. Yeniden diriliş, aklen mümkün olduğu gibi, Kur'ân ve Sünnet de bunu haber vermektedir. Dolayısıyla her Müslümanın, âhiret inancının bir bölümü ve bir gereği olarak, **yeniden dirilişe de inanması gerekir.**

Hiç kuşkusuz ki;

"Allah, kabirlerde olan insanları tekrar diriltecektir."[4]

Kur'ân-ı Kerîm, aklı ölümden sonra diriliş üzerine düşünmeye çağırır. İnsan aklı açısından bir şeyi yoktan var etmek en zor olanıdır. Ömeğin bir araba üreteceksenız, bunun araştırma - geliştirme süreci (ar-ge) ve ilk prototipini ortaya çıkarmak yıllar alabilir. Ancak bir kere o ilk arabayı ürettiğinizde, sonrasını seri bir şekilde üretmek mümkün olabilir. Aklen ikinci arabayı meydana getirmek, ilk arabaya nisbetle çok daha kolaydır. Kur'ân, insanı tam da bu nokta üzerinde düşünmeye davet eder:

"O, başlangıçta yaratmayı yapan, sonra onu tekrarlayacak olandır. Bu, O'na göre (ilk yaratmadan) daha kolaydır."[5]

Allah, insanı ve kâinattaki her şeyi ömeksiz yaratmıştır. O'nun yaratmasında ne bir eksiklik ne de bir kusur vardır. İnsanı topraktan yaratan ve O'nu akıl ve irade gibi üstün niteliklerle

4 Hac 22/7.

5 Rûm 30/27.

donatan da Yüce Allah'tır. Başlangıçtaki bu ilk yaratılışı mümkün gören insan aklı, ölüm sonrasında insanın ikinci yaratılışını (dirilişini) imkânsız göremez.

Kur'ân-ı Kerîm, öldükten sonra dirilişi inkâr edenlere cevap olarak sıklıkla ilk yaratılışa **dikkat çeker**. Çünkü başlangıçta bütün var olanları örneksiz/yoktan var eden Allah, ölümden sonra onu tekrar yaratmaya da güç yetirecektir. Bu O'nun için imkânsız değildir. Elindeki çürümüş kemikleri Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) göstererek, alaycı bir tavırla *"Bunları kim diriltecek?"* diye soran birine, Yüce Allah *"Onu başlangıçta var eden, tekrar diriltecektir.'* diye cevap verir. Çünkü O, nasıl yaratacağını bilir.[1] Hayatı da ölümü de yaratan O'dur. Ölümden sona yeniden diriltecek olan da O olacaktır.

İçinde yaşadığımız dünya sürekli değişmekte, yazdan sonra kış, kıştan sonra bahar gelmektedir; kışın âdeta ölü görünümüne bürünen evren, baharda yeniden canlanmaktadır. Bu bir anlamda **ölüm ve diriliş provasıdır.**

"Allah, rüzgârları gönderendir. Onlar da bulutları hareket ettirir. Biz de bulutları ölü bir toprağa sürer ve onunla ölümünden sonra yeryüzünü diriltiriz. İşte ölümden sonra diriliş de böyledir."[2]

İslâm âlimlerine göre, ölüm sonrası diriliş **bedenli** bir **diriliş olacaktır.** İnsan ruh ve bedeniyle birlikte yeniden diriltilecektir. İnsan dünya hayatında, ruh ve bedeniyle birlikte insandır. Yalnızca ruh veya yalnızca beden insanı ifade etmekten uzaktır. Dünya hayatında hem yapılan iyilikler hem de kötülükler, ruh ve bedenden oluşan insan tarafından gerçekleştirilmektedir. Ölümden sonra bedenin dirilişini kabul etmemek, iyilikler karşılığında mükâfatı, kötülükler karşılığında da cezayı yalnızca ruhun yaşayacağını ileri sürmek **adâlet ilkesiyle bağdaşmayacaktır.** Dünya hayatında ruh ve bedenin birlikte işlediği bir suçun cezasını, âhirette sadece ruhun çektiği düşünülmemektedir.

1 Yâsîn 36/78-79.

2 Fâtır 35/9.

Onun için âhirette diriliş, ruhun bedene iadesiyle birlikte bedenli bir diriliş olacaktır.

ÂHİRET HAYATI

Âhiret hayatının ilk aşaması, kabirde başlamaktadır. İnsan dünyadaki durumuna göre, kabirde ya rahatlık ve huzur içinde ya da ızdırap ve sıkıntı içinde yeniden diriltileceği güne kadar bekler. Kabirdeki ölülerin yeniden diriltilmesiyle birlikte kabir hayatı son bulur ve âhiret hayatının ikinci süreci başlar.

Diriliş Sonrası: Mahşer

Mahşer, Arapça 'toplanma' anlamına gelen 'haşr' sözcüğünden türemiş bir kelimedir ve *'toplanma yeri'* anlamına gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm bunu;

> "Sûra üfürülür. Bir de bakarsın, kabirlerden çıkmış, Rableri'ne doğru akın akın gitmektedirler."[3]

ifadesiyle dile getirmektedir. Kabirlerdeki cesetlerin yeniden diriltilmesiyle birlikte, hepsi **hesaba çekilmek üzere toplanırlar.** İşte bu toplanma yerine mahşer adı verilmektedir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) mahşeri, **beyaz ve parlak bir düzlük** olarak tanımlamıştır.[4]

Kur'ân-ı Kerîm, mahşerle ilgili pek çok ayrıntıya yer vermektedir. Mahşer günü, herkes orada olacaktır. Yüce Allah, kabirlerde olanları diriltecek ve herkes mahşerde toplanacaktır. Bundan kaçış yoktur.

> "O (kıyamet günü), bütün insanların bir araya toplanacağı bir gündür. O (her şeye) şâhitlik edilen bir gündür."[5]

İnsanlar haşir meydanında toplandıklarında, herkes yaptığının hesabını verecek ve kimin aldandığı da o gün ortaya çıkacaktır. Onun için Allah, bugünü **düşünmemizi ve aklımızdan**

---

3 Yâsîn 36/51.

4 Buhârî, Rikâk 44.

5 Hûd 11/103.

çıkarmamamızı istemektedir:

> "Toplanma vakti için Allah'ın sizi toplayacağı günü düşünün. O gün aldanışın ortaya çıkacağı gündür."[1]

Kur'ân-ı Kerîm'in anlatımına göre, Sûr'a ilk üflenişte Allah'ın dilediklerı hariç olmak üzere yerde ve gökte bulunan herkes ölecek; ikinci üflenişte ise herkes kabirlerinden kalkıp bekliyor olacaktır:

> "Sûr'a üflenir ve Allah'ın dilediği kimseler dışında göklerdeki herkes ve yerdeki herkes ölür. Sonra ona bir daha üflenir, bir de bakarsın onlar kalkmış bekliyorlar."[2]

Herkes mahşer meydanında bekleyecek ve hepsi kendi derdinde olacaktır. Dünya hayatındayken **ortak koştukları şeyler, onlara sırtlarını dönecek** ve araya mesafe koyacaklardır:

> "Onların hepsini bir araya toplayacağımız, sonra da Allah'a ortak koşanlara, 'Siz de ortaklarınız da yerinizde bekleyin.' diyeceğimiz günü düşün. Artık onların (ortak koştuklarıyla) aralarını tamamen ayırırız ve ortak koştukları derler ki: 'Siz bize ibadet etmiyordunuz."[3]

Kur'ân, iyi ile kötünün, güzel ile çirkinin birbirinden ayırt edileceği bu hesap gününde, inkârcı ve günahkârların yüzleşecekleri sıkıntılarla ilgili bizlere kesitler sunmaktadır. O gün haşir meydanında günahkârların şaşkınlık ve korkudan gözleri donup gömgök kesilecektir.[4] Gözleri hiçbir şeyi göremeyecek.[5] Şaşkın ve hayretler içinde dağılmış çekirgeler gibi kabirlerinden çıkıp koşacaklardır.[6] O günde inançsızların yüzleri

---

1 Tegâbün 64/9.
2 Zümer 39/68.
3 Yunus 10/28.
4 Tâhâ 20/102.
5 Tâhâ 20/124-125.
6 Kamer 54/7-8.

karardıkça kararırken,[7] **müminlerin yüzleri de aydınlık, neşeli ve mutludur.**[8] Mahşer günü her topluluk, önderleriyle birlikte çağrılacaktır.[9]

İnsan Davranışlarının Değerlendirilmesi: Amel Defteri ve Mîzân

İnsan, yaratılmışların en güzelidir; en güzel şekilde yaratılmıştır. Akıl ve irade sayesinde diğer canlılardan ayrılmaktadır. Bu açıdan insan, yeryüzünün kıymetlisi ve şeref konuğudur. Onun her söylediği **kaydedilmekte** ve her yaptığı arşivlenmektedir.

Allah, insanları yeniden diriltip onları mahşerde bir araya getirdiğinde, onların önlerine dünya hayatında iken yapıp ettiklerini içeren kayıt belgeleri konulacaktır. Bu belgelere '*amel defteri*' denilmektedir. Meleklere iman konusunda ifade ettiğimiz üzere bu kayıtlar 'kirâmen kâtibîn' tarafından tutulan kayıtlardır. Bu defterlerin mahiyeti tam olarak bilinmemekle birlikte, hiçbir eksik bırakılmaksızın, insanın bütün yapıp ettiklerinin bu kayıtta yer alacağını Kur'ân bize haber vermektedir:[10]

> "Her insanın boynuna işlediklerini dolarız ve kıyâmet günü açılmış bulacağı kitabını önüne çıkarırız. Kitabını oku, bugün, hesap görücü olarak sen kendine yetersin."[11]

Dünya hayatında iman edip güzel işler yapanlara amel defterleri sağdan, ömrünü inançsızlık ve kötülük içinde geçirenlere ise soldan veya arkadan verilecektir. Amel defteri **sağdan verilenlerin** hesabı daha kolay olacak, **soldan ve arkadan verilenleri** ise daha sıkıntılı bir süreç bekleyecektir:

---

7 Âl-i İmrân 3/106.

8 Abese 80/38-39.

9 İsrâ 17/71.

10 Kehf 18/49.

11 İsrâ 17/13, 14.

"Kime kitabı sağından verilirse, hesabı çok kolay bir şekilde görülecek, (o kişi) sevinçli olarak ailesine (ehline) dönecektir. Fakat kime kitabı arkasından verilirse, 'Helâk!' diye bağıracak ve alevli ateşe girecektir."[1]

"Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir."[2]

'Ölçü aleti, terazi' gibi anlamlara gelen mîzân, âhirette insanlann amellerinin değerlendirmesini sağlayan bir ölçüdür. Böyle bir hassas ölçünün varlığını Kur'ân bize haber vermektedir:

"O gün amellerin tartılması da haktır. Kimlerin sevabı ağır basarsa işte onlar kurtuluşa erenlerdir."[3]

Hesap günü gelip insanlar mahşerde toplandığında Yüce Allah, asla şaşmayan (âdil) teraziler kuracak, hiç kimseye haksızlık yapılmayacak, her kim bir iyilik yapmışsa onu karşısında bulacaktır.[4] O gün kurtuluşa erip gerçek mutluluğa erişecek olanlar, burada iyilikleri **ağır gelenler** olacaktır.[5]

Sırat

Kelime anlamı 'yol' demektir. Akâid kitaplarımızda, cehennem üzerindeki **güzergâhı ve köprüyü** anlatmak için kullanılan bir terimdir. Âhiret hayatında herkesin yolunun buradan geçeceği bildirilmektedir. **İman - amel durumuna göre** insanlann buradan geçişi kolay ya da zor olacaktır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu anlamıyla sırat kavramı açıkça yer almamaktadır. Kur'ân'da *'sırât-ı müstakîm'* ifadesi sıklıkla geçse de burada daha çok insanları kurtuluşa eriştiren 'dosdoğru yol' kastedilmiştir. Ancak

---

1 İnşikâk 84/7-13.
2 Zilzâl 99/7-9.
3 A'râf 7/8.
4 Enbiyâ 21/47.
5 Mü'minûn 23/102.

bazı Kur'ân âyetlerinin sırata işaret ettiği düşünülmektedir:

"Sizden cehenneme varmayacak hiçkimse yoktur. Rabbin için bu, kesin olarak hükme bağlanmış bir iştir. Sonra Allah'a karşı gelmekten sakınanları kurtarırız da zâlimleri orada diz üstü çökmüş hâlde bırakırız."[6]

Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.) bize ulaşan hadislerde 'sırat', cehennemin üzerinde kurulu köprü olarak açık biçimde yer almıştır. Bu köprü üzerinden insanlar, dünya hayatındaki iman ve amel durumlarına göre yavaş ya da hızlı biçimde geçeceklerdir. İnançsızlar ve günahkârlar ise ayakları kayıp köprüden cehenneme düşeceklerdir.[7] Sıratı geçenlerin ise varacakları yer cennet olacaktır.

Kur'ân'ın işaret ettiği ve sahih hadislerde yer alan 'sırat' kavramını kabul etmek gerekir ancak, bunun nasıl olacağını akıl ile bilebilmemiz mümkün görünmemektedir. Kur'ân ve hadislerdeki bu anlatımlarda, iman ve amellerine göre insanların sırattaki durumları betimlenerek, dünya hayatında sağlam bir iman ve amele teşvik söz konusudur.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Çürümüş Bir Beden, Soruları Nasıl Cevaplayacaktır?

İnancımıza göre, ölümle birlikte bedenden geçici olarak ayrılan ruh, âhirette dirilişle birlikte bedenlere iade edilecek, böylece yeniden diriliş gerçekleşecektir. Elbette, ölen ve çürüyen bedenler, konuşamazlar ve sorulara muhatap olamazlar. Ancak yukarıda açıkladığımız üzere, ölümden sonra yeniden diriliş aklen mümkündür. Kur'ân ve Sünnet de ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğini haber vermiştir.

---

6 Meryem 19/71.

7 Buhârî, Rikâk 52; Müslim, Îman 299.

Dolayısıyla âhirette hesaba çekilecek, sorulara cevap verecek olan beden, ölüp çürümüş bedenler olmayacaktır. Ruhun iade edilmesiyle birlikte, Allah tarafından yeniden **diriltilen ve canlılık kazanan** bedenler hesaba çekilecek, ceza ya da mükâfatı yaşayacaklardır.

2. İntihar Edenin Âhiretteki Durumu Nedir?

İnancımıza göre hayatı da ölümü de yaratan Allah'tır. Hayat, Allah'ın insana vermiş olduğu bir emanettir ve Allah'ın emaneti olması yönüyle önemli ve yaşanmaya değerdir. Ölüm sonrasında ebedî mutluluğu kazanma alanı olması yönüyle de dünya hayatı önemlidir. Yüce kitabımız tek bir mâsum insanı öldürmeyi tüm insanlığı öldürmeye ve tek bir hayatı kurtarmayı da tüm insanlığı yaşatmaya denk görmüştür:

> "Bundan dolayı İsrâiloğulları'na (Tevrat'ta şöyle) yazdık: Kim bir canı, başka bir cana veya yeryüzünde fesat çıkarmasına karşılık olmaksızın (şer'an/ hukûken ölümü hak etmeksizin) öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onun hayatını (meşru bir imkânla) kurtarırsa, bütün insanları kurtarmış gibi olur. Muhakkak ki peygamberlerimiz onlara açık deliller getirmişti. Sonra onlardan bir çoğu bunun ardından yeryüzünde (yine isyan ve cinayetle) aşırı gitmektedirler."[1]

Yaşama hakkı insanın en doğal hakkıdır ve ana rahmine düştüğü andan itibaren her insanın yaşamaya hakkı vardır. Hiç kimsenin, Allah'ın verdiği canı almaya hakkı yoktur. Bu nedenle yüce dinimiz, insanın kendi hayatını sonlandırması anlamına gelen **intiharı kesin olarak yasaklamış ve bunu büyük günahlardan saymıştır.** Hayat, insana, iyi değerlendirilmek üzere verilmiş bir emanettir. Bunu yok etmek ise her şeyden önce emanete karşı hıyanettir.

İnsanın dünyaya gelişi kendi elinde olmadığı gibi ölümü de kendi elinde olmamalıdır. Bu nedenle intihar, kişiyi imanından

1 Mâide 5/32.

yoksun bırakmasa da büyük günahlardan biri olarak görülmüştür. İntihar eden kişinin durumu, **büyük günahlardan birini işleyen** kişinin durumuyla aynıdır. Dolayısıyla âhirette günahı miktarınca cezasını çeker. Ancak imanını kaybetmediği için de cezasını tamamladıktan sonra cennete girer.

Bir Müslüman, içinde bulunduğu durum ve yaşadığı sıkıntı ne olursa olsun, bunlara göğüs germek, **sıkıntılara karşı sabır göstermek** zorundadır. Çünkü dünya hayatı başlı başına bir **imtihandır**. Bir insan ancak bütün bunlarla mücadele ederek, sıkıntılara sabrederek ve ibadetlerine devam ederek ebedî mutluluğu elde edebilmektedir.

3. Sırat, Neden Kıldan İnce ve Kılıçtan Keskindir?

Sırat köprüsü, Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.) gelen bazı rivayetlerde yer alan ve cehennem üzerine kurulu olduğu değerlendirilen bir köprüdür. İnsanların, dünyadaki iman ve amellerine göre bu köprüden geçişleri kolay ya da zor olacaktır. İnsanlar dünya hayatında ortaya koyduklan güzel davranışlara göre buradan hızlı ya da yavaş geçebileceklerdir. İman edip güzel işler yapanlar buradan kolayca geçip cennete ulaşırken inanmayanlar ve günahkârlar ise ayakları kayıp cehenneme düşeceklerdir.

Dolayısıyla bu, inanmayanlar ya da ömrünü isyan içinde geçirenler için aşılması imkânsız bir geçittir.

Peygamber Efendimiz'den (s.a.v.) gelen rivayetlerde sırattan geçmenin zorluğu ifade edilmekte, kıldan ince kılıçtan keskin olduğu belirtilmektedir. Burada *'kıldan ince kılıçtan keskin'* ifadesi, geçişin zorluğunu anlatmak için kullanılan **mecâzî bir ifadedir**. Aslında bu ifadeyle bir bakıma inanmayanların karşılaşacağı güçlüklere işaret edilerek, insanlann dünya hayatında inkâr, isyan ve günahlardan sakınmalan istenmekte ve kullar bu yolla güzel davranışlara teşvik edilmektedir.

4. Âhiretin Ebedî Olması, Allah'ın Bekâ Sıfatıyla Çelişmez mi?

Dünya hayatı gelip geçici iken, âhiret ebedîdir. Cennet ve cehennem, içindekilerle birlikte ebedî olarak var olacak ve yok olmayacaktır. Kur'ân-ı Kerîm pek çok âyetinde buna göndermede bulunur ve cennet ehlinin orada **sonsuza kadar** yaşayacağını vurgular. Âhiretin ebedî olması, Allah'ın bekâ sıfatıyla çelişmez. Allah'ın bekâ sıfatıyla, âhiretin ebedî oluşu birbirinden farklı şeylerdir.

Allah'ın bekâ sıfatı, özü itibanylaAllah'ın zâtından kaynaklanan bir durumdur. Allah, bir başkasından veya bir başka olaydan dolayı bekâ sıfatına sahip olmuş değildir. Oysaki âhiretin ebedîliği özü gereği böyle değildir; aksine âhiret, Allah'ın onu **ebedî kılması nedeniyle** ebedîdir. Allah'ın iradesi âhiretin yok olabilmesi yönünde de tecellî edebilirdi ancak Allah'ın iradesi o yönde gerçekleşmemiş ve Allah, âhiret hayatını ebedî kılmıştır. Dolayısıyla âhiretin ebedî olabilmesi için Allah'ın irade ve kudretine ihtiyacı vardır. Oysaki Allah'ın, 'bekâ' sıfatı için başka birine muhtaç olduğu düşünülemez.

Yüce Allah, bütün zamanlarda bekâ sıfatına sahiptir. Bekâ sıfatına sahip olmadığı bir zaman dilimi söz konusu değildir. Başka bir anlatımla, önceden bu sıfata sahip değilken sonradan bu sıfata sahip olmuş değildir. Oysaki âhiretin ebedî oluşu böyle değildir, onun ebedî oluşunun bir başlangıcı vardır; o Allah tarafından yaratılmıştır. Başlangıcı olmakla birlikte Allah ona ebediyet vermiş ve bâki kılmıştır. Görüldüğü gibi âhiretin ebedî oluşu ile Allah'ın 'bekâ' sıfatı pek çok açıdan birbirinden farklıdır.

5. Müşrik/Kâfir Çocuklarının Âhiretteki Durumu Nedir?

Yüce dinimize göre, çocuklar doğuştan saf ve temizdirler. Temiz, lekesiz ve günahsız olarak doğarlar. Doğuştan hiçbir çocuk müşrik ya da günahkâr değildir. Sadece çocuktur. Anne

babasının isyankâr ve günahkâr olması, çocukları da günahkâr hâle getirmez. Kimse kimsenin hatasından sorumlu değildir. Bu nedenle de müşrik ya da günahkâr anne - babanın cezasını, mâsum çocuklar çekmez.

Dinimize göre yükümlülük, çocuğun aklî kabiliyetinin belli bir olgunluğa ulaşması (âkil, bâliğ, temyiz) ile başlar. Bu olgunluğa erişinceye kadar çocuklar ne dinen sorumludurlar ne de bir peygambere inanmakla yükümlüdürler. Bu nedenle sorumluluk yaşına gelmeden ölen müşrik çocukları, tıpkı Müslüman çocuklarında olduğu gibi cennete girerler.

6. Engellilerin Âhiretteki Durumu Nedir?

Dünya hayatı bir imtihan ve sınanma yurdudur. Bu sınanma sayesinde iyi ile kötü arasındaki fark belirginleşir; iyilerle kötüler birbirinden ayrılır. Dünya hayatında insan, **pek çok şeyle sınanır**: parayla, malla, mülkle ya da çocuklarıyla. Engellilik de bunlardan biridir.

İnsanın ölümüyle birlikte bu imtihan da sona erer. İnsan için artık amel defteri kapanır. Yeniden diriltildiğinde her ne yapmışsa onu karşısında bulur. Dolayısıyla orada bir engellilik durumu olmayacaktır. Aksine insanın karşısındaki en büyük engel de yol gösterici de dünya hayatındayken yapıp ettikleri olacaktır. Ölüm sonrası dirilişle birlikte her çeşit engel durumu ortadan kalkacak, insanlar yeni bir yaratılışla kabirlerinden kalkacaklardır. Bu dünyada herhangi bir engele sahip olanlar, isyan ve inkâra düşmeyip, iman, sabır ve güzel amelleri sayesinde âhiret yurdunun en engelsiz insanları olacaklardır. Âhiret yurdunun engellileri, dünya hayatında iken iman etmeyen ve bu hâl üzere ölen kimseler olacaktır. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bunların mahşere yüzüstü sürünerek sevk edileceklerini bildirmiştir.[1]

Diğer taraftan engellilerin engel durumlarına göre **sorumlulukları daha az olacaktır**. Görme engelli birinin harama

1 Müslim, Sıfâtü'l-Kıyâme 54.

bakması, işitme engelli birinin haramı işitmesi söz konusu olmadığından bunlar, bu konuda sorumlu da olmayacaklardır. Zihinsel engel durumuna gelince, dinî sorumluluklar için akıl sahibi olmak bir ön şarttır. Dolayısıyla zihinsel engelli biri, dinen yükümlü olmadığından bunlar için hesap söz konusu değildir. Bunlar, âhirette sağlıklı bireyler olarak diriltilecek ve dünya hayatında iken sorumlulukları olmadığından doğrudan cennete gideceklerdir. Eğer bir insan, ömrünün belli aşamasında akıl sahibi biriyken sonradan zihinsel engelli durumuna dönüşmüşse, hayatının sağlıklı olduğu bölümü için sorumlu olacak ancak zihinsel engelli olduğu dönemde yaptıklarından sorumlu olmayacaktır.

7. Âhirette Allah'ı Görebilmek Mümkün Olacak mıdır?

Âhirette Allah'ı görmek aklen mümkündür. Çünkü görülebilmenin temel şartı var olmaktır. Allah'ın varlığını bilebildiğimize göre, O'nu görebilmek de mümkündür. Akıl bunu imkânsız görmemektedir. Dünya hayatında göremeyişimizin nedeni ise görme şartlarının tam olarak oluşmamasıdır. Hz. Mûsâ'nın (a.s.) dünya hayatında Allah'ı görme talebi uygun görülmemiştir:

> "Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca, 'Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım.' dedi. Allah da 'Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde dururwhile sen de beni görebilirsin.' dedi. Rabbi, dağa tecellî edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, 'Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim.' dedi."[1]

Allah'ın, var olması itibanyla görülebilmesi mümkündür. Ancak dünya şartları bunun için elverişli olmadığından Hz. Mûsâ (a.s.) Allah'ı görmeye güç yetirememiştir. Hatta O'nun dağa tecellîsi karşısında bile **yetersiz kalmış** ve düşüp bayılmıştır.

1 A'râf 7/143.

Ayrıca dünya hayatında görme, birtakım şekil, mesafe ve ışık gibi şartlara bağlı olduğundan, bunları Allah için düşünebilmek mümkün değildir.

Âyet, dünyada Allah'ı görmenin mümkün olmadığını ifade etse de O'nun âhirette görülemeyeceğini söylememektedir. Bu nedenle, âhirette yeniden ve yeni bir kapasiteyle diriltilen insan, orada Allah'ı görebilir. Ehl-i Sünnet âlimlerine göre bu aklen mümkündür. Âyet ve hadisler bunun gerçekleşeceğini haber vermektedir. Müminlerin âhiretteki durumlarından bir kesit aktaran Kur'ân şöyle buyurmaktadır:

"O gün birtakım yüzler Rableri'ne bakıp parlayacaktır."[2]

Bu âyetten hareket eden Ehl-i Sünnet âlimleri, âyette müminlerin kavuşacakları bir lütuf ve mutluluktan söz edildiğini, bunun onların yüzlerine yansıdığını dile getirirler. Bu görüş sahipleri, bu mutluluk ve neşenin, onların, Rablerini görmelerinden kaynaklandığını düşünmektedirler. Bu görüşü destekleyen pek çok hadîs-i şerîf mevcuttur. Bunlardan en meşhur olanına göre;

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) arkadaşlarıyla birlikte otururken "Ey Allah'ın Rasûlü! Kıyâmet günü Rabbimizi görecek miyiz?" diye kendisine bir soru yöneltilmiş ve Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) de "Dolunay gecesi, ayı görmekte zorluk çeker misiniz?" buyurmuş; bu soruya "Hayır" cevabını alan Peygamberimiz bu defa ikinci bir soru yöneltmiş; "Bulutsuz bir günde güneşi görmekte sıkıntı çeker misiniz?", yine "Hayır" cevabını alınca, "İşte Rabbinizi de ayı ve güneşi gördüğünüz gibi göreceksiniz." buyurmuştur.[3]

Allah'ın âhirette müminler tarafından görülmesi, aklen mümkün olduğu gibi **Kur'ân ve Sünnet** de bunu haber vermiştir. Bu nedenle, bir inanç esası olmamakla birlikte, bunu

---

2 Kıyâme 75/22.

3 Buhârî, Mevâkıt 16; Tevhid 24; Rikâk 52; Müslim, Îman 280.

kabul etmek gerekir. Ancak bu durum, âhirette gerçekleşecek olması nedeniyle, metafizik bir konudur. Bunun olacağını kabul etmekle birlikte ayrıntısı ve nasıl gerçekleşeceğini (keyfiyetini) bilemeyiz. Âhiret geniş imkânlar dünyasıdır. Dünya hayatında mümkün olmayan pek çok şey orada mümkün olabilir.

8. Herkes Ateist Olsa, Âhiretin Varlığından Söz Edilebilir mi?

İman esasları, genel anlamda inananların varlığı ve yokluğuyla ilişkili bir durum değildir; bu çerçevede âhiret inancı da inananların varlığıyla ilgili bir durum değildir. Bütün iman esasları, inananların varlığından bağımsız olarak vardır; hatta yeryüzünde bir tek inanan kalmasa bile (ki bu imkânsızdır) onlar hep vardır. Diyelim ki dünyanın bir ucunda bir ada ülkesi var fakat kimse burayı bilmiyor ve tanımıyor. İnsanların bilip tanımaması oranın var oluşunu etkileyen bir durum değildir.

Bilmemek ve inanmamak, insanı ilgilendiren bir durumdur. Allah'ın ve âhiretin varlığı gibi konular, insanların inancıyla bağlantılı olarak var değildir; hiç inanan kalmasa bile, vardır. İnanmamak, bireyler açısından sorumluluk gerektiren bir durumdur. Yeryüzünde ölüme inanan bir tek kişi kalmasa da "ölüm" bir gerçektir. İnanmamak, ölüme engel olmuyor; aksine iman esaslarına aykırılık nedeniyle cennete gitmenin önünde engel teşkil ediyor.

9. Allah Ne Yaptığımızı Biliyorsa, Neden Yazdırıyor?

Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edildiği üzere, Allah'ın bilgisi tam ve eksiksiz bir bilgidir. Hiçbir şey O'nun bilgisinin kapsamı dışında değildir. İnsanın bütün yapıp ettikleri de Allah'ın bilgisi dâhilindedir. İnsanın gizli açık hiçbir davranışı O'nun her şeyi kuşatan ilmi dışında değildir. Allah'ın bilip takdir ettiği şeylerle ilgili 'neden' sorusunu yöneltmek makul olmadığı gibi, bu soru, elbette beşer olarak bizim tam anlamıyla cevaplayamayacağımız bir sorudur. Dolayısıyla bu sorunun en doğru cevabı da

Allah'ın bilgisinde olacaktır. O, öyle dilemiş ve takdir etmiştir.

Aslında bu türden sorular, insana dönüktür. İnsanın, inancına makul bir zemin arama ve entelektüel bir tatmine ulaşma çabasından kaynaklanır. İnsan merak eden bir varlıktır. Bu nedenle de sorular sorar ve o sorulara cevap arar. Kuşkusuz ki Allah, insanın bütün yapıp ettiklerinden haberdârdır. Bunun tespiti için yazıcı meleklere (kirâmen kâtibîn) de onların bunu yazıp kayıt altına almasına da muhtaç değildir. Bütün bunlar olmadan da her şeyi bilir ve her şey onun bilgisi dâhilindedir.

Allah, melekler görevlendirmiş ve insanın yapıp ettiklerini kayıt altına aldırmıştır. Ölümden sonra ise âdil mahkemeler kuracak ve insanları hesaba çekecektir. Aslında bütün bunlara da gerek yoktur. Ancak Allah, bizi bizden daha iyi bilmektedir. Sorular soracağımızı, şüpheler taşıyacağımızı bilir. Bizim ardı gelmeyen sorularımıza son vermek, tereddütlerimizi ortadan kaldırmak için melekler görevlendirir, kayıt altına aldırır ve âdil mahkemeler kurar. Bunu yapar ki sorularımız son bulsun, şüphelerimiz kalmasın. İnsan, cennet ve cehennemi, kendi yaptıklarının bir sonucu olarak âdil bir şekilde hak etsin. Zerre kadar haksızlığa uğramayacağını bilebilsin.

CENNET VE CEHENNEM

Cennet ve cehennem, Kur'ân-ı Kerîm'in bize haber verdiği önemli iki kavramdır. Bunlar, insanın dünya hayatındaki iman ve davranışlarına göre ebedî olarak kalacağı yerlerdir. Cennet iyilik, güzellik, hoşnutluk ve kalıcı mutluluk yurdu iken cehennem üzüntü, pişmanlık ve hüsran mekânıdır. İyilerin varacağı yer cennet iken kötüler ve günahkârların ise son durağı cehennem olacaktır. Bir bakıma cennet ve cehennem, iyi ve kötünün somut karşılık bulmasıdır. Cennet ile cehennem, iyi ile kötü arasındaki farkı ortaya çıkarır. İyi olanların kazanacağı ödül olarak cennet, kötülerin ise hak ettiği ceza olarak cehennem, dünya hayatında yapıp ettiklerimizin âhiret hayatında karşılığını göreceğimiz bir alandır. Onun içindir ki iyilik, bir erdem ve üstünlük; kötülük ise bir düşüş, kaybediş ve hüsrandır.

Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok âyette geçen cennet, inanan ve güzel işler yapanların âhirette ebedî olarak kalacakları yurttur. Cennette her zaman için mutluluk, sevinç ve lütuf olmakta; üzüntüye, sıkıntıya ve mutsuzluğa yer bulunmamaktadır. İnananlar cennette, akıllarına gelmeyen ve gözün o güne kadar görmediği lütuf ve nimetlere kavuşacaklardır. Cennet yer ile gök arası kadar geniştir.[1] İklimi insanların rahat edeceği ılıman (ne çok sıcak ve ne de çok soğuk) bir iklimdir.[2] Altından her çeşidinden şarıl şarıl ırmaklar akmaktadır:

"Allah'a karşı gelmekten sakınanlara söz verilen cennetin durumu şöyledir: Orada bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır. Orada onlar için meyvelerin her çeşidi vardır. Rableri'nden de bağışlama vardır. Bu cennetliklerin durumu, ateşte temelli kalacak olan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu?"[3]

Âyette de belirtiği üzere cennet ehline, hoşlarına gidecek ama asla bir rahatsızlık vermeyen leziz içecekler, yiyecekler ve meyveler ikram edilecektir. Orada hiçbir boş ve anlamsız söze yer olmayacaktır. Dedikodu ya da gıybete de yer yoktur:

"Orada ne bir boş söz işitirler ne de bir yalan."[4]

"Orada boş söz işitmezler. Yalnızca (meleklerin) 'Selâm!' (deyişini) işitirler. Orada sabah akşam rızıkları da vardır."[5]

Dünya hayatında iken iman eden, güzel işler yapan ve ölümden sonra da amel defterleri sağ tarafından verilenler cennete gireceklerdir. Bu yolculuklarında amelleri onlara sağlarından ve önlerinden ışık olacak; onların yolu, altlarından ırmaklar akan

---

1 Âl-i İmrân 3/133.
2 İnsân 76/13.
3 Muhammed 47/15.
4 Nebe 78/35.
5 Meryem 19/62.

ve ebedî olarak kalacakları cennete varacaktır. Cennette onlara sevdikleri yiyeceklerden bol bol ikram edilecek ve kendilerine

"'Güzel davranışlarınızın karşılığı olarak afiyetle yiyiniz ve içiniz.'[6] (denilecektir.)"

Yüce Allah'ın iman edip de güzel işler yapan kulları için ikramları sonsuzdur. Aynı zamanda nasıl olacağını bilememekle birlikte, müminler, âhirette nimetlerin en güzeli olarak **Allah'ı görmekle şereflenecekleridir.** Daha önce de işaret edildiği üzere, hem Kur'ân hem de Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bunun gerçekleşeceğini haber vermektedir.

Cennet tertemiz insanların kalıcı yurdudur. Orada bulunanların gönüllerinden her türlü kin ve nefret alınacaktır.[7] Aynı şekilde onlara tertemiz eşler verilecektir.[8] Onlar dünya **hayatında iman etmenin ve güzel davranışlarda bulunmanın karşılığı olarak** mutlu, neşeli ve huzurlu biçimde sonsuza kadar yaşayacaklardır. Allah'ın onlara olan lütuf ve ikramının sınırı yoktur. İnsan orada gözün görmediği, kulağın işitmediği ve hayaline bile gelmeyen ikramlarla karşılaşacaktır.[9] Kur'ân-ı Kerîm'de cennetten 'Ebedîlik Yurdu' (Huld), Adn (ikamet yeri), Firdevs ve Naîm (nimet) gibi farklı isimlerle söz edilmiştir.

Kur'ân, inançsızlık ve kötülüğün sonuna dikkat çekmek ve insanları dünya hayatında inanca ve güzel işler yapmaya teşvik etmek amacıyla cehennemi azap, ateş ve yakma ile ilişkilendirerek anlatır. Cehennem, etrafı duvarlarla çevrili,[10] yedi kapısı bulunan,[11] yüzleri yakıp kavuran[12] tutuşturulmuş bir alev[13] ve bir

6 Tûr 52/19.
7 Hicr 15/47.
8 Bakara 2/25.
9 Buhârî, Tevhîd 35.
10 Kehf 18/29.
11 Hicr 15/44.
12 A'râf 7/41.
13 Meâric 70/15.

ateş çukurudur.[1] Ayrıca oradaki azabın şiddetini tasvir eden pek çok âyet mevcuttur. İnanmadığı hâlde inanmış görünen ikiyüzlü insanlar (münâfıklar) cehennemin **en alt tabakasında** olacaklardır.[2]

Günahkâr müminler cehennemde günahları miktarınca kalıp sonra cennete gireceklerdir. Buna karşılık cehennem, inançsızların (kâfirlerin) ise ebedî yurtları olacaktır.

Ehl-Sünnet âlimlerine göre cennet ve cehennem şu an itibarıyla mevcuttur. Cennet ve cehennemin şu an itibarıyla mevcut oluşu kabul edilse de bunun nerede olduğu ve içinde şu an kimlerin bulunduğu gibi sorulan cevaplayabilmek mümkün görünmemektedir. Bu anlamda şu gerçeği de hatırlamakta fayda vardır: Hz. Âdem (a.s.) cennette yaratılmış ve sonrasında yeryüzüne gönderilmiştir.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Ehl-i Kitap, Cennete Girecek midir?

Kur'ân-ı Kerîm, cennete **ancak müminlerin** girebileceğini ve inanmayanlar için böyle bir durumun söz konusu olmadığını haber vermektedir. Cennet, dünya hayatında iman eden ve güzel işler yapanların hakkıdır. Bir insanın iman etmiş sayılabilmesi için de Allah'a ve onun Peygamber'i başta olmak üzere **bütün iman esaslarına** ayrım yapmadan iman etmesi gerekir. Bunlardan birini kabul edip diğerini reddeden birine mümin adını veremeyiz. Allah'a iman edip de son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.s.) inanmamak, insanı imanın dışında bırakır; böyle birine de **mümin denilemez.** İman etmiş olmanın temel şartlarından biri de Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Allah'ın elçisi olduğunu ve onun getirip tebliğ ettiklerini bilmek ve buna iman etmektir.

---

1 Kâria 101/8-11.

2 Nisâ 4/145.

Ehl-i Kitap (Yahûdi ve Hristiyanlar), yani Hz. İsa'nın (a.s.) ve Hz. Mûsâ'nın (a.s.) getirdikleri dinin yürürlükte olduğu dönemde onlara iman edenler, elbette kurtuluşa erenlerden olacaktır. Ancak Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamber olarak gönderilip İslâm dinini tebliğ etmesiyle birlikte önceki dinlerin geçerliliği kalmamıştır. Kaldı ki bu dinler bozulmuş, hiçbiri orijinal hâlini koruyamamış ve o hâliyle günümüze de ulaşamamıştır. Günümüzde yaşayan Yahûdi ve Hristiyanlar, eğer kendilerine Hz. Muhammed'in (s.a.s.) tebliği ulaşmışsa, ona inanmakla yükümlüdürler. Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliğini ve onun getirdiği dini kabul edip iman etmedikleri sürece mümin olarak değerlendirilemezler.

Bu nedenle Kur'ân-ı Kerîm Yahûdi ve Hristiyanlan mümin olarak görmemiştir. Aynca onların benimseyip kabul ettikleri üçleme (teslis), İslâm'ın tevhid ilkesiyle çelişmektedir:

> "Andolsun, -Allah, Meryem oğlu Mesih'tir- diyenler kesinlikle kâfir oldular. De ki: 'Şayet Allah, Meryem oğlu Mesih'i, onun anasını ve yeryüzünde olanların hepsini yok etmek istese Allah'a karşı kim ne yapabilir? Göklerin, yerin ve bunların arasında bulunan her şeyin hükümranlığı Allah'ındır. Dilediğini yaratır. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir."[3]

Eğer Ehl-i Kitap, Hz. Muhammed'e (s.a.s.) iman edip onun getirdiklerini tasdik etselerdi, cennete girebilirlerdi:

> "Eğer kitap ehli iman etseler ve Allah'a karşı gelmekten sakınsalardı, muhakkak onların kötülüklerini örterdik ve onları Naim cennetlerine koyardık."[4]

Durum böyle olmamış, onlar Hz. Muhammed'i (s.a.s.) kendi çocuklan gibi bilip tanımalarına rağmen, kıskançlıklarından dolayı ona iman etmemişlerdir.[5]

---

3 Mâide 5/17.

4 Mâide 5/60.

5 Bakara 2/146; En'âm 6/20.

"Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o âhirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır."[1]

Sonuç olarak İslâm inancına göre tek geçerli din İslâm'dır. Bir insanın Müslüman adını alabilmesi için de iman esaslarını bir bütün kabul etmesi gerekmektedir. Ehl-i Kitap, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliğini kabul etmediklerinden onları Müslüman/mümin olarak göremeyiz. Cennete ise yalnızca müminler girebileceklerdir.

2. Geçici Bir Dünya Hayatı İçin Kalıcı Bir Azap Âdil midir?

Âhiret hayatının ebedî olacağına dair pek çok âyet mevcuttur. İnanıp güzel işler yapanlar cennette, inkâr edip kötülüğü tercih edenler ise cehennemde ebedî olarak kalacaklardır. Ehl-i Sünnet âlimlerine göre cehennem azabı ebedîdir. İnanmayıp inkâr yolunu tercih edenler orada ebedî olarak kalacaklardır.

İnsanların, geçici dünya hayatındaki inkârlarının karşılığında ebedî olarak cehennemde kalmaları ise Allah'ın rahmet ve şefkatine aykırı bir durum değildir çünkü Allah, merhamet sahibi olduğu kadar aynı zamanda âdildir de. Dünya hayatında bile suçluyu cezalandırmak, masum insanların hayatını ve güvenliğini korumaya dönüktür. Dolayısıyla suçlunun cezalandırılması masumlara olan şefkat ve merhametin gereğidir.

Şirk ve küfür en büyük günahlardandır. Yüce Allah bunlar dışında bütün diğer günahları affedebileceğini bildirmiştir. İnanmayan kimse, bilinçli bir şekilde bu inkârını sürdürmekte ve bu durum ölümüne kadar devam etmektedir. Dolayısıyla böyle biri, dünya hayatında geçici değil de sonsuza kadar yaşamış olsaydı da bu inkârını sürdürecekti.

Yüce Allah'ın, gönderdiği elçiler ve kitaplar aracılığıyla insanı sürekli cehennemle korkutup uyarması da şefkat ve

1 Âl-i İmrân 3/85.

merhameti gereğidir. Uyarı, korkutma yoluyla durumun ciddiyeti anlatılmakta ve insanlar bundan sakındırılmaya çalışılmaktadır. Başka bir deyişle, Yüce Allah insanlara olan şefkat ve merhameti gereği insanları ikaz ederek cehenneme götüren davranışlardan **kaçınmalarını** istemektedir. Yani aslında Allah hiçkimsenin cehenneme gitmesini istememektedir. Bütün bunlara rağmen inkârlarında devam edenler ise kendi tercih ve davranışlarıyla bunu hak etmektedirler.

Diğer taraftan bu konudaki itirazların sadece ceza ile ilgili dile getirilmesi de doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Çünkü Allah, sınırlı bir hayatta işlenen sınırlı davranışa karşılık da **ebedî cenneti** vermektedir.

3. Cennete Girmek İçin Sadece İman Yeterli midir?

Kur'ân-ı Kerîm'e göre cennete ancak iman edenler (müminler) girebileceklerdir. Cennete girebilmek için **iman olmazsa olmaz şarttır.** Kalbinde imanı olmayan bir insan, dünya hayatında hangi yararlı davranışı yaparsa yapsın cennete giremez. Çünkü yalnızca iman sonrasında ortaya konulan güzel davranışların mükâfatı vardır. Bu nedenle cennete girebilmek için Allah'a, O'nun elçisi Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliğine ve onun tebliğ etmiş olduğu İslâm dinine inanmış olmak şarttır. Cennet de cehennem de Allah'ın mülküdür. Dolayısıyla oraya kimlerin gireceğini ve kimlerin giremeyeceğini de en iyi bilen O'dur. Onun Kur'ân-ı Kerîm'de bildirdiğine göre iman etmiş olmak, **cennete açılan kapının anahtarıdır.**

Bu anahtara sahip olmak önemlidir. Ona sahip olmadan hiçbir kapıyı açamazsınız. Doğru anahtara sahip olmak ve onun açabileceği doğru kapıyı bulabilmek de önemlidir. İnsanı bu doğruluk üzere tutan şey ise güzel davranışlardır. İmana sahip olmak eninde sonunda insanı cennete götürebilir; ancak cehennem ateşinden emin kılmaz. Cehennem azabından kurtulabilmenin ve kurtuluşa erebilenlerden (müflihûn) olabilmenin yolu, imana güzel davranışların eşlik etmesinden geçer. Gerçek

anlamda kurtuluşa erenler, samimi biçimde iman edip güzel davranışlarda bulunanlardır.

Zaten imanın başlangıcı 'şehadet kelimesi'nin kabulüyle olsa da iman ancak **güzel davranış ve güzel ahlâkla** mükemmel şeklini kazanır. İman, aynı zamanda iyi bir Müslüman olmayı da gerektirir. İyi bir Müslüman, güzel davranış ve örnek ahlâkıyla yaşadığı toplumda fark oluşturabilen insandır. İman etmek, güzel davranışlar sergilemenin yanında aynı zamanda kötülüklerden (günahlardan) kaçınmayı da gerektirir. Bir Müslümanın, Allah'a ve Peygamberi'ne iman edip de onların *'yapın'* dediklerini yapmaması ve *'yapmayın'* dediklerinden ise sakınmaması düşünülemez. Kurtuluşa ve gerçek mutluluğa ulaşmanın yolu, sağlam bir iman, güzel davranış ve ahlâktan geçmektedir.

4. İyi Bir Ateistin Cehenneme, Kötü Bir Müslümanın Cennete Gitmesi Âdil midir?

İslâm inancına göre iyi ve kötü kavramları, değer ifade eden kavramlardır ve bunların ölümden sonra bir karşılığı vardır. Söylenen sözün ve yapılan davranışın âhirette bir değer ifade edebilmesi için temelinde **imanın olması şarttır.** Allah'ın, cennete girmek için koyduğu kural budur. Nasıl ki bir ülkeye girebilmek için pasaporta ve giriş vizesine sahip olmanız gerekiyor; sizin yaşadığınız memlekette tanınıyor olmanız ya da iyi bir insan olmanız oraya giriş için yeterli olmuyor ise aynı şekilde cennete girişin anahtarı da imandır.

Cennete giden yolun anahtarı önce sağlam bir iman ve sonra da güzel davranışlar ve ahlâktır. Elbette iman olmadan da insanlar güzel davranışlar ortaya koyabilir ya da ahlâk sahibi olabilirler. Bu insanlara, dünyevî ölçütler çerçevesinde "iyi insan" da deniliyor olabilir. Ama söylediğimiz gibi, bunlar ancak dünya açısından iyidirler; **ebed yurdu açısından**, ortaya konulan bu davranışların iyi olarak değer kazanabilmesi için temelinde imanın olması zorunludur.

Burada âdil olmayan bir durum da söz konusu değildir. Bir

şeyin kurallarının olması ve işlerin o kurala göre işlemesi adâlete aykırı bir durum değildir. İnanan insanların hakkının zayi olmaması ve adâletin tesisi için iman ön şarttır. Bir insan, her gün üniversiteye gelse, sınıfa girip ders dinlese ve hocaları da ona 'iyi öğrenci' dese, bu onun diploma almasını sağlamaz. Diplomayı hak edebilmenin yolu yalnızca iyi bir öğrenci olmakla değil, aynı zamanda gerekli sınavları kazanmış olmayı ve üniversiteye önceden kaydolmayı da gerektirir. Bir insan dünya ölçüleri içinde iyi bir insan olabilir. Ancak cenneti elde edebilmenin yolu öncesinde iman etmiş olmaktan geçer.

5. Cennette, Erkekler İçin Hûriler Varsa, Kadınlar İçin Bunun Karşılığı Nedir?

Yüce Allah cenneti mümin erkek ve kadınlara müjdelemiştir. Dünya hayatındayken iman edip güzel işler yapan kadın - erkek her mümin, cennete girebileceklerdir. Dolayısıyla cennet hayatında yalnızca erkeklerin ödüllendirilip kadınların ödüllendirilmemesi gibi bir durum söz konusu değildir. Bazı anlatımlarda erkeklerden ve bazılarında ise kadınlara özgü üstün niteliklerden söz edilmiştir. Örneğin cennet kadınlarından söz edilirken 'tertemiz' ifadesi kullanılırken, erkekler için böyle bir anlatım söz konusu değildir. Cennete girme ve cennet nimetlerine erişebilme noktasında tek şart *'iman edip güzel işler yapmak'*tır. Cennet nimetlerine ulaşma noktasında **kadın - erkek merkezli** bir ayrım asla söz konusu değildir.

Kur'ân-ı Kerîm, cenneti anlatırken gençlik ve güzellikleriyle öne çıkan hûrilerden de söz etmektedir. Bunların cennete özgü kadınlar mı, cennete giren kadınlar mı olduğu bilinmemektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu konuda ayrıntı yer almamaktadır. Benzer şekilde bıyığı yeni terlemiş genç delikanlı hizmetçi anlamına gelen 'gılman'dan da söz edilmektedir; aynı şekilde bunların da cennete giren mümin erkekler olabilmesi mümkündür. Bunların cennete giren müminlerin etrafında dolaşacakları ifade edilmektedir. Hûri ve gılmanların cennette müminlere hizmet mi edeceği yoksa eş olarak mı verileceği tam olarak

bilinmemektedir.

Aslında Allah'a ve Peygamberi'ne inanmış olan ve bu inancında da samimi olan müminler için bunun ayrıntısını bilmenin çok fazla önemi yoktur. Cennet hayatının akılları şaşkına çeviren onca nimeti dururken, yalnızca buna odaklanmak çok fazla anlamlı olmasa gerektir. Allah, inanan ve güzel işler yapan kadın ve erkeklere cennetini vadetmektedir. Cennet nimetlerinden yararlanma noktasında da **kadın ve erkek arasında bir fark yoktur.**

"Allah, mümin erkeklere ve mümin kadınlara, ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel köşkler vadetti. Allah'ın rızası ise bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır."[1]

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) de şöyle buyurmuştur:

"Müminler cennete girdiklerinde oradaki görevli şöyle seslenecektir: Siz cennette ebediyyen yaşayacak, hiç ölmeyeceksiniz; hep sağlıklı olacak, hiç hastalanmayacaksınız; hep genç kalacak, hiç yaşlanmayacaksınız; hep nimet ve mutluluk içinde yaşayacak, hiç keder ve sıkıntı çekmeyeceksiniz.[2]

6. Cehennem Mevcut mudur; Mevcutsa Nerededir?

Cennet ve cehennemin şu an var olup olmadığı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bazı ekoller henüz kıyâmet kopmadığına ve sorgu/mîzân gerçekleşmediğine göre cennet ve cehennemin şu an mevcut olmadığını ve daha sonra yaratılacağını ileri sürmüşlerdir. Buna karşılık Ehl-i Sünnet âlimlerine göre cennet ve cehennem şu an itibarıyla mevcuttur ancak cennet ve cehenneme giriş kıyâmetin kopması, yeniden diriltilme ve mahşerde hesaba çekilmeden sonra gerçekleşecektir.

---

1 Tevbe 9/72.

2 Müslim, Cennet 22.

7. Cehennemde Azabı Tadacak Olan Ruh mudur, Beden midir?

İnsan ölüm sonrasında azabı da nimeti de **ruh ve bedenle birlikte tadacaktır.** Yalnızca ruha ya da yalnızca bedene yönelik bir azap olmayacaktır. Yüce Allah'ın, âhirette ruhu bedene iade etmesiyle birlikte diriliş gerçekleşecek, insan, ruhu ve bedeniyle birlikte var olacaktır.

Dünya hayatında da biz, ruh ve bedenden oluşan varlığa insan adını veriyoruz.

Âhiretteki dirilişte ruh ve beden birlikte olacaktır. Allah ruhu bedenine iade edecek ve diriliş bedenle birlikte gerçekleşecektir. Kendisine verilen nimeti de azabı da ruh ile beden birlikte hissedecektir. Dünya hayatındayken iman edip güzel işler yapan da hata edip günah işleyen de ruh ve bedendir. Ruh ve beden ile işlenen bir suçun cezasını öte dünyada yalnızca ruha çektirmek âdil olmayacaktır. Ayrıca âhirette azabı ruh ile birlikte bedenin de tadacağını gösteren âyetler mevcuttur.

8. Allah Çoğunluğun Cehenneme Gideceğini Biliyor İdiyse Neden Engellemedi?

Dünya hayatı bir sınanma ve imtihan yeridir. Allah insanı, kimin daha iyi işler yapacağını görmek için yaratmıştır. Her imtihanın belli bir kuralı vardır, belli bir süresi vardır; kopya çekemezsiniz, yardım alamazsınız. Siz sınavdan zayıf alacaksınız diye kimse size engel de olmaz. Herkes çalıştığı kadarıyla sorulara cevap verebilecektir; bilen geçecek, sorulara cevap veremeyen ise başarısız olacaktır. *'Dersin hocası, çalışmayan öğrencilerin kalacağını biliyordu, bunlara neden engel olmadı.'* diyemezsiniz. Öğretmenin bunu bilmesi, ona müdahale etmesini gerektirmez. Zira bu durumda yapılan şey **imtihan olmaz.** Böyle bir müdahale diğer öğrencilere haksızlık olur. Çalışan ile çalışmayan arasındaki fark ortadan kalkar. Çalışan da çalışmayan da sınavı geçiyorsa, yapılan imtihanın anlamı kalmaz. Kimler iyi işler çıkarıyor, bunu görebilme imkânınız kalmaz.

Aynen bunun gibi dünya hayatı bir imtihandır. İnsanlar yaptıkları davranışlarla sınanırlar.

ÂHİRET İNANCINI RİSKE EDEN SÖZ VE DAVRANIŞLAR

Âhirete iman, İslâm inancının temel esaslarından birisidir. Vahiy kökenli dinlerin hepsinde âhiret inancı mevcuttur. Kur'ân sıklıkla bize âhireti hatırlatmış, âhirete iman etmemizi istemiştir. Bir Müslümanın diğer iman esaslarını bilip iman etmesi gibi, âhirete de iman etmesi gerekir. Âhirete inanmamak ya da âhirete ilişkin hususları reddetmek, küçümsemek ve alay konusu yapmak imanı riske sokan davranışlar arasında yer alır. Akâid kitaplarımızda âhirete imanı riske sokan söz ve davranışlar şöyle sıralanmıştır:

- Âhiretin varlığını kabul etmemek,
- Ölümden sonra yeniden dirilişi kabul etmemek,
- Hayatı, yalnızca bu dünya hayatından ibaret görmek,
- Kıyâmetin günü geldiğinde kopacağına inanmamak,
- Cennet ve cehennemi inkâr etmek,
- "Bana cenneti de verseler istemem." demek,
- Ruh göçünü/reenkarnasyonu kabul etmek,
- Allah'ın azabından korkmadığını söylemek,
- Cennet nimetlerini küçümsemek, alaya almak,
- Mahşeri ve mîzânı inkâr etmek,
- Mîzânda amellerin âdil değerlendirilebileceğinden şüphe etmek,
- Kur'ân'da yer alan 'hûri ve 'gılman' kavramlarını alay konusu yapmak.

KADER VE KAZÂ

Kader ve Kazâ Terimleri

Kader, Arapça bir sözcük olup, *'ölçü, değer, ölçüye göre yapma ve güç yetirme'* gibi anlamlara gelir. Türkçemizde kullanılan 'kadir kıymet bilme', "takdir etme', 'takdimame' gibi sözcüklerin hepsi bu kelimeden türemiştir. Bir iman esası olarak 'kader' sözcüğü de *"bir şeyin bilgiye dayalı olarak belli bir ölçüye göre belirlenmesi ve planlanması"* anlamına gelen bir terimdir. Yüce Allah'ın sınırsız ilim ve kudretiyle **her şeyi bilip takdir etmesi** anlamına gelen kader inancı, Ehl-i Sünnet âlimlerine göre iman esaslarından birisidir. Allah'ın sonsuz ilim ve kudretiyle planlayıp takdir ettiği şeylerin zamanı geldiğinde meydana gelmesine ise 'kazâ' denilmiştir. Zaten Türkçemizde de 'kader ve kazâ' şeklinde ikisi bir arada kullanılmaktadır.

Allah, bütün var olanları bilgi, hikmet ve iradesine uygun olarak bilip tayin etmiştir. Meydana gelen her şey, bu ilahî plan **ve takdire göre** meydana gelir ve hiçbir şey bunun dışında değildir. Kader ve kazâ, Allah'ın ilim ve irade sıfatlarıyla yakından ilişkili olan iki kavramdır. Kader de Allah'ın her şeyi ilmi ve iradesiyle belirlemesi anlamına gelir.

Kader kelimesi, Kur'ân-ı Kerîm'de de yukarıdaki anlamıyla yakın ilişkili *'belli bir ölçüye ve kurala göre yaratma'* anlamında kullanılmıştır. Allah her şeyin var oluşunu sonsuz ilmi ve iradesiyle önceden planlamış, takdir etmiş ve sonra da zamanı geldiğinde onları yaratmıştır:

"Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık."[1]

---

1 Kamer 54/49.

Aslında kader, Allah'ın her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten yetkin bir varlık oluşunun sonucudur. Allah'ın bütün isim ve sıfatları, yetkinlik bildirir. Allah bütün bu isim ve sıfatlara, en mükemmel şekliyle sahiptir. Eksiklik, noksanlık ve ihmal anlamına gelebilecek her türlü nitelemeden uzaktır. Bu sıfatlarla nitelenen Allah, her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilir, görür ve işitir. Evrendeki gizli ve açık, büyük ve küçük hiçbir şey O'nun bilgisi dışında değildir. Her şey O'nun bilme ve takdir etmesine uygun olarak meydana gelir. İnsanların yapıp ettikleri de bunun dışında değildir.

İşte Allah'ın her şeyi ilmine ve iradesine uygun olarak planlaması ve sonra da bunların gerçekleşmesine 'kader inancı' demekteyiz. Her şeyin en ince ayrıntısına kadar planlanmasına kader, bunlann planlandığı şekliyle meydana gelişine ise 'kazâ' demekteyiz.

Kader İnancının Dinî Temelleri

İnanılması gereken esasları belirleme noktasında ölçümüz, Kur'ân âyetleri ve Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.) bize büyük uzlaşıyla gelen hadislerdir (mütevâtir). Yüce Allah bazı âyetlerde iman esaslannı zikretmiş ve onlara inanmamızı istemiştir:

> "Ey İnananlar! Allah'a, Peygamberi'ne, Peygamberi'ne indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği Kitab'a inanmakta sebat gösterin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse, şüphesiz derin bir sapıklığa sapmıştır."[1]

Bu ve benzeri âyetlerde doğrudan kader inancı zikredilmemiştir. Kader inancının kapsamına giren konular Allah'ın ilmi, iradesi ve yaratması gibi konulardır. Allah'ın her şeyi kuşatan ilmi ve kudreti açısından insanın konumu, nzkı ve eceli de kader inancını ilgilendiren konular arasında yer alır. Kur'ân-ı Kerîm baştan sona kadar dikkatlice incelendiğinde Allah'ın

1 Nisâ 4/136.

ilmini, kudretini ve her şeyi yaratmasını merkeze alan çok sayıda âyet vardır. İnsanın nzkından eceline kadar pek çok konu da Kur'ân'da yer almaktadır. Dolayısıyla kader inancı içeriğini (muhtevasını) tümüyle **Kur'ân'dan almaktadır.**

Aynca kader inancı Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.) bize ulaşan pek çok hadiste de yer almıştır. Bu hadislerden en meşhur olanı **Cibril Hadisi'dir.** Bu hadis, sahih hadis kaynaklarında da yer almaktadır. Bu meşhur hadiste Peygamber Efendimiz Cebrâil'in (a.s.) "İman nedir?" sorusuna,

> "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe ve hayrın ve şerrin Allah'tan geldiğine (kadere) inanmandır."

şeklinde karşılık vermiştir.[2] Bu hadîs-i şerîfte **kadere iman, açıkça ifade edilmiştir.** Aynca bu hadislerin anlatımı içinde yer alan 'kadere, haynn ve şerrin Allah'tan geldiğine iman' şeklindeki anlam, **pek çok Kur'ân âyeti tarafından da teyit edilmektedir.**

Kadere iman, **içeriğini Kur'ân'dan** alır. Allah'ın her şeyin üstündeki ilmini, iradesini ve kudretini anlatır. Yeryüzünde gerçekleşen her şey (iyi - kötü, adâlet - zulüm, güzel - çirkin) Allah'ın irade ve takdiriyle gerçekleşmektedir. Bu noktada insanın tercihi de rol oynamaktadır. Öyleyse kadere iman, Kur'ân'ın içerik olarak işaret ettiği, hadîs-i şerîflerin de açıkça dile getirdiği bir iman esasıdır:

> "Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce, bir kitapta (Levh-i Mahfûz'da) yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır."[3]

Aynı zamanda Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.) bugüne, Müslümanların ezici çoğunluğu tarafından iman esası olarak kabul edilmiş, akâid kitaplanmızda da iman esası olarak yer almıştır.

---

2 Buhârî, Îman 1; Müslim, Îman 1.

3 Hadîd 57/22.

Kader İnancının Pratik Değeri

Kadere iman, bir Müslümanın inanması gereken esasların sonuncusudur. Bir Müslümanın, diğer iman esaslarına iman ettiği gibi, kadere de hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine de inanması gerekir. Kadere iman, diğeriman esaslarını kabul etmenin zaruri sonucudur. Her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten Allah'a iman eden bir Müslüman, O'nun her şeye gücü yettiğini, hiçbir şeyin O'nun ilim ve kudretinden uzak olmadığını da bilir. Her şeyin Allah'tan olduğunu bilen insan, O'na teslim olur, O'na yönelir ve O'ndan yardım diler. O dilemedikçe hiçbir şeyin kendisine zarar veremeyeceğini bilir.

İnsan dünya hayatında pek çok zorlukla karşılaşır ve pek çok sıkıntıyla yüzleşir. Zaman zaman sıkıntıya girer, bunalır. İnsan, çalışır, çabalar ve elinden geleni yapar. Fakat çoğu kere zorlanır, elinden bir şey gelmez, çaresiz kalır.

Elinden geleni yaptıktan sonra her şeye gücü yeten bir varlığa sığınmaktan başka insanı rahatlatabilecek başka bir şey yoktur. Başa gelen bir bela, bir doğal felaket karşısında yakınlarını kaybeden insanları Allah'ın takdirinden daha fazla teselli edebilecek başka bir şey yoktur.

Dolayısıyla kadere inanan bir Müslümanı, hiçbir zorluk ve yaşadığı hiçbir felaket sarsmaz. Bu imana sahip bir Müslüman her zaman ayakta kalır. Çünkü her durumda sıkıntılarını arz edebileceği, yanılmayan, âdil ve her şeye gücü yeten bir varlık bulunmaktadır. Durumunu O'na arz eder, O'ndan yardım ister. Kadere iman, insanın hayatta karşılaştığı sıkıntıların yükünü hafifletir. Bu durumda da hiçbir şeyin Allah'ın iradesi olmadan başa gelmeyeceğini bilir, O'na sığınır ve O'ndan yardım diler. Bu, insandaki kaygı düzeyini düşürür, onu dingin kılar. Bu bakış açısıyla bakabilen insan isyan etmez, başkaldırmaz ve Allah'a teslim olur.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Kaderi Eleştirmek (Kahpe Felek vs.) Kişiyi Dinden Çıkarır mı?

Aslında felek, gök bilimlerine ait bir terimdir, yıldızların yörüngesini ifade etmek için kullanılmaktadır. Her bir gezegenin ya da yıldızın bir yörüngede (felekte) dolaşmakta olduğu bilinmektedir. Kur'ân-ı Kerîm de güneş ve ayın her birinin bir yörüngede (felek) olduğunu, birinin diğerine yetişmesinin ve birinin diğerini yakalamasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Çünkü her biri kendine ait bir yörüngede dönmektedir.[1] Ortaya çıkışı ve Kur'ân-ı Kerîm'deki kullanımı itibarıyla felek kavramının, insanın kaderiyle ve bahtıyla bir ilgisi yoktur.

Ancak tahminimizce sonraki zamanlarda, bazı insanlar gök cisimleri ile insanın durumu arasında bazı bağlantılar kurmuşlar, insanın şansının gök cisimlerinin hareketiyle yakından ilişkili oluşunu belirtmişlerdir. Bu anlayıştan hareketle, başlangıçta gök cisimlerinin hareketiyle ilgili bir durumu ifade eden felek, zamanla insanın **kaderini ve bahtını** anlatmak için kullanılan bir kavrama dönüşmüştür.

Felek kavramıyla neyin kastedildiği önemlidir. Bununla Allah'ın ilmi, takdiri ve yaratmasıyla ilişkili olan **kader kastediliyorsa**, bununla ilgili bir eleştiri ve çirkin söz, doğrudan Allah'ın ilmi ve takdiriyle ilişkili olduğundan **inanç açısından risk oluşturur.** Her şey, Allah'ın ilmi ve takdiri çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle buna başkaldırmak ve itiraz etmek, bir Müslümana yakışır bir davranış olmayacaktır.

İyi bir Müslümana yakışan, elinden gelen çabayı sarf etmek ve işin sonucunu Allah'a havale ederek **O'nun takdirine rıza göstermektir.** Aksi bir tutum, Allah'ın takdirine başkaldırı anlamına gelecektir.

---

1 Yâsîn 36/40-41.

2. Evleneceğimiz Kişi, Önceden Belli midir?

Allah'ın ilmi her şeyi kuşatır ve hiçbir şey O'nun bilgisi dışında değildir. Zaten kader inancı da O'nun ilim, irade ve kudret sıfatlarının yansımasıdır. Dolayısıyla Allah, olmuş ve olacak her şeyi bilir, irade eder ve zamanı geldiğinde da yaratır. Allah'ın haberdâr olması ve takdir etmesi noktasında hiçbir şey kaderin kapsamı dışında değildir.

Dolayısıyla Allah'ın bu bilgisi insanı herhangi bir fiili yapmaya zorlamaz. İnsan hayatta tercihler yapabilir, yaptığı tercihe göre de sorumluluk üstlenir. Bunların hepsi Allah'ın bilgisi dâhilindedir.

Eş seçimi de böyledir. Allah elbette insanın tercihini, neyi seçeceğini ve ne yapacağını bilir ancak bu, kişinin kendi iradesiyle bağlantılı bir durumdur ve Allah, kişiyi herhangi bir **tercihi** yapmaya **zorlamaz**. İnsan teorik olarak 'Kimi seçeceğim önceden belli mi?' sorusunu sık sık sorsa da uygulamada çoğu kere bunun aksine davranır. Allah'ın bilgisinin kendisini bir tercihe zorlamadığını bilir. Onun için seçeceği kişiyi araştırır, ahlâkını - yaşantısını inceler; olayı son derece ciddiye alır, ince elekten geçirir ve öyle karar verir. *'Kaderimde var.'* diye ilk bulduğu kişiyle evlenmez. *'Nasıl olsa kaderimde var.'* diye araştırıp incelemeden eşini seçmez. İnsanın bu tutumu bile, bu konuda bir zorlama olmadığının ispatıdır. Dolayısıyla insan **eşini kendisi seçmekte**, kararı kendisi vermektedir. Tercihine göre de sonucuna katlanacaktır.

3. İnsan, Kaderinde Olanı Bilebilir mi?

İnsan, kaderinde ne olduğunu bil**emez**. Bu, insanın bilme kapasitesini aşan bir durumdur. Olayları en ince ayrıntısına kadar bilip planlamak (takdir) Allah'a mahsustur. İnsanın kaderinde olanı bilmesi demek, Allah'ın bilgisinde olanı bilmesi anlamına gelecektir ki bu imkânsızdır. Allah'ın bilgisi sınırsızdır. İnsan ise sınırlı şeyleri bilmektedir. Sınırlı bir bilgi sınırsız bir bilgi alanını bilemez.

4. Alın Yazısı, Kısmet ve Şans Ne Demektir?

Alın yazısı ve kısmet kavramları kader inancıyla ilişkili kavramlardır. Alın yazısı, kişinin yaşadığı ve yaşayacağı her şeyin, **Allah tarafından** bilinip **takdir edilmesini** ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Elbette hiçkimsenin alnına yazılmış bir yazı bulunmamaktadır. Ancak terim mecâzî olarak kullanılmakta ve insanın kaderinde olanı ifade etmektedir.

Kısmet ise insanın tercihi ve yapıp etmeleri sonucunda kendisine verileni ifade etmek için kullanılır. İnsanın tercihleri ve çabaları etkili olsa da yine insan Allah'ın takdir ettiğinin **ötesine geçemez**; buna o kişinin kısmeti denir. Zengin ya da fakir olmak, şehirde ya da köyde yaşamak birer kısmettir. İnsana verilen ömür ve elde ettiği rızık da birer kısmettir. İnsana kısmetinden ötesi yoktur. Ancak kısmetine (yani kendisi için takdir edilene) erişebilmek için de insanın **iradesi ve çabası şarttır.**

Hiçbir gayret göstermeyen bir insanın kısmeti de ona göre olacaktır. Biliyoruz ki ancak tarlasını eken ve bakımını yapan sonuçta ürün alacaktır. Yaptığı bakıma göre de ürününün rekoltesi değişebilir. Tarlasını ekmeyen ve bakımını yapmayan bir insanın kısmeti de ona göre olacaktır. Çünkü kısmet, insanın çaba ve gayretine göre, Allah'ın sonsuz lütuf ve ikramından insanın alabileceği paydır.

Şansa gelince, bununla bir rastlantı durumu kastediliyorsa, bunun **inancımızda yeri yoktur.** İnancımıza göre insan hayatında ve yaşadığımız evrende **şansa ve tesadüfe yer yoktur.** Her şey, her şeyi bilen ve her şeye hükmeden yüce bir Yaratıcı'nın ilmi, iradesi ve takdiriyle gerçekleşmektedir. Yerde ve gökte var olan uyum ve düzenin rastgele olabilmesi akla aykırı bir durumdur.

5. İnsan Ömrü, Kısalıp Uzar mı?

İnsan hayatının doğumdan ölüme kadar olan bölümüne ömür, bu hayatın sonuna da ecel denilmektedir. Ecel aslında hem bu hayat süresini hem de bu sürenin sonunu ifade etmek

için kullanılmaktadır. Yüce Allah, her şeyi kuşatan ilmiyle her insan ve topluluk için bir ecel/ömür tayin etmiştir.

"Her milletin belli bir eceli vardır. Onların eceli geldi mi ne bir an geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler."[1]

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de insanın yaratılışıyla ilgili

"...Sonra melek gönderilir ve kendisine ruh üfürülür. Meleğe dört kelime; rızkını, ecelini, amelini ve şakî (bedbaht) yahut saîd (mutlu) olacağını yazması emredilir...."[2]

buyurarak bu hususu teyit etmiştir. Her insan ve her topluluk için belirlenmiş bir ömür söz konusudur. Her insan kendisi için belirlenen hayat müddetini yaşar. Bu müddet sona erdiğinde Allah ölümü var eder ve insan ölür. Görüldüğü üzere Allah'ın insan için belirlediği hayat - ömür tamamlandığında ölüm gerçekleşir. Bunun öne alınması ya da ertelenmesi mümkün değildir.

İnsan için belirlenen **ömür değişmez**. Yüce Allah her insana ömrü takdir ederken, her şeyi kuşatan ilmiyle her insanın durumunu bildiğinden kimisine uzun kimisine de kısa ömür vermiştir. Yani insanların ömürlerini tayin ederken iman edip güzel işler yapacağını bildiği insanlara daha uzun ömürler verebilmesi mümkündür. Bu anlamda Allah'ın insana uzun ömür vermesi anlamında bir ömür uzamasından söz edilebilir. Yoksa Allah'ın belirlediği ecel geldiğinde hiç kimse geriye bırakılmaz.[3]

Sevgili Peygamberimiz'den (s.a.s.) akraba ziyaretinin (sıla-i rahim), komşulara güzel davranmanın ve sadaka vermenin ömrü uzatacağı yönünde bazı rivayetler gelmiştir.[4] Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bu sözleriyle, başlangıçta Allah'ın insanların ömürlerini tayin ederken, iman edip güzel işler yapanların

---

1 A'râf 7/34.

2 Buhârî, Kader 1; Müslim, Kader 1.

3 Nûh 71/4.

4 Buhârî, Daavât 26, Edeb 11, Birr 6; Ebû Dâvûd, Zekât 5; Tirmizî, Daavât 113; İbn Mâce, Mukkaddime 10.

ömürlerinin uzun olacağına işaret etmiş olabilir.

Aynca hadîs-i şerîf mecâzî bir anlam taşıyor da olabilir. Bu anlamıyla ömür müddeti değişmemekle birlikte, yaşanılan ömrün hayırlı ve bereketli oluşu kastedilmiş olabilir. Türkçemizde kullanılan 'doya doya yaşamak', bazı olumsuz çağrışımlar taşısa da güzellik ve iyiliklerle doya doya yaşayanlann ömürleri diğerlerine göre çok daha bereketli ve anlamlı olabilir.

6. Vurularak Ölen Biri, Eceliyle mi Ölür?

İnancımıza göre **ecel tektir**. İnsanın birden fazla eceli olmadığı gibi, **ölüm şekline göre değişen** bir eceli de yoktur. İnsan ister hasta yatağında, doğal afette ve isterse de ateşli silahla veya trafik kazasında hayatını kaybetsin, hepsi eceliyle ölmektedir. Hayatı da ölümü de yaratan Allah olmakla birlikte, hayat ve ölüm için belli sebepler söz konusudur.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki; vurularak öldürülen kişinin eceli bu olsa da bu durum katilin suçunu hafifletmez, katili haklı çıkarmaz. Kasıtlı olarak bir insanı öldürmek en büyük günahlardandır. Savaş gibi durumlarda da savaş hukuku geçerlidir.

7. Engellilik ve Hastalık Kader midir?

Evrendeki her şey, yaratıcısını gösteren birer işarettir. Yerin ve göğün yaratılışında, gecenin gündüzü, kışın yazı takip etmesinde ve insanların farklı farklı oluşunda O'nun varlığına deliller vardır.

İnsan da yaradılışı itibarıyla eşsizdir. İnsan oluşu itibarıyla diğer insanlarla aynı özellikleri paylaşsa da aslında her insan benzersizdir ve hiçbir insan tam olarak diğerine benzemez.

Diğer canlı türlerinde olduğu gibi, bir canlının doğuştan ya da sonradan engelli olması hayatın akışı içinde mümkündür. Ayrıca herhangi bir engeli bulunmayan sağlıklı insanların da yarın kaza veya hastalıkla engelli olmayacağının garantisi yoktur.

Dolayısıyla engellilik, ister doğuştan olsun isterse de sonradan meydana gelsin bir ceza değildir. Aksine canlı olmanın, yani hayat sahibi olmanın olası bir sonucudur. Her canlının başına gelmesi muhtemel bir durumdur. Dünya hayatı, iyi ile kötünün, hastalık ile sağlığın, mutluluk ile üzüntünün bir arada yaşandığı bir hayattır. İnsan zenginliğiyle de sınanır, fakirliğiyle de. Sağlığı da bir imtihandır hastalığı da. Allah, merhamet sahibi olduğu kadar âdildir de. Gökte uçan kuşu da yerde yürüyen karıncayı da **mağdur etmez.**

İnsan hayatı yalnızca bu dünyada yaşadıklarından ibaret değildir. Her haklının mutlaka hakkını alacağı, şaşmaz terazilerin kurulacağı ebedî bir hayat bizi beklemektedir. Dünya hayatında karşılaşılan sıkıntıların, belaların ve hastalıkların karşılığını Allah öte dünyada fazlasıyla verecek ve hiçbir insan en ufak bir haksızlığa uğramayacaktır. Yüce Allah, rahatsızlıkları dolayısıyla sıkıntı yaşasalar da şefkat ve merhameti gereği, hasta ve engellilerin işlerini bu dünyada da kolaylaştırmış, onları pek çok dinî yükümlülükten muaf tutmuştur. Ömeğin akıl sağlığı yerinde olmayanlar, dinen sorumlu tutulmamıştır ve âhirette varacakları yer ebedî yaşayacakları cennet olacaktır.

8. Burçlar Ne Anlama Geliyor; İnsanın Kaderini Etkiler mi?

İnsanlar her zaman, evrendeki bazı olaylarla insan hayatı arasında bağ kurmuş, gökteki cisimlerin konum ve hareketlerinin insan hayatı üzerinde etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Evrende var olan hiçbir şey boş ve anlamsız değildir; hepsi yaratılmıştır ve hiçbirinin olağanüstü güçleri yoktur. Dolayısıyla da insanın **kaderini belirleyici bir rolleri olamaz.**

İnsanın kaderi, Allah'ın her şeyi kuşatan ilmi, iradesi ve kudretiyle belirlenir; insanın irade ve çabasıyla da şekillenir. İnsanın kaderi ve talihi, gökteki cisimlerin hareketleriyle şekillenmez. Allah her insanı farklı yaratmıştır ve hiçbir insan, huy, karakter ve mizaç olarak birbirine benzemez. Aynı tarihte ve

ayda doğmuş insanların aynı özellikte olduğunu iddia etmek ve bu insanları aynı tipe indirgemek, yaratılıştaki bu çeşitliliğe de aykırı bir durumdur.

Ayrıca diğer varlıklar gibi gök cisimleri (yıldızlar) de yaratılmış varlıklardır. Diğer canlıları etkileyebilecek bir güçleri yoktur. Bu cisimlerde insanların kaderini ve geleceğini etkileyebilecek bir güç olduğunu düşünmek tevhid inancıyla da çelişen bir durumdur. Yıldızların hareketine bakarak geleceğe ilişkin tahminlerde bulunma ve gelecekten haber verme inancımıza aykırı bir durumdur.

9. Allah, İnanmayanı, İnanmayacağını Bile Bile Neden Yarattı?

Yüce Allah, hiç kuşkusuz her şeyi en iyi bilendir. Hiçbir şey O'nun ilmi ve bilgisi dışında değildir. Ancak Allah'ın bilgisi zamana tâbi bir bilme değildir. Dolayısıyla O'nun bilmesinin öncesi ve sonrası yoktur. O her şeyi, noksansız ilmiyle geçmişte, şimdide ve gelecekte de bilir. Zaman, öncelik ve sonralık bizim gibi yaratılmış varlıklara özgü bir durumdur.

Allah insanları inançlı veya inançsız oluşlarını belirleyerek yaratmamıştır. Her insan, anasından doğduğunda günahsız (mâsum) doğar. İnsanın bir inancı seçmesi ya da seçmemesi kendi tercihine bağlı bir durumdur. Bu durum Peygamber Efendimiz (s.a.s.) tarafından

"Her doğan fıtrat üzere (temiz ve saf) doğar, sonra anne babası onu Yahûdi, Hristiyan ya da Mecusi yapar." hadisiyle ifade edilmiştir. İnanç ve inançsızlık, insanın tercihiyle ve çevresinin etkisiyle sonradan kazanılan bir niteliktir. Dolayısıyla insanlar doğuştan inançlı veya inançsız değildir.

Şüphesiz ki Allah, bütün zamanları kuşatan ilmiyle insanın gelecekte ne olacağını ve neyi tercih edeceğini de bilir. O'nun bilgisi zaman üstüdür. O'nun bunu bilmesi, kişinin tercihini etkileyen bir durum değildir; bir öğretmenin ders çalışmayan bir öğrencinin sınıfta kalacağını bilmesinin, o öğrencinin çalışıp

sınıfını geçmesi önünde bir engel olmaması gibi... Çünkü her iki seçenek de Allah'ın bilgisi dahilindedir; hiçbiri O'nun bilgisi dışında değildir. Dolayısıyla inanma veya inanmama, insanın tercihine ve kabulüne dayalı bir durumdur. İnanan bir insanın, günün birinde bunun dışına çıkabilme ihtimali var olduğu gibi, inanmayan birinin de günün birinde iman edebilmesi ve mümin olarak dünyadan göç edebilmesi mümkündür.

İNSANIN FİİLLERİ

İnsanın Özgürlüğü

Evrendeki her şey, Allah tarafından yaratılmıştır. Allah'ın sonsuz ilim ve kudretinin üstünde bir ilim ve güç yoktur. Her şey O'nun emir ve iradesine göre var olur. Günü geldiğinde dönüş de O'na olacaktır. Allah, sonsuz ilmiyle gizli açık her şeyi bilir. Karanlık gecede kara karıncanın attığı adımlar bile O'nun bilgisi dâhilindedir. O bir şeye *'ol'* deyince o şey hemen oluverir. O'nun izni ve iradesi olmadan bir yaprak bile düşmez.

İnsanın yapıp ettiklerinin (ef'âl-i ibâd), ne anlama geldiği kader inancının önemli konularından birisidir. Her şey Allah tarafından bilinip idare edildiğine göre, insan yaptıklarında özgür müdür? Bu önemli bir sorudur.

İnsan, ancak özgürce seçip yaptığı davranışlarından sorumlu olabilmektedir. Allah insanı, yaratılmışların en güzeli olarak (ahsen-i takvim) var etmiş, onu akıl ve irade ile donatarak yeryüzünün efendisi (halife) kılmıştır. Diğer varlıklardan farklı olarak insan, iyi ile kötü arasında seçim yapabilmektedir. Yaptığı seçime göre davranışları iyi ve kötü şeklinde ahlâkî nitelik taşımakta ve insan, davranışından sorumlu olmaktadır. Allah, insanı yaratmış, yeryüzünün en değerli varlığı kılmış ve onu, Allah'ı tanıyıp bilmekle ve ibadet etmekle yükümlü kılmıştır.

Allah'ın sonsuz ilim ve kudreti dikkate alındığında elbette insanın sahip olduğu ilim ve kudret son derece sınırlıdır.

İnsanın sorumlu olduğu alan, güç yetirebildiği alandır. Hiç

kimse Erciyes Dağı'nı taşımakla yükümlü değildir. Dolayısıyla insan, gücünü aşan, sınırlarını zorlayan hususlardan sorumlu değildir.

"Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır."[1]

İnsanın sorumluluğu, kendi özgür tercihiyle (cüz'î irade) başlar. Bu anlamda insan, tercihine dayanmayan hiçbir konudan sorumlu tutulmamıştır. İman bile ancak kişinin kendi tercih ve gönüllü kabullenişine dayanıyorsa bir anlam taşır; yoksa zorla kabul ettirilen imanın bir geçerliliği yoktur. İnancımıza göre 'dinde zorlama'[2] yoktur.

Allah, dünya hayatında bazı şeylerin yapılmasını istemiş ve bazı şeyleri ise yasaklamıştır. İyiliği emretmiş ve kötülükten de uzak durmamızı istemiştir. Her insan, iyi veya kötü seçeneklerinden birini **seçmekte özgürdür.**

"Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin."[3]

Her insan, **kendi tercihini yapmaktadır.** İyiliği seçmişse, bu kendisi içindir; kötülüğü seçmişse, bu da kendi aleyhine olacaktır.[4] Dolayısıyla âhirette insanın karşısına, kendi tercih edip yaptıklarından başkası çıkmayacaktır.

İnsanın fiillerini seçmede hür olması ve seçtiği fiilleri işlemesi nedeniyle fiil **insana aittir.** Abdest alan, namaz kılan insanın kendisidir. Bir kardeşine tebessüm eden, komşusuna selam veren ve dilenciye sadaka veren de insanın kendisidir. İnanmayan, başkalarına kötülük eden de insanın kendisidir. Fiil insana aittir ve hâliyle sorumlusu da insan olmaktadır.

---

1 Bakara 2/286.

2 Bakara 2/256.

3 Kehf 18/29.

4 Fussilet 41/46.

İnsanın gizli veya açık bütün fiillerinin yaratıcısı Allah olmakla birlikte onu tercih eden, işleyen ve sahiplenen insan olduğu için insan **yaptıklarından sorumludur**. Çok iyi bıçak yapan bir usta düşünelim; bu ustanın yaptığı bıçaklar çokça tercih ediliyor ve kullanılıyor. Bir başkasının, bu ustanın bıçaklarından birini kullanıp cinayet işlemesi nedeniyle usta sorumlu tutulamaz. Bıçağı alıp kötü amaçla kim kullanmışsa, cinayetin sorumlusu o olacaktır. İnsanın iyi ya da kötü fiillerini Allah yaratsa da o fiilleri tercih edip işleyen insan olduğundan, o fiillerle nitelenen ve o kötülükten dolayı sorumlu olan da insan olmaktadır.

Tevekkül

Tevekkül, bir insanın **elinden geleni yaptıktan sonra** işin sonucunu Allah'a havale etmesi ve O'na dayanıp güvenmesidir. Zaten Türkçemizdeki vekil sözcüğü de aynı kelimeden türemiştir. Bir bakıma mümin, kendi iman ve çabasından sonra işine Allah'ı vekil kılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm, inananların yalnızca Allah'a **tevekkül** etmelerini istemiş,[1] vekil olarak Allah'ın inananlara yeteceği ve O'nun tevekkül edileceklerin en güzeli olduğu ifade edilmiştir.[2]

Aynı şekilde Peygamber Efendimiz'den (s.a.s.), inkârcıların yaptıkları karşısında, işi Allah'a havale edip O'na güvenmesi istenmiş ve vekil olarak bir insana Allah'ın yeteceği dile getirilmiştir.[3] Başka âyetlerde de vekil olarak Allah'ın müminlere yeteceği dile getirilerek inananların yalnızca Allah'a tevekkül etmeleri istenmiştir:

> "Eğer yüz çevirirlerse de ki: 'Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben ancak O'na tevekkül ettim. O, yüce Arş'ın sahibidir."[4]

---

1 Âl-i İmrân 3/160.

2 Âl-i İmrân 3/173.

3 Nisâ 4/81.

4 Tevbe 9/129.

İşini sağlam yapmak ve sonra da sonucunu Allah'a havale edip O'na güvenmek inananların temel özelliklerinden birisidir. Mümin, aynı zamanda Allah'a **sonsuz** bir **güven taşır**. Zaten güven olmadan iman olmaz; iman ve güven iç içe geçmiş kavramlardır. Ancak müminin, inancıyla, duruşuyla ve davranışlarıyla bu güveni hak etmesi gerekir. İnanıp **elinden geleni yapmadan** körü körüne bir tevekkül anlayışı, kader inancıyla çelişen bir durumdur. Yüce Allah, her şeyi ilim ve iradesiyle belirlemiş olsa da bu durumun insana düşen tarafını yok saymamıştır.

İnsanlar akıl ve irade ile donatılmış, kendilerinden iyi ile kötü arasında seçim yapmaları ve güzel davranışta bulunmaları istenmiştir. Tevekkül, tutum ve davranışların insana bakan yönü itibarıyla sorumluluğu kaldırmaz. Her insan, elinden gelen çabayı ve gayreti göstermekle yükümlüdür. Ancak, elinden geleni yaptıktan sonra, işin sonucunu Allah'a havale etme ve O'na sığınıp O'ndan yardım dileme ise mümine yakışan bir tavırdır.

Kuşkusuz ki Allah, kendisine sığınanların ve güvenenlerin yardımcısıdır. Kuşkusuz bütün canlıların rızkını verdiği gibi, tam bir teslimiyetle kendisine tevekkül edenleri de karşılıksız bırakmayacaktır.[5] İnsanın rızka ulaşmak için gerekli sebeplere başvurması ve elinden geleni yapması zorunludur. İnsan çalışarak, çabalayarak ve rızık kapısını çaldıktan sonra, Allah'a olan teslimiyetini ifade ederek tevekkül edecektir.

Dolayısıyla tevekkül, bir çeşit tembellik, hiçbir şey yapmadan işi Allah'a havale etmek anlamına gelmemektedir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), bir sahabiye hitaben

"Önce deveni bağla sonra tevekkül et!"[6] buyurarak, tevekküle, aynı zamanda insanın inanç ve çabasının önemine işaret etmiştir. Tevekkülün pasif bir hayat anlayışı ya da tembellik olarak algılanması, kader inancıyla da uyumlu değildir. Ayrıca bu tarz bir tevekkül anlayışı, Kur'ân'ın çalışmayı ve

5 Tirmizî, Zühd 14.

6 Tirmizî, Kıyâme 60.

güzel davranışlarda bulunmayı emreden âyetlerine de aykırı düşeceğinden doğru değildir.

AKLA TAKILAN SORULAR

1. Her Şey Önceden Belli ise İyilik Yapmanın Anlamı Nedir?

Yüce Allah, her şeyi kuşatan ve başlangıcı olmayan (ezelî) bilgisiyle her şeyi bilmektedir. Olmuş ve olacak her şeyi bilgisi ve iradesi doğrultusunda takdir etmiştir. Allah'ın ilmi zamana tâbi bir bilgi değildir. Önceden bilmiyor iken sonradan bilir duruma gelmediği gibi, bilemediği bir zaman da asla olmayacaktır. Allah her şeyin öncesini, şimdiki hâlini ve sonrasını bilir. Zaman, yaratılmış varlıklar için geçerli bir kavramıdır. İnsan belli bir zamanda dünyaya gelir ve zamanı geldiğinde ise bu dünyadan göç eder. Önce ve sonra gibi kavramlar insanlar için geçerli kavramlardır. Yüce Allah ise zâtı ve sıfatları açısından zamana tâbi değildir. Zâtı gibi sıfatlarının da ne başı ve ne de sonu söz konusudur. O her zaman vardır ve her zaman her şeyi bilir. O'nun bilgisi, bütün zamanları (geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek) kuşatır.

Yüce Allah, bu her şeyi kuşatan bilgisiyle insanın yaptığı ve yapacağı her şeyi bilip takdir etmektedir. Allah'ın bu takdiri, insanın geçmişini, şimdiki zamanını ve geleceğini de içermektedir. Bu bilgi, zaman üstü olduğundan bütün zamanları kuşatır. Dolayısıyla insanın iradesi, yapıp etmeleri de bu bilginin kapsamına dâhildir. Allah'ın bu bilgisi bütün zamanları kuşattığından, insanı herhangi bir fiili yapmaya zorlamamaktadır.

Bir şeyin Allah'ın bilgisinde olması ve Allah tarafından takdir edilip belirlenmesi, **insanın özgürlüğü** önünde bir engel teşkil etmemektedir. Her insan gündelik hayatında kaderinde ne olduğunu bilmeden, istediğini yapmakta ve istemediğini ise yapmamaktadır. Bu durum, insanın yaptıklarını seçme ve yapma noktasında özgür oluşunun bir delilidir.

2. Günah İşlemek Kaderde Varsa, Neden Cezası Vardır?

Kader, Yüce Allah'ın ilim, irade ve takdirinde olan bir durumdur. Biz insanlar olarak, bu konuda bir bilgi sahibi değiliz. Bu nedenle de kaderimizde ne olduğunu bilmeden fiillerimizi seçmekte ve gerçekleştirmekteyiz. Günlük yaşantımızda, iyi **ve kötü seçenekleriyle** karşılaştığımızda, seçimimizi tümüyle **kendi irademizle** yaptığımızı ve kimsenin bizi buna zorlamadığının da farkındayız. Dolayısıyla Allah'ın ilmi ve takdiri, bizim bütün fiillerimiz kadar, tercihlerimizi ve kararlanmızı da kapsadığından her ikisi de kader kapsamı içerisinde yer almaktadır.

İyi de kötü de hayır da şer de Allah'ın takdiriyledir. Kötülüğü seçtiğimizde de iyiliği tercih ettiğimizde de kaderin kapsamı içerisinde hareket etmekteyiz. Kötülüğü seçip işlemek kadar, iyiliği seçip işlemek de kaderde mevcuttur. Bunlardan hangisini seçeceğimiz ise tümüyle bize bırakılmıştır. Eğer iyi ve kötü arasında birini seçme hürriyetimiz varsa ve bunu da yapabiliyorsak, bu **yaptığımız işten sorumluyuz.**

Bir öğrencinin çalışıp sınıfını geçmesi de tembellik edip kalması da kendi tercihi ve karandır. Seçimini çalışmaktan yana kullananlar, ödül olarak sınıflarını geçerken; tembellikten yana kullananlar ise sınıfta kalmaktadırlar. Geçme ve kalma ile ilgili başkasının (mesela öğretmenin) suçlanması ise tümüyle bir **savunma refleksidir ve gerçekçi değildir.**

3. Allah Her Şeyin Yaratıcısı Olduğuna Göre, Her Şeyden Kendisi Sorumlu Olmaz mı?

Bir şeyin yaratıcısı olmakla bir fiili gerçekleştirmek birbirinden farklı şeylerdir. Allah'ın bir şeyi yaratmış olması, O'nun sorumlu oluşunu gerektirmez. Çünkü **hiçbir şey yaratılıştan kötü değildir.** Kötülük ve günah, sonradan insanlann iradeleriyle gerçekleştirdikleri şeylerdir.

Su, bizim için hayat kaynağıdır. Bir lütuf ve nimettir. Ancak

aynı su, bir taşkına dönüşüp dere yatağındaki evi yok edebilir. Burada yanlış olan, suyun yaratılması ya da taşkının oluşması değil, dere yatağına ev yapılmasıdır. Ateş de böyledir. Bizi ısıtır, aydınlatır; onunla yemeklerimizi pişiririz. Ancak aynı ateş, evimizi de yakabilir. Burada dikkat ve itina insana düşen bir görevdir. Bıçak, hepimizin kullandığı son derece yararlı bir araçtır. Elmayı dilimleriz, karpuzu keseriz ve patatesi soyarız. Ancak aynı bıçakla birisi cinayet işledi diye, bıçağı yapan ustayı sorumlu tutmayız. O bıçağı kötülük amaçlı kim kullanmışsa, cinayeti kim işlemişse o sorumludur.

Fiillerin yaratılması da böyledir. Allah o fiillerin yaratıcısıdır ancak o fiili işleyen, yapan ve gerçekleştiren ise insandır. Bu durumda sorumlu olan da, tercihini kötülükten yana kullanan ve **suçu işleyen olacaktır.**

4. Tecavüze Uğrayan Mağdurun Bir Sorumluluğu Var mıdır?

İnsan, diğer varlıklardan farklı olarak akıl ve irade sahibi bir varlıktır. İnsanı insan yapan ve diğer canlılardan ayırt eden özelliği de budur. İradenin varlığı ise iyi ve kötü seçeneklerinin varlığını gerektirir. Çünkü her şey iyi olsa ve karşısında kötü bulunmasa iradenin bir anlamı kalmaz. Bu hâlde de insan olmayız. İnsan bu iradesiyle iyi ya da kötü seçeneklerinden birini seçebilir. İyiyi seçene iyi, kötüyü seçene de kötü deriz. İyiyi seçen cenneti, tercihini kötüden yana kullananlar ise cehennemi hak ederler. İyi ve kötünün seçimi insanın iradesine dayandığı için cezayı da mükâfatı da kendisi hak eder. Allah adâleti gereği buna müdahale etmez.

Dünya hayatında, esas itibarıyla her insanın iyi ve kötüyü seçebilme özgürlüğü vardır. İnsan ancak **özgürce seçip** yapabildiği işlerinden sorumludur. İradesi dışında bir şeyler yapmak durumunda kalanların ya da bir başkasının zoruyla iradesi elinden alınanların **dinî bir sorumluluğu yoktur.** Başkasının zoru ve baskısıyla bir günahı işleyen biri **dinen sorumlu değildir.**

Tecavüze uğrayan birinin yaptığı işte bir iradesi yoktur. Çünkü başkasının zoruyla iradesi elinden alınmaktadır. Zaten soruda da ifade edildiği gibi, bu duruma maruz kalan kişiye "mağdur" denilmektedir. Mağdur, haksızlığa ve zulme uğramış kişi anlamına gelmektedir.

Böyle bir fiili gerçekleştiren, hem dinen yasak olan bir fiili işlemesi hem de suçsuz birinin iradesini elinden alması nedeniyle cezayı hak etmektedir. Böyle bir fiil, dünya yasaları (beşerî kanunlar) açısından suçtur ve bu suçu işleyen kişi yasalar önünde cezasını çekmektedir; âhirette de cehennemde kalmakla cezasını çekecektir. Âhirette şaşmaz teraziler kurulacak ve iyi ile kötü birbirinden ayrılacaktır. Bunun sonucunda hiçkimse zerre miktarı bir **haksızlığa maruz kalmayacaktır.** Dünya hayatında zulme ve haksızlığa uğramış olanlar da orada **haklarını alacaklardır.**

5. Allah Dilediğini Saptırır ise İnsan Neden Sorumludur?

Evrende meydana gelen iyi - kötü her şeyin yaratıcısı Allah'tır. Hayır ve şerrin (iyilik ve kötülük) Allah'tan olmasının anlamı da budur. Allah her şeyin tek yaratıcısı olup O'nun dışında bir yaratıcı yoktur. Her şeyin yaratıcısı olması açısından her şey O'na nisbet edilir. Kur'ân-ı Kerîm'de bir insanın doğru yoldan şaşması anlamına gelen sapma da Allah'a nisbet edilmiştir. Allah'ın doğru yolu gösterdiğini kimse saptıramayacağı gibi, O'nun saptırdığını da kimse doğru yola eriştiremez.

Hem doğru yola erişme (hidâyet) hem de doğru yoldan şaşma (sapıtma) Allah'ın yarattığı ancak **insanın** yaptığı fiilleri **sonucunda erişilen** sonuçlardır. Bunlan tercih ve davranışlarıyla **hak eden** insanın kendisidir. İnsanın herhangi bir tercih ve tutumu olmadan, keyfî bir saptırma ve yoldan çıkarma söz konusu değildir.

Bakara sûresinin ikinci sayfasında bununla ilgili son derece dikkat çekici bir kesit aktarılmaktadır. Birtakım insanların

kalplerinin mühürlendiği ve bunların artık doğru yola ulaşamayacakları ifade edilmiştir. Sayfanın tamamında ise bunun nedenleri açıklanmıştır. Onlar, insanları yanıltmışlar, ikiyüzlülük yapmışlar ancak kazanç getireceğini düşündükleri bu ticaret onlara bir kâr getirmemiştir. Onlar bu konuda öyle katılaşmışlardır ki onlara bir uyarı da fayda vermeyecektir.

Görüldüğü gibi kalbin mühürlenmesi ya da insanların doğru yoldan sapması, **insanın yapıp ettikleri**yle yakından ilişkilidir. Başka bir deyişle; insanın özgür tercihi ve davranışlarına bağlı bir durumdur. İnsan, kendi iradesiyle seçtiği ve yaptığı davranışlardan ise sorumludur.

6. Kötülük Allah'tan ise Allah Bunu Neden Engellemiyor?

Allah her şeyin yaratıcısı olması nedeniyle, **hayır şer**, iyi, **kötü her şey** Allah'tandır. Hepsi Allah'ın takdir ve yaratmasıyla gerçekleşir. Allah, adâleti gereği bunun olmasına izin verir. Çünkü insan akıl ve irade sahibi bir varlıktır. Bunlar onu insan yapan ve diğer yaratılmışlardan ayırt eden temel özelliklerdir. İradenin varlığı, iyi ve kötü seçeneklerinin var olmasını gerektirir. Eğer her şey iyi ise insanın irade sahibi olmasının bir anlamı kalmaz.

Her insan, kendine verilen akıl sayesinde iyi ile kötü, güzel ile çirkin arasındaki farkı görür ve onları ayırt eder. İyi her zaman istenen ve sevilen bir şey iken, kötü ise istenmeyen ve uzak durulan bir davranıştır. Bu anlamda, insan üstü bir irade ile kötüyü engellemek, her ne kadar insanın lehine gibi görünse de âdil değildir. Çünkü bu durumda iyi ile kötünün farkı ortadan kaldırılmış ve bütün insanlar eşitlenmiş olur. Çalışanla çalışmayan öğrencinin her ikisine tam puan vermek, yapılmış bir iyilik değil, bir haksızlık olur. Çalışkan bir öğrenciyseniz, çalışmayanın hiç hak etmediği hâlde sizinle aynı puanı almasını kabul etmez ve bunun bir haksızlık olduğunu bilirsiniz. Aksi takdirde iyi - kötü arasındaki farkı ortadan kaldırmış olursunuz

ki bu durumda da kabul edip benimsediğimiz bütün değerler anlamsızlaşır.

İyinin farkını ortaya koymak, cennetlikleri cehennemliklerden ayırt etmek için iyinin karşısında kötü var olmalıdır. Çünkü burası (dünya hayatı) bir imtihan yurdudur. İmtihanın âdil olması ve herkesin hak ettiğini alabilmesi için, iyi ile kötü unsurlarının **insanın tercihine** bırakılması gerekir. Bu çerçeveden baktığımızda, zayıf alacağını bildiğimiz bir öğrenciye kopya vermeyiz çünkü ona yardım etmenin, çalışan öğrencinin hakkını yemek anlamına geldiğini biliriz.

Yüce Allah, şefkat ve merhameti yanında aynı zamanda âdil olduğundan, imtihana müdahale etmez. Çünkü adâletin tam olarak gerçekleşebilmesi için imtihanın eşit şartlarda olması gerekir. Elbette Allah her şeye güç yetirdiğinden, dileseydi kötülüğe engel olabilirdi. Böylesi bir durumda imtihana müdahale etmiş, kötüyü kayırmış ve iyiyle eşitlemiş olurdu ki bu adâlet ilkesine aykırı bir durum olurdu.

Kader İnancını Riske Sokan Söz ve Davranışlar

Kader inancı, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Yüce Allah'ın ilim, irade ve kudret sıfatlarının açılımıdır. Allah'ın insanları yaratmasından onlara ömür ve rızık vermesine kadar bütün hususlar kader inancının kapsamı içinde yer alır. Allah'ın yaratıcılığını, her şeye güç yetirmesini, her şeyi bilmesini ve insanlara ömür ve rızık vermesini ifade eden çok sayıda âyet mevcuttur. Dolayısıyla kader inancı, içeriğini Kur'ân'dan alan bir inançtır ve Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) hadislerinde güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Bu konudaki hadisler, her ne kadar büyük bir uzlaşıyla (mütevâtir) bize ulaşmamış olsa da, içerikleri Kur'ân tarafından teyit edildiğinden, Müslümanlar için bağlayıcıdır. Bu nedenle bir Müslümanın Allah'ın ilim ve iradesiyle gerçekleşen takdirine inanması ve onu riske atabilecek söz ve davranışlardan kaçınması gerekir. Kaynaklarımızda yer alan ve kader inancını riske atan söz ve davranışlardan bazıları şunlardır:

- Kader inancını inkâr etmek,
- Allah'ın her şeyi bilip takdir etmesini kabul etmemek,
- Bir şeyi 'Allah'ın takdiri olmasa da yapanm.' demek,
- Kader inancıyla alay etmek, Allah'ın takdirini eleştirmek,
- Kötüyü/şerri Allah'ın yaratmadığını iddia etmek.

SONUÇ

İslâm Dini, vahye dayalı bir dindir. Dinin temel ilke ve kurallarını Kur'ân ile Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) söz ve uygulamaları belirler. İslâm Dininin temel kaynaklarını **Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet** oluşturur. Kur'ân ve Sünnet, Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) bize bıraktığı iki sağlam mirastır. İnsanları doğruya, iyiye, güzele ve kurtuluşa çağırır.

Dinin temel çerçevesini ise **iman, güzel davranış ve ahlâkî kurallar** bütünü oluşturur. Ahlâkî kurallar aslında iman ve güzel davranışın doğal sonucudur.

Böylesi bireylerin oluşturduğu toplum, diğerine göre daha yaşanılabilir bir toplum olacaktır. Bu toplumun insanları, daha mutlu ve daha huzurludur. Bu, aynı zamanda öte dünyada kalıcı mutluluğu elde edebilmenin de anahtarıdır.

Dinin inanca yönelik boyutunu iman esasları oluşturur. İman esasları, Kur'ân-ı Kerîm tarafından belirlenmiş ve Peygamber Efendimiz (s.a.s.) tarafından teyit edilip açıklanmış esaslardır. Bu esaslar her Müslüman için bağlayıcıdır. Bir insanın Müslüman olarak kabul edilebilmesi için bunları bilmesi ve kabul etmesi zorunludur.

İman esasları konusunda bilerek ve kasten şüpheye düşmek, tereddüt yaşamak ya da bunlardan birisini reddetmek insanı imanın dışında bırakır; onun âhirette de kurtuluşu ve kalıcı mutluluğu ıskalamasına neden olur.

İslâm düşünce tarihinde iman esaslarını anlatmak için kullanılan kavramlardan birisi de "İslâm

Akâidi"dir. İslâm Akâidi denildiğinde de Müslümanlar tarafından bilinip kabul edilen temel iman esasları anlaşılmaktadır.

Tarih boyunca pek çok İslâm âlimi, içinde yaşanılan toplumda Müslümanlara iman esaslarını anlatmak ve açıklamak amacıyla akide kitapları kaleme almıştır. Bu eserlere bir çeşit *inanç ilmihalleri* demek de mümkündür.

Elinizdeki eser hazırlanırken de böyle bir amaç güdülmüş, temel iman esasları sade, anlaşılır ve güncel bir dille ele alınmaya çalışılmıştır. Bundaki temel amaç, iman esaslarını günümüz insanına temel kaynaklara dayalı olarak sunmak, onları daha anlaşılır hâle getirmek ve **her insanın anlayabileceği** bir metin ortaya çıkarmaktır. Günümüz insanı, bir yandan iman esaslarını kabullenip anlamaya çalışırken diğer taraftan da zihin dünyasını alt üst eden pek çok soru ve sorunla yüzleşmektedir.

Aslında bu türden sorular, kuşkular ve karşı çıkışlar her dönemde yaşanmıştır. Her peygamber, yaşadığı dönemde yalnızca getirdiği dini tebliğle yetinmemiş aynı zamanda karşılaşılan soru ve sorunlara çözüm de getirmiştir. Bu çalışmada da insanımızın imanını riske sokan söz ve davranışlara temas edilmiş ve sonrasında o konuda karşılaşılan **güncel sorulara** da cevap verilmeye çalışılmıştır.

Elbetteki modern insanın karşı kaşıya kaldığı soru ve sorunlar bu kitapta dile getirilenlerle sınırlı değildir. Devâsâ metropollerin koşuşturmaları ve iletişim teknolojilerindeki baş döndürücü dönüşüm, inanç alanında karşılaşılan sorunları da hem artırmış ve hem de çeşitlendirmiştir. Bu nedenle karşılaşılan her soruya cevap verebilme iddiası doğru olmadığı gibi gerçekçi de olmayacaktır. Ancak yine de elden geldiğince yaygın olarak karşılaşılan ve zihinleri zorlayan sorular tespit edilmiş ve bunlara olabildiğince makul ve ikna edici cevaplar verilmeye çalışılmıştır. Verilen cevaplar, her insanı tatmin etmese de en azından kuşkuların ortadan kaldırılmasına ve zihin dünyasının netleşmesine katkı sağlayabileceği kanaatindeyiz.

Günümüz insanı, soru ve sorunlarının çözümü noktasında da asıl yaradılışına geri dönmek ve huzuru, her şeyi bilen ve takdir eden bir yaratıcıya teslimiyette aramak yerine çoğu kere sahte ve gerçekçi olmayan çözümler peşinde koşabilmektedir.

Bugün insanımız iyiliğini ve günahını saklamayı başaramamaktadır. Bu durum, yalnızca iyiliğin değil beraberinde kötülüğün de açık hâle gelmesine, yaygınlaşmasına yol açabilmektedir. Amerika kıtasının uzak bir köşesinde ortaya çıkan bir sorun, Anadolu'muzun bir köşesinde yaşayan insanımızın da bir sorunu hâline gelebilmektedir.

Bugün bize düşen öncelikli görev, doğru bir inanca (imana) sahip olmak ve bu inancımızı başkalarına doğru bir şekilde anlatabilmektir. Bunun için inancımızı makul zeminde (aklî ve naklî) gerekçelendirmek ve anlamlı bir zeminde açıklayabilmek gerekir. Bunu yaparken de zihne takılan soruları cevaplandırabilmek, bu karşı çıkışların dinî ve felsefi açıdan temelsizliğini ortaya koyabilmek gerekir. Çünkü bu durum, ortaya çıkan sorular makul bir cevap bulmadığı ve kuşkular ortadan kaldırılmadığı sürece var olmaya devam edecektir.

İnanç, gücünü insanın yaratılışından alır. İnanmak, insan için temel bir ihtiyaçtır ve insanın yaradılışıyla olan uyumunu ifade eder. İnanmamak ise, insanın kendi tabiatına ve yaradılışına başkaldırısıdır. İnsanın yaradılışına başkaldırısı, bir tedirginlik ve kaygı durumudur. İnanmak ise, sürekli bir dinginlik ve sürekli bir mutluluk hâlidir.

İnanç, insanın varoluşsal sorularına cevap verir. Gönül dünyasını aydınlatır. Bu aydınlanma dış dünyada da karşılık bulur. İçinde yaşadığı evreni de anlamlandırır. İnsanın ufkunu genişletir. Bir bakış açısı kazandırır. İnsana, görünenin arkasında gözle görülemeyeni de görebilecek bir güç verir. Böylece insanı yeryüzü yaşamının onurlu ve sorumlu bir bireyine dönüştürür. İnsan oluşun toplam kalitesini artırır. Bu ise daha anlamlı bir yaşam ve daha mutlu insanlar demektir.

KAYNAKÇA

Abdisselam, İzz b. *Beyânü ahvâli'n-nâs yevme'l-kiyâme*. Thk. İyâd Hâlid et-Tabba. Beyrut: Dârü'l-Fikr.

Abdürreşid, İbrâhim. *ed-Dînü'l-fıtrî*. İstanbul: İstikbal Matbaası, 1340.

Akseki, Ahmet Hamdi. *İslâm Dini*. 9. Baskı. Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 1958.

Akşehîrî, Ahmet b. Oğuzdanışmend. *el-İntikâd fî Şerhi'l-Umdeti'l-İ'tikâd*. Fatih, 3083/1: Süleymaniye Kütüphanesi.

Ateş, Ali Osman. *Kur'an ve Hadislere Göre Cinler ve Büyü*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1995.

Ateş, Süleyman. *İnsan ve İnsanüstü*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1995.

Aydın, Ali Rıza. "İnanma İhtiyacı ve Dini Ritüellerin Psikolojik Değeri". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/3 (2009): 87-99.

Bâbertî, Ebû Abdullah Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed. *Şerhü'l-Akîdeti't-Tahâviyye*. Beyrut: Dâru'l-Beyrûtî, 2009.

Bâbertî, Ebû Abdullah Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed. *Şerhü Umdeti'l-Akâid*. Amcazâde Hüseyin Paşa, 312/2: Süleymaniye Kütüphanesi.

Bacûrî, İbrâhim b. Muhammed b. Ahmed. *Tuhfetü'l-Mürîd Şerhu Cevheretü't-Tevhîd*. Nşr. Abdullah Muhammed Halîlî. Beyrût: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.

Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdulkahir. *Usûlü'd-Dîn*. Beyrût: yy., ts.

Bulut, Mehmet. *Ehl-i Sünnete Göre Müslümanın İnanç Esasları*. İstanbul: Kampanya Kitapları, 2019.

Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali. *et-Ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1983.

Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali. *Şerhü'l-Mevâkıf*. Mısır: Matbaatü's-Saâde, 1907.

Çelebi, İlyas. *Kitaplara İman*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.

Ebû Hanîfe, Numan b. Sabit. "el-Fıkhu'l-Ebsat (İmâm-ı Azam'ın Beş Eseri İçinde)". (1992).

Ebû Hanîfe, Numan b. Sabit. *Şerhu'l-Fıkhi'l-Ekber (Aliyyulkari Şerhiyle Birlikte)*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.

Efendi, Mehmed Vehbi. *el-Akîdetü'l-Hayriyye*. Kahire: Dârü İhyâü'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1919.

Elli, Thomas E. - Newman, Cory F. *Yaşamayı Seçmek (İntihar Düşüncesiyle Başa Çıkma)*. Ankara: HYB Yayınlan, 2007.

Farukî, İsmail. *Tevhîd*. Trc. Dilaver Yardım - Latif Boyacı. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.

Filibeli, Ahmed Hilmi. *Allah'ı İnkar Mümkün mü?* 4. Baskı. İstanbul: Çağrı Yayınlan, 2001.

Gazâlî, Ebû Hâmid. *el-İktisâd fî'l-İ'tikâd*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.

Gazâlî, Ebû Hâmid. *el-Madnûn Bihî ala Gayri Ehlihî*. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

Giridî, Sırrı. *Ruh*. İstanbul: Matbaa-i İdare-i Şirket-i Mürettibiye, 1303.

Gölcük, Şerafettin - Toprak, Süleyman. *Kelâm*. Altıncı Baskı. Konya: Tekin Kitabevi, 2010.

Gümüşhânevî, Ahmed Zîyâüddin. *Ehl-i Sünnet İ'tikâdı*. İstanbul: Bedir Yayınevi, ts.

Haberli, Mehmet. "Dijital Çağda Din ve Dindarlığın Dönüşümü". *MEDİAD* 2/2 (2019): 307-315.

İbn Kayyım, Cevziyye. *Kitâbu'r-Rûh*. Trc. Şaban Haklı. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.

Îcî, Adududdin AbdurRahmân b. Ahmed. *el-Mevâkıf fî İlmi'l-Kelâm*. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, ts.

İsfehânî, Ragıp. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Seyyid Keylânî. Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, ts.

İzmirli, İsmail Hakkı. *Yeni İlm-i Kelâm*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1340.

Kılavuz, Ahmet Saim. "Cin". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* İstanbul: İSAM, 1993.

Kılavuz, Ulvi Murat. *Allah'a İman*. Ankara: DİB Yayınları, 2014.

Kotku, Mehmed Zahid. *Ehl-i Sünnet Akâidi*. İstanbul: Server Yayınları, 2018.

Kurt, Fatih, ed. *Niçin İnanıyorum?* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Hanefî es-Semerkandî. *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*. Thk. Mecdi Balsûm. Beyrût: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2005.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Hanefî es-Semerkandî. "Te'vîlâtü'l-Kur'ân." edited by Ertuğrul Boynukalın - Bekir Topaloğlu. İstanbul: İstanbul : Mizan Yayınevi, 2006.

Naik, Zakir. *Gençlerin İnanç Sorunları*. Trc. Mustafa Kadıoğlu. İstanbul: İnkilab Basım Yayım, 2019.

Nesefî, Ebu'l-Berekât Muhammed b. Mahmud. *Şerhü'l-Umde fi Akîdeti Ehli's-Sünne ve'l-Cemâ'a*. Thk. Abdullah Muhammed Abdullah İsmail. Kâhire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 2011.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Muhammed b. Mahmud. *el-Umde fi'l-Akâid*. Thk. Temel Yeşilyurt. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2019.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Muhammed b. Mahmud. *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Te'vîl*. İstanbul: yy., 1984.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Muhammed b. Mahmud. *el-İ'timâd fi'l-İ'tikâd*. Fatih, 3085: Süleymaniye Kütüphanesi.

Özervarlı, M. Sait. "Melek". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* Ankara: İSAM, 2004.

Özler, Mevlüt. *İslâm Düşüncesinde Tevhid*. İstanbul: Nun Ya-

yıncılık, 1995.

Peker, Hüseyin. *İslâm'la İlgili Zihinleri Zorlayan Sorular*. Samsun: Deniz Kültür Yayınları, 2005.

Pezdevî, Ebü'l-Yüsr Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin. "Usûlü'd-Dîn." Kâhire: 2003 2011.

Sâbûnî, Nureddin. *Mâtürîdîyye Akaidi*. Trc. Bekir Topaloğlu. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991.

Sâbûnî, Nureddin. *el-Bidâye fî Usûli'd-Dîn*. Thk. Bekir Topaloğlu. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

Semerkandî, Ebû Leys. *Tefsîrü's-Semerkandî*. Thk. Ali Muhammed Muavviz - Adil Ahmed Abdülmevcud. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.

Semerkandî, Ebü'l-Kasım İshâk b. Muhammed b. İsmâîl Kadî Hakîm. *es-Sevâdü'l-A'zam*. İstanbul: Matbaatü İbrâhim, 1304.

Semerkandî, Hakim. "Risâtün fi'l-İman". *Kitâbu's-Sevâdi'l-A'zam*. İstanbul: 1304.

Semerkandî, Şemseddin Muhammed b. Eşref el-Hüseyni. *el-Mu'tekad li İ'tikâdi Ehli's-Sünne*. Thk. İsmail Yürük - İsmail Şık. Ankara: Araştırma, 2011.

Sinanoğlu, Mustafa. "Şirk". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* İstanbul: İSAM, 2010.

Taftazânî, Sa'deddîn Mesud b. Ömer b. Abdullah. "Şerhü'l-Mekâsıd." Beyrût, 1989.

Taftazânî, Sa'deddîn Mesud b. Ömer b. Abdullah. "Şerhü Akâidi'n-Nesefiyye." Kâhire, 1988.

Tahâvî, Ebû Cafer. *Metnü'l-Akîdeti't-Tahâviyye*. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1995.

Tatlısu, Ali Osman. *Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi*. Üçüncü Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1963.

Topaloğlu, Bekir - Yavuz, Yusuf Şevki - Çelebi, İlyas. *İslâm'da İman Esasları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.

Tura, Nusret. *O'nun Güzel İsimleri*. Nşr. M. E. Kılıç. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.

Yarımbaş, Emine. *Kur'ân-ı Kerîm'de Esmâü'l-Hüsnâ ve Mesajları*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Ruh". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* İstanbul: İSAM, 2008.

Yeşilyurt, Temel. *Çağdaş İnanç Problemleri*. 4. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018.

Yeşilyurt, Temel. *Çağdaş İnanç Problemleri*. 3. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017.

Yeşilyurt, Temel. "Karabasan veya Alkarısı Diye Bir Şey Gerçekte Var mıdır?". *İnanç Konusunda Bilinmesi Gereken 88 Soru*. İstanbul: Beyan Yalınları, 2019.

Yeşilyurt, Temel. "Kur'an'da Bilgi". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2004): 1-12.

Yurdagür, Metin. *Allah'ın Sıfatları*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1984.

Yurdagür, Metin. *Âyet ve Hadislerde Esmâü'l-Hüsnâ*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1996.

YENİ YÜZYILDA

NASIL İNANMALI?

Modem çağ insanının yüz yüze kaldığı sıkıntılar yanında bilgiye erişimin kolaylaşması ve iletişim alanındaki hızlı dönüşüm, günümüz insanının inanç alanında savrulmasına da yol açmaktadır. Günümüz insanının zihin dünyasındaki sorular çeşitlenmekte, şüpheler derinleşmekte ve insanlar bunlara yönelik bir arayış içine girmektedir. Dolayısıyla İslâm inanç konularının, güncel soru(n)lan da içerecek şekilde, yeniden ve aynı zamanda anlaşılır bir dille ele alınması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü elimizdeki akâid metinleri içerik olarak son derece zengin ve doyurucu olsa da eserlerde kullanılan dil daha çok yaşanılan dönemin dil ve üslubunu yansıtmaktadır. Bu ise günümüz insanı ve özellikle de gençler açısından bir anlaşılma zorluğu ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışma, böyle bir ihtiyaca yönelik olarak başlatılan bir "akâid projesi" çerçevesinde ortaya çıkmıştır.

YENİ YÜZYILDA
NASIL İNANMALI?
(Kısaltılmış)
ISBN : [illegible]
Server yayınları
9 786256 970816